

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ**

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΑΡΧΑΙΑ ΚΑΙ ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ»
(ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ)**

ΑΡΧΙΔΑΜΕΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (431-421π.Χ.)

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Του

Νικολάου Στ. Πτερνέα

Διπλωματούχου Τμήματος Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Διαχείρισης Πολιτισμικών

Αγαθών του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

2013

Επιβλέπων Καθηγητής: Κωνσταντινόπουλος Βασίλειος, Αναπληρωτής Καθηγητής
Πανεπιστημίου Πελοποννήσου.

Συνεπιβλέποντες: Βολονάκη Ελένη, Επίκουρος Καθηγήτρια Πανεπιστημίου
Πελοποννήσου.

Ευσταθίου Αθανάσιος, Αναπληρωτής Καθηγητής Πανεπιστημίου Ιονίου.

Καλαμάτα, Σεπτέμβριος 2015

Περιεχόμενα

	σ.
Εισαγωγή.....	4
Περίληψη.....	6
Α΄ κεφάλαιο:Αίτια.....	7
Β΄ κεφάλαιο:3 βασικές αφορμές.....	11
Κερκυραϊκά.....	11
Ποτιδαιατικά.....	14
Μεγαρικό ψήφισμα.....	15
Γ΄ κεφάλαιο:Αντίπαλες παρατάξεις.....	18
Δ΄ κεφάλαιο:Συνέδριο Πελοποννησίων.....	25
Ε΄ κεφάλαιο:Τακτική αντιπάλων.....	29
ΣΤ΄ κεφάλαιο:Έναρξη πολέμου.....	32
Επίθεση εναντίον των Πλαταιών.....	32
Πελοποννησιακή εισβολή στην Αττική.....	35
Πρώτο έτος πολέμου.....	38
Ζ΄ κεφάλαιο:Γεγονότα 430π.Χ.....	41
Λοιμός.....	41
Διάδοχη κατάσταση.....	43
Υπόλοιπα γεγονότα 430π.Χ.....	44
Η΄ κεφάλαιο:Γεγονότα429π.Χ.....	47
Πελοποννησιακές επιχειρήσεις.....	47
Ναυμαχία Ναυπάκτου.....	49
Επίθεση στη Σαλαμίνα.....	53
Θ΄ κεφάλαιο:Αποστασία Μυτιλήνης.....	55
Ι΄ κεφάλαιο:Καταστροφή Πλαταιών.....	65
ΙΑ΄ κεφάλαιο:Εμφύλιος Κέρκυρας.....	68
ΙΒ΄ κεφάλαιο:427-426π.Χ.....	77
Πρώτη Σικελική εκστρατεία.....	77
Γεγονότα 426π.Χ.....	80
Ίδρυση Ηράκλειας.....	85

ΙΓ΄ κεφάλαιο: Η μεγάλη αθηναϊκή επιτυχία.....	87
Γεγονότα Πύλου–Σφακτηρίας.....	87
Επιχειρήσεις στη ΒΑ Πελοπόννησο.....	100
ΙΔ΄ κεφάλαιο: Αθηναϊκές πρωτοβουλίες.....	102
Επίθεση εναντίον Κυθήρων.....	102
Επίθεση εναντίον Μεγάρων.....	104
ΙΕ΄ κεφάλαιο: Αθηναϊκή επιχείρηση εναντίον Βοιωτίας.....	108
ΙΣΤ΄ κεφάλαιο: Βόρεια Ελλάδα.....	113
Πολιορκία Αμφίπολης.....	113
Επιχειρήσεις στη Χαλκιδική.....	117
ΙΖ΄ κεφάλαιο: Νικίειος Ειρήνη.....	125
ΙΗ΄ κεφάλαιο: Προβλήματα.....	132
ΙΘ΄ κεφάλαιο: Συνέχεια και ολοκλήρωση πολέμου.....	136
Επίλογος.....	139
Βιβλιογραφία.....	140

Εισαγωγή

Η Αθήνα και η Σπάρτη υπήρξαν οι σημαντικότερες ελληνικές πόλεις κατά τον 5^οπ.Χ. αιώνα, καθώς καρπώθηκαν τα οφέλη από την καθοριστική συμβολή τους στην απόκρουση των Περσών κατά τα έτη 490-479π.Χ. Αυτή, ωστόσο, που αναδείχθηκε η πιο κερδισμένη από τη νίκη στους Περσικούς πολέμους είναι η Αθήνα. Δημιουργώντας την Α΄ Αθηναϊκή συμμαχία, επιτυγχάνει να πάρει τον έλεγχο ενός μεγάλου μέρους της χώρας. Παράλληλα, η δημοκρατία επικράτησε πλήρως στην Αθήνα, δίνοντας στους πολίτες ίσες ευκαιρίες για την κατάληψη των αξιωμάτων και στην πόλη τη δυνατότητα να αναπτύξει τον μεγαλύτερο πολιτισμό της αρχαίας Ελλάδας και να αναδείξει πρόσωπα όπως τον Αριστοφάνη, τον Αισχύλο, τον Σοφοκλή, τον Ευριπίδη, τον Φειδία, τον Σωκράτη και πολλούς άλλους.

Η μεγάλη ανάπτυξη των ελληνικών πόλεων και ειδικά της Αθήνας ανακόπτεται από τον Πελοποννησιακό πόλεμο. Ο Πελοποννησιακός πόλεμος υπήρξε η σημαντικότερη εμφύλια διαμάχη ανάμεσα στις ελληνικές πόλεις-κράτη κατά την αρχαιότητα. Διήρκεσε από το 431 έως το 404π.Χ. και οδήγησε στην ήττα της Αθήνας από τη Σπάρτη και τους συμμάχους της στην Πελοποννησιακή συμμαχία.

Ο εν λόγω πόλεμος χωρίζεται σε τρία μέρη. Το πρώτο περιλαμβάνει τα έτη από το 431π.Χ. έως το 421π.Χ. και ονομάζεται Αρχιδάμειος πόλεμος, λόγω του ονόματος του Σπαρτιάτη βασιλιά Αρχιδάμου. Το δεύτερο μέρος αναφέρεται στα έτη 415-413π.Χ. και αφορά τη Σικελική εκστρατεία, η οποία κατέληξε σε μια μεγάλη αθηναϊκή ήττα. Τέλος, το τρίτο μέρος σχετίζεται με τα έτη 413π.Χ. έως 404π.Χ. και είναι ο Δεκελεικός ή Ιωνικός πόλεμος.

Ο πόλεμος έγινε ανάμεσα σε δύο πλευρές που πρέσβευαν δύο εντελώς διαφορετικές και αντίθετες κοσμοθεωρίες σε πολλούς τομείς, όπως στη μορφή του πολιτεύματος, στον τρόπο ζωής των κατοίκων ή στην αντίληψή τους για την τέχνη και τον πολιτισμό.

Το παρόν σύγγραμμα παρουσιάζει το πρώτο μέρος του Πελοποννησιακού πολέμου, δηλαδή τον Αρχιδάμειο πόλεμο. Αναφέρονται τα σημαντικότερα γεγονότα και γίνεται μια προσπάθεια να αιτιολογηθούν, όσο το δυνατόν πληρέστερα, οι πράξεις και οι αποφάσεις των εμπλεκομένων στον πόλεμο πλευρών. Βασική πηγή γνώσης για τα σχετικά με τον πόλεμο γεγονότα είναι ο σπουδαιότερος ιστορικός της αρχαιότητας, ο Θουκυδίδης. Ως εκ τούτου, ως βασικό βοήθημα για τη συγγραφή της παρούσας

εργασίας χρησιμοποίησα το ίδιο το κείμενο του Θουκυδίδη, ως το πλέον αξιόπιστο εγχειρίδιο για τον Πελοποννησιακό πόλεμο. Στα 19 κεφάλαιά του το σύγγραμμα επιχειρεί μια καταγραφή και μια ερμηνεία των σημαντικότερων συμβάντων του δεκαετούς Αρχιδάμειου πολέμου, παρουσιάζοντας παράλληλα και τα αίτια και τις αφορμές που οδήγησαν στον πόλεμο, αλλά και μια συνοπτική καταγραφή των κυριότερων γεγονότων που συνέβησαν από το 421π.Χ. έως και την τελική ήττα της Αθήνας, το 404π.Χ.

Ο βασικός λόγος που επέλεξε ο υποφαινόμενος το συγκεκριμένο θέμα για διπλωματική εργασία είναι πως ο Αρχιδάμειος πόλεμος ειδικότερα και ο Πελοποννησιακός πόλεμος γενικότερα υπήρξε, με διαφορά, η σπουδαιότερη σύγκρουση στην οποία πήραν μέρος τόσες πολλές ελληνικές πόλεις-κράτη. Και, κυρίως, ένας πόλεμος που τελικά οδήγησε στην πτώση της σημαντικότερης ελληνικής πόλης του 5^{ου} π.Χ. αιώνα και, ίσως, όλης της ελληνικής αρχαιότητας, της Αθήνας του Περικλή.

Περίληψη

Το κύριο σώμα του παρόντος συγγράμματος περιλαμβάνει τον δεκαετή Αρχιδάμειο πόλεμο, ο οποίος διήρκεσε από το 431π.Χ. έως το 421π.Χ. και αποτελεί το πρώτο μέρος του Πελοποννησιακού πολέμου. Η εργασία χωρίζεται σε 19 κεφάλαια. Τα πρώτα δύο κεφάλαια παρουσιάζουν τα αίτια και τις τρεις βασικές αφορμές για την έναρξη του πολέμου. Τα επόμενα τρία κεφάλαια καταγράφουν στοιχεία σχετικά με τις δύο αντίπαλες παρατάξεις, όπως τις πόλεις που περιλαμβάνονται σε αυτές και την τακτική που ακολουθούν.

Ακολουθεί η έκθεση των πολεμικών γεγονότων. Τα κεφάλαια ΣΤ΄ έως και Η΄ αφορούν τα πρώτα τρία χρόνια του πολέμου, με τις αθηναϊκές νίκες, τον λοιμό που πλήττει την Αθήνα και τον θάνατο του Περικλή. Το κεφάλαιο Θ΄ αφιερώνεται στην αποστασία της Μυτιλήνης και το Ι΄ στην παράδοση των υπερασπιστών των Πλαταιών και στην εκτέλεσή τους.

Στη συνέχεια, παρουσιάζεται ο εμφύλιος πόλεμος της Κέρκυρας, το πιο ακραίο παράδειγμα σύγκρουσης πολιτών της ίδιας πόλης. Ακολουθεί ένα κεφάλαιο με τα γεγονότα των ετών 427 και 426π.Χ. και το κεφάλαιο ΙΓ΄ με τα καθοριστικά για την εξέλιξη του πολέμου γεγονότα της Πύλου. Τα δύο επόμενα κεφάλαια περιλαμβάνουν τις αθηναϊκές αποτυχίες στα Μέγαρα και στη Βοιωτία και το κεφάλαιο ΙΣΤ΄ τις πελοποννησιακές επιχειρήσεις στη βόρεια Ελλάδα που οδηγούν στην τελική συμφωνία για την επίτευξη ειρήνης.

Το κεφάλαιο ΙΖ΄ εκθέτει τα συμφωνηθέντα ανάμεσα στις δύο πλευρές κατά τη σύναψη της ειρήνης του Νικία, το ΙΗ΄ καταγράφει τα πολύ σημαντικά προβλήματα που παρέμεναν άλυτα και έδειχναν πως η ειρήνευση θα είναι προσωρινή. Το τελευταίο κεφάλαιο παρουσιάζει τα πιο σημαντικά γεγονότα από το 421π.Χ. έως και την παράδοση της Αθήνας στους Σπαρτιάτες, το 404π.Χ.

Α΄ κεφάλαιο: Αίτια

Το βασικό αίτιο του Πελοποννησιακού πολέμου είναι η μεγάλη αύξηση της αθηναϊκής δύναμης στα πενήντα χρόνια μετά το τέλος των Περσικών πολέμων και ο συνακόλουθος φόβος της Σπάρτης, πρωτίστως, αλλά και της Κορίνθου μήπως η Αθήνα κυριαρχήσει τελικά σε όλο τον ελλαδικό χώρο¹. Η ηγεμονία της Ελλάδας, λοιπόν, αποτέλεσε, όπως και άλλες φορές στην ιστορία της χώρας μας, τον λόγο έναρξης του πολέμου. Κι αν ο πόλεμος δεν ξεκινούσε εκείνη την εποχή, θα ξεκινούσε αργότερα, εφόσον τόσο οι Αθηναίοι όσο και οι Σπαρτιάτες επιζητούσαν το ίδιο ακριβώς πράγμα, την απόλυτη κυριαρχία στον ελλαδικό χώρο².

Το 478π.Χ., έναν χρόνο μετά το τέλος των Περσικών πολέμων, οι Αθηναίοι δημιουργούν την Α΄ Αθηναϊκή ή Ναυτική ή Δηλιακή συμμαχία με βασικό της σκοπό τη συνέχιση του πολέμου εναντίον των Περσών και την τιμωρία τους για την εισβολή στην Ελλάδα κατά τους Περσικούς πολέμους των ετών 490-479π.Χ. Στη συμμαχία εισέρχονται οι περισσότερες νησιωτικές πόλεις του Αιγαίου και οι πόλεις των ακτών της Μικράς Ασίας, όπως και αρκετές στη βόρεια Ελλάδα³.

Όσο, όμως, περνούν τα χρόνια, οι Αθηναίοι παίρνουν ολοένα και περισσότερο στα χέρια τους τον έλεγχο της συμμαχίας, φτάνουν στο σημείο να αποφασίζουν μόνοι τους ουσιαστικά για όλα τα θέματα και μετατρέπουν τη συμμαχία σε αθηναϊκή ηγεμονία. Η πόλη των Αθηνών γίνεται το κέντρο όλου του ελληνικού κόσμου, καθώς έχει την πρωτοκαθεδρία σε πάρα πολλούς τομείς, με βασικότερους τον οικονομικό, τον πνευματικό και τον πολιτιστικό.

Το 464π.Χ. οι Σπαρτιάτες απέπεμψαν άκοσμα τους Αθηναίους που είχαν έρθει στη Λακωνία για να τους βοηθήσουν μετά την εξέγερση των ειλώτων, θεωρώντας πως υπήρχε κίνδυνος να ενισχύσουν τους ειλώτες οι Αθηναίοι και να δημιουργήσουν ανυπέρβλητα προβλήματα στην πόλη⁴. Οι Αθηναίοι, όπως είναι λογικό, ένιωσαν προσβεβλημένοι και οι σχέσεις των δύο πόλεων διαταράσσονται. Χωρίς να κηρύξει πόλεμο η μία πόλη στην άλλη, για 15 περίπου χρόνια Αθηναίοι και Σπαρτιάτες θα

¹ Wilcken Ulrich (1976),212

² Mosse Claude - Schnapp- Gourbeillon Annie (2001),276

³ Schuller Wolfgang (2001),60

⁴ Kagan Donald (2004),49

συγκρούονται με έμμεσο τρόπο, μέσω των διαφορετικών πόλεων και παρατάξεων που θα υποστηρίξει η καθεμιά τους⁵.

Το 449π.Χ. υπογράφηκε η Ειρήνη του Καλλία ανάμεσα στους Πέρσες και την ελληνική πλευρά. Η ειρήνη αυτή τερμάτισε και τυπικά τη σύγκρουση Ελλήνων και Περσών και διασφάλιζε την ελευθερία και την ασφάλεια των πόλεων των παραλίων της Μικράς Ασίας και των νησιών του Αιγαίου. Έτσι, η Αθηναϊκή συμμαχία δεν έχει πλέον κάποιον λόγο ύπαρξης, μιας και ο βασικός σκοπός της συγκρότησής της, η προστασία από τους Πέρσες, είχε πλέον πιστοποιηθεί και επίσημα με τη συνθήκη ειρήνης. Ούτως ή άλλως, η συμμαχία είχε μετατραπεί σε αθηναϊκή ηγεμονία, εφόσον οι Αθηναίοι, ειδικά και μετά τη μεταφορά του συμμαχικού ταμείου από τη Δήλο στην Ακρόπολη των Αθηνών, το 454π.Χ., ενεργούσαν όπως ήθελαν, χωρίς να λαμβάνουν τις περισσότερες φορές υπ' όψιν τους τη γνώμη των άλλων πόλεων, και εξυπηρετούσαν τα δικά τους συμφέροντα⁶.

Αυτό, όπως είναι λογικό, δημιούργησε εντάσεις στο εσωτερικό της συμμαχίας και έντονη δυσαρέσκεια για τις αθηναϊκές κινήσεις από τις πόλεις που δεν ανήκαν στη συμμαχία, με πρώτες τη Σπάρτη και την Κόρινθο. Εν τέλει, το 446π.Χ. υπογράφεται ανάμεσα στις δύο πλευρές, την αθηναϊκή και την πελοποννησιακή, μια Τριακονταετής συνθήκη ειρήνης⁷. Η συνθήκη διατηρήθηκε για περίπου 14 χρόνια, πριν φτάσουμε στην έναρξη του Πελοποννησιακού πολέμου, το 431π.Χ.

Η αντιπαλότητα ανάμεσα στην Αθήνα και στη Σπάρτη για την κατάκτηση της ηγεμονίας στον ελλαδικό χώρο αποτελεί το σημαντικότερο αίτιο του πολέμου. Αίτια, όμως, υπάρχουν και άλλα και είναι αρκετά. Η αντίθεση Αθήνας και Σπάρτης αφορά και άλλους τομείς. Η Αθήνα είναι μια δημοκρατική πόλη, η Σπάρτη ολιγαρχική. Γι' αυτόν τον λόγο, οι Αθηναίοι υποστήριζαν σε κάθε πόλη τις δημοκρατικές παρατάξεις, οι Σπαρτιάτες τις ολιγαρχικές.

Παράλληλα, διαφορά υπήρχε και στη νοοτροπία και τον τρόπο ζωής των κατοίκων των δύο πόλεων. Οι Αθηναίοι είχαν την πόλη τους ανοικτή στα πάντα, στους ξένους, στις πολιτισμικές ανταλλαγές. Είχαν καταστήσει την πόλη τους την πνευματική πρωτεύουσα όλου του ελλαδικού, και όχι μόνο, χώρου. Οι Σπαρτιάτες, από την άλλη πλευρά, ήταν απομονωμένοι, μακριά από κάθε πολιτισμική πρόοδο, κλεισμένοι μέσα σε ένα στρατόπεδο που οι ίδιοι είχαν δημιουργήσει.

⁵ Schuller Wolfgang (2001),61

⁶ Schuller Wolfgang (2001),60

⁷ Kagan Donald (2004),53

Τέλος, υπάρχει και η φυλετική διαφορά. Ίωνες οι Αθηναίοι, Δωριείς οι Σπαρτιάτες. Και οι δύο ευελπιστούν πως θα τους βοηθήσουν οι πόλεις που είναι φυλετικά συγγενείς με αυτές⁸. Αυτό, εντούτοις, δε θα ισχύσει πλήρως, καθώς δωρικές πόλεις θα βρεθούν στο πλευρό της Αθήνας, με πιο γνωστή την Κέρκυρα, ενώ ιωνικές πόλεις θα αποστατήσουν από την Αθηναϊκή συμμαχία και θα συμμαχήσουν με τη Σπάρτη⁹.

Η Σπάρτη θα χρησιμοποιήσει ένα σημαντικό ηθικό πλεονέκτημα που της είχε παραχωρήσει η ίδια η Αθήνα. Αυτό της απελευθέρωσε όλων των ελληνικών πόλεων και ειδικά αυτών που υφίσταντο την ηγεμονία των Αθηναίων. Οι Αθηναίοι τούς παραχώρησαν αυτό το πλεονέκτημα με τον τρόπο με τον οποίο συμπεριφέρονταν στις συμμαχικές τους πόλεις, τρόπο που συχνά δημιουργούσε έντονη δυσαρέσκεια και αντιδράσεις. Ως εκ τούτου, πολλές ουδέτερες πόλεις, αλλά και κάποιες ακόμα και μέσα στην Αθηναϊκή συμμαχία, έβλεπαν με συμπάθεια τις σπαρτιατικές διακηρύξεις.

Διαφορές υπάρχουν, επίσης, και ανάμεσα στην Αθήνα και τη δεύτερη πιο σημαντική πόλη της Πελοποννησιακής συμμαχίας, την Κόρινθο. Αυτό άλλωστε αποδεικνύεται και από το γεγονός πως οι δύο από τις τρεις βασικές αφορμές για την έναρξη του πολέμου, τα Κερκυραϊκά και τα Ποτιδαιατικά, αφορούν την Αθήνα και την Κόρινθο.

Με την Κόρινθο οι διαφορές που είχε η Αθήνα αφορούν σχεδόν αποκλειστικά τον οικονομικό τομέα. Οι δύο πόλεις βρίσκονται πολύ κοντά. Ενδεχόμενη καταστροφή της Αθήνας θα έδινε τεράστια ώθηση στην Κόρινθο για να κυριαρχήσει τουλάχιστον στον χώρο που θα άφηνε κενό η Αθήνα, δηλαδή στην ανατολική Στερεά Ελλάδα. Τον ίδιο χώρο, βέβαια, εποφθαλμιούσε κι άλλη μια αντίπαλος της Αθήνας, η Θήβα. Η Κόρινθος, βέβαια, ούσα ναυτική δύναμη, θα μπορούσε να κυριαρχήσει και σε άλλα μέρη του ελλαδικού χώρου, απ' όπου θα αποχωρούσε η αθηναϊκή επιρροή. Πρώτη η Κόρινθος ανέπτυξε σε σημαντικό βαθμό τη ναυτιλία της και κυριάρχησε για μεγάλο χρονικό διάστημα στις θάλασσες, έχοντας στα χέρια της ένα μεγάλο μέρος της εμπορικής κίνησης στον ελλαδικό χώρο. Σε αυτό βοήθησαν και οι κορινθιακές αποικίες που βρίσκονται σε επίκαιρα σημεία. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η Κέρκυρα, η οποία βρίσκεται σε εξαιρετικό σημείο για τα ταξίδια προς και από τη Σικελία. Άλλο, οι Συρακούσες, η σημαντικότερη πόλη της Σικελίας. Με αυτή την τακτική, οι Κορίνθιοι κέρδιζαν πάρα πολλά χρήματα και είχαν την πρωτοκαθεδρία στον θαλάσσιο χώρο.

⁸ Hornblower Simon (2005), 278

⁹ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους* (1972), τ.Γ1, 184

Ωστόσο, με το πέρασμα των ετών και ειδικά μετά τους Περσικούς πολέμους, υπήρξε ραγδαία ανάπτυξη της αθηναϊκής ναυτιλίας και συνακόλουθη πτώση της κορινθιακής. Οι Αθηναίοι απέβλεπαν στον ίδιο ακριβώς χώρο με τους Κορίνθιους για να επεκτείνουν τις εμπορικές τους συναλλαγές. Μιας και κυριαρχούσαν στον αιγαιακό χώρο, λόγω και της Ναυτικής συμμαχίας, οι Αθηναίοι αποφάσισαν να κυριαρχήσουν και στη Δύση. Η Δύση αφορούσε τον Κορινθιακό και τον Πατραϊκό κόλπο, αρχικά, τα νησιά του Ιονίου πελάγους, στη συνέχεια, και τη Σικελία και την Κάτω Ιταλία, τελικά. Γι' αυτό άλλωστε οι Αθηναίοι επιχείρησαν δύο φορές να αποκτήσουν την κυριαρχία στη Σικελία, για την εξασφάλιση δηλαδή της σημαντικότερης θαλάσσιας οδού προς τη Δύση¹⁰. Το 444/3π.Χ. μάλιστα οι Αθηναίοι είχαν υποστηρίξει τη δημιουργία της πανελλήνιας αποικίας των Θουρίων στην Κάτω Ιταλία, κίνηση που αποσκοπούσε στον ίδιο σκοπό. Με αυτόν τον στόχο σχετίζονται οι αθηναϊκές κινήσεις να πάρουν με το μέρος τους το σημαντικότερο λιμάνι του Πατραϊκού κόλπου, τη Ναύπακτο, και να υποστηρίξουν στη διαμάχη του με τους Κορίνθιους το σημαντικότερο νησί του Ιονίου, την Κέρκυρα¹¹.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα στον εμπορικό τομέα αποτελεί η κεραμική. Πριν την άνοδο της Αθήνας, η Κόρινθος, αλλά και σε μικρότερο βαθμό η Σικυώνα και τα Μέγαρα, διακινούν τα εμπορεύματά τους από τα λιμάνια τους σε όλο τον ελλαδικό χώρο¹². Η ανάπτυξη των Αθηναίων οδηγεί σε αλματώδη πτώση την κορινθιακή κεραμική, μιας και η αθηναϊκή κεραμική την εκτοπίζει από όλα σχεδόν τα σημαντικά εμπορικά κέντρα¹³. Ο Πειραιάς εξελίσσεται στο σημαντικότερο λιμάνι του ελλαδικού χώρου και τα έσοδα που αποφέρει στα αθηναϊκά ταμεία είναι τεράστια.

Ως αποτέλεσμα των παραπάνω στοιχείων, η Κόρινθος ανέπτυξε βαθιά αντιπάθεια προς την Αθήνα. Η Κόρινθος μάλιστα υπήρξε ο πιο ένθερμος υποστηρικτής της κήρυξης του πολέμου και ουσιαστικά η Σπάρτη αναγκάστηκε να ακολουθήσει τη γνώμη της πλειοψηφίας των συμμάχων της. Από την άλλη πλευρά, μπορεί κάλλιστα να θεωρηθεί πως οι αθηναϊκές κινήσεις στην Κέρκυρα και στην Ποτίδαια επιδίωκαν την ταπείνωση και τον οικονομικό μαρασμό της πιο σημαντικής συμμάχου της Σπάρτης, της Κορίνθου.

¹⁰ Schuller Wolfgang (2001),184

¹¹ Botsford & Robinson (1979),243

¹² Botsford & Robinson (1979),243

¹³ Mosse Claude - Schnapp- Gourbeillon Annie (2001),274

Β' κεφάλαιο:3 βασικές αφορμές

Κερκυραϊκά

Τα γεγονότα που συνέβησαν στην Κέρκυρα αποτελούν την πρώτη από τις τρεις βασικές αφορμές για την κήρυξη του πολέμου. Η Κέρκυρα είναι το σημαντικότερο νησί του Ιονίου, καθώς βρίσκεται σε εξαιρετικό σημείο για την εμπορική κίνηση ανάμεσα στην Ελλάδα και στη Σικελία και την Κάτω Ιταλία, αλλά και στην κίνηση ανάμεσα στη νότια Ελλάδα και στις ακτές της Αδριατικής. Το νησί ήταν αποικία των Κορινθίων, οι οποίοι για πάρα πολλά χρόνια είχαν στα χέρια τους το μεγαλύτερο κομμάτι του εμπορίου προς τη Δύση. Αυτή η υπεροχή ανακόπηκε με την αλματώδη ανάπτυξη της αθηναϊκής ναυτιλίας, η οποία και εκτόπισε το κορινθιακό εμπόριο από πολλά μέρη που μέχρι τότε κυριαρχούσε αυτό. Αυτό συνέβη, πρωτίστως, μετά το τέλος των Περσικών πολέμων, όταν και η Αθήνα γιγαντώθηκε¹⁴.

Η αντιπαλότητα Κέρκυρας και Κορίνθου βρήκε έδαφος να εκφραστεί, όταν συνέβη η διαμάχη στην Επίδαμνο, μια κερκυραϊκή αποικία στην απέναντι ακτή, στην τότε Ιλλυρία, το μεταγενέστερο Δυρράχιο στη σημερινή Αλβανία¹⁵. Το 435π.Χ. η Επίδαμνος ζητά τη βοήθεια της Κέρκυρας, καθώς μέσα στην πόλη υπάρχουν πολιτικές συγκρούσεις ανάμεσα σε δημοκρατικούς και ολιγαρχικούς και, μιας και δεν μπορούσαν να τα βρουν μεταξύ τους, ζητούν τη διαιτησία από τη μητρόπολή τους. Οι Κερκυραίοι, όμως, αρνούνται να παράσχουν κάποια βοήθεια και τότε η δημοκρατική παράταξη της Επιδάμνου στρέφεται στην έμμεση μητρόπολή της, την Κόρινθο, μιας και η Κόρινθος ήταν μητρόπολη της Κέρκυρας, η οποία ήταν μητρόπολη της Επιδάμνου¹⁶.

Η κίνηση αυτή προκαλεί αντίδραση τόσο στους ολιγαρχικούς της Επιδάμνου όσο και, κυρίως, στην ίδια την Κέρκυρα, η οποία θεωρεί πως η Κόρινθος δεν έχει κανένα δικαίωμα να επέμβει, μιας και η Επίδαμνος ήταν δική της αποικία. Η Κόρινθος στέλνει στρατό στην Επίδαμνο και η Κέρκυρα αντιδρά δυναμικά στέλνοντας σημαντική ναυτική δύναμη με 40 πλοία και ζητώντας από τη δημοκρατική παράταξη

¹⁴ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,185

¹⁵ Hornblower Simon (2006)¹,244

¹⁶ Mosse Claude - Schnapp- Gourbeillon Annie (2001),272

της Επιδάμνου να διώξει το κορινθιακό σώμα και να επιλύσει τις διαφορές της με τους ολιγαρχικούς, αφού τους επιτρέψει να επιστρέψουν στην πόλη¹⁷.

Οι Επιδάμνιοι αρνούνται και οι Κερκυραίοι πολιορκούν την πόλη. Οι Κορίνθιοι στέλνουν ως ενίσχυση στην περιοχή μεγάλο αριθμό πλοίων και οπλιτών. Οι Κερκυραίοι αντιπαρατίθενται μπροστά τους στη Λευκίμμη, το νότιο ακρωτήριο της Κέρκυρας. Οι Κερκυραίοι έχουν μια υπεροχή ως προς τις δυνάμεις τους, καθώς έχουν 80 πλοία. Έτσι, νικούν στη ναυμαχία που ακολουθεί και αναγκάζουν τους Κορίνθιους να επιστρέψουν πίσω στην πόλη τους. Η διαμάχη των δύο πόλεων συνεχίζεται και δύο χρόνια μετά, το 433π.Χ., οι Κορίνθιοι ετοιμάζουν μεγάλη ναυτική δύναμη, στην οποία συμμετέχουν και άλλες πόλεις της Πελοποννησιακής συμμαχίας, για να τιμωρήσουν τη συμπεριφορά της Κέρκυρας.

Οι Κερκυραίοι αντιλαμβάνονται πως δεν μπορούν να αντιμετωπίσουν επιτυχώς τη μεγάλη εχθρική δύναμη που θα τους επιτεθεί και έτσι στέλνουν πρέσβεις στην Αθήνα για να ζητήσουν τη βοήθειά της μέσω ακόμα και της εισόδου τους στην Αθηναϊκή συμμαχία. Έτσι, στην αθηναϊκή Εκκλησία του δήμου συζητείται το θέμα της εισόδου των Κερκυραίων στη συμμαχία¹⁸.

Στη συζήτηση ακούγονται οι απόψεις τόσο των Κερκυραίων πρέσβων όσο και Κορινθίων πρέσβων που έμαθαν πως η Κέρκυρα ζητά την αθηναϊκή βοήθεια. Οι Κερκυραίοι ουσιαστικά φέρνουν τους Αθηναίους προ τετελεσμένου γεγονότος, καθώς υποστηρίζουν ότι, αν οι Κορίνθιοι επικρατήσουν, θα πάρουν στα χέρια τους τον κερκυραϊκό στόλο, τον πιο ισχυρό από τα νησιά του Ιονίου, και έτσι οι Αθηναίοι θα έχουν ένα σημαντικό αντίβαρο στη βορειοδυτική Ελλάδα¹⁹. Από την άλλη πλευρά, οι Κορίνθιοι απειλούν την Αθήνα πως, αν βοηθήσει τους Κερκυραίους, θα καταπατήσει τις Τριακονταετείς Σπονδές με ό,τι αυτό συνεπάγεται για τις σχέσεις της Αθήνας με την Πελοποννησιακή συμμαχία²⁰.

Οι Αθηναίοι δεν επιθυμούν να καταπατήσουν τις Τριακονταετείς σπονδές αλλά ούτε και να παραδώσουν την Κέρκυρα και τον στόλο της στους Κορίνθιους. Έτσι, συνάπτουν απλώς μια αμυντική συμμαχία με την Κέρκυρα, την επιμαχία, επικαλούμενοι τη συνθήκη των Τριακονταετών σπονδών, που προέβλεπε πως μια πόλη, η οποία δεν ήταν σύμμαχος της Αθήνας ή της Σπάρτης, μπορούσε να κάνει

¹⁷ Kagan Donald (2004),66

¹⁸ Mosse Claude - Schnapp- Gourbeillon Annie (2001),272

¹⁹ Finley John H. (2008),120

²⁰ Kagan Donald (2004),71

κάποια συμφωνία με οποιαδήποτε από τις δύο θέλει²¹. Στέλνουν μόνο 10 πλοία στην Κέρκυρα, τα οποία έχουν την εντολή να μην επιτεθούν σε πελοποννησιακά πλοία και παραβιάσουν τις Τριακονταετείς σπονδές αλλά να επέμβουν μόνο αν οι Πελοποννήσιοι καταδιώξουν τους Κερκυραίους και επιχειρήσουν να αποβιβαστούν στο νησί²².

Τελικά, στα τέλη του καλοκαιριού του 433π.Χ. μια εξαιρετικά μεγάλη δύναμη πλοίων φτάνει στα ανοιχτά της Κέρκυρας. Την αποτελούν 150 πλοία εκ των οποίων τα 90 είναι από την Κόρινθο. Στην απέναντι πλευρά βρίσκονται λιγότερα κερκυραϊκά πλοία, 110 στον αριθμό²³. Η σύγκρουση των δύο στόλων γίνεται στα ανοιχτά των νησιών Συβότων. Οι Κερκυραίοι υπερισχύουν στη δική τους αριστερή πλευρά αλλά η νίκη των Κορινθίων στο κέντρο και στη δεξιά των Κερκυραίων πλευρά, αναγκάζει τον κερκυραϊκό στόλο να οπισθοχωρήσει άτακτα προς το νησί του. Οι Κορίνθιοι τούς καταδιώκουν και τότε παρεμβαίνουν τα μόλις 10 αθηναϊκά πλοία και ανακόπτουν την προέλαση των πελοποννησιακών πλοίων. Οι Αθηναίοι έπραξαν όπως ακριβώς είχαν διαταχθεί, χωρίς δηλαδή να επιτεθούν στους Κορίνθιους αλλά προστατεύοντας μόνο την υποχώρηση των Κερκυραίων.

Όπως είναι λογικό, οι Κορίνθιοι κρίνουν πως οι Αθηναίοι καταπάτησαν τις Τριακονταετείς σπονδές και η αντιπαλότητα ανάμεσα στις δύο πόλεις αυξάνεται, αφού η αθηναϊκή παρέμβαση δεν άφησε τους Κορίνθιους να ολοκληρώσουν τη νίκη τους, διότι δεν κατάφεραν να αποβιβαστούν στο νησί και έτσι την επόμενη ημέρα αποχώρησαν για την Πελοπόννησο, αφού πρώτα είχαν δει 20 αθηναϊκά πλοία που είχαν έρθει ως ενίσχυση²⁴. Μαζί τους παίρνουν και 1.000 περίπου Κερκυραίους που συνέλαβαν κατά τη διάρκεια της ναυμαχίας, τους οποίους και θα χρησιμοποιήσουν 6 χρόνια αργότερα, ενώ στη ναυμαχία καταστράφηκαν 70 κερκυραϊκά πλοία²⁵.

Συνολικά, η Κόρινθος κατηγορεί την Αθήνα για την επέμβασή της, ασχέτως αν δεν υπήρξε ευθεία αθηναϊκή ανάμειξη στη ναυμαχία διότι, αν και οι Κορίνθιοι νίκησαν τους Κερκυραίους στη ναυμαχία, η αθηναϊκή επέμβαση οδήγησε στο να θεωρηθούν οι Κορίνθιοι οι ηττημένοι της όλης σύγκρουσης, μιας και δεν πέτυχαν τον

²¹ Finley John H. (2008),121

²² Hornblower Simon (2006)¹,278

²³ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,127

²⁴ Wilcken Ulrich (1976),213

²⁵ Hornblower Simon (2006)¹,279

αντικειμενικό σκοπό τους, ενώ αποχώρησαν άπραγοι την επόμενη της ναυμαχίας ημέρα, χωρίς να προβούν σε καμία άλλη ενέργεια στην περιοχή²⁶.

Ποτιδαιατικά

Η δεύτερη βασική αφορμή για την έκρηξη του πολέμου είναι τα γεγονότα της Ποτιδαιας. Η πόλη αυτή ήταν αποικία των Κορινθίων αλλά μέλος της Αθηναϊκής συμμαχίας και βρισκόταν σε μια περιοχή με σημαντικά αθηναϊκά συμφέροντα²⁷. Το 433π.Χ. η Αθήνα ζητά από την πόλη να γκρεμίσει το νότιο τμήμα των τειχών της προς τον ισθμό της Παλλήνης, να δώσει ομήρους στην Αθήνα, να διώξει τους Κορινθίους επιδημιουργούς εκείνης της χρονιάς που είχαν έρθει στο πλαίσιο της σχέσης μητρόπολης-αποικίας και να σταματήσει να δέχεται επιδημιουργούς από την Κόρινθο, ενώ νωρίτερα είχε επιβληθεί και μια αύξηση του φόρου που έδινε η Ποτιδαία ως μέλος της Αθηναϊκής συμμαχίας²⁸. Οι Ποτιδαιάτες, αγανακτισμένοι από την κίνηση αυτή, αρνούνται να συμμορφωθούν, αποστατούν από τη συμμαχία και ζητούν βοήθεια από τη μητρόπολή τους, την Κόρινθο.

Παράλληλα, στέλνουν πρέσβεις και στη Σπάρτη ζητώντας την υποστήριξή της και παίρνουν την υπόσχεση από τους Σπαρτιάτες πως, αν οι Αθηναίοι επιτεθούν στην Ποτιδαία, αυτοί θα εκστρατεύσουν εναντίον της Αττικής²⁹. Πράγματι, οι Αθηναίοι στέλνουν στρατό στην Ποτιδαία για να τιμωρήσει την πόλη με 30 πλοία και 1.000 οπλίτες.

Άμεσα, όμως, καταφθάνει σημαντική κορινθιακή δύναμη με 2.000 οπλίτες και φιλούς, όπως και ενισχύσεις από τον βασιλιά Περδίκκα της Μακεδονίας, ο οποίος σε αυτή την περίπτωση είναι εναντίον των Αθηναίων και είχε παίξει καθοριστικό ρόλο στην αποστασία της Ποτιδαιας³⁰. Οι Αθηναίοι μαθαίνουν τις κορινθιακές κινήσεις και στέλνουν κι αυτοί με τη σειρά τους ενισχύσεις με 40 πλοία και 2.000 οπλίτες, φθάνοντας τον στρατό μαζί με κάποιες άλλες ενισχύσεις από την περιοχή σε περίπου 3.600 άνδρες. Έξω από τα τείχη της πόλης γίνεται σύγκρουση ανάμεσα στους δύο στρατούς και έτσι για δεύτερη φορά μέσα σε ελάχιστο χρονικό διάστημα Αθηναίοι

²⁶ Mosse Claude - Schnapp- Gourbeillon Annie (2001),273

²⁷ Hornblower Simon (2003),203

²⁸ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,185

²⁹ Kagan Donald (2004),81

³⁰ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,131

και Κορίνθιοι βρίσκονται αντιμέτωποι στο πεδίο της μάχης, μετά δηλαδή από τα γεγονότα στα Σύβοτα³¹.

Ωστόσο, στην περίπτωση της Κέρκυρας οι Αθηναίοι δεν είχαν κάνει κάποια επίθεση στους Κορίνθιους, ενώ ούτε η Κέρκυρα ήταν μέλος της Πελοποννησιακής συμμαχίας αλλά μια ουδέτερη πόλη. Αντιθέτως, στην Ποτίδαια οι Κορίνθιοι παραβίασαν ολοφάνερα τις Τριακονταετείς σπονδές με το να επιτεθούν στους Αθηναίους και να υποστηρίξουν μια πόλη της Αθηναϊκής συμμαχίας εναντίον μιας άλλης πόλης της ίδιας συμμαχίας³². Μετά τη μάχη έξω από τα τείχη, ο αθηναϊκός στρατός αρχίζει την πολιορκία της πόλης, η οποία θα κρατήσει για περίπου δύο χρόνια. Οπωσδήποτε, αν οι Κορίνθιοι είχαν εξοργιστεί με την αθηναϊκή εμπλοκή στην Κέρκυρα, τώρα οι Αθηναίοι έχουν κάθε λόγο να κατηγορούν και να είναι αυτοί εξοργισμένοι με την κορινθιακή εμπλοκή στην Ποτίδαια³³.

Αξίζει, πάντως, να σημειωθεί πως στα Ποτιδαιατικά, όπως και στα γεγονότα που οδήγησαν στην πολιορκία και, τελικά, στην κατάληψη των Πλαταιών και στην εκτέλεση αρκετών κατοίκων τους, η Σπάρτη ενεπλάκη από μια συμμαχική της πόλη εναντίον των Αθηναίων, χωρίς δηλαδή να έχουν οι Σπαρτιάτες κάποιο άμεσο κέρδος από την επιτυχία στην Ποτίδαια ή στις Πλαταιές. Στην πρώτη περίπτωση το κέρδος το είχε η Κόρινθος, στη δεύτερη η Θήβα³⁴.

Μεγαρικό ψήφισμα

Η τρίτη αφορμή θεωρήθηκε από τον Θουκυδίδη ως η λιγότερο σημαντική από τις τρεις, ενώ από τον Αριστοφάνη ως η πιο σημαντική αφορμή για να ξεσπάσει ο πόλεμος³⁵.

Το Μεγαρικό ψήφισμα είναι ένα πολύ γνωστό παράδειγμα ψηφίσματος την εποχή της μεγάλης ακμής της αθηναϊκής πολιτείας. Οι πληροφορίες για αυτό προέρχονται από τους αρχαίους συγγραφείς, οι οποίοι παρουσίασαν το περιεχόμενό του. Χρονολογείται στο 433/2π.Χ, οπότε και αποφασίστηκε από την Εκκλησία του δήμου της Αθήνας. Η μεγάλη σημασία του ψηφίσματος αυτού είναι πως αποτέλεσε μία από

³¹ Mosse Claude - Schnapp- Gourbeillon Annie (2001),273

³² Wilcken Ulrich (1976),213

³³ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,132

³⁴ Hornblower Simon (2005),278

³⁵ Finley John H. (2008),125

τις αφορμές κήρυξης του Πελοποννησιακού πολέμου, ο οποίος ξεκίνησε περίπου έναν χρόνο μετά την ψήφισή του³⁶.

Το ψήφισμα αφορά τη γειτονική στην Αθήνα πόλη των Μεγάρων. Η πόλη αυτή ακολουθούσε μια εχθρική προς τους Αθηναίους πολιτική, καθώς όχι μόνο παρείχε άσυλο σε Αθηναίους φυγάδες, ολιγαρχικών κυρίως πεποιθήσεων, αλλά και γιατί οι Μεγαρείς καλλιεργούσαν ιερά εδάφη στην περιοχή της Ελευσίνας, σε ένα μέρος δηλαδή που βρισκόταν στα σύνορα Αθήνας και Μεγάρων και ήταν, οπωσδήποτε, διαφιλονικούμενο ανάμεσα στις δύο πόλεις.

Το ψήφισμα, λοιπόν, απαγόρευε στους Μεγαρείς να κάνουν εμπόριο και να πωλούν τα προϊόντα τους σε όλα τα λιμάνια και γενικότερα σε όλη την επικράτεια της Αθηναϊκής συμμαχίας, δηλαδή σε ένα πολύ μεγάλο μέρος της χώρας³⁷. Ο οικονομικός αυτός αποκλεισμός δημιουργούσε τεράστια προβλήματα στα Μέγαρα και ωθούσε στα άκρα την ένταση ανάμεσα στις δύο πόλεις. Μάλιστα, το γεγονός πως ορίζονταν πολύ αυστηρές ποινές για όσους παραβίαζαν αυτή την αθηναϊκή απόφαση, δεν έδινε τη δυνατότητα στους Μεγαρείς να χρησιμοποιήσουν ούτε καν λιμάνια αποικιών τους, όπως το Βυζάντιο και η Χαλκηδόνα, διότι ήταν μέλη της Αθηναϊκής συμμαχίας.

Τα Μέγαρα ήταν μέλος της Πελοποννησιακής συμμαχίας παρά την εγγύτητά τους με την Αθήνα. Αν, όμως, λόγω του συνεχιζόμενου αποκλεισμού τους από τις αγορές ζημιωνόταν το εμπόριό τους σε τέτοιο βαθμό που θα τους οδηγούσε σε οικονομικό μαρασμό, οι Μεγαρείς ίσως θα σκέφτονταν να αποχωρήσουν από την Πελοποννησιακή συμμαχία, να υποταχθούν στην Αθήνα και έτσι να πάρουν οι Αθηναίοι στα χέρια τους τα δύο λιμάνια των Μεγαρέων, αυτό των Παγών στον Κορινθιακό κόλπο και αυτό της Νίσαιας στον Σαρωνικό κόλπο, και να αποκλείσουν πλήρως με αυτόν τον τρόπο την Κόρινθο αλλά και την Αίγινα³⁸.

Η απόφαση πάρθηκε στην Εκκλησία του δήμου το 432π.Χ. μετά από πρόταση του Περικλή και γι' αυτό κατηγορήθηκε ο Αθηναίος ηγέτης, καθώς η ιδέα ανήκε σε αυτόν. Έναν περίπου χρόνο μετά το Μεγαρικό ψήφισμα, η Πελοποννησιακή συμμαχία κατηγορήσε τους Αθηναίους για την πολιτική και τις ενέργειες που ακολουθούσαν σε διάφορα θέματα, όπως η πολιορκία της Ποτίδαιας ή η μη ανεξαρτησία της Αίγινας, αλλά και το προαναφερθέν Μεγαρικό ψήφισμα. Οι

³⁶ Mosse Claude - Schnapp- Gourbeillon Annie (2001),274

³⁷ Mosse Claude - Schnapp- Gourbeillon Annie (2001),274

³⁸ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,185

Πελοποννήσιοι ζήτησαν από τους Αθηναίους να ικανοποιηθούν τα αιτήματά τους και, όταν οι Αθηναίοι αρνήθηκαν, ξεκίνησε ο Πελοποννησιακός πόλεμος³⁹.

Το Μεγαρικό ψήφισμα αποτελεί την οικονομικής φύσεως αφορμή κήρυξης του πολέμου. Οι Μεγαρείς, μετά από την αθηναϊκή κίνηση, δε δέχονταν συμβιβαστική λύση και υπήρξαν από τους πλέον ένθερμους υπέρμαχους του πολέμου στο συνέδριο της Πελοποννησιακής συμμαχίας, λίγο πριν την έναρξη του πολέμου.

Τα Μέγαρα, όπως και η Κόρινθος και η Αίγινα, ήταν μια πόλη άκρως εμπορική και είναι λογικό να υπάρχουν αντιζηλίες με τους Αθηναίους, οι οποίοι προσπαθούσαν να κυριαρχήσουν σε κάθε μήκος και πλάτος της χώρας όσον αφορά τις εμπορικές συναλλαγές. Έτσι, εφόσον Αθηναίοι και Μεγαρείς ουσιαστικά διεκδικούσαν τις ίδιες αγορές για να προωθήσουν τα προϊόντα τους, ήρθαν σε σύγκρουση⁴⁰.

Το να θεωρείται το Μεγαρικό ψήφισμα ως η σημαντικότερη αφορμή για την έναρξη του πολέμου δίνει πρωτεύουσα θέση στην ευθύνη του Περικλή, μιας και αυτός εισηγήθηκε το ψήφισμα. Η ευθύνη του Περικλή είναι αδιαμφισβήτητη. Τα κίνητρά του, όμως, δεν είναι εμφανή. Από τη μια πλευρά, ίσως να επιθυμούσε να πιέσει τους Σπαρτιάτες να κηρύξουν αυτοί πρώτοι τον πόλεμο. Από την άλλη, ίσως να επιδίωκε μόνο την εμπορική αντιζηλία με την πόλη των Μεγάρων και όχι κάτι περαιτέρω⁴¹.

---

³⁹ Mosse Claude - Schnapp- Gourbeillon Annie (2001),275

⁴⁰ Schuller Wolfgang (2001),183

⁴¹ Mosse Claude - Schnapp- Gourbeillon Annie (2001),274

Γ' κεφάλαιο: Αντίπαλες παρατάξεις

Λίγο μετά το τέλος των Περσικών πολέμων διαμορφώνονται στον ελλαδικό χώρο τα δύο αντίπαλα στρατόπεδα, τα οποία σε γενικές γραμμές είναι σχεδόν ίδια με αυτά που θα αναμετρηθούν στον Πελοποννησιακό πόλεμο. Οι πόλεις που έχουν την πρωτοκαθεδρία σε κάθε μία από τις δύο πλευρές είναι οι δύο πόλεις που διαδραμάτισαν τον σημαντικότερο ρόλο στην απόκρουση του περσικού κινδύνου, δηλαδή η Σπάρτη και η Αθήνα. Ο ανταγωνισμός για την ηγεμονία στον ελλαδικό χώρο οδήγησε στη διάλυση της συμμαχίας μεταξύ των ελληνικών πόλεων για την απόκρουση των Περσών αλλά και στη διατήρηση μόλις για 14 χρόνια των Τριακονταετών Σπονδών του 446π.Χ.⁴².

Οι αντίπαλες παρατάξεις, λοιπόν, είναι δύο. Στη μια πλευρά έχουμε την Πελοποννησιακή συμμαχία που απαρτίζεται από τη Σπάρτη και τους συμμάχους της και στην άλλη την Αθηναϊκή συμμαχία με την Αθήνα και τους συμμάχους της.

Η φιλοσπαρτιατική πλευρά περιλαμβάνει σχεδόν όλη την Πελοπόννησο, εκτός από τον παραδοσιακό εχθρό της Σπάρτης, το Άργος, και σχεδόν όλες τις πόλεις της Αχαΐας, που δεν πήραν μέρος στη σύγκρουση⁴³. Στην κεντρική Ελλάδα σύμμαχοι των Σπαρτιατών είναι η Θήβα και όλη η Βοιωτία, εκτός από τις πιστές στην Αθήνα Πλαταιές, οι Φωκείς, τα Μέγαρα, η Αίγινα, οι Λοκροί⁴⁴. Στη δυτική Ελλάδα με το πλευρό των Πελοποννησίων είναι οι περιοχές της σφαίρας επιρροής των Κορινθίων, όπως η Αμβρακία και το Ανακτόριο, αλλά και το μόνο νησί του Ιονίου που τους στηρίζει, η Λευκάδα⁴⁵.

Παράλληλα, υπέρ των Πελοποννησίων, αλλά με ελάχιστη συνεισφορά στο πρώτο μισό του πολέμου και τεράστια κατά τη διάρκεια της μεγάλης Σικελικής εκστρατείας και της καταστροφής του αθηναϊκού εκστρατευτικού σώματος, έχουν στη Σικελία και στην Κάτω Ιταλία οι δωρικές πόλεις της περιοχής, των οποίων ηγούνται οι Συρακούσες. Τέλος, σε κάποια διαστήματα του πολέμου στο πλευρό των Πελοποννησίων είναι και ο βασιλιάς της Μακεδονίας, ο Περδίκκας, αλλά η αστάθεια

⁴² *Εκθεσις της πολεμικής ιστορίας των Ελλήνων* (1970), 165

⁴³ Hornblower Simon (2006)¹,467

⁴⁴ Kagan Donald (2004),107

⁴⁵ Wilcken Ulrich (1976),215

στη συμπεριφορά και στις αποφάσεις του τον έκαναν να αλλάζει συχνά πλευρά και να υποστηρίζει τότε τους Πελοποννήσιους τότε τους Αθηναίους⁴⁶.

Από την άλλη πλευρά, έχουμε την Αθηναϊκή συμμαχία. Η έκτασή της είναι σαφώς μεγαλύτερη από αυτή της Πελοποννησιακής. Περιλαμβάνει σχεδόν το σύνολο των νησιών του Αιγαίου, εκτός από την Κρήτη, που θα μείνει ουδέτερη καθ' όλη τη διάρκεια του πολέμου, και κάποια μικρά νησιά, όπως τις δωρικές Μήλο και Θήρα, τις οποίες και δεν μπορούν να εκμεταλλευτούν οι Πελοποννήσιοι λόγω της απόλυτης κυριαρχίας των Αθηναίων στον αιγαιακό χώρο με τα πλοία τόσο τα αθηναϊκά όσο και αυτά των ισχυρών ναυτικών νησιών, όπως της Σάμου, της Χίου και της Λέσβου.

Στην αθηναϊκή παράταξη είναι και όλες σχεδόν οι πόλεις των παραλίων της Μικράς Ασίας, όπως η Μίλητος και η Έφεσος. Επίσης, πολλές πόλεις στη λεγόμενη θρακική περιοχή, όπως οι πιο σημαντικές πόλεις της Χαλκιδικής και της σημερινής Θράκης, αλλά και πόλεις του Ελλησπόντου, της Προποντίδας και του Βοσπόρου, από τις οποίες η Αθήνα προμηθεύεται αρκετά προϊόντα, όπως το σιτάρι⁴⁷.

Όπως γίνεται αντιληπτό, η υπεροχή των Αθηναίων στον θαλάσσιο χώρο είναι οφθαλμοφανής. Όσον αφορά την ηπειρωτική Ελλάδα, η Πελοποννησιακή συμμαχία έχει την υπεροχή, εντούτοις η Αθήνα διαθέτει μια πλειάδα σημαντικών συμμάχων. Στα δυτικά της Στερεάς Ελλάδας με το μέρος της Αθήνας είναι η Ναύπακτος με τους Μεσσηνιούς της και το μεγαλύτερο μέρος της Ακαρνανίας, ενώ στα ανατολικά, πλην της Εύβοιας, στο πλευρό των Αθηναίων πολεμά και η πιο πιστή, ίσως, συμμαχική της πόλη, οι Πλαταιές, η μόνη πόλη της Βοιωτίας που δε συμπράττει με την Πελοποννησιακή συμμαχία⁴⁸.

Βορειότερα, στη Θεσσαλία, φιλικές στην Αθήνα είναι η Λάρισα, οι Φερές, τα Φάρσαλα και η Κραννώνα. Στο Ιόνιο πέλαγος υπάρχει σχεδόν πλήρης κυριαρχία των Αθηναίων, καθώς έχουν με το μέρος τους την Κέρκυρα και, αμέσως μετά την έναρξη του πολέμου, τη Ζάκυνθο και την Κεφαλληνία. Τέλος, στη Σικελία και στην Κάτω Ιταλία υπάρχει ένας ικανοποιητικός αριθμός φιλικών στην Αθήνα πόλεων, όπως το Ρήγιο, οι Λεοντίνοι και οι αποικίες των Χαλκιδέων⁴⁹.

Και οι δύο συνασπισμοί, λοιπόν, διαθέτουν μεγάλο αριθμό συμμαχικών πόλεων. Βάσει πόλεων, ο φιλοσπαρτιατικός δείχνει να έχει υπεροχή στην ηπειρωτική Ελλάδα και πλήρη κυριαρχία στην Πελοπόννησο, ο φιλοαθηναϊκός έχει σημαντική δυναμική

⁴⁶ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,187

⁴⁷ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,187

⁴⁸ Wilcken Ulrich (1976),215

⁴⁹ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,188

στη δυτική Ελλάδα και σχεδόν πλήρη κυριαρχία στη θάλασσα. Ως προς τις ουδέτερες πόλεις, έχουν οπωσδήποτε μια συμπάθεια προς τους Σπαρτιάτες, οι οποίοι διακήρυτταν πως θα απελευθερώσουν τις ελληνικές πόλεις από την αυταρχική ηγεμονία των Αθηναίων⁵⁰.

Καθαρά όσον αφορά τις στρατιωτικές δυνάμεις, διαφαίνεται μια υπεροπλία των Σπαρτιατών στην ξηρά και των Αθηναίων στη θάλασσα. Η υπεροπλία των Σπαρτιατών δεν έγκειται τόσο στον αριθμό των στρατιωτών τους όσο στην αδιαμφισβήτητη ικανότητά τους σε χερσαίες συγκρούσεις. Από την άλλη πλευρά, η υπεροχή των Αθηναίων στη θάλασσα έγκειται τόσο στον μεγάλο αριθμό των πλοίων τους όσο και στην εμπειρία και στις ικανότητές τους που δεν τις διέθεταν οι Σπαρτιάτες ούτε στο ελάχιστο.

Στην ξηρά η φιλοσπαρτιατική παράταξη διαθέτει περίπου 40.000-50.000 στρατιώτες. Σε αυτούς συγκαταλέγονται περίπου 24.000 Πελοποννήσιοι οπλίτες, 10.000 Βοιωτοί οπλίτες, 1.000 Βοιωτοί ιππείς, σημαντικός αριθμός οπλιτών από τις συμμαχικές πόλεις της δυτικής και της κεντρικής Ελλάδας και αρκετοί ελαφρά οπλισμένοι Πελοποννήσιοι που συγκροτούσαν ξεχωριστά σώματα⁵¹.

Η φιλοαθηναϊκή παράταξη δε διαθέτει πολύ λιγότερους οπλίτες, αλλά η μεγάλη διασπορά και απόσταση μεταξύ των πόλεων της Αθηναϊκής συμμαχίας καθιστά δύσκολη τη συγκέντρωση μεγάλου αριθμού οπλιτών από πολλές από αυτές τις πόλεις. Η Αθήνα έχει, οπωσδήποτε, τη μερίδα του λέοντος στο συμμαχικό στράτευμα. Διαθέτει περίπου 13.000 οπλίτες, 1.000 ιππείς, 1.600 τοξότες, ενώ υπήρχε μεγάλος αριθμός ανδρών, περισσότεροι από 13.400, που ήταν σε εφεδρεία, υπηρετώντας σε φρούρια της Αττικής, όπως το Πάνακτον ή η Φυλή, ή στα τείχη της Αθήνας και του Πειραιά. Οι περίπου 13.400 αυτοί άνδρες αποτελούνται από 9.500 μετοίκους, 1.400 νεαρούς ή εφήβους ηλικίας 18 και 19 ετών και 2.500 άνδρες που ήταν πάνω από 50 ετών και γι' αυτό δε συμμετείχαν σε εκστρατείες μακριά από την Αττική⁵².

Οι αριθμοί αυτοί είναι πολύ σημαντικοί, αν αναλογιστούμε πως πρόκειται μόνο για μία πόλη, την Αθήνα. Αριθμοί που θα φτάσουν σε τεράστια επίπεδα, αν προσθέσουμε και τα πλοία που διαθέτει η πόλη, αλλά και τα μεγάλα αποθέματα σε χρήματα. Ούτως ή άλλως, βρισκόμαστε στην περίοδο της χρυσής εποχής της αθηναϊκής δημοκρατίας.

⁵⁰ Hornblower Simon (2006)¹,465

⁵¹ Botsford & Robinson (1979),244

⁵² *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,188

Την εποχή αυτή η Αθηναϊκή συμμαχία κυριαρχεί και εκτείνεται σε όλο τον χώρο του Αιγαίου μέχρι και τα στενά του Βοσπόρου⁵³.

Κι αν στη στεριά η κατάσταση είναι σχετικά ισορροπημένη, με τους Πελοποννήσιους βέβαια να έχουν μεγαλύτερες μαχητικές ικανότητες, στη θάλασσα η αθηναϊκή υπεροπλία είναι συντριπτική. Οι Πελοποννήσιοι έχουν περίπου 180 πλοία που προέρχονται κυρίως από τις πόλεις που έχουν παράδοση στη θάλασσα, όπως η Κόρινθος και τα Μέγαρα, και δευτερευόντως από την Ήλιδα, τη Σικυώνα, την Αμβρακία. Ο αριθμός των σπαρτιατικών πλοίων ήταν μικρός. Τα πληρώματα των πλοίων ήταν παντελώς άπειρα, καθώς η πλειοψηφία τους ήταν περίοικοι από τη Σπάρτη, είλωτες, ακόμα και μισθοφόροι⁵⁴. Εξυπακούεται πως η εμμονή των Πελοποννησίων να αναθέτουν την αρχηγία στις σημαντικότερες ναυμαχίες σε Σπαρτιάτες, οι οποίοι ήταν τουλάχιστον ανίκανοι για τέτοιου είδους ενέργειες, αν εξαιρέσουμε τον Λύσανδρο κι αυτόν στο τέλος σχεδόν του πολέμου, έδινε ένα ακόμα πλεονέκτημα στους Αθηναίους.

Οι Αθηναίοι, μόνοι τους, διέθεταν περισσότερα πλοία απ' όσα είχαν όλοι οι αντίπαλοί τους μαζί. Διαθέτουν 300 ετοιμοπόλεμες τριήρεις που κατά τη διάρκεια του πολέμου φτάνουν και τις 400⁵⁵. Ωστόσο, αν εξαιρέσουμε τη μεγάλη Σικελική εκστρατεία, σε καμία στιγμή του πολέμου δε χρησιμοποιήθηκε μεγάλος αριθμός από αυτές τις τριήρεις, μιας και δεν υπήρχε ένας αξιόλογος αντίπαλος στόλος για να υπάρξει τέτοια ανάγκη, αλλά και αν υπολογίσουμε τους 200 άνδρες πλήρωμα για κάθε τριήρη, θα φτάσουμε στον υπερβολικά μεγάλο αριθμό των 80.000 ανδρών, απαγορευτικό αριθμό για να είναι συνεχώς σε επιφυλακή και υπηρεσία. Έτσι, το μεγαλύτερο μέρος των αθηναϊκών πλοίων παρέμενε στη βάση του, στους τρεις νεωσοίκους του Πειραιά, στους οποίους μπορούσαν να ναυλοχούν περίπου 372 πλοία, εκ των οποίων τα 196 στη Ζέα, τα 94 στο λιμάνι του Κανθάρου και τα 82 στη Μουνιχία⁵⁶. Η Ζέα, η Μουνιχία και ο Κάνθαρος ήταν τα τρία λιμάνια των Αθηναίων στον Πειραιά⁵⁷.

Παράλληλα, οι Αθηναίοι είχαν αποφασίσει να διατηρούν τις 100 καλύτερες τριήρεις κάθε έτους στα λιμάνια της Αττικής, μήπως γίνει επίθεση από τη θάλασσα εναντίον της Αττικής, κάτι το οποίο ουσιαστικά ήταν αδύνατο λόγω του φόβου των

⁵³ *Ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας, Από τις αρχές έως την ύστερη αρχαιότητα*, (2008), 226-227

⁵⁴ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1, 189

⁵⁵ Hornblower Simon (2006)¹, 479

⁵⁶ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1, 189

⁵⁷ Hornblower Simon (2006)¹, 333

αντιπάλων για το αθηναϊκό ναυτικό και που συνέβη μόνο την τελευταία χρονιά του πολέμου, όταν και τα πλοία του Λυσάνδρου, χωρίς αντίπαλο πλέον μετά τη σύγκρουση στους Αιγός ποταμούς, έφτασαν μπροστά από τον Πειραιά. Εκτός από τον μεγάλο αριθμό των πλοίων, οι Αθηναίοι διέθεταν και εξαιρετική εμπειρία και ναυτικές ικανότητες που δεν μπορούσαν να συγκριθούν επ' ουδενί με αυτές των αντιπάλων τους. Αυτό αποδεικνύεται και από το γεγονός πως σε οποιαδήποτε σημαντική ναυμαχία έγινε κατά τη διάρκεια του πρώτου μισού του πολέμου μεταξύ πελοποννησιακών και αθηναϊκών πλοίων, νικητές βγήκαν οι Αθηναίοι. Ακόμα και σε ναυμαχίες όπου οι συνθήκες ήταν τουλάχιστον οι ενδεδειγμένες για να επικρατήσουν οι Πελοποννήσιοι, όπως οι δύο ναυμαχίες στη Ναύπακτο, οι ικανότητες των Αθηναίων τούς έδωσαν δύο περιφανείς νίκες απέναντι σε πολύ περισσότερα εχθρικά πλοία.

Κι αν με τον υπολογισμό μόνο των αθηναϊκών πλοίων θεωρείται πως έχουν υπεροπλία, αν προσθέσουμε και τα πλοία των συμμαχικών πόλεων, οι Αθηναίοι διαθέτουν παντοδυναμία στις θάλασσες. Τα τρία μόνο μεγάλα συμμαχικά νησιά, η Κέρκυρα, η Χίος και η Λέσβος, προσφέρουν περίπου 60 πλοία το κάθε ένα, χωρίς φυσικά να υπολογίσουμε και τα πλοία των μικρότερων νησιών, όπως της Σάμου, της Ρόδου και άλλων. Στρατιωτικά και μόνο, το ξεκίνημα του πολέμου βρίσκει τους δύο αντιπάλους στο απόγειο της ακμής τους⁵⁸.

Στο οικονομικό επίπεδο η αθηναϊκή υπεροχή είναι, επίσης, εμφανής. Το συμμαχικό ταμείο, που από το 454π.Χ. είχε μεταφερθεί στην Ακρόπολη των Αθηνών, διέθετε ένα σημαντικότερο αποθεματικό 6.000 ταλάντων κατά την έναρξη του πολέμου, ενώ τα έσοδα από τις εισφορές των συμμάχων και από άλλες πηγές έφταναν τα 1.000 τάλαντα ετησίως⁵⁹. Από τα 6.000 τάλαντα του αποθεματικού, τα 5.000 μπορούσαν να τα διαθέσουν οι Αθηναίοι εξ αρχής με την έναρξη του πολέμου⁶⁰. Τα υπόλοιπα 1.000 τάλαντα είχαν οριστεί μετά από ένα ψήφισμα του 431π.Χ. ως απόθεμα για έκτακτη χρήση, με το ίδιο ψήφισμα που καθορίστηκε και η διατήρηση των 100 τριήρων στα λιμάνια της πόλης για τυχόν επίθεση εναντίον της⁶¹.

Από την άλλη πλευρά, οι οικονομικές δυνατότητες των Πελοποννησίων ήταν σαφώς πιο περιορισμένες. Η πιο πλούσια πόλη της συμμαχίας είναι η Κόρινθος, η οποία και το απέδειξε έμπρακτα, δαπανώντας πολλά χρήματα για τις ανάγκες του

⁵⁸ Mosse Claude - Schnapp- Gourbeillon Annie (2001),276

⁵⁹ Mosse Claude - Schnapp- Gourbeillon Annie (2001),277

⁶⁰ Wilcken Ulrich (1976),216

⁶¹ Botsford & Robinson (1979),245

πολέμου. Η Σπάρτη πάλι είναι μια φτωχή πόλη, εξαρτώμενη πλήρως από τη γεωργία. Μάλιστα στο μυαλό των Πελοποννησίων ήταν και ο δανεισμός χρημάτων από τα φιλοσπαρτιατικά ιερά των Δελφών και της Ολυμπίας, εντούτοις οι σκέψεις αυτές δεν προχώρησαν σε πράξεις⁶².

Σε αντίθεση, βέβαια, με τη Σπάρτη, στην οποία στην πραγματικότητα δεν υπάρχουν τόσο εμφανώς αντιτιθέμενες παρατάξεις, στην Αθήνα έχουμε στη μια πλευρά τη δημοκρατική παράταξη και στην άλλη την ολιγαρχική. Οι δημοκρατικοί έχουν την απόλυτη κυριαρχία αλλά ακόμα και μέσα στην ίδια τους την παράταξη υπάρχουν διαφορές. Άνθρωποι, όπως ο Κλέων, θέλουν πάση θυσία την έναρξη του πολέμου, διότι μισούν τη Σπάρτη, και τοποθετούνται στην πλέον ριζοσπαστική πτέρυγα των δημοκρατικών. Από την άλλη πλευρά, υπάρχει και η ολιγαρχική παράταξη, εμφανώς αποδυναμωμένη κατά τη δεκαετία μετά τις Τριακονταετείς Σπονδές, αλλά ενισχυμένη από το 433π.Χ. με την επιστροφή από τη δεκαετή εξορία του ηγέτη τους, του Θουκυδίδη, του γιου του Μελησία. Η ενίσχυσή τους φαίνεται και από το ότι βρίσκουν το θάρρος να κατηγορήσουν και να οδηγήσουν σε δίκη άτομα του πολύ στενού περιβάλλοντος του Περικλή, όπως τον φιλόσοφο Αναξαγόρα, τον οποίο κατηγορήσαν με την προσφιλή για τους Αθηναίους κατηγορία της ασέβειας, τον γλύπτη Φειδία, για υπεξαίρεση χρυσού από το χρυσελεφάντινο άγαλμα της Αθηνάς στον Παρθενώνα, αλλά και την ίδια τη σύζυγο του Περικλή, την Ασπασία από τη Μίλητο. Όσο περνούν τα χρόνια του πολέμου, μάλιστα, οι ολιγαρχικοί αποκτούν ολοένα και μεγαλύτερη απήχηση στον αθηναϊκό λαό, εκμεταλλευόμενοι τη δυσφορία που δημιουργούσε η παρατεινόμενη διάρκεια του πολέμου⁶³.

Τέλος, όσον αφορά τη λήψη των αποφάσεων, η Αθήνα έχει πλήρη ελευθερία από τους συμμάχους της να αποφασίζει για κάθε κίνηση, κάτι το οποίο της δίνει ένα μεγάλο πλεονέκτημα. Από την άλλη πλευρά, η Σπάρτη είναι μεν η πιο δυνατή πόλη της Πελοποννησιακής συμμαχίας και έχει την αρχηγία σε κάθε στρατιωτική επιχείρηση, ακόμα κι αν διαθέτει ελάχιστους στρατιώτες σε αυτή, αλλά οι σημαντικές αποφάσεις λαμβάνονται κατόπιν συνέλευσης των Πελοποννησίων και κοινά αποδεκτής διαδικασίας. Αυτό φάνηκε χαρακτηριστικά στην περίπτωση της κήρυξης του πολέμου όπου η Σπάρτη ουσιαστικά αποδέχτηκε, θέλοντας και μη, την κορινθιακή άποψη⁶⁴. Η λεπτομέρεια αυτή δε δίνει στους Πελοποννήσιους τη

⁶² Botsford & Robinson (1979),244

⁶³ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,137

⁶⁴ Schuller Wolfgang (2001),50

δυνατότητα γρήγορης λήψης μιας απόφασης, ακόμα κι όταν οι συνθήκες το απαιτούν, μιας και έπρεπε να τηρηθούν οι προβλεπόμενες διαδικασίες.

Δ' κεφάλαιο: Συνέδριο Πελοποννησίων

Το φθινόπωρο του 432π.Χ. γίνεται συνέδριο της Πελοποννησιακής συμμαχίας στη Σπάρτη. Εκτός από τους Πελοποννήσιους παρευρίσκονται και Αθηναίοι πρέσβεις. Η πλειοψηφία των Πελοποννησίων είναι υπέρ της κήρυξης του πολέμου. Ανάμεσά τους οι Μεγαρείς, οι Αιγινήτες και, κυρίως, οι Κορίνθιοι. Οι Κορίνθιοι πρέσβεις μιλούν και κατηγορούν τους Αθηναίους για τη συμπεριφορά τους στην Κέρκυρα και στην Ποτίδαια, όπου και στις δύο περιπτώσεις οι Αθηναίοι επενέβησαν σε κορινθιακές αποικίες. Παράλληλα, κατηγορούν τη Σπάρτη για την αδράνειά της και της αντιπαραθέτουν τα χαρακτηριστικά των Αθηναίων, οι οποίοι διακρίνονται για την επινοητικότητα, τη δράση και την ταχύτητα στην εκτέλεση των αποφάσεών τους⁶⁵. Λίγες πόλεις δεν είναι τόσο φανατικές υπέρ του πολέμου. Οι Αρκάδες, για παράδειγμα, απομονωμένοι σχεδόν στην καρδιά της Πελοποννήσου και χωρίς να έχουν κανένα οικονομικό όφελος από την υποταγή της Αθήνας, δεν είναι καθόλου ένθερμοι υποστηρικτές της σύγκρουσης. Από την άλλη πλευρά, οι Αθηναίοι κατηγορούν τους Κορίνθιους πως αυτοί είναι που παραβίασαν τις Τριακονταετείς σπονδές με την επέμβασή τους στην Ποτίδαια.

Οι ίδιοι οι Σπαρτιάτες είναι αναποφάσιστοι. Γίνεται συνέλευση στην Απέλλα, όπου ακούγονται δύο διαφορετικές απόψεις. Η μία προσπαθεί να αποτρέψει τον πόλεμο και η άλλη να τον επισπεύσει. Η φιλειρηνική στάση εκφράζεται από τον Σπαρτιάτη βασιλιά Αρχίδαμο και η φιλοπόλεμη από τον έφορο Σθενελαΐδα. Ο Αρχίδαμος, ένας γηραιός και συνετός ηγέτης, υποστηρίζει πως η Σπάρτη δεν είναι σε θέση να ξεκινήσει έναν μακροχρόνιο πόλεμο με την Αθήνα, εφόσον θεωρεί πως δε θα μπορέσουν να καταβάλουν εύκολα τους Αθηναίους, οι οποίοι διαθέτουν έναν πανίσχυρο στόλο. Πιστεύει ότι η Σπάρτη θα έχει σημαντικές απώλειες που μπορεί να δώσουν θάρρος στους είλωτες να κάνουν μια νέα επανάσταση. Παράλληλα, τα οικονομικά της Σπάρτης δεν μπορούν να συγκριθούν ούτε καν στο ελάχιστο με αυτά της Αθήνας. Ως εκ τούτου, ο Αρχίδαμος δεν υποκύπτει στην πίεση των Κορινθίων και προτείνει να γίνουν διαπραγματεύσεις ανάμεσα στις δύο πλευρές, ώστε να αποφευχθεί η σύγκρουση⁶⁶.

⁶⁵ Finley John H. (2008), 128

⁶⁶ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1, 191

Ο Σθενελαΐδας, από την άλλη, εκφράζει τη γνώμη των νεώτερων Σπαρτιατών, που επιζητούσαν τον πόλεμο, σε αντίθεση με τον Αρχίδαμο, που εκφράζει τη γνώμη των πιο ηλικιωμένων Σπαρτιατών, στους οποίους συγκαταλέγονταν και άνθρωποι που είχαν πολεμήσει δίπλα στους Αθηναίους στη μάχη των Πλαταιών⁶⁷. Ο έφορος μιλά για τη σπαρτιατική παράδοση που επιτάσσει να αναλάβουν δράση και δείχνει σίγουρος πως θα νικήσουν στον πόλεμο⁶⁸. Η πλειοψηφία της συνέλευσης υιοθετεί την άποψη του Σθενελαΐδα και ψηφίζει υπέρ της κήρυξης του πολέμου. Ωστόσο, η διχογνωμία στο σπαρτιατικό στρατόπεδο φαίνεται από το γεγονός πως ο πόλεμος δεν κηρύσσεται αμέσως αλλά γίνονται κάποιες προσπάθειες μήπως και τελικά αποφευχθεί⁶⁹.

Η Πελοποννησιακή συμμαχία επικυρώνει τη σπαρτιατική απόφαση και αποφασίζει την έναρξη του πολέμου αλλά επιχειρεί να κάνει τους Αθηναίους να κηρύξουν αυτοί πρώτοι τον πόλεμο. Με αυτόν τον τρόπο θεωρούν πως θα δείξουν στις ουδέτερες ελληνικές πόλεις αλλά και στις πόλεις της Αθηναϊκής συμμαχίας ότι η Αθήνα είναι αυτή που θέλει πάση θυσία τον πόλεμο και πως οι Πελοποννήσιοι έκαναν ό,τι μπορούσαν για να τον αποτρέψουν.

Οι διαπραγματεύσεις συνεχίζονται για έναν χρόνο, με τις δύο πλευρές να δείχνουν έμπρακτα από τη στάση τους πως επιθυμούν τον πόλεμο και γι' αυτό δεν κάνουν ούτε βήμα πίσω στις απαιτήσεις τους. Και οι δύο αντίπαλοι χρονοτριβούν εσκεμμένα, οι Πελοποννήσιοι για να προετοιμάσουν τα στρατεύματά τους και οι Αθηναίοι για να καταλάβουν την Ποτίδαια που ήδη πολιορκούσαν.

Τον χειμώνα του 432/1π.Χ. στέλνονται συνεχείς πρεσβείες ανάμεσα στις δύο πλευρές. Οι όροι, ωστόσο, που προβάλλονται, ειδικά από τους Πελοποννήσιους, επιχειρούν περισσότερο να ταπεινώσουν τον αντίπαλο παρά να βρεθεί λύση για την αποτροπή του πολέμου, ενώ η απόρριψή τους δίνει στον αντίπαλο το πρόσχημα να κατηγορεί την άλλη πλευρά για την ευθύνη της ως προς την κήρυξη του πολέμου⁷⁰.

Αρχικά, η Πελοποννησιακή πλευρά θέτει ως όρο για να αποφευχθεί η σύγκρουση την εξορία από την Αθήνα όλων των μελών της ισχυρής οικογένειας των Αλκμεωνιδών, οι οποίοι και είχαν συνδεθεί με τη δολοφονία των οπαδών του Κύλωνα και το λεγόμενο Κυλώνειο Άγος⁷¹. Ο όρος αυτός στοχεύει απευθείας στον

⁶⁷ Wilcken Ulrich (1976),214

⁶⁸ Finley John H. (2008),140

⁶⁹ Kagan Donald (2004),92

⁷⁰ Wilcken Ulrich (1976),214

⁷¹ Hornblower Simon (2006)¹,411

γιο του Ξανθίππου, τον Περικλή, ο οποίος ήταν μέλος αυτής της οικογένειας, από την πλευρά της μητέρας του, της Αγαρίστης⁷². Οι Αθηναίοι, από την πλευρά τους, αντιπροτείνουν κάτι το αντίστοιχο, εφόσον ζητούν τη θανάτωση των απογόνων όλων αυτών που είχαν σκοτώσει τους είλωτες που είχαν καταφύγει στο ιερό του Ποσειδώνα στο ακρωτήριο Ταίναρο, το λεγόμενο από Ταινάρου άγος⁷³. Παράλληλα, ζητούν και τη θανάτωση των απογόνων αυτών που οδήγησαν στον θάνατο τον στρατηγό Πausανία στον ναό της Χαλκιοίκου Αθηνάς⁷⁴.

Μετά την άκαρπη πρώτη πρεσβεία, οι Σπαρτιάτες επανέρχονται με νέες προτάσεις και όρους πιο σοβαρούς αυτή τη φορά. Ζητούν τη λύση της πολιορκίας της Ποτίδαιας, την αυτονομία της Αίγινας και την ανάκληση του ψηφίσματος εναντίον των Μεγαρέων. Οι Αθηναίοι αρνούνται και πάλι να δεχτούν τους όρους. Ειδικά για το Μεγαρικό ψήφισμα οι Αθηναίοι κατηγορούν ευθέως στους Σπαρτιάτες τους Μεγαρείς πως, εκτός από το άσυλο που έδιναν σε ολιγαρχικούς και δούλους που έφευγαν από την Αθήνα, καλλιεργούσαν ιερή γη και κτήματα της αμφισβητούμενης συνοριακής περιοχής μεταξύ Αθήνας και Μεγάρων⁷⁵.

Ακολουθεί μια τρίτη και τελευταία σπαρτιατική πρεσβεία που ζητά από τους Αθηναίους να διαλύσουν την Αθηναϊκή συμμαχία μέσω της απόδοσης της αυτονομίας όλων των πόλεων που ήταν μέλη της⁷⁶. Κάποιοι, όχι πολλοί πάντως, θεωρούν πως, αν η Αθήνα ανακαλέσει τουλάχιστον το Μεγαρικό ψήφισμα, θα ικανοποιηθούν οι Σπαρτιάτες. Ο Περικλής αντιλαμβάνεται πως μόνο η δική του παρέμβαση θα πείσει οριστικά τους συμπολίτες του. Μιλά ενώπιον της Εκκλησίας του δήμου και κατηγορεί τους Σπαρτιάτες αλλά και τους υποκινητές της όλης κατάστασης, τους Κορίνθιους. Τονίζει ότι, αν γίνει ανάκληση του Μεγαρικού ψηφίσματος, οι Σπαρτιάτες θα προβάλουν και άλλα αιτήματα, καθώς κατά βάθος έχουν αποφασίσει ήδη υπέρ της έναρξης του πολέμου. Επισημαίνει πως οι Πελοποννήσιοι δε δέχθηκαν διαιτησία για την επίλυση των διαφορών, αν και η συνθήκη των Τριακονταετών σπονδών του 446π.Χ. το όριζε αυτό. Ο Περικλής μιλά υπέρ ενός πολέμου που είναι σίγουρος πως η πόλη του έχει όλες τις προϋποθέσεις να βγει νικήτρια από αυτόν. Υποστηρίζει πως για διάφορους λόγους οι Πελοποννήσιοι δεν έχουν τη δυνατότητα ούτε να υπομείνουν έναν μακροχρόνιο πόλεμο ούτε να

⁷² Mosse Claude - Schnapp- Gourbeillon Annie (2001),255

⁷³ Hornblower Simon (2006)¹,424

⁷⁴ Finley John H. (2008),144

⁷⁵ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,186

⁷⁶ Wilcken Ulrich (1976),215

δημιουργήσουν αξιόλογο στόλο, κάτι το οποίο θα μπορούσε να απειλήσει τους Αθηναίους⁷⁷.

Τελικά πείθει την Εκκλησία του δήμου να απορρίψει τα σπαρτιατικά αιτήματα και να ψηφίσει υπέρ του πολέμου⁷⁸. Βέβαια, ο Περικλής προτείνει στους Σπαρτιάτες ως έσχατη λύση τη διαιτησία για να γίνουν νέες διαπραγματεύσεις, κάτι το οποίο οι Σπαρτιάτες αρνήθηκαν. Με αυτόν τον τρόπο ο Περικλής έδειξε στους συμπολίτες του πως ούτε οι Σπαρτιάτες επιθυμούσαν την εξεύρεση λύσης. Η Αθήνα, λοιπόν, όφειλε να δείξει την απαιτούμενη πυγμή και να μην υποχωρήσει στα αιτήματα των Σπαρτιατών και στις ενέργειες των Κορινθίων⁷⁹.

---

⁷⁷ Finley John H. (2008),146

⁷⁸ Mosse Claude - Schnapp- Gourbeillon Annie (2001),275

⁷⁹ Mosse Claude - Schnapp- Gourbeillon Annie (2001),276

Ε΄ κεφάλαιο: Τακτική αντιπάλων

Η αθηναϊκή τακτική έχει επιμελώς σχεδιαστεί από τον ηγέτη των Αθηναίων, τον Περικλή. Η τακτική αυτή, παρά τη δυσφορία που θα προκαλέσει γρήγορα στους Αθηναίους πολίτες, θα ακολουθηθεί πιστά μέχρι και τον θάνατο του Περικλή, δίνοντας στην πόλη σχεδόν μόνο νίκες. Μετά τον θάνατό του, η αλλαγή στην ηγεσία της πόλης και οι νέες ιδέες που θα προωθήσει η νέα ηγετική ομάδα υπό τον Κλέωνα θα οδηγήσουν σε αλλαγή άρδην του τρόπου εξέλιξης του πολέμου και πραγματοποίησης των επιχειρήσεων.

Το σχέδιο που θέτουν σε εφαρμογή οι Αθηναίοι κινείται σε δύο άξονες. Από τη μια πλευρά, το ένα κομμάτι του σχεδίου προέβλεπε πως οι κάτοικοι της Αττικής έπρεπε να εγκαταλείψουν την ύπαιθρο και να συγκεντρωθούν μέσα στα τείχη της πόλης⁸⁰. Μέσα στην Αττική οι Αθηναίοι θα κρατούσαν μόνο κάποια φρούρια, όπως το Πάνακτον, την Οινόη, τη Φυλή, τον Ραμνούντα, την Ελευσίνα. Το θέμα του επισιτισμού των κατοίκων μπορούσε εύκολα να λυθεί μέσω των αθηναϊκών πλοίων. Έτσι, οι ετήσιες εισβολές των Πελοποννησίων, που κατέστρεφαν τους αγρούς της Αττικής, δε θα είχαν κανένα ουσιαστικό όφελος για τους εισβολείς. Βέβαια, αν και σε καμία περίπτωση δεν παρέβησαν οι Αθηναίοι αυτό το μέρος του σχεδίου, οι πλούσιοι γαιοκτήμονες και οι απλοί αγρότες γρήγορα έδειξαν τη δυσφορία τους για το γεγονός πως έβλεπαν τα κτήματά τους να καίγονται από τους Πελοποννήσιους και θα προτιμούσαν να βγουν και να αντιμετωπίσουν τους εισβολείς από το να βλέπουν να καταστρέφεται η περιουσία τους⁸¹.

Ως πλεονέκτημα αυτής της τακτικής είναι και το γεγονός πως, ενώ για τους Αθηναίους ο επισιτισμός ήταν εξασφαλισμένος, λόγω του στόλου, για τους Πελοποννήσιους δεν ήταν, καθώς ο στρατός που εκστράτευε εναντίον της Αττικής απαρτιζόταν στο μεγαλύτερο μέρος του από αγρότες που κουβαλούσαν μαζί τους τα τρόφιμά τους, μιας και οι στρατοί δεν είχαν ακόμη σώμα εφοδιασμού. Έτσι, η παραμονή των Πελοποννησίων σε μέρη μακρινά από την πατρίδα τους δεν ήταν, ελλείψει στόλου, ιδιαίτερα εύκολη, από την άποψη της εξεύρεσης τροφής, ενώ αντίθετα η αθηναϊκή κυριαρχία στη θάλασσα εξασφάλιζε, όπως αναφέρθηκε και πιο πριν, τον επισιτισμό των πολιορκημένων κατοίκων της Αθήνας, αλλά και τον

⁸⁰ Schuller Wolfgang (2001),71

⁸¹ Botsford & Robinson (1979),245

ανεφοδιασμό των Αθηναίων σε οποιοδήποτε σημείο της Ελλάδας που βρισκόταν κοντά σε λιμάνι⁸².

Από την άλλη πλευρά, το δεύτερο κομμάτι του σχεδίου του Περικλή προβλέπει τις συνεχείς επιθέσεις του αθηναϊκού στόλου εναντίον των Πελοποννησίων, οι οποίες και θα οδηγούσαν στην αδυναμία τους να ανεφοδιάζονται, ακόμα και να ασκούν το εμπόριό τους, και η συνακόλουθη καταπόνησή τους θα τους ανάγκαζε να συνθηκολογήσουν, αφού πρώτα θα είχε καμφθεί και το ηθικό τους⁸³. Η αθηναϊκή τακτική απορρίπτει τις ριψοκίνδυνες και τυχοδιωκτικές εκστρατείες σε μακρινά μέρη για την επέκταση της επικράτειας στην οποία κυριαρχούν οι Αθηναίοι και τη διατήρηση μόνο των εδαφών που ήδη ανήκαν στη σφαίρα επιρροής τους⁸⁴. Αυτό επιβεβαιώθηκε από το γεγονός πως η μεγαλύτερη εκστρατεία αυτού του είδους που έκαναν οι Αθηναίοι, η Σικελική εκστρατεία των ετών 415-413π.Χ., οδήγησε σε μια μεγάλη καταστροφή. Αλλά και από την εκστρατεία στη Βοιωτία, το 424π.Χ., οι Αθηναίοι θα μπορούσαν να διδαχθούν την ορθότητα του περικλειικού σχεδίου, τουλάχιστον σε αυτό το σημείο.

Ο τελικός στόχος του σχεδίου του Περικλή ήταν ο εξαναγκασμός, σε γενικές γραμμές, των εχθρών τους να αντιληφθούν το άσκοπο της συνέχισης των επιθέσεων εναντίον της Αττικής και να ζητήσουν αυτοί πρώτοι τη σύναψη ειρήνης, αφού παράλληλα αναγνωρίσουν την κυριαρχία των Αθηναίων στα μέρη που ήδη τους ανήκουν, ίσως και σε άλλα⁸⁵. Να αποδεχτούν δηλαδή μια συνθήκη ειρήνης όμοια ή ακόμα καλύτερη για τους Αθηναίους από αυτή των Τριακονταετών σπονδών του 446π.Χ. Αυτό επιβεβαιώθηκε με τα γεγονότα της Σφακτηρίας, το 425π.Χ., όταν και οι Σπαρτιάτες ζητούν ειρήνη από τους Αθηναίους αναγνωρίζοντας την αθηναϊκή κυριαρχία ακόμα και σε μέρη που οι Αθηναίοι δεν ήλεγχαν πριν την έναρξη του πολέμου, αν και η έλλειψη πολιτικής σύνεσης από την αθηναϊκή ηγεσία εκείνης της εποχής, προεξάρχοντας βέβαια του Κλέωνα, δεν οδήγησε στην επίτευξη συμφωνίας ειρήνης και στη νίκη των Αθηναίων.

Και οι δύο πλευρές επιχειρούν να εκμεταλλευτούν τα πλεονεκτήματά τους. Γι' αυτό και ακολουθούν διαφορετική τακτική, προσπαθώντας να υπερισχύσουν. Οι Σπαρτιάτες επιδιώκουν να βγάλουν τους Αθηναίους έξω από τα τείχη τους και να τους αντιμετωπίσουν σε εκ παρατάξεως μάχη, εφόσον ο στρατός ξηράς τους

⁸² Botsford & Robinson (1979),244

⁸³ Mosse Claude - Schnapp- Gourbeillon Annie (2001),277

⁸⁴ Wilcken Ulrich (1976),216

⁸⁵ Botsford & Robinson (1979),244

υπερίσχυε του αντίστοιχου αθηναϊκού. Γι' αυτό και κάθε χρόνο πραγματοποιούσαν εισβολές στην Αττική. Όχι μόνο για να καταστρέψουν τους αγρούς και την παραγωγή των Αθηναίων, αλλά και για να τους προκαλέσουν να βγουν έξω. Κάτι αντίστοιχο έγινε και με την πολιορκία των Πλαταιών, όπου οι Σπαρτιάτες περίμεναν για δύο χρόνια την έλευση του αθηναϊκού στρατού για την ενίσχυση των Πλαταιέων. Οι Αθηναίοι το γνώριζαν αυτό και γι' αυτό και δεν το έπραξαν⁸⁶.

---

⁸⁶ Wilcken Ulrich (1976),216

ΣΤ΄ κεφάλαιο: Έναρξη πολέμου

Επίθεση εναντίον των Πλαταιών

Η πρώτη μάχη του πολέμου δεν έγινε με τη συμμετοχή Αθηναίων και Σπαρτιατών. Γίνεται στις Πλαταιές, την άνοιξη του 431π.Χ., με τη συμμετοχή των Θηβαίων. Οι Πλαταιές ήταν μία από τις πλέον σεβαστές ελληνικές πόλεις λόγω της σύνδεσής της με τους Περσικούς πολέμους, καθώς οι Πλαταιείς είχαν πολεμήσει πλάι στους Αθηναίους στη μάχη του Μαραθώνα, το 490π.Χ., ενώ στη γη των Πλαταιών έγινε η οριστική απόκρουση των περσικών στρατευμάτων από την Ελλάδα, το 479π.Χ.

Η πόλη, αν και μικρή, έχει μεγάλη σημασία για τους δύο αντίπαλους συνασπισμούς⁸⁷. Ήταν η μόνη πόλη της Βοιωτίας που είχε άριστες σχέσεις και ήταν σύμμαχος με την Αθήνα. Παράλληλα, οι Αθηναίοι θα μπορούσαν να την χρησιμοποιήσουν ως μια βάση εξόρμησης προς την υπόλοιπη Βοιωτία και, κυρίως, προς τη Θήβα, από την οποία οι Πλαταιές απείχαν μόλις 13 χιλιόμετρα, και με αυτόν τον τρόπο θα αποκτούσαν τον έλεγχο της κεντρικής Ελλάδας⁸⁸. Βέβαια, η τότε αθηναϊκή ηγεσία υπό τον Περικλή δεν έχει τέτοιες φιλοδοξίες. Αντιθέτως, οι διάδοχοι του Περικλή και, πρωτίστως, ο Κλέων θα επικροτήσουν τέτοιου είδους προσπάθειες εναντίον της Βοιωτίας, όπως θα δείξει και η επιχείρηση με την οχύρωση του Δηλίου, το 424π.Χ.

Αν, από τη μια πλευρά, οι Πλαταιές ήταν η μόνη συμμαχική της Αθήνας πόλη στη Βοιωτία, από την άλλη πλευρά αποτελούσε το τελευταίο εμπόδιο στους Θηβαίους για να αποκτήσουν τον πλήρη έλεγχο της Βοιωτίας και να απειλούν πλέον τους Αθηναίους άμεσα από τα δυτικά της Αττικής.

Ωστόσο, η επίθεση των Θηβαίων είναι πλημμελώς σχεδιασμένη και ακόμα χειρότερα εκτελεσμένη. Οι Θηβαίοι δεν επιτίθενται με όλο τους το στράτευμα αλλά, θεωρώντας πως μπορούν να πάρουν τις Πλαταιές ακόμα και χωρίς στρατιωτικά μέσα, στέλνουν μια μικρή ομάδα για να καταλάβει την πόλη, αν γίνεται ακόμα και χωρίς τη χρήση των όπλων, με τη βοήθεια των ολιγαρχικών των Πλαταιών.

Η ομάδα αποτελείται από περίπου 300 άνδρες υπό την ηγεσία δύο εκ των ένδεκα Βοιωταρχών, του Πυθάγγελου, γιου του Φυλείδη, και του Διέμπορου, γιου του

⁸⁷ Kagan Donald (2004), 116

⁸⁸ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,191

Ονητορίδη⁸⁹. Έχοντας συνεννοηθεί με τους ολιγαρχικούς των Πλαταιών υπό τον Ναυκλείδη, μπαίνουν νύχτα μέσα στην πόλη και επιχειρούν να καταλάβουν την εξουσία, προσπαθώντας να πείσουν τους Πλαταιείς να αλλάξουν στρατόπεδο και να μπουν στη συμμαχία των Βοιωτών αλλά οι Πλαταιείς απορρίπτουν τη θηβαϊκή πρόταση, καθώς δε θέλουν να αποχωρήσουν από την Αθηναϊκή συμμαχία⁹⁰. Τότε ξεσπά μάχη μέσα στην πόλη ανάμεσα στις δύο πλευρές. Η δύναμη των 300 Θηβαίων ανδρών, ωστόσο, μαζί με όσους Πλαταιείς συμπράττουν μαζί τους είναι αρκετά μικρή και οι δημοκρατικοί Πλαταιείς χωρίς ιδιαίτερα μεγάλη δυσκολία νικούν τους αντιπάλους τους, οι οποίοι είχαν και το μειονέκτημα πως μάχονταν μέσα σε μια άγνωστη γι' αυτούς πόλη και ειδικά βράδυ, οπότε και δεν είχαν την παραμικρή ιδέα προς τα πού να πάνε για να σωθούν⁹¹.

Από τους 300 Θηβαίους που πήραν μέρος στην επιχείρηση, περίπου 120 σκοτώνονται και 180 παραδίδονται στους αντιπάλους τους⁹². Με αυτόν τον τρόπο ολοκληρώνεται το πρώτο μέρος της θηβαϊκής επίθεσης εναντίον των Πλαταιών και, πιο συγκεκριμένα, της πρώτης από τις δύο επιθέσεις, καθώς θα ακολουθήσει και αυτή του 429π.Χ. που θα οδηγήσει στην πολιορκία της πόλης για δύο χρόνια, μέχρι το 427π.Χ., όταν και έχουμε την παράδοση και καταστροφή της πόλης.

Η κακώς εκτελεσμένη θηβαϊκή επιχείρηση στόχευε, πρωτίστως, στον αιφνιδιασμό των Πλαταιέων. Έτσι, όταν το πρώτο μέρος της επιχείρησης απέτυχε, οι Πλαταιείς είναι πανέτοιμοι να αποκρούσουν τους εισβολείς, ενώ στέλνουν και κήρυκα στην Αθήνα να ζητήσει βοήθεια. Όταν οι Αθηναίοι μαθαίνουν τι έχει συμβεί, συλλαμβάνουν όλους τους Θηβαίους πολίτες που έτυχε να βρίσκονται εκείνη την εποχή στην Αθήνα, ενώ στέλνουν ενισχύσεις και εφόδια στη συμμαχική τους πόλη⁹³.

Την επόμενη ημέρα φτάνει και ο κύριος όγκος των θηβαϊκών στρατευμάτων, καθυστερημένος λόγω της δυσκολίας διάβασης του Ασωπού ποταμού, ο οποίος είχε πλημμυρίσει από τη βροχή⁹⁴. Όταν, όμως, τους έγιναν γνωστά τα γεγονότα και η αιχμαλωσία 180 συμπολιτών τους, οι Θηβαίοι βρίσκουν ως λύση να συλλάβουν όσους περισσότερους Πλαταιείς μπορούν από την ύπαιθρο, για να τους χρησιμοποιήσουν ως αντάλλαγμα για να πάρουν πίσω τους δικούς τους αιχμαλώτους. Ωστόσο, οι Πλαταιείς έμαθαν τι επιχειρούν να κάνουν οι Θηβαίοι. Τους έστειλαν

⁸⁹ Θουκ.2.2.1

⁹⁰ Hornblower Simon (2006)¹,459

⁹¹ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,191

⁹² Παναγόπουλος Ανδρέας (2002),34

⁹³ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,191

⁹⁴ Θουκ.2.5.1.

κήρυκα για να τους πει πως οι Θηβαίοι είχαν άδικο, μιας και επιτέθηκαν σε καιρό ειρήνης και κατά παράβαση των Τριακονταετών Σπονδών⁹⁵.

Παράλληλα, τους διαβεβαιώνουν πως δε συντρέχει κανένας κίνδυνος για τους αιχμάλωτους Θηβαίους, τους οποίους οι Πλαταιείς θα ελευθέρωναν, αρκεί να αποχωρούσε από την περιοχή το θηβαϊκό στράτευμα και να μην αιχμαλώτιζε Πλαταιείς από την ύπαιθρο⁹⁶.

Οι Θηβαίοι αποδέχονται την πρόταση των Πλαταιέων και αποχωρούν προς την πόλη τους χωρίς να αιχμαλωτίζουν Πλαταιείς από την ύπαιθρο. Μέχρι αυτό το σημείο το δίκιο είναι με το μέρος των Πλαταιέων, καθώς οι Θηβαίοι τούς επιτέθηκαν ανατιολόγητα και κατά παράβαση των συνθηκών και οι Πλαταιείς τούς είχαν αποκρούσει. Ταυτόχρονα, έχοντας έναν σημαντικότερο αριθμό Θηβαίων αιχμαλώτων και απειλώντας τη Θήβα με τη ζωή τους, μπορούν εύκολα να αποτρέψουν ενδεχόμενη μελλοντική θηβαϊκή επίθεση. Το ίδιο ακριβώς, άλλωστε, είχαν κάνει και οι Θηβαίοι με τους Αθηναίους που είχαν αιχμαλώτισει στη μάχη της Κορώνειας, το 447π.Χ., και θα κάνουν και οι Αθηναίοι με τους αιχμαλώτους Σπαρτιάτες της Σφακτηρίας, το 425π.Χ., ανακουφιζόμενοι με την απειλή της εκτέλεσής τους από τις ετήσιες σπαρτιατικές επιδρομές στην Αττική⁹⁷.

Οι Πλαταιείς διαθέτουν ένα άριστο διαπραγματευτικό χαρτί, το οποίο μπορούν να χρησιμοποιήσουν προς όφελός τους στο μέλλον. Εντούτοις, με την αποχώρηση των Θηβαίων οι Πλαταιείς βάζουν μέσα στην πόλη τους συμπολίτες τους που βρίσκονταν στην ύπαιθρο και τότε πραγματοποιούν το μοιραίο λάθος, καθώς εκτελούν τους 180 αιχμάλωτους Θηβαίους, ανάμεσα στους οποίους ήταν και ο Ευρύμαχος, γιος του Λεοντιάδη, ένας από τους σημαντικότερους και με πολιτική επιρροή Θηβαίους πολίτες⁹⁸.

Το λάθος φάνηκε ακόμα πιο καθαρά, όταν έφτασε λίγο μετά ο δεύτερος κήρυκας που είχαν στείλει οι Πλαταιείς στην Αθήνα, ζητώντας συμβουλή από τους Αθηναίους για το τι να πράξουν. Οι Αθηναίοι είχαν μηνύσει στον κήρυκα να τους αποτρέψει από την εκτέλεση των αιχμαλώτων. Τότε οι Πλαταιείς αντιλήφθηκαν το σφάλμα τους και εκκένωσαν την πόλη από τους αμάχους, τους ηλικιωμένους δηλαδή, τις γυναίκες και τα παιδιά, τους οποίους και έστειλαν στην Αθήνα υπό την προστασία ενός αθηναϊκού στρατιωτικού σώματος που στάλθηκε από τη συμμαχική τους πόλη, ενώ στις

⁹⁵ Παναγόπουλος Ανδρέας (2002),34

⁹⁶ Παναγόπουλος Ανδρέας (2002),35

⁹⁷ Παναγόπουλος Ανδρέας (2002),36

⁹⁸ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,191

Πλαταιές παραμένει μόνο μια μεικτή φρουρά από Πλαταιείς, κυρίως, και κάποιες δεκάδες Αθηναίους και περίπου 110 γυναίκες για να φροντίζουν τη φρουρά⁹⁹.

Οι Πλαταιείς περιμένουν, οπωσδήποτε, την επίθεση των Θηβαίων που διψούν πλέον για εκδίκηση. Η επίθεση αυτή θα γίνει δύο χρόνια μετά, το 429π.Χ., και θα οδηγήσει στην καταστροφή των Πλαταιών το 427π.Χ. Σίγουρα οι Θηβαίοι έχουν το άδικο με το μέρος τους, αρχικά τουλάχιστον, διότι αυτοί ήταν που επιτέθηκαν πρώτοι στις Πλαταιές, παραβιάζοντας έτσι τις Τριακονταετείς Σπονδές. Όμως, στη συνέχεια, το άδικο πέρασε στην πλευρά των Πλαταιέων, όταν εκτέλεσαν αναιτιολόγητα τους 180 αιχμαλώτους. Οι Πλαταιείς μάλιστα με το σφάλμα στο οποίο υπέπεσαν έδωσαν άλλοθι και αφορμή στους Θηβαίους να τους κάνουν ακριβώς το ίδιο πράγμα, το 427π.Χ., όταν και παραδόθηκε η πόλη στους Θηβαίους, οπότε 225 άνδρες βρέθηκαν αιχμάλωτοι στα θηβαϊκά και σπαρτιατικά χέρια.

Αξίζει να σημειωθεί πως οι Θηβαίοι κατηγορήσαν τους Πλαταιείς όχι μόνο ως δολοφόνους, αλλά και ως επίορκους, καθώς τους καταλόγισαν πως είχαν δώσει υπόσχεση με όρκους ότι θα άφηναν ελεύθερους τους αιχμάλωτους Θηβαίους, αν αποχωρούσαν τα θηβαϊκά στρατεύματα, όπερ και εγένετο, αλλά οι Πλαταιείς σκότωσαν τους Θηβαίους. Ωστόσο, οι Πλαταιείς αρνήθηκαν πως είχαν ορκιστεί¹⁰⁰. Ακόμα κι αν δεν είχαν πάντως δώσει όρκο, η εκτέλεση των αιχμαλώτων Θηβαίων ξεκινά με τον χειρότερο δυνατό τρόπο τον Πελοποννησιακό πόλεμο.

Πελοποννησιακή εισβολή στην Αττική

Την άνοιξη του 431π.Χ. ξεκινά η εισβολή του πελοποννησιακού στρατού στην Αττική¹⁰¹. Η επιχείρηση ξεκινά άνοιξη λόγω της γενικά αποδεκτής πεποίθησης στους αρχαίους Έλληνες πως η περίοδος των πολεμικών συγκρούσεων είναι από την αρχή της άνοιξης έως το τέλος του φθινοπώρου, καθώς στη διάρκεια του χειμώνα δεν μπορούν να πραγματοποιηθούν με ευκολία πολεμικές επιχειρήσεις.

Αρχηγός του στρατεύματος είναι ο βασιλιάς της Σπάρτης, ο Αρχίδαμος, από το όνομα του οποίου θα δοθεί και η ονομασία του πρώτου μέρους του Πελοποννησιακού πολέμου, του γνωστού και ως Αρχιδάμειου πολέμου, και θα διαρκέσει από το 431π.Χ. έως το 421π.Χ. και θα τελειώσει με την ειρήνη του Νικία. Το δεύτερο μέρος

⁹⁹ Παναγόπουλος Ανδρέας (2002), 35

¹⁰⁰ Παναγόπουλος Ανδρέας (2002), 36

¹⁰¹ Botsford & Robinson (1979), 244

περιλαμβάνει τη μεγάλη αθηναϊκή Σικελική εκστρατεία των ετών 415-413π.Χ., χωρίς να έχουν στην πραγματικότητα σταματήσει οι εχθροπραξίες κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου των ετών 421-415π.Χ. Το τρίτο και τελευταίο μέρος είναι ο Δεκελεικός ή Ιωνικός πόλεμος που θα διαρκέσει από το 413π.Χ. έως το 404π.Χ. και θα οδηγήσει στην οριστική ήττα των Αθηναίων. Η ονομασία Δεκελεικός προέρχεται από το φρούριο της Δεκέλειας που οχύρωσαν οι Σπαρτιάτες μετά από συμβουλή του Αλκιβιάδη και το χρησιμοποιούσαν σαν μια μόνιμη απειλή μέσα στην Αττική και η ονομασία Ιωνικός από το γεγονός πως οι σημαντικότερες επιχειρήσεις της περιόδου αυτής έγιναν όχι στον ηπειρωτικό ελλαδικό χώρο αλλά στις ακτές της Ιωνίας, στη Μικρά Ασία¹⁰².

Πριν ξεκινήσει ο πελοποννησιακός στρατός για την Αττική, από τον Ισθμό όπου είχε οριστεί ως ο τόπος συγκέντρωσης των στρατευμάτων, ο Αρχίδαμος δείχνει ξανά έμπρακτα την αντίθεσή του στον πόλεμο, καθώς στέλνει στην Αθήνα τον κήρυκα Μελήσιππο, γιο του Διακρίτου, για να ζητήσει από τους Αθηναίους, έστω και την τελευταία στιγμή, να γίνουν εκ νέου διαπραγματεύσεις για την εξεύρεση λύσης¹⁰³. Οι Αθηναίοι, όμως, δεν τον άφησαν καν να παρουσιάσει το μήνυμά του, καθώς είχαν ήδη αποφασίσει, μετά από συμβουλή του Περικλή, να μη δεχτούν κανένα κήρυκα των Σπαρτιατών, εφόσον ο στρατός των Πελοποννησίων είχε ξεκινήσει την εκστρατεία του εναντίον της Αττικής¹⁰⁴. Ο Μελήσιππος γύρισε πίσω άπραγος και τη στιγμή που περνούσε τα σύνορα της Αττικής είπε πως εκείνη την ημέρα ξεκινούσαν μεγάλα κακά για τους Έλληνες¹⁰⁵.

Στην Αττική οι Αθηναίοι έχουν ετοιμαστεί πλήρως και περιμένουν την εισβολή. Οι αγρότες έχουν ήδη μπει μέσα στα Μακρά τείχη, αφού εγκατέλειψαν τα χωράφια τους. Εγκαθίστανται στα ακατοίκητα μέρη της πόλης και στους ναούς των θεών και των ηρώων, αλλά και στους πύργους των τειχών και γενικότερα όπου έβρισκε ο καθένας¹⁰⁶. Τα κοπάδια των Αθηναίων έχουν μεταφερθεί στην Εύβοια και σε άλλα γειτονικά νησιά, εφόσον δεν υπάρχει κίνδυνος εκεί από τους Πελοποννήσιους, λόγω της αδυναμίας τους να αντιπαρατεθούν στο αθηναϊκό ναυτικό. Μέσα στην Αθήνα έχουν μεταφερθεί σημαντικές ποσότητες σιτηρών από τον Ελλήσποντο και άλλων τροφίμων, κάτι το οποίο έχει γίνει και σε άλλες συμμαχικές πόλεις που κινδυνεύουν

¹⁰² Hornblower Simon (2003),271

¹⁰³ Kagan Donald (2004),119

¹⁰⁴ Θουκ.2.12.2.

¹⁰⁵ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,192

¹⁰⁶ Θουκ.2.17.3.

να δεχτούν επίθεση. Όλα τα φρούρια μέσα στην Αττική είναι έτοιμα να δεχτούν την επίθεση των Πελοποννησίων, ενώ οι φρουρές στα Μακρά τείχη έχουν πληρωθεί και από μετοίκους, νέους και ηλικιωμένους Αθηναίους πολίτες. 500 άνδρες πηγαίνουν στα νεώρια και στους νεωσοίκους μήπως και επιχειρηθεί κάποια επίθεση εκεί, κάτι το οποίο δεν έγινε λόγω της ανεπάρκειας του εχθρικού στόλου¹⁰⁷. Παράλληλα, οι Αθηναίοι ενισχύουν τις φρουρές σε συμμαχικές τους πόλεις που υπήρχαν υπονίες πως δεν είναι ιδιαίτερα θετικές υπέρ του πολέμου και στέλνουν πολεμικά πλοία σε στρατηγικά σημεία.

Ο πελοποννησιακός στρατός φτάνει τελικά στην Αττική και επιτίθεται μαζί με θηβαϊκά στρατεύματα εναντίον του φρουρίου της Οινόης, στα σύνορα Αττικής και Βοιωτίας¹⁰⁸. Οι Αθηναίοι, όμως, τους αποκρούουν και οι εισβολείς, για να μην καθυστερούν άσκοπα, αφού βλέπουν πως δεν μπορούν να το καταλάβουν, παρακάμπτουν το φρούριο και πηγαίνουν στα νοτιοδυτικά της Αττικής, στην Ελευσίνα και στο Θριάσιο Πεδίο, όπου ξεκινούν την καταστροφή των χωραφιών¹⁰⁹. Επίσης, τα στρατεύματα κινούνται και προς τα βόρεια της Αττικής και καταστρέφουν κτήματα στον μεγαλύτερο αγροτικό δήμο της Αττικής, αυτόν των Αχαρνών¹¹⁰.

Με αυτόν τον τρόπο οι Πελοποννήσιοι ξεκινούν τις ετήσιες εισβολές τους στην περικυκλωμένη από την ξηρά Αττική, χωρίς ιδιαίτερα σημαντικές επιτυχίες στον υλικό τομέα, καθώς καταστρέφουν απλώς ό,τι είχαν αφήσει πίσω τους οι Αθηναίοι αγρότες που είχαν μπει μέσα στα τείχη της πόλης. Εντούτοις, στον ηθικό τομέα, όπως είναι λογικό, οι Αθηναίοι αγρότες περνούν δύσκολες στιγμές λόγω της εγκατάλειψης της γης τους και της μετακίνησής τους στο εσωτερικό της πόλης. Την ίδια χρονιά, την πρώτη του πολέμου, τις δικές του επιδρομές κάνει και ο στόλος της Αθηναϊκής συμμαχίας προς τις ακτές της Πελοποννήσου¹¹¹.

Οι Πελοποννήσιοι περιμένουν μάταια τους Αθηναίους να βγουν έξω από τα τείχη για να τους αντιμετωπίσουν. Γι' αυτό, άλλωστε, και η στρατοπέδευσή τους στις Αχαρνές σκόπευε να παρασύρει τους πάρα πολλούς οπλίτες που ήταν από αυτόν τον δήμο, περίπου 3.000, να βγουν έξω από τα τείχη για να υπερασπιστούν τα κτήματά τους¹¹². Οι Αθηναίοι, παρά τις έντονες διαφωνίες μεταξύ όσων επιθυμούσαν την έξοδο από τα τείχη και την αναμέτρηση με τους εισβολείς και όσων έμεναν

¹⁰⁷ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,192

¹⁰⁸ Hornblower Simon (2006)¹,496

¹⁰⁹ Kagan Donald (2004),120

¹¹⁰ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,192

¹¹¹ Mosse Claude - Schnapp- Gourbeillon Annie (2001),277

¹¹² Θουκ.2.20.4.

αμετακίνητοι στο σχέδιο του Περικλή, δε βγήκαν από τα τείχη τους. Έτσι, λίγο αργότερα οι εισβολείς αποχωρούν και γυρνούν πίσω στην Πελοπόννησο.

Πρώτο έτος πολέμου

Η Αθήνα έχει σημαντικές επιτυχίες κατά την πρώτη χρονιά του πολέμου. Η εισβολή των Πελοποννησίων στην Αττική αναγκάζει τους Αθηναίους να μείνουν κλεισμένοι στα τείχη τους, ακολουθώντας το σχέδιο του Περικλή και παρακολουθώντας την καταστροφή των αγρών τους. Λόγω του περικλειικού σχεδίου δεν είναι εύκολη η σύγκρουση στην ξηρά μεταξύ Αθηναίων και Σπαρτιατών. Το μόνο κάπως σημαντικό συμβάν στην ξηρά είναι η ιππομαχία ανάμεσα στο φημισμένο βοιωτικό ιππικό, από τη μια πλευρά, και σε Αθηναίους και Θεσσαλούς, από την άλλη, η οποία έγινε στα Φρύγια, στα βορειοδυτικά της Αθήνας¹¹³.

Έναν μήνα μετά την έναρξη της σπαρτιατικής εισβολής στην Αττική, οι Πελοποννήσιοι, αντιλαμβανόμενοι πως οι Αθηναίοι δεν έχουν καμία διάθεση να βγουν έξω από τα τείχη για να τους αντιμετωπίσουν, αποχωρούν από την Αττική πίσω για την Πελοπόννησο και όλα τα υπόλοιπα γεγονότα του πρώτου έτους του πολέμου αφορούν επιχειρήσεις και γεγονότα που είτε σχετίζονται με τη θάλασσα είτε γίνονται μακριά από την Αττική.

Οι Αθηναίοι τηρούν πιστά το σχέδιο δράσης που είχε καταρτίσει ο Περικλής και με πολύ σημαντικές δυνάμεις, ήτοι 100 αθηναϊκά πλοία με 1.000 οπλίτες και 400 τοξότες και άλλα 50 κερκυραϊκά πλοία κάνουν επιδρομές στα παράλια της Πελοποννήσου, όπου έχουν αρκετές επιτυχίες και μόνο μια αποτυχία στη Μεθώνη της Μεσσηνίας¹¹⁴. Στην πολιορκημένη Μεθώνη οι Σπαρτιάτες καταφέρνουν να διασπάσουν τον αθηναϊκό κλοιό των στρατιωτών και να ενισχύσουν με 100 άνδρες την πόλη. Αρχηγός της σπαρτιατικής επιχείρησης είναι ο σημαντικότερος στρατιωτικός ηγέτης της Σπάρτης, όπως θα αποδειχθεί στη συνέχεια του πολέμου, ο Βρασίδης, ο οποίος και θα επαινεθεί δημόσια στην πόλη του για το ανδραγάθημά του αυτό¹¹⁵. Σε γενικές γραμμές, όμως, οι επιδρομές στα παράλια της Πελοποννήσου και ειδικά στη Λακωνική και στην Ήλιδα, όπου οι Αθηναίοι νίκησαν τους Ηλείους που

¹¹³ Hornblower Simon (2006)¹,502

¹¹⁴ Kagan Donald (2004),124

¹¹⁵ Hornblower Simon (2006)¹,508

τους επιτέθηκαν, δημιουργούν εξαρχής την εντύπωση πως η θάλασσα είναι ένας χώρος πλήρους κυριαρχίας των Αθηναίων¹¹⁶.

Οι πιο σημαντικές αθηναϊκές επιτυχίες γίνονται στη βορειοδυτική Ελλάδα. Δυνάμεις της Αθηναϊκής συμμαχίας επιτίθενται σε κορινθιακές κτήσεις και καταλαμβάνουν το Σόλλιο και τον Αστακό στην Ακαρνανία και το πολύ σημαντικό για τη δυτική Ελλάδα νησί της Κεφαλλονιάς, ανακουφίζοντας πλήρως την Κέρκυρα από τα νότια και παίρνοντας τον σχεδόν πλήρη έλεγχο του Ιονίου. Συν τοις άλλοις, η αθηναϊκή εκστρατεία εναντίον κορινθιακών κτήσεων μπορεί να θεωρηθεί και ως πράξη εκδίκησης απέναντι στους Κορίνθιους, ο ρόλος των οποίων για την έναρξη του πολέμου ήταν ο πλέον καθοριστικός¹¹⁷.

Στην κεντρική Ελλάδα οι Αθηναίοι με 30 πλοία υπό την ηγεσία του Κλεόπομπου, γιου του Κλεινία, καταλαμβάνουν το Θρόνιο της Λοκρίδας, παίρνοντας και αιχμαλώτους, νικούν τους Λοκρούς στην Αλόπη και καταλαμβάνουν το νησί της Αταλάντης στον Ευβοϊκό κόλπο, το οποίο και οχυρώνουν και λύνουν μια για πάντα κάθε περίπτωση εχθρικής ενέργειας, κυρίως από τους Λοκρούς, μέσω του Ευβοϊκού κόλπου¹¹⁸.

Μεγάλη επιτυχία για τους Αθηναίους είναι και η κατάληψη της Αίγινας, το καλοκαίρι του 431π.Χ., ενός νησιού σε κοντινή απόσταση από την Αθήνα, και η εκδίωξη των Δωριέων κατοίκων της¹¹⁹. Στη θέση τους εγκαθίστανται Αθηναίοι κληρούχοι. Οι κληρούχοι, ως γνωστόν, εγκαθίσταντο μόνιμα στην πόλη που τους τοποθετούσαν και καλλιεργούσαν τη γη που τους δινόταν. Το μέτρο αυτό επέτρεπε στους Αθηναίους να έχουν υπό τον πλήρη έλεγχό τους τη συγκεκριμένη πόλη. Οι Αιγινήτες καταφεύγουν στην Πελοπόννησο και οι Σπαρτιάτες τους εγκαθιστούν στη Θυρέα της Κυνουρίας, στην ανατολική Αρκαδία¹²⁰. Ωστόσο, η τύχη δε θα τους ευνοήσει, καθώς λίγα χρόνια αργότερα οι Αιγινήτες θα δεχτούν εκ νέου την αθηναϊκή επίθεση και θα σφαγιαστούν.

Τέλος, και στη βόρεια Ελλάδα η Ναυτική συμμαχία έχει μόνο επιτυχίες. Δύο από τους σημαντικότερους, αν όχι οι πιο σημαντικοί, βασιλιάδες της περιοχής συμμαχούν με την Αθήνα αλλάζοντας το σκηνικό σε μια περιοχή με έντονα τα κορινθιακά στοιχεία και συμφέροντα. Οι ηγέτες αυτοί είναι ο εξαιρετικά ασταθής βασιλιάς της

¹¹⁶ Wilcken Ulrich (1976),217

¹¹⁷ Hornblower Simon (2005),279

¹¹⁸ Παναγόπουλος Ανδρέας (2002),191

¹¹⁹ Mosse Claude - Schnapp-Gourbeillon Annie (2001),277

¹²⁰ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,193

Μακεδονίας, ο Περδίκκας, ο οποίος δύο χρόνια αργότερα αλλάζει πλευρά και συμμαχεί με τους Σπαρτιάτες, και ο βασιλιάς των Οδρυσών Θρακών, ο Σιτάλκης¹²¹. Με αυτή την εξέλιξη απομονώνεται πλήρως η Ποτίδαια, η οποία συνέχιζε να πολιορκούνταν από τα αθηναϊκά στρατεύματα, αλλά και όλη η Χαλκιδική.

Προς το τέλος του έτους αθηναϊκά στρατεύματα με αρχηγό τον Περικλή εισβάλλουν στα Μέγαρα και λεηλατούν την περιοχή¹²². Το πρώτο έτος του πολέμου κλείνει με απόλυτη επιτυχία για την αθηναϊκή πλευρά και, έτσι, ο Περικλής βρίσκει την ευκαιρία να εκφωνήσει στη διάρκεια της καθιερωμένης από παλαιότερα τελετής για τους νεκρούς Αθηναίους του πολέμου και τον πιο γνωστό Επιτάφιο λόγο του, όπου εκθειάζει το μεγαλείο και το πολίτευμα της Αθήνας¹²³.

Ο λόγος αυτός εκφωνείται στον Κεραμεικό, όπου βρισκόταν το δημόσιο νεκροταφείο, και όπου είχαν μεταφερθεί τα οστά από τους λίγους Αθηναίους νεκρούς του πρώτου έτους του πολέμου και ο Περικλής μιλά για την αξία της Αθήνας και τους λόγους που την έκαναν την πιο σημαντική πόλη της χώρας¹²⁴. Αναφέρεται στα ανώτερα ιδανικά που καλλιεργεί η αθηναϊκή πολιτεία, όπως την ελευθερία, τον πατριωτισμό, την εξυπνάδα¹²⁵. Μιλά για τον τρόπο ζωής των Αθηναίων, τη δημοκρατία, την πολυπραγμοσύνη¹²⁶. Προβάλλει το πρότυπο μιας ιδανικής πόλης, της οποίας όλοι θα επιθυμούσαν να είναι πολίτες.

Συνολικά, οι Αθηναίοι βγαίνουν νικητές μετά το πρώτο έτος του πολέμου, εφόσον και αντιμετώπισαν επιτυχώς τη σπαρτιατική εισβολή και είχαν αρκετές επιτυχίες εναντίον των αντιπάλων τους.

¹²¹ Mosse Claude - Schnapp- Gourbeillon Annie (2001),277

¹²² Kagan Donald (2004),127

¹²³ Wilcken Ulrich (1976),217

¹²⁴ Botsford & Robinson (1979),245

¹²⁵ Kennedy George (2004),38

¹²⁶ Hornblower Simon (2006)¹,537

Ζ' κεφάλαιο:Γεγονότα 430π..Χ

Λοιμός

Κι ενώ ο πρώτος χρόνος του πολέμου έληξε με τον καλύτερο δυνατό τρόπο για την Αθηναϊκή συμμαχία, το 430π.Χ. συνέβη κάτι που δεν μπορούσε να προβλέψει καμία πολιτική ή στρατιωτική φυσιογνωμία και ανέτρεψε τα σχέδια του Περικλή. Μέσα στην πόλη των Αθηνών ξεσπά μια φοβερή επιδημία, ο λοιμός, ο οποίος μπορεί να ταυτοποιηθεί με διάφορες ασθένειες, όπως ο τύφος, η πανώλη, η ευλογιά ή η φυματίωση, και γρήγορα εξαπλώνεται σε όλη την πόλη, αποδεκατίζοντας τους πολίτες. Μιας και οι Αθηναίοι πολίτες είχαν συνωστιστεί, σύμφωνα με το σχέδιο του Περικλή, στην πόλη, η επιδημία βρίσκει πρόσφορο έδαφος να εξαπλωθεί¹²⁷.

Ο λοιμός είναι σε έξαρση για περίπου δύο χρόνια, ενώ εμφανίζεται ξανά το 427π.Χ., με μικρότερη όμως ένταση¹²⁸. Οι απώλειες είναι τρομακτικές. Περίπου το ένα τρίτο του πληθυσμού της Αθήνας προσβάλλεται από τον λοιμό και τελικά πεθαίνει. Όσον αφορά τον στρατό, πεθαίνουν περίπου 4.400 οπλίτες και 300 ιππείς, πολύ μεγάλες απώλειες ενώ βρισκόμαστε ακόμα στην αρχή του πολέμου¹²⁹.

Λίγο πριν την εμφάνιση του λοιμού, την άνοιξη του 430π.Χ. γίνεται για δεύτερη συνεχή χρονιά η εισβολή των πελοποννησιακών στρατευμάτων στην Αττική. Για ενάμιση μήνα οι Πελοποννήσιοι καίνε και καταστρέφουν καλλιέργειες, ελαιώνες, αμπελώνες και κτίσματα. Οι Αθηναίοι, κλεισμένοι μέσα στα τείχη τους, βλέπουν να καταστρέφεται η περιουσία τους και θέλουν να βγουν να την προστατέψουν αλλά το σχέδιο του Περικλή τούς το απαγορεύει αυτό. Έτσι, παρακολουθούν ανήμποροι και πέφτει το ηθικό τους. Όταν εμφανίζεται και ο απρόβλεπτος λοιμός, το καλοκαίρι του 430π.Χ., και αφού οι Αθηναίοι είχαν κάνει ήδη μεγάλες θυσίες, υλικές και ηθικές, ακολουθώντας το σχέδιο του Περικλή, το ηθικό τους φτάνει στο ναδίρ¹³⁰. Οι Πελοποννήσιοι αποχωρούν κακίη κακώς από την Αττική φοβούμενοι μήπως κολλήσουν και αυτοί την ασθένεια.

Ο κλεισμένος στα τείχη αθηναϊκός πληθυσμός αποδεκατίζεται και η πλειοψηφία των πολιτών επιρρίπτει την ευθύνη για τους νεκρούς στον Περικλή, επειδή με το

¹²⁷ Mosse Claude - Schnapp- Gourbeillon Annie (2001),278

¹²⁸ Finley John H. (2008),165

¹²⁹ Kagan Donald (2004),134

¹³⁰ Finley John H. (2008),162

σχέδιό του να συγκεντρώσει όλους τους Αθηναίους μέσα στην πόλη είχε δώσει πρόσφορο έδαφος στην επιδημία να προχωρήσει. Ο Περικλής επιχειρεί να εμψυχώσει τους απογοητευμένους συμπολίτες του. Μιλά μπροστά στην Εκκλησία του δήμου¹³¹. Τονίζει πως η ευτυχία της πόλης είναι ανώτερη από την ευτυχία του κάθε πολίτη ξεχωριστά¹³². Επισημαίνει ότι η δύναμη των Αθηναίων είναι τόσο μεγάλη που προκαλεί το μίσος των αντιπάλων της¹³³. Τέλος, υποστηρίζει πως οι σπουδαίοι λαοί φαίνονται στις συμφορές και πως η αθηναϊκή δημοκρατία θα μείνει απaráμιλλη στη διάρκεια των αιώνων.

Παρά τις προσπάθειες του Περικλή, οι Αθηναίοι ζητούν από τη Σπάρτη τη σύναψη συνθήκης ειρήνης αλλά οι Σπαρτιάτες προβάλλουν υπερβολικές απαιτήσεις και δεν επέρχεται συμφωνία. Έτσι, οι Αθηναίοι βρίσκουν ως εξιλαστήριο θύμα τον Περικλή. Για πρώτη φορά μετά από 14 χρόνια, από το 444π.Χ., ο Περικλής δεν εκλέγεται στρατηγός, ενώ στη δίκη που γίνεται εναντίον του ο Περικλής κρίνεται ένοχος και καταδικάζεται να πληρώσει πρόστιμο 50 ταλάντων¹³⁴. Η επί 14 συναπτά έτη εκλογή του Περικλή σε ένα αξίωμα που είχε ετήσια μόνο διάρκεια και ήταν αιρετό, δηλαδή για να εκλεγεί κάποιος έπρεπε να διαθέτει σημαντικές αρετές, αποδεικνύει την αξία αυτού του σπουδαίου πολιτικού και πως, αν και δημοκρατία, στην Αθήνα περισσότερο κυριαρχούσε η γνώμη του Περικλή, του ενός άνδρα.

Έναν χρόνο αργότερα, βέβαια, το 429π.Χ., οι Αθηναίοι πραγματοποιούν μια μεγάλη στρατιωτική επιτυχία στη Μακεδονία με την κατάληψη της Ποτίδαιας και επανεκλέγουν στρατηγό τον Περικλή που δείχνει έτοιμος να συνεχίσει από εκεί που σταμάτησε¹³⁵. Όμως, εντελώς απροσδόκητα, αυτός ο σπουδαιότατος πολιτικός και στρατηγός προσβάλλεται από λοιμό και πεθαίνει το φθινόπωρο του 429π.Χ.¹³⁶. Πάντως, η κατηγορία εναντίον του και η καθαίρεση του Περικλή, έστω και για έναν χρόνο, δείχνουν ότι στο εσωτερικό της Αθήνας δεν υπάρχει πλήρης σύμπνοια απόψεων και ενώ βρισκόμαστε στην αρχή κίόλας του πολέμου¹³⁷.

Πριν πεθάνει ο Περικλής, βιώνει όσο πιο κοντά του γίνεται τις συνέπειες του λοιμού, καθώς χάνει από την επιδημία δύο από τους γιους του, τον Ξάνθιππο και τον

¹³¹ Θουκ.2.59.3.

¹³² Hornblower Simon (2006)¹,571

¹³³ Finley John H. (2008),159

¹³⁴ Wilcken Ulrich (1976),218

¹³⁵ Wilcken Ulrich (1976),218

¹³⁶ Mosse Claude - Schnapp- Gourbeillon Annie (2001),278

¹³⁷ Finley John H. (2008),163

Πάραλο¹³⁸. Λόγω αυτού του γεγονότος και ως ύστατο φόρο τιμής στον μεγάλο ηγέτη τους, οι Αθηναίοι παραχωρούν πλήρη πολιτικά δικαιώματα στον γιο που είχε αποκτήσει ο Περικλής από την Ασπασία, τον Περικλή τον νεότερο. Η παραχώρηση αυτή έγινε κατ' εξαίρεση του νόμου που είχε προτείνει ο ίδιος ο πατέρας του, ο Περικλής, το 451π.Χ., και όριζε πως πλήρη πολιτικά δικαιώματα είχαν όσοι είχαν και τους δύο τους γονείς Αθηναίους¹³⁹.

Διάδοχη κατάσταση

Ο θάνατος του Περικλή βρίσκει την Αθήνα σε μια δύσκολη κατάσταση λόγω των μεγάλων απωλειών από τον λοιμό. Περίπου την ίδια εποχή που πεθαίνει ο Περικλής ή έστω λίγο αργότερα, αποχωρούν από την αθηναϊκή πολιτική σκηνή, λόγω ηλικίας, και αρκετά από τα πρόσωπα που υπήρξαν συνοδοιπόροι και συνεργάτες του ηγέτη της πόλης. Ένας εξ αυτών είναι και ο θριαμβευτής της ναυμαχίας της Ναυπάκτου, ο Φορμίων. Άλλοι είναι ο Τολμίδης και ο Μυρωνίδης.

Ο Περικλής στα 15 χρόνια της πλήρους κυριαρχίας του ισχυροποίησε τόσο τη δημοκρατική παράταξη που, ακόμα και μετά τον θάνατό του, η παράταξη αυτή θα κυριαρχεί έναντι των αριστοκρατών, οι οποίοι θα αποκτήσουν δύναμη αρκετά χρόνια αργότερα, μετά το τέλος της Σικελικής εκστρατείας το 413π.Χ. Στη δημοκρατική παράταξη υπάρχουν δύο, κυρίως, αντιτιθέμενες πλευρές. Η πιο συντηρητική πλευρά αποτελείται από άτομα σημαντικών οικογενειών της πόλης που διαθέτουν αξιόλογη περιουσία και σταδιακά τάσσονται υπέρ του τερματισμού του πολέμου. Το πιο γνωστό πρόσωπο αυτής της τάσης είναι ο Νικίας. Τη μεγαλύτερη δύναμη, ωστόσο, μέσα στη δημοκρατική παράταξη έχει η φιλοπόλεμη τάση, την οποία εκφράζει η ριζοσπαστική πλευρά της παράταξης, η λιγότερη συντηρητική θα λέγαμε. Στη φιλοπόλεμη πλευρά βρίσκονται άτομα που κερδίζουν πάρα πολλά χρήματα από τη συνέχιση του πολέμου και την αύξηση της αθηναϊκής ισχύος και δεν ανήκουν απαραίτητως σε γνωστές οικογένειες της πόλης.

Ηγέτης τους είναι ο Κλέων. Αντίπαλος του Νικία, βυρσοδέψης στο επάγγελμα, ανήκει στην κοινωνική ομάδα των βιοτεχνών και των εμπόρων. Γιος του Κλεαινέτου, είναι από τον δήμο των Κυδαθηναίων, τον ίδιο δήμο με τον μεγάλο επικριτή του, τον Αριστοφάνη. Χρησιμοποιώντας δημαγωγικές τεχνικές και προτείνοντας πολιτικές

¹³⁸ Kagan Donald (2004),159

¹³⁹ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,200

κινήσεις αρεστές στη μεγάλη μάζα των πολιτών, ο Κλέων καταφέρνει να έχει με το μέρος του την πλειοψηφία των πολιτών και, πρωτίστως, τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα. Οι συνεχείς πολεμικές επιχειρήσεις και ειδικά οι μακρινές, στις οποίες χρειάζονται πολλά πλοία, άρα και πληρώματα, δίνουν τη δυνατότητα στον απλό λαό της πόλης να έχει έναν σταθερό μισθό¹⁴⁰. Έτσι, η νέα τακτική που προτείνει ο Κλέων, αυτή των μακρινών εκστρατειών, βρίσκει πρόσφορο έδαφος ανάμεσα στους συμπολίτες του.

Παράλληλα, υπέρ της πολιτικής του Κλέωνα είναι και η εμπορική και βιοτεχνική τάξη που κερδίζει πολλά χρήματα από την αύξηση της αθηναϊκής επιρροής στη χώρα. Αυτό αντικατοπτρίζεται και στο γεγονός πως στην ηγετική ομάδα της δημοκρατικής παράταξης ανήκουν, εκτός του Κλέωνα, και άλλοι έμποροι και βιοτέχνες, όπως ο στυπαιοπώλης Ευκράτης και ο προβατοπώλης Λυσικλής, αλλά και ο έμπορος λύχνων Υπέρβολος. Όλοι αυτοί ήταν άριστοι στο να γοητεύουν τους πολίτες με τις λαϊκίστικες ομιλίες και προτάσεις τους, αλλά στον στρατιωτικό τομέα ήταν παντελώς ανίκανοι να διαχειριστούν και την παραμικρή πολεμική ενέργεια ή να διοικήσουν ένα στρατιωτικό σώμα¹⁴¹.

Ο Κλέων παραμένει κυρίαρχος του πολιτικού σκηνικού στην Αθήνα σχεδόν όλο το διάστημα από τον θάνατο του Περικλή, το 429π.Χ., μέχρι και τον δικό του θάνατο, τον Οκτώβριο του 422π.Χ. στην Αμφίπολη. Παρά τις ελάχιστες πραγματικά στρατιωτικές του ικανότητες, θα καταφέρει να οδηγήσει την Αθήνα στη μεγαλύτερη νίκη της κατά τη διάρκεια του Αρχιδάμειου πολέμου και την πιο εντυπωσιακή συνάμα, όταν το 425π.Χ. θα αιχμαλωτίσει τους αποκλεισμένους Σπαρτιάτες στη Σφακτηρία¹⁴².

Υπόλοιπα γεγονότα 430π.Χ.

Το δεύτερο έτος του πολέμου ξεκινά με μια μεγάλη αθηναϊκή επιχείρηση στις ακτές της βορειοανατολικής Πελοποννήσου. 150 πλοία με 4.000 οπλίτες και 400 ιππείς υπό την ηγεσία του ίδιου του Περικλή και τη συμμετοχή οπλιτών από τη Λέσβο και τη Χίο επιχειρούν εναντίον της Αργολίδας και, πιο συγκεκριμένα, εναντίον της περιοχής της Επιδαύρου, με στόχο είτε να δημιουργήσουν μια βάση τους μέσα στην

¹⁴⁰ Botsford & Robinson (1979),251

¹⁴¹ Wilcken Ulrich (1976),218

¹⁴² *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,200

Πελοπόννησο και κοντά στην Κόρινθο και στα Μέγαρα είτε να δείξουν τη δύναμή τους στο κοντινό στην Επίδαυρο Άργος και να το αναγκάσουν, τρόπον τινά, να μπει στον πόλεμο με την αθηναϊκή πλευρά¹⁴³.

Οι Αθηναίοι δεν πέτυχαν κανέναν από τους δύο στόχους τους, μιας και το Άργος παραμένει ουδέτερο καθ' όλη τη διάρκεια του Αρχιδάμειου πολέμου. Το μόνο που κάνουν είναι να προκαλέσουν καταστροφές σε περιοχές στην Τροιζήνα, στην Ερμιόνη και στους Αλιείς, ενώ καταστρέφουν το φρούριο των Πρασιών στη Λακωνία. Μετά το πέρας της επιχείρησης οι Αθηναίοι επιστρέφουν στον Πειραιά αλλά δεν παραμένουν εκεί, αφού έχει ήδη ξεσπάσει ο λοιμός στην πόλη και ο φόβος για μετάδοση της ασθένειας τούς αναγκάζει να κατευθυνθούν στην Ποτίδαια όπου συνεχιζόταν η πολιορκία της. 4.000 άνδρες ενισχύουν τους ήδη υπάρχοντες 3.000 που πολιορκούσαν την πόλη. Κάποιοι, όμως, από τα αθηναϊκά πληρώματα είχαν προσβληθεί από την επιδημία και το μεγαλύτερο μέρος των αθηναϊκών ενισχύσεων αναγκάζεται, για να μη μεταδοθεί περαιτέρω ο λοιμός, να επιστρέψει στην Αττική.

Στην Αττική επιστρέφει και ο στρατηγός Φορμίων με τους άνδρες του που είχαν σταλεί στη Χαλκιδική για να βοηθήσουν τον σύμμαχό τους, εκείνη την εποχή, Περδίκκα. Το ίδιο καλοκαίρι, 100 πελοποννησιακά πλοία με 1.000 Σπαρτιάτες οπλίτες υπό την ηγεσία του ναυάρχου Κνήμου επιτίθενται εναντίον της Ζακύνθου, στην προσπάθειά τους να ελέγξουν τον χώρο της δυτικής Ελλάδας. Αποτυγχάνουν να καταλάβουν την πόλη της Ζακύνθου και, αφού λεηλατούν κάποιες περιοχές του νησιού, επιστρέφουν στην Πελοπόννησο¹⁴⁴. Η αποτυχία αυτή είναι η πρώτη από τις πολλές που θα έχουν οι Πελοποννήσιοι στη δυτική Ελλάδα, στις περισσότερες από τις οποίες την αρχηγία έχει το ίδιο πρόσωπο, ο Σπαρτιάτης Κνήμος.

Προς το τέλος του καλοκαιριού, οι Πελοποννήσιοι κάνουν μια πρώτη κίνηση για να λάβουν βοήθεια από τους Πέρσες, κάτι το οποίο τελικά τους έδωσε και την οριστική νίκη, περίπου 25 χρόνια αργότερα. Στέλνουν πρεσβεία στην οποία συμμετέχει ο γιος του Κορίνθιου ναυάρχου της ναυμαχίας της Σαλαμίνας, του Αδείμαντου, ο Αριστεύς, ένας άνθρωπος που είχε διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στα γεγονότα της αποστασίας της Ποτίδαιας. Μαζί του είναι και πρέσβεις από τη Σπάρτη, την Τεγέα και ο Αργείος Πόλλις ως ιδιώτης. Στον δρόμο τους προς την Περσία οι πρέσβεις σταματούν στη Θράκη για να προσπαθήσουν να πείσουν τον βασιλιά Σιτάλη να αλλάξει πλευρό και να έρθει με το μέρος τους. Ο γιος του Σιτάλη, όμως, ο Σάδοκος, φίλος και τιμητικά

¹⁴³ Kagan Donald (2004),132

¹⁴⁴ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,194

πολιτογραφημένος Αθηναίος, πείθεται από τους Αθηναίους πρέσβεις που βρίσκονταν εκεί και συλλαμβάνει όλους τους Πελοποννήσιους πρέσβεις, παραδίδοντάς τους στους Αθηναίους, οι οποίοι τους έστειλαν στην Αθήνα και τους εκτέλεσαν¹⁴⁵. Σχεδόν την ίδια εποχή, οι Αθηναίοι έχασαν τον στρατηγό Μελήσανδρο, ο οποίος είχε πάει για να εισπράξει τον συμμαχικό φόρο από πόλεις της Καρίας και της Λυκίας, αλλά ενεπλάκη σε σύγκρουση με ντόπιους κατοίκους στη Λυκία και σκοτώθηκε, ενώ και οι άνδρες του ηττήθηκαν στη μάχη¹⁴⁶.

Προς το τέλος του έτους η Ποτίδαια δέχεται τελικά να παραδοθεί στα αθηναϊκά στρατεύματα, λόγω έλλειψης τροφίμων. Οι Αθηναίοι δε σκότωσαν τους Ποτιδαιάτες, αλλά, αφού τους άφησαν να φύγουν και να πάνε σε άλλες πόλεις της Χαλκιδικής ή στους Βοττιαίους, εγκατέστησαν Αθηναίους κληρούχους στην πόλη. Με αυτόν τον τρόπο οι Αθηναίοι παίρνουν μια από τις σημαντικότερες πόλεις της Χαλκιδικής. Μελανό σημείο για την Αθήνα είναι τα έξοδα της επιχείρησης, η οποία είχε κοστίσει περίπου 2.000 τάλαντα¹⁴⁷.

Κατά το καλοκαίρι του 430π.Χ. οι Πελοποννήσιοι επιχειρούν να προωθήσουν μέσω του Κορινθιακού κόλπου δυνάμεις τους στη βορειοδυτική Ελλάδα. Στόχος είναι σύμμαχοι των Αθηναίων, όπως η Ακαρνανία, η Ζάκυνθος και η Κεφαλληνία και, ει δυνατόν, η Ναύπακτος. Αν πετύχαινε η επιχείρηση, η Πελοποννησιακή συμμαχία θα έπαιρνε υπό τον έλεγχο της τη δυτική ηπειρωτική Ελλάδα και το Ιόνιο και θα κρατούσε ανοικτούς και ασφαλείς τους θαλάσσιους δρόμους προς τη Σικελία. Παράλληλα, η Κέρκυρα θα απομονωνόταν από τα νότια και τα ανατολικά της και δε θα είχε έτσι τη δυνατότητα εύκολης συνεισφοράς πλοίων στην Αθηναϊκή συμμαχία. Τέλος, η Κόρινθος, που είχε και τα μεγαλύτερα συμφέροντα στη δυτική Ελλάδα από κάθε άλλη πόλη της Πελοποννησιακής συμμαχίας, θα μπορούσε να ανασάνει οικονομικά, μιας και οι Αθηναίοι επιχειρούσαν, και τα είχαν καταφέρει σε σημαντικό βαθμό, ειδικά στα δυτικά της μέσα από τον Κορινθιακό και τον Πατραϊκό, να της δημιουργήσουν προβλήματα στις εμπορικές της συναλλαγές και στις μετακινήσεις των πλοίων της¹⁴⁸. Παράλληλα, οι Αμβρακιώτες, σύμμαχοι των Κορινθίων, προσπάθησαν να καταλάβουν το Αμφιλοχικό Άργος, όπου και έμεναν οι Αμφιλόχοι και οι Ακαρνάνες, που ήταν σύμμαχοι των Αθηναίων.

¹⁴⁵ Θουκ.2.67.4.

¹⁴⁶ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,194

¹⁴⁷ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,195

¹⁴⁸ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,196

Η' κεφάλαιο:Γεγονότα 429π.Χ.

Πελοποννησιακές επιχειρήσεις

Την άνοιξη του 429π.Χ. ο πελοποννησιακός στρατός, λόγω του φόβου του λοιμού, δεν εκστρατεύει εναντίον της Αττικής. Έτσι, στρέφεται στα δυτικά της και ξεκινά την πολιορκία των Πλαταιών μαζί με βοιωτικά στρατεύματα. Η πολιορκία θα κρατήσει δύο χρόνια και θα οδηγήσει στην τελική καταστροφή της ιερής πόλης των Περσικών πολέμων¹⁴⁹. Αρχηγός των Πελοποννησίων είναι ο Σπαρτιάτης βασιλιάς Αρχίδαμος. Οι Πελοποννήσιοι ζητούν από τους Πλαταιείς να αποχωρήσουν από την Αθηναϊκή συμμαχία και να τους ανοίξουν τις πύλες της πόλης. Οι Πλαταιείς αρνούνται και ξεκινά η πολιορκία. Στην πόλη βρίσκονται ως φρουρά περίπου 400 Πλαταιείς και 80 Αθηναίοι, ενώ ο άμαχος πληθυσμός είχε αποχωρήσει ήδη από το 431π.Χ., μετά τη θηβαϊκή επίθεση¹⁵⁰.

Οι πρώτες επιθέσεις των πολιορκητών αποκρούονται και, έτσι, οι Σπαρτιάτες κατασκευάζουν ένα τείχος με το οποίο επιχειρούν να αποκλείσουν τους πολιορκημένους, ενώ αναμένουν από στιγμή σε στιγμή την έλευση αθηναϊκών στρατευμάτων προς βοήθεια των Πλαταιών. Οι Αθηναίοι, όμως, δεν πέφτουν στην παγίδα της σύγκρουσης σε ανοιχτό έδαφος και δε θα στείλουν στρατεύματα για να βοηθήσουν τους συμμάχους τους, οι οποίοι θα μείνουν πολιορκημένοι για δύο περίπου χρόνια. Οι Σπαρτιάτες περιμένουν μάταια τους Αθηναίους και έναν χρόνο μετά, το 428π.Χ., αντιλαμβάνονται πως οι Αθηναίοι δεν πρόκειται να έρθουν, αφήνουν φρουρά να πολιορκεί τις Πλαταιές και πηγαίνουν στην Αττική, όπου έχει βελτιωθεί κάπως η κατάσταση με τον λοιμό και έχει μειωθεί, έστω και λίγο, ο κίνδυνος μετάδοσής του¹⁵¹.

Κι ενώ στις Πλαταιές συνεχίζεται η πολιορκία, στη βόρεια Ελλάδα οι Αθηναίοι συνεχίζουν τις επιχειρήσεις τους εναντίον των πόλεων που είχαν αποστατήσει, ευελπιστώντας σε ανάλογη κατάληξη με αυτή της Ποτίδαιας. Ωστόσο, κοντά στη Σπάρτωλο, μια πόλη της περιοχής των Βοττιαίων, οι Αθηναίοι, διαθέτοντας 2.000 οπλίτες, 200 ιππείς και πολλούς ελαφρά οπλισμένους, υπό την ηγεσία του γιου του

¹⁴⁹ Finley John H. (2008),172

¹⁵⁰ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,195

¹⁵¹ Wilcken Ulrich (1976),219

Ευριπίδη, του Ξενοφώντα, και άλλων δύο στρατηγών, ηττώνται από τους Χαλκιδείς, όταν, κατά τη διάρκεια της μάχης, οι ιππείς και οι ελαφρά οπλισμένοι πελταστές των Χαλκιδέων νίκησαν τους Αθηναίους οπλίτες, που ήταν βαριά οπλισμένοι. Η αθηναϊκή ήττα προκαλεί αναστάτωση στην περιοχή, καθώς, εκτός από τις σημαντικές απώλειες περίπου 400 ανδρών και των τριών Αθηναίων στρατηγών, οδηγεί τον ασταθή Περδίκκα να αλλάξει πλευρό και να συμμαχήσει με τους Πελοποννήσιους, θεωρώντας πως οι Αθηναίοι δεν είναι τόσο ισχυροί όσο νόμιζε¹⁵². Μάλιστα, ο Περδίκκας έστειλε και στρατεύματα να βοηθήσουν τους Πελοποννήσιους στις επιχειρήσεις τους στην Ακαρνανία αλλά τα στρατεύματα έφτασαν καθυστερημένα στην περιοχή, αφού οι Πελοποννήσιοι είχαν ήδη ηττηθεί από τους Ακαρνάνες.

Περίπου την ίδια εποχή με τις αθηναϊκές επιχειρήσεις στη Χαλκιδική, ο σύμμαχος τους βασιλιάς των Οδρυσών Θρακών, ο Σιτάλκης, εισβάλλει στη Μακεδονία με εξαιρετικά μεγάλο στρατό αλλά μετά τη λεηλάτηση περιοχών για έναν μήνα, επιστρέφει πίσω στη Θράκη, ερχόμενος σε συμφωνία με τον βασιλιά Περδίκκα και έτσι οι Αθηναίοι δεν κέρδισαν κάτι από αυτή την εκστρατεία¹⁵³.

Παράλληλα, πελοποννησιακές δυνάμεις υπό τον Σπαρτιάτη ναύαρχο Κνήμο φτάνουν στην Αμβρακία όπου είχε οριστεί ως τόπος συνάντησης όλων των συμμαχικών της Σπάρτης δυνάμεων. Μαζί με τον Κνήμο ήρθε και δύναμη 1.000 οπλιτών¹⁵⁴.

Στην Αμβρακία αναμένονται και άλλα πελοποννησιακά στρατεύματα που θα έρθουν εκεί με κορινθιακά πλοία, όπως και 1.000 Μακεδόνες που στέλνει ο βασιλιάς της Μακεδονίας, ο Περδίκκας, που πρόσφατα είχε συμμαχήσει με τους Πελοποννήσιους. Ωστόσο, ο Κνήμος θεωρεί λανθασμένα πως οι δυνάμεις του είναι αρκετές για να νικήσει τους Ακαρνάνες και έτσι αποφασίζει να προχωρήσει προς τον στόχο του, χωρίς να περιμένει ούτε τα κορινθιακά πλοία ούτε τους Μακεδόνες, οι οποίοι, ούτως ή άλλως, θα έφταναν καθυστερημένοι. Εκτός από τους 1.000 Πελοποννήσιους, ο Κνήμος έχει Αμβρακιώτες, οπλίτες από το Ανακτόριο και μεγάλη δύναμη ελαφρά οπλισμένων Ηπειρωτών, εκ των οποίων 1.000 Χάονες και 1.000 Ορέστες¹⁵⁵. Οι Ορέστες ήταν από την περιοχή νότια της λίμνης της Καστοριάς¹⁵⁶. Έχοντας υπερεκτιμήσει τις δυνατότητές τους, ο Κνήμος εισβάλλει στην Ακαρνανία

¹⁵² *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,196

¹⁵³ Willeken Ulrich (1976),219

¹⁵⁴ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,196

¹⁵⁵ Θουκ.2.80.6.

¹⁵⁶ Hornblower Simon (2006)¹,608

και επιτίθεται εναντίον της Στράτου, της μεγαλύτερης πόλης των Ακαρνάνων¹⁵⁷. Παρά την πελοποννησιακή υπεροχή και παρά το γεγονός πως ο Φορμίων δεν έστειλε ενισχύσεις στους Ακαρνάνες, για να μην αφήσει τη Ναύπακτο έρμαιο σε πιθανή κορινθιακή επιχείρηση, η επίθεση των ανδρών του Κνήμου είναι τραγικά εκτελεσμένη, διότι οι 3 φάλαγγές τους απέχουν πολύ η μία από την άλλη και οι επιτιθέμενοι ηττώνται εύκολα από τους Ακαρνάνες, και ειδικά οι Ηπειρώτες, των οποίων οι δυνατότητες είχαν υπερεκτιμηθεί από τον Κνήμο. Οι Πελοποννήσιοι αποθαρρύνονται από αυτή την εξέλιξη, την επομένη ημέρα υποχωρούν προς τις Οινιάδες και ουσιαστικά αναστέλλουν τις επιχειρήσεις τους στην περιοχή¹⁵⁸.

Ναυμαχία Ναυπάκτου

Λίγο μετά τον θάνατο του Περικλή, ο Αθηναίος στρατηγός Φορμίων θα πετύχει μεγαλειώδη νίκη σε ναυμαχία με τους Πελοποννησίους στα ανοικτά της Ναυπάκτου¹⁵⁹. Ο Φορμίων είχε φτάσει στη Ναύπακτο λίγους μήνες πριν με 20 πλοία.

Η βιασύνη και η υπερβολική αυτοπεποίθηση του Κνήμου στερούν από την Πελοποννησιακή συμμαχία την Ακαρνανία. Οι Κορίνθιοι, χωρίς να γνωρίζουν τι έχει συμβεί στην Ακαρνανία, στέλνουν ως ενισχύσεις μια μεγάλη μοίρα με 47 τριήρεις και πολλά ακόμη πιο μικρά πλοία. Για να φτάσουν όσο το δυνατόν γρηγορότερα στον προορισμό της αποστολής τους, οι Κορίνθιοι προσπαθούν να αποφύγουν να πλησιάσουν στη Ναύπακτο, για να μην μπουν οι Αθηναίοι στη διαδικασία να βγουν από το λιμάνι της πόλης και γίνει κάποια σύγκρουση μεταξύ τους.

Έτσι, πηγαίνουν απέναντι από τη Ναύπακτο, στην Πάτρα, απ' όπου φεύγουν βράδυ για να μην τους αντιληφθούν οι Αθηναίοι, οι οποίοι όμως αντιλαμβάνονται τις κινήσεις τους και παρατάσσονται απέναντί τους για να τους επιτεθούν μόλις ξημερώσει¹⁶⁰. Η υπεροχή των πελοποννησιακών πλοίων σε αριθμό είναι εμφανέστατη, εντούτοις η υπεροχή των Αθηναίων σε εμπειρία και ικανότητες θα είναι αυτή που θα μετρήσει.

Στη ναυμαχία αυτή φαίνεται πλήρως η μεγάλη εμπειρία των Αθηναίων και η αντίστοιχη μικρή των Πελοποννησίων, καθώς οι Αθηναίοι καταφέρνουν, αν και λιγότεροι από τους μισούς από τους αντιπάλους τους, να περικυκλώσουν τα

¹⁵⁷ Kagan Donald (2004),151

¹⁵⁸ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,197

¹⁵⁹ Σακελλαριάδης Γεώργιος Χρ. (2000),12

¹⁶⁰ Kagan Donald (2004),152

πελοποννησιακά καράβια, να βυθίσουν κάποια από αυτά, να καταλάβουν δώδεκα και να τρέψουν τα υπόλοιπα σε φυγή πίσω προς τον Κορινθιακό κόλπο.

Αρχικά, οι Πελοποννήσιοι ακολουθούν αμυντική τακτική, κάτι που τους δημιουργεί και τα μεγαλύτερα προβλήματα. Έχοντας μεγάλο αριθμό πλοίων, σχηματίζουν έναν κύκλο με τις πλώρες προς τα έξω και τις πρύμνες προς τα μέσα και μέσα σε αυτόν τον κύκλο βάζουν τα μικρά πλοία που ακολουθούσαν την αποστολή και τα πέντε καλύτερα πλοία τους, για να τα χρησιμοποιήσουν, όταν υπάρξει ανάγκη¹⁶¹. Τα αθηναϊκά πλοία απλώς πλέουν γύρω από τα αντίπαλα πλοία, τα οποία λόγω απειρίας συνεχώς πλέουν πιο κοντά το ένα στο άλλο και προς τα μέσα, με αποτέλεσμα, όταν άρχισε να φυσά αέρας, κάποια από τα πλοία να συγκρούονται μεταξύ τους¹⁶².

Οι Αθηναίοι επιτίθενται και κατανικούν τους Πελοποννήσιους, βυθίζοντας ένα από τα καλύτερα πλοία των εχθρών τους και αιχμαλωτίζοντας άλλα 12, ενώ καταδιώκουν τα υπόλοιπα πελοποννησιακά πλοία που φεύγουν άλλα προς την Πάτρα και άλλα προς τη Δύμη. Μετά το πέρας της ναυμαχίας οι Αθηναίοι συγκεντρώνουν τους αιχμαλώτους που έπιασαν και τα 11 πελοποννησιακά πλοία, καθώς το ένα το αφιερώνουν στον θεό που τους βοήθησε στη νίκη τους, στον Ποσειδώνα, στήνουν ένα τρόπαιο στο Αντίρριο για τη νίκη τους και πηγαίνουν πίσω στη βάση τους, στο λιμάνι της Ναυπάκτου¹⁶³.

Οι Πελοποννήσιοι επιθυμούν να πάρουν εκδίκηση και συγκεντρώνουν τον στόλο τους στην Κυλλήνη της Ηλείας, όπου και πηγαίνουν τα πλοία που ηττήθηκαν από τον Φορμίωνα στη Ναύπακτο, τα πλοία του Κνήμου που επέστρεψαν από τη Λευκάδα μετά την αποτυχία τους στην Ακαρνανία και μια μικρή ενίσχυση με τρεις ναυτικούς συμβούλους, εκ των οποίων ο ένας ήταν ο εκ των πρωταγωνιστών στην εξέλιξη του Αρχιδάμειου πολέμου, ο Σπαρτιάτης Βρασίδα¹⁶⁴. Συνολικά συγκεντρώνονται 77 περίπου τριήρεις που καταπλέουν εναντίον των Αθηναίων της Ναυπάκτου. Ο Φορμίων έχει επίγνωση της δύσκολης θέσης στην οποία βρίσκεται, καθώς θα κληθεί να αντιμετωπίσει ξανά έναν στόλο με υπερδιπλάσια σε αριθμό από αυτόν πλοία. Έτσι, οι συμπολίτες του τού στέλνουν ως ενίσχυση 20 πλοία.

Ωστόσο, η δύναμη αυτή καθυστερεί σχεδόν αναιτιολόγητα και τελικά φτάνει στη Ναύπακτο, αφού έχει τελειώσει η συμπλοκή του Φορμίωνα με τους Πελοποννήσιους. Ο λόγος της καθυστέρησης ήταν πως η ναυτική μοίρα, μετά από παρότρυνση ενός

¹⁶¹ Θουκ.2.83.5.

¹⁶² *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,197

¹⁶³ Παναγόπουλος Ανδρέας (2002),41

¹⁶⁴ Kagan Donald (2004),155

Κρητικού πρόξενου των Αθηναίων, του Νικία, ο οποίος καταγόταν από τη Γόρτυνα, έπλευσε προς τα δυτικά της Κρήτης, για να βοηθήσει την πόλη της Πολίχνας εναντίον της Κυδωνίας, στην οποία και επιτέθηκε χωρίς όμως να επιτύχει η επίθεση και έτσι τα 20 πλοία συνέχισαν το ταξίδι τους για τη Ναύπακτο¹⁶⁵. Η αθηναϊκή επιχείρηση στην Κρήτη είχε τον κίνδυνο να περιπλέξει την κατασταση στο νησί και να εξάγει αντιπάθειες προς την Αθήνα, από ένα νησί που είχε δωρική καταγωγή, ενώ και οι κάτοικοι της Κυδωνίας συνδέονταν με τους Αιγινήτες, που ήταν εχθροί της Αθήνας, καθώς είχαν βρει καταφύγιο στην περιοχή αυτή Αιγινήτες που έφυγαν από το νησί τους, όταν τους έδιωξαν από εκεί οι Αθηναίοι¹⁶⁶.

Εν τέλει, η επιχείρηση υπήρξε μια κακή και άστοχη ενέργεια, διότι ούτε κέρδισε κάτι η Αθήνα στην Κρήτη ούτε έφτασε ο στόλος έγκαιρα στη Ναύπακτο, για να βοηθήσει τον Φορμίωνα. Εντούτοις, η νίκη του Φορμίωνα και το γεγονός πως δεν άλλαξε η ουδετερότητα των κρητικών πόλεων κατά τη διάρκεια του πολέμου, ακόμα και μετά την αθηναϊκή επέμβαση, δε δημιούργησε κάποιο πρόβλημα σε αυτούς που αποφάσισαν την κίνηση αυτή στην Κρήτη.

Τα πελοποννησιακά πλοία συγκεντρώνονται στην Πάνορμο, κοντά στο Ρίο, και απέναντί τους, στο Αντίρριο, πηγαίνουν 20 πλοία των Αθηναίων. Η αριθμητική υπεροχή των 77 πελοποννησιακών πλοίων είναι εμφανής¹⁶⁷. Στην ξηρά συγκεντρώνεται και πεζικό, Πελοποννήσιοι από την πλευρά του Ρίου, Μεσσήνιοι της Ναυπάκτου από την πλευρά του Αντιρρίου. Μετά από κάμποσες ημέρες απραξίας οι Πελοποννήσιοι αποφασίζουν να επιτεθούν. Έχοντας μεγάλο πλάτος στην παράταξή τους, έχουν τοποθετήσει στη δεξιά πλευρά 20 από τα πιο γρήγορα πλοία τους, για να κάνουν αυτά την πρώτη επίθεση εναντίον των εχθρών και να κλείσουν τη διαφυγή των Αθηναίων από τα ανατολικά προς το λιμάνι της Ναυπάκτου.

Οι Αθηναίοι, βλέποντας την πορεία των πελοποννησιακών πλοίων, θεωρούν λανθασμένα πως τα 20 αυτά πλοία δεν προορίζονται για να τους χτυπήσουν αλλά κυρίως για να επιτεθούν στην αχύλακτη πια Ναύπακτο και με μια κακή πορεία των πλοίων τους τα 20 πελοποννησιακά πλοία επιτίθενται και διασπών σε δύο μέρη τους Αθηναίους. Το ένα μέρος, με 9 πλοία, υποχωρεί προς τα ρηχά, στο Αντίρριο, και τα πελοποννησιακά πλοία τα πλησιάζουν και οι άνδρες τους ανεβαίνουν πάνω σε αυτά, ενώ πολλοί Αθηναίοι πηδούν στη θάλασσα για να ξεφύγουν προς την ακτή. Έτσι,

¹⁶⁵ Θουκ.2.85.5.

¹⁶⁶ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ2,148

¹⁶⁷ Kagan Donald (2004),155

φαίνεται πως οι Πελοποννήσιοι θα νικήσουν τουλάχιστον στο ένα σκέλος της ναυμαχίας¹⁶⁸. Οι Πελοποννήσιοι επιχειρούν να ρυμουλκήσουν προς την ακτή κάποια από τα αθηναϊκά πλοία αλλά η επέμβαση των Μεσσηνίων οπλιτών που βρίσκονταν στην ξηρά αλλάζει τα δεδομένα. Οι Μεσσηνίοι μπαίνουν μέσα στη θάλασσα και καταφέρνουν να ανεβούν σε κάποια από τα πλοία, να πολεμήσουν με τους Πελοποννήσιους και να τους νικήσουν, απελευθερώνοντας τα αθηναϊκά πλοία¹⁶⁹.

Στο άλλο κομμάτι της συμπλοκής οι Πελοποννήσιοι αποδεικνύουν την πλήρη ανικανότητά τους στη θάλασσα. Ενώ τα υπόλοιπα 11 αθηναϊκά πλοία κωπηλατούν όσο πιο γρήγορα μπορούν υποχωρώντας προς τη Ναύπακτο και τα πελοποννησιακά τα καταδιώκουν, στην είσοδο του λιμανιού της πόλης ένα από τα αθηναϊκά πλοία κάνει έναν ελιγμό γύρω από ένα εμπορικό πλοίο που έτυχε να βρίσκεται εκεί και επιτίθεται εναντίον ενός πελοποννησιακού, το οποίο εμβολίζει και βυθίζει¹⁷⁰.

Οι Πελοποννήσιοι πανικοβάλλονται, καθώς οι Αθηναίοι παίρνουν θάρρος και από καταδιωκόμενοι γίνονται επιτιθέμενοι. Οι Πελοποννήσιοι, πραγματικά λόγω απειρίας ή ακόμα και ανικανότητας, υποχωρούν άτακτα και έξι από τα πλοία τους αιχμαλωτίζονται από τα καράβια του Φορμίωνα, τα οποία απελευθερώνουν και τα τελευταία πλοία που είχαν πιάσει οι Πελοποννήσιοι στο πρώτο κομμάτι της συμπλοκής¹⁷¹.

Λίγο αργότερα φτάνουν στη Ναύπακτο και τα 20 αθηναϊκά πλοία που είχαν καθυστερήσει στην Κυδωνία της Κρήτης και οι Πελοποννήσιοι χάνουν κάθε ελπίδα, και διάθεση ίσως, να πράξουν κάτι άλλο στην περιοχή. Αυτό αποδεικνύεται και από το γεγονός πως θα αργήσουν πάρα πολύ να ακουστούν ξανά επιχειρήσεις του πελοποννησιακού στόλου μέσα από τον Κορινθιακό, ενός στόλου που για μια ακόμη φορά έδειξε την ανικανότητά του να νικήσει αρκετά μικρότερη δύναμη εχθρικών πλοίων.

Ωστόσο, η νίκη του Φορμίωνα δεν μπορεί να χαρακτηριστική ως ιδιαίτερα σημαντική, καθώς η περιοχή στην οποία συνέβη, δηλαδή η δυτική Ελλάδα, δεν ήταν και η πρώτη προτεραιότητα για τους δύο αντίπαλους συνασπισμούς πόλεων. Αυτό θα φανεί πιο ξεκάθαρα, όταν ο Φορμίων, αφού πρώτα εξασφαλίσει για την Αθήνα όλες τις, λίγες πάντως, εναπομείνουσες πόλεις της Ακαρνανίας που ήλεγχαν οι Πελοποννήσιοι, εντάσσοντάς τες στη σφαίρα επιρροής της Αθήνας, θα κληθεί να

¹⁶⁸ Παναγόπουλος Ανδρέας (2002),42

¹⁶⁹ Θουκ.2.90.5.

¹⁷⁰ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,198

¹⁷¹ Παναγόπουλος Ανδρέας (2002),43

επιστρέφει στην πόλη του, όπου λίγο αργότερα θα αποσυρθεί, λόγω ηλικίας, από την ενεργό πολιτική¹⁷².

Επίθεση στη Σαλαμίνα

Λίγο μετά την αποτυχία του στην Ακαρνανία και την ήττα στη Ναύπακτο, ο στρατηγός Κνήμος προβαίνει σε μια ακόμη επιχείρηση. Μαζί με τον στρατηγό Βρασίδα και πελοποννησιακό στρατό ξεκινούν από την Κόρινθο πεζοί προς τα Μέγαρα, όπου πηγαίνουν και ρίχνουν στη θάλασσα από το νεώριο της Νίσαιας 40 πλοία με σκοπό να επιτεθούν στον Πειραιά. Η σκέψη είναι έξυπνη, καθώς οι Αθηναίοι δε θεωρούσαν πως θα τολμούσε κάποιος να τους επιτεθεί μέσα από τον Σαρωνικό κόλπο, όπου παρά την ύπαρξη των Μεγαρέων, οι Αθηναίοι ένιωθαν πανίσχυροι και ασφαλείς. Έτσι, δεν είχαν σημαντική φρουρά στο λιμάνι του Πειραιά¹⁷³.

Ο άνεμος, εντούτοις, που έπνεε στον Σαρωνικό δε βοηθούσε τα πλοία να κατευθυνθούν προς τον Πειραιά και τα οδήγησε προς τη Σαλαμίνα, όπου αποβιβάστηκε ο πελοποννησιακός στρατός¹⁷⁴. Στο ακρωτήριο Βούδορο, το κοντινότερο προς τα Μέγαρα άκρο της Σαλαμίνας, οι Πελοποννήσιοι βρήκαν τρία αθηναϊκά πλοία που βρίσκονταν εκεί για να τα χρησιμοποιούν οι Αθηναίοι κάθε φορά που χρειαζόταν να εμποδίζουν την είσοδο και την έξοδο πλοίων από τα Μέγαρα¹⁷⁵. Οι Πελοποννήσιοι παίρνουν αιχμαλώτους Σαλαμινίους και λεηλατούν το νησί. Μέσω των φρυκτωριών οι Αθηναίοι μαθαίνουν την απόβαση στο νησί και, επειδή θεώρησαν πως οι Πελοποννήσιοι κατέλαβαν τη Σαλαμίνα και ίσως ετοιμάζονταν για επίθεση εναντίον του Πειραιά, ετοιμάζουν τον στόλο τους και την επόμενη ημέρα ξεκινούν για τη Σαλαμίνα. Οι Πελοποννήσιοι, όμως, αντιλαμβάνονται τις αθηναϊκές κινήσεις και παίρνοντας μαζί τους τα τρία αθηναϊκά πλοία από τη Σαλαμίνα και τους αιχμαλώτους που έπιασαν φεύγουν για τα Μέγαρα και, ακολουθώντας την πορεία με την οποία ήρθαν εκεί, πηγαίνουν πεζοί στα Μέγαρα¹⁷⁶. Οι Αθηναίοι αλλάζουν τη

¹⁷² Θουκ.2.103.1.

¹⁷³ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,203

¹⁷⁴ Θουκ.2.93.4.

¹⁷⁵ Hornblower Simon (2006)¹,617

¹⁷⁶ Παναγόπουλος Ανδρέας (2002),45

στάση τους μετά από την επιχείρηση των Πελοποννησίων, κλείνουν τα λιμάνια του Πειραιά και τοποθετούν φρουρά¹⁷⁷.

---

¹⁷⁷ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,203

Θ΄ κεφάλαιο: Αποστασία Μυτιλήνης

Την άνοιξη και το καλοκαίρι του 428π.Χ. η Αθηναϊκή συμμαχία θα περάσει μια έντονη εσωτερική κρίση, τη σημαντικότερη ενδοσυμμαχική κατά τη διάρκεια όλου του Πελοποννησιακού πολέμου. Η Μυτιλήνη και οι κυριότερες πόλεις της Λέσβου, εκτός από τη Μήθυμνα στα βόρεια του νησιού, αποστατούν. Οι κυριότερες από αυτές ήταν η Άντισσα, η Ερεσός και η Πύρρα¹⁷⁸. Μέσω αυτής της αποστασίας θα βρει την ευκαιρία η Σπάρτη να θέσει στην πράξη μια νέα πρακτική στον Πελοποννησιακό πόλεμο, μιας και η προσπάθειά της να καταλάβει την Αθήνα ή τουλάχιστον να κάνει τους Αθηναίους να βγουν από τα τείχη τους και να τους αντιμετωπίσει σε ανοικτό έδαφος δεν είχε ούτε έδειχνε κάπου στον ορίζοντα πως μπορούσε να γίνει.

Έτσι, λοιπόν, οι Σπαρτιάτες προσπαθούν να μεταφέρουν τον πόλεμο σε συμμαχικές της Αθήνας πόλεις και μέσω της υποκίνησης αποστασιών σε αυτές να δημιουργήσουν οικονομικά προβλήματα στην Αθήνα, μιας και θα έχανε η Αθήνα τα πολύ σημαντικά για τη συνέχιση του πολέμου έσοδα από τις συμμαχικές της πόλεις. Παράλληλα, οι Σπαρτιάτες θα αποδείξουν έμπρακτα τη διακήρυξή τους για την απελευθέρωση των ελληνικών πόλεων από την αθηναϊκή καταπίεση.

Οι Αθηναίοι, οπωσδήποτε, θορυβούνται από την είδηση πως οι Μυτιληναίοι επιχειρούν τη συνένωση των πόλεων του νησιού¹⁷⁹. Η Λέσβος αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα μέλη της Αθηναϊκής συμμαχίας. Ο λόγος είναι φυσικά πως, λόγω της ναυτικής της δύναμης, συνεισφέρει πλοία στη συμμαχία και όχι χρήματα¹⁸⁰. Αν οι Αθηναίοι δεν αντιδράσουν δυναμικά και η αποστασία πετύχει, είναι πολύ πιθανό να ακολουθήσουν αποστασίες και σε άλλες πόλεις της συμμαχίας, ειδικά στα κοντινά στη Λέσβο νησιά ή στις πόλεις της Ιωνίας. Παράλληλα, αν οι πόλεις της Λέσβου συμμαχήσουν με τους Πελοποννήσιους, θα δώσουν τη δυνατότητα στους ανίσχυρους στη θάλασσα εχθρούς των Αθηναίων να χρησιμοποιούν τον λεσβιακό στόλο και να αποκτήσουν ισχύ.

Οι πόλεις της Λέσβου είχαν ολιγαρχικές κυβερνήσεις και οι ολιγαρχικοί της Μυτιλήνης ήταν αυτοί που ξεκίνησαν την αποστασία¹⁸¹. Η ύπαρξη ολιγαρχικών κυβερνήσεων μέσα στη δημοκρατική Αθηναϊκή συμμαχία, αν και ακούγεται

¹⁷⁸ Hornblower Simon (2006)¹,630

¹⁷⁹ Kagan Donald (2004),164

¹⁸⁰ Mosse Claude - Schnapp- Gourbeillon Annie (2001),278

¹⁸¹ Finley John H. (2008),174

οξύμωρο, μπορούσε να υφίσταται, όχι πάντα για τους ίδιους λόγους. Στην περίπτωση της Λέσβου, ο λόγος ήταν πως οι Αθηναίοι προστάτευαν το νησί, όπως και πολλά ακόμη, από την περσική απειλή.

Η αποστασία βρίσκει την Αθήνα σε πολύ δύσκολη θέση, όχι λόγω στρατιωτικών αποτυχιών αλλά εν μέρει από την εισβολή των Πελοποννησίων στην Αττική που είχε γίνει εκείνη την εποχή και, πρωτίστως, λόγω του γεγονότος πως ο λοιμός συνέχιζε να σκοτώνει πολλούς Αθηναίους, ενώ λίγους μήνες πριν είχε πεθάνει από τον λοιμό και ο ηγέτης της πόλης, ο Περικλής¹⁸². Οι ολιγαρχικοί της Λέσβου ετοιμάζονται να αντισταθούν σε αναμενόμενη αθηναϊκή επίθεση, παίρνοντας όλα τα ενδεδειγμένα μέτρα. Οχυρώνουν τη Μυτιλήνη, κλείνουν το λιμάνι της πόλης, αποθηκεύουν τροφές στην πόλη, για να αντέξουν στην πολιορκία, συγκεντρώνουν τον πληθυσμό των χωριών μέσα στα τείχη της πόλης, ενώ φέρνουν και μισθοφόρους τοξότες από την περιοχή του Πόντου¹⁸³. Η αποθήκευση των τροφών είναι ιδιαζούσης σημασίας, διότι οι Αθηναίοι είχαν τη δυνατότητα μέσω των πλοίων τους να εμποδίζουν τη μεταφορά τροφίμων από τον Εύξεινο Πόντο στη Μυτιλήνη μετά την έναρξη της αποστασίας¹⁸⁴.

Η αντίδραση της Αθήνας είναι άμεση. Στέλνονται 40 πλοία υπό τον στρατηγό Κλειππίδη, γιο του Δεινία από τον δήμο των Αχαρνών, και ζητείται από τους Μυτιληναίους να σταματήσει η εξέγερση αλλά αυτοί αρνούνται¹⁸⁵. Έτσι, ο στόλος της συμμαχίας αρχίζει την πολιορκία της Μυτιλήνης, ενώ πίσω στην Αθήνα οι Αθηναίοι έχουν ήδη συλλάβει τα πληρώματα των 10 πλοίων της Μυτιλήνης που ναυλοχούσαν στο λιμάνι του Πειραιά, βάσει των υποχρεώσεων των Μυτιληναίων απέναντι στη συμμαχία¹⁸⁶. Οι Μυτιληναίοι στέλνουν πρέσβεις στην Αθήνα, ώστε να συζητηθεί η υπάρχουσα κατάσταση και, ει δυνατόν, να σταματήσει η πολιορκία του νησιού, αλλά οι δύο πλευρές δε φτάνουν σε συμφωνία.

Έτσι, νέοι Μυτιληναίοι πρέσβεις έρχονται στην ηπειρωτική Ελλάδα, το καλοκαίρι του 428π.Χ., αλλά όχι στην Αθήνα, με την οποία δεν υπάρχει πια κάποιος διάυλος επικοινωνίας, αλλά στην Ολυμπία, όπου κατά τη διάρκεια των 88^{ov} Ολυμπιακών Αγώνων που τελούνταν εκείνη την εποχή έγινε συνέδριο της Πελοποννησιακής συμμαχίας με τους Μυτιληναίους πρέσβεις να ζητούν και επίσημα την υποστήριξή τους και τους Πελοποννήσιους να αποδέχονται το αίτημα και να υπόσχονται βοήθεια,

¹⁸² Παναγόπουλος Ανδρέας (2002),47

¹⁸³ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,203

¹⁸⁴ Hornblower Simon (2006)¹,631

¹⁸⁵ Hornblower Simon (2006)¹,633

¹⁸⁶ Παναγόπουλος Ανδρέας (2002),48

αποδεχόμενοι μάλιστα την είσοδο της Μυτιλήνης στην Πελοποννησιακή συμμαχία¹⁸⁷.

Η πελοποννησιακή βοήθεια αφορά αφενός την εισβολή στην Αττική, για δεύτερη φορά εκείνη τη χρονιά, ώστε να αναγκαστούν οι Αθηναίοι είτε να αποσύρουν τις δυνάμεις τους από τη Μυτιλήνη είτε να αφοσιωθούν στο μέτωπο της Αττικής και να μη στείλουν άλλες ενισχύσεις στη Μυτιλήνη. Αφετέρου οι Πελοποννήσιοι θα στείλουν ενισχύσεις με πλοία για να βοηθήσουν τους Μυτιληναίους.

Το πελοποννησιακό σχέδιο μοιάζει καλό αλλά η αθηναϊκή αντίδραση είναι άμεση, αποφασιστική και δεν αφήνει πολλά περιθώρια κινήσεων στους εχθρούς της. Αρχικά, οι Αθηναίοι εξοπλίζουν 100 καινούριες τριήρεις, βάζοντας ως πληρώματα όχι μόνο θήτες, αλλά και ζευγίτες και μετοίκους¹⁸⁸. Ο στόλος αυτός έφτασε ταχύτατα στον Ισθμό της Κορίνθου όπου οι Πελοποννήσιοι είχαν αρχίσει να συγκεντρώνουν στρατό και στόλο. Έτσι, οι Πελοποννήσιοι αποθαρρύνθηκαν από τη συνέχιση του σχεδίου τους, αφού πέραν της ματαίωσης της εισβολής στην Αττική δεν έστειλαν άμεσα βοήθεια στη Μυτιλήνη, ενώ οι Αθηναίοι επιδείνωσαν την κατάσταση κάνοντας επιδρομές στις πελοποννησιακές ακτές¹⁸⁹.

Η μόνη τύποις βοήθεια που στάλθηκε ήταν ένα πλοίο με τον Σπαρτιάτη Σάλαιθο, ο οποίος έφτασε στη Μυτιλήνη με σκοπό να εμψυχώσει τους κατοίκους της πόλης. Ο Σάλαιθος ενθαρρύνει τους πολιορκημένους να αντέξουν, βοηθά στην αναδιοργάνωση της άμυνας της πόλης και υπόσχεται βοήθεια από τους Πελοποννήσιους¹⁹⁰. Ο Σάλαιθος πετυχαίνει αρχικά τον στόχο του, σε μια πόλη που υπέφερε έντονα από την έλλειψη τροφίμων. Η αθηναϊκή πολιορκία, μάλιστα, είχε γίνει πιο ασφυκτική από τη στιγμή που τη θέση του Κλειππίδη, ο οποίος είχε ανακληθεί στην Αθήνα, λόγω της αναβλητικότητάς του ως προς την επίθεση εναντίον της πόλης, είχε πάρει ο Πάχης, ο οποίος είχε καταφτάσει στη Λέσβο με 1.000 οπλίτες¹⁹¹.

Οι κάτοικοι της Μυτιλήνης έχουν φτάσει στα όριά τους, ενώ περνάει ο χειμώνας του 428/427π.Χ. και βοήθεια δεν έχει φτάσει ακόμη. Κατά τη διάρκεια της πολιορκίας, η ολιγαρχική παράταξη κάνει ένα σημαντικό λάθος μετά και από τη σύμφωνη γνώμη του Σάλαιθου. Δίνουν όπλα στους απλούς πολίτες, για να βοηθήσουν στην άμυνα της πόλης εναντίον των Αθηναίων είτε να επιχειρήσουν

¹⁸⁷ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,203

¹⁸⁸ Θουκ.3.16.1.

¹⁸⁹ Παναγόπουλος Ανδρέας (2002),48

¹⁹⁰ Θουκ.3.25.1.

¹⁹¹ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,204

έξοδο από την πόλη¹⁹². Αυτοί, όμως, έχοντας πλέον όπλα απαιτούν από τους κυβερνώντες να διανεμηθούν οι εναπομείνασες προμήθειες στον λαό και απειλούν πως, αν δε γίνει αυτό, θα παραδώσουν την πόλη στους Αθηναίους δίχως τη συγκατάβαση των ολιγαρχικών κυβερνώντων. Οι ολιγαρχικοί φοβούνται για τη ζωή τους, αν η πόλη συνθηκολογήσει και δε συμπεριληφθούν και αυτοί στους όρους της παράδοσης. Έτσι, συνθηκολογούν με τους Αθηναίους, έναν περίπου χρόνο μετά την έναρξη της αποστασίας, το καλοκαίρι του 427π.Χ., πριν φτάσει η βοήθεια από τους Πελοποννήσιους που είχε ήδη ξεκινήσει προς τη Μυτιλήνη¹⁹³. Ο βασικός όρος της συνθηκολόγησης ήταν να μη σκοτώσουν οι Αθηναίοι κανέναν από τους Μυτιληναίους, πριν επιστρέψουν στο νησί πρέσβεις των Μυτιληναίων που πάνε στην Αθήνα για να υπερασπιστούν την πόλη τους μπροστά στην αθηναϊκή Εκκλησία του δήμου.

Ενώ αυτά συνέβαιναν στη Μυτιλήνη, οι Πελοποννήσιοι είχαν ξεκινήσει πολύ καθυστερημένα να βοηθήσουν τις πόλεις της Λέσβου. Την άνοιξη του 427π.Χ. πελοποννησιακά στρατεύματα εισβάλλουν στην Αττική, στην προσπάθειά τους να στρέψουν εκεί την προσοχή του αθηναϊκού στρατού. Αρχηγός του στρατεύματος είναι ο Κλεομένης, αδερφός του εξόριστου βασιλιά Πλειστοάνακτα, μιας και ο βασιλιάς Αρχίδαμος ήταν ετοιμοθάνατος και ο γιος του, ο Άγης, δεν είχε την πείρα που χρειαζόταν για την εκστρατεία¹⁹⁴. Παράλληλα, 42 πλοία υπό την ηγεσία του Σπαρτιάτη ναυάρχου Αλκίδα στέλνονται προς τη Μυτιλήνη. Τα πλοία, εντούτοις, καθυστερούν στις Κυκλάδες είτε λόγω κακών καιρικών συνθηκών είτε λόγω κακής διοίκησης του Αλκίδα¹⁹⁵. Έτσι, όταν τελικά φτάνουν στο Έμβατον της Ερυθραίας, μαθαίνουν πως η Μυτιλήνη είχε ήδη συνθηκολογήσει και παραδοθεί στους Αθηναίους¹⁹⁶. Ο Αλκίδας αντιλαμβάνεται πως η αποστολή του είχε αποτύχει και αποφασίζει την επιστροφή του στόλου στην Πελοπόννησο, εφόσον πληροφορείται πως αθηναϊκός στόλος υπό τον Πάχητα έρχεται να τον αντιμετωπίσει.

Πριν αποχωρήσει από την περιοχή ο πελοποννησιακός στόλος, γίνονται προσπάθειες από επιβαίνοντες στα πλοία να μεταπειστεί ο Αλκίδας και να παραμείνει στην περιοχή για να αντιμετωπίσουν τους Αθηναίους. Τόσο ο Ηλείος Τευτίαπλος όσο και εξόριστοι από την Ιωνία και τη Μυτιλήνη, οι οποίοι επέβαιναν στα

¹⁹² Finley John H. (2008),175

¹⁹³ Mosse Claude - Schnapp- Gourbeillon Annie (2001),279

¹⁹⁴ Kagan Donald (2004),171

¹⁹⁵ Παναγόπουλος Ανδρέας (2002),51

¹⁹⁶ Finley John H. (2008),175

πελοποννησιακά καράβια και συμμετείχαν στην αποστολή, ζητούν από τον Αλκίδα να μείνει ο στόλος στην περιοχή, να αντιμετωπίσει τους Αθηναίους και να επιχειρήσει να βοηθήσει πόλεις που θα αποστατούσαν στην ευρύτερη περιοχή¹⁹⁷.

Ο Αλκίδας, ωστόσο, είναι αμετάπειστος. Επιστρέφοντας διαπράττει ένα ακόμη λάθος, μετά την αργοπορημένη του έλευση στη Μυτιλήνη και την απόφασή του να επιστρέψει στην Πελοπόννησο χωρίς να αντιμετωπίσει τους Αθηναίους ή να αποκομίσει κάποιο όφελος για τους Πελοποννήσιους από την περιοχή εκείνη. Ο στόλος σταματά στη Μυόννησο των Τηίων, ένα ακρωτήριο ανάμεσα στην Τέω και στο Νότιο¹⁹⁸. Εκεί εκτελούνται οι περισσότεροι από τους αιχμαλώτους που είχαν πιάσει οι Πελοποννήσιοι κατά την πορεία τους από την Πελοπόννησο προς τη Μυτιλήνη και ήταν, ως επί το πλείστον, έμποροι και ταξιδιώτες από την Ιωνία οι οποίοι δεν πίστευαν πως πελοποννησιακός στόλος θα βρισκόταν στην περιοχή και, βλέποντας τα πελοποννησιακά πλοία, τα θεωρούσαν αθηναϊκά και πήγαιναν κοντά τους και έτσι αιχμαλωτιζόνταν¹⁹⁹. Όταν, όμως, οι Πελοποννήσιοι κατέπλευσαν στην Έφεσο, Σάμιοι ολιγαρχικοί επισκέφτηκαν τον Αλκίδα και του τόνισαν πως με τις εκτελέσεις δεν κερδίζει φίλους αλλά πολλούς εχθρούς και πως έτσι δεν απελευθερώνει τους Έλληνες αλλά σκοτώνει αθώους ανθρώπους που ήταν αναγκασμένοι, τρόπον τινά, να είναι σύμμαχοι των Αθηναίων. Τότε ο Σπαρτιάτης ναύαρχος αντιλήφθηκε το σφάλμα του και απελευθέρωσε αρκετούς αιχμαλώτους και κυρίως όσους κατάγονταν από τη Χίο²⁰⁰.

Πίσω στη Μυτιλήνη, όταν έγινε η συνθηκολόγηση της πόλης, οι ολιγαρχικοί αντιλαμβάνονται πως βρίσκονται σε έσχατο κίνδυνο. Έτσι, πηγαίνουν και κάθονται ως ικέτες σε βωμούς αλλά ο αρχηγός των Αθηναίων, ο Πάχης, τους πείθει πως δε θα τους σκοτώσει αλλά πρώτα θα αποφασίσει για αυτούς η αθηναϊκή Εκκλησία του δήμου και τους στέλνει ως αιχμαλώτους στην Τένεδο²⁰¹. Εδώ είναι η πρώτη παρασπονδία του Πάχητα, μιας και όλοι αυτοί οι άνθρωποι στη συνέχεια θα εκτελεστούν από τους Αθηναίους, παρά τις διαβεβαιώσεις του Αθηναίου στρατηγού για το αντίθετο, αν και ο ίδιος δεν είπε ξεκάθαρα πως δε θα εκτελούνταν αλλά πως θα περίμεναν πρώτα την απόφαση από την αθηναϊκή Εκκλησία του δήμου. Αν και δεν αποφάσισε ο ίδιος την εκτέλεσή τους ή δεν ήταν αυτός που την πραγματοποίησε,

¹⁹⁷ Kagan Donald (2004),172

¹⁹⁸ Hornblower Simon (2006)¹,668

¹⁹⁹ Kagan Donald (2004),173

²⁰⁰ Παναγόπουλος Ανδρέας (2002),50

²⁰¹ Παναγόπουλος Ανδρέας (2002),49

οπωσδήποτε ευθύνεται με την παραπλάνηση των Μυτιληναίων από τις διαβεβαιώσεις για την ασφάλειά τους²⁰².

Ο Πάχης, μετά τη θετική για τους Αθηναίους έκβαση των γεγονότων, καταδιώκει τον πελοποννησιακό στόλο μέχρι την Πάτμο. Όταν, όμως, αντιλαμβάνεται πως δεν υπάρχει περίπτωση να τους προλάβει, αποφασίζει να επιστρέψει στη Λέσβο. Πριν φτάσει στη Λέσβο, σταματά στο Νότιο, το επίνειο της Κολοφώνας, στα μικρασιατικά παράλια²⁰³. Στην πόλη υπήρχε διαμάχη ανάμεσα σε δύο παρατάξεις από τις οποίες η μία ήταν φιλοαθηναϊκή και αυτή κάλεσε τον Πάχητα και η άλλη ήταν αντιαθηναϊκή, φιλοπερσική, είχε την εξουσία στα χέρια της και είχε ενισχυθεί με Αρκάδες και βάρβαρους μισθοφόρους από τον σατράπη της Λυδίας Πισούνθη²⁰⁴.

Οι Αθηναίοι φτάνουν έξω από τα τείχη της πόλης και ζητούν από τον Ιππία, τον αρχηγό των Αρκάδων, να γίνουν διαπραγματεύσεις. Στο σημείο αυτό βλέπουμε και δεύτερη παρασπονδία από τον Πάχητα. Ο Αθηναίος στρατηγός πείθει τον Ιππία να έρθει για διαπραγματεύσεις λέγοντάς του πως, αν οι δύο πλευρές δεν κατέληγαν σε συμφωνία, θα του επέτρεπε να γυρίσει πίσω στα τείχη χωρίς να του συμβεί το παραμικρό. Ο Πάχης αθετεί την υπόσχεσή του, συλλαμβάνει τον Ιππία, επιτίθεται με τον στρατό του εναντίον του τείχους, αιφνιδιάζοντας τους φρουρούς, και το κυριεύει. Δε σταματά, όμως, εκεί. Ολοκληρώνει την ατιμωτική για έναν στρατηγό συμπεριφορά εκτελώντας τον Ιππία στα τείχη της πόλης, εκεί δηλαδή που του είχε υποσχεθεί πως σίγουρα θα επιστρέψει μετά τις διαπραγματεύσεις. Η πόλη παραδόθηκε στους Κολοφώνιους φίλους των Αθηναίων, ενώ στη συνέχεια έφτασαν και Αθηναίοι για να κατοικήσουν στο Νότιο²⁰⁵.

Ο Πάχης φτάνει στη Λέσβο. Καταλαμβάνει και τις εναπομείνασες πόλεις του νησιού που δεν είχαν παραδοθεί ακόμη στους Αθηναίους, όπως την Ερεσό και την Πύρρα. Παράλληλα, συλλαμβάνεται ο Σπαρτιάτης Σάλαιθος, ο οποίος μετά τη συνθηκολόγηση της Μυτιλήνης, κρυβόταν φοβούμενος για τη ζωή του. Ο Πάχης βάζει τον Σάλαιθο σε πλοίο και μαζί με τους ολιγαρχικούς που είχε συλλάβει κατά την παράδοση της Μυτιλήνης και είχε στείλει στην Τένεδο, τους στέλνει όλους στην Αθήνα, για να δεχτούν εκεί την απόφαση της αθηναϊκής Εκκλησίας του δήμου²⁰⁶. Η Εκκλησία του δήμου ήταν το ανώτατο πολιτικό όργανο της Αθήνας και σε αυτή

²⁰² Παναγόπουλος Ανδρέας (2002),55

²⁰³ Θουκ.3.34.1.

²⁰⁴ Παναγόπουλος Ανδρέας (2002),52

²⁰⁵ Παναγόπουλος Ανδρέας (2002),53

²⁰⁶ Παναγόπουλος Ανδρέας (2002),54

συμμετείχαν όλοι οι γνήσιοι Αθηναίοι άνω των 18 ετών. Αποφάσισε για τα πιο σημαντικά θέματα της πόλης, όπως η εκλογή των στρατηγών, η εξωτερική πολιτική, η κήρυξη πολέμου ή η σύναψη ειρήνης και, στην προκειμένη περίπτωση, η τύχη των αποστατών της Μυτιλήνης.

Τότε, λοιπόν, τίθεται το ζήτημα της τιμωρίας της Μυτιλήνης για την αποστασία της. Η Εκκλησία του δήμου παίρνει μια εξαιρετικά σκληρή απόφαση. Αποφασίζει τη θανάτωση όλων ανεξαιρέτως των ανδρών, τόσο αυτών που είχαν ηγηθεί της επανάστασης όσο και εκείνων που ήταν αντίθετοι με αυτήν και την πώληση των γυναικών, των παιδιών και των γέροντων ως δούλων²⁰⁷. Αυτή η απόφαση απηχεί τις απόψεις του Κλέωνα, του ηγέτη της ριζοσπαστικής πτέρυγας του δημοκρατικού κόμματος και διαδόχου του Περικλή στην ηγεσία της πόλης²⁰⁸. Έτσι, στέλνεται ένα πλοίο προς τη Μυτιλήνη για να ανακοινώσει στον Πάχητα την αθηναϊκή απόφαση.

Την επόμενη ημέρα, ωστόσο, συγκαλείται νέα συνέλευση στην αθηναϊκή Εκκλησία του δήμου, καθώς είναι πολλοί αυτοί που κρίνουν ως υπερβολικά σκληρή την απόφαση που πάρθηκε την προηγούμενη ημέρα. Στη συνέλευση αντιπαρατίθενται η ακραία άποψη του Κλέωνα, δηλαδή ενός πολύ γνωστού Αθηναίου πολιτικού, με την ηπιότερη του Διοδότου, γιου του Ευκράτη, ενός άσημου ομιλητή²⁰⁹. Ο Διόδωτος θεωρεί σκληρή την απόφαση που έχει παρθεί και προτείνει να μην εκτελεστεί η συγκεκριμένη απόφαση αλλά να εκτελεστούν μόνο οι ολιγαρχικοί αιχμάλωτοι που έχουν ήδη σταλεί στην Αθήνα²¹⁰. Οπωσδήποτε, η άποψη του Διοδότου είναι λιγότερο σκληρή από αυτήν του Κλέωνα, όχι όμως μέχρι το σημείο να χαρακτηρίσουμε ανθρωπιστή τον Διόδωτο. Ο Κλέων θεωρεί πως με τη σκληρή αθηναϊκή αντίδραση θα αποθαρρυνθούν ενδεχόμενες νέες αποστασίες στο εσωτερικό της συμμαχίας²¹¹. Ο Διόδωτος, από την άλλη πλευρά, παρουσιάζει την πρότασή του όχι στη βάση του τι είναι ηθικό και τι όχι, αλλά στη βάση του τι συμφέρει την Αθήνα και τι όχι²¹². Και αυτό που δε συμφέρει τους Αθηναίους είναι, οπωσδήποτε, η δημιουργία πολλών εχθρών που θα θεωρούσαν ως απάνθρωπη την αδιακρίτως ευθύνης εκτέλεση ολιγαρχικών αλλά και δημοκρατικών, ενόχων αλλά και αθώων. Στη συνέλευση γίνεται νέα ψηφοφορία και με μικρή διαφορά κερδίζει η άποψη του Διοδότου²¹³.

²⁰⁷ Θουκ.3.36.2.

²⁰⁸ Kennedy George (2004),39

²⁰⁹ Hornblower Simon (2006)¹,692

²¹⁰ Θουκ.3.48.1.

²¹¹ Finley John H. (2008),180

²¹² Kennedy George (2004),39

²¹³ Kennedy George (2004),40

Πάντως, η άποψη του Κλέωνα δείχνει καθαρά ότι μετά τον θάνατο του Περικλή η νέα ηγεσία είναι διατεθειμένη να πάρει σκληρές αποφάσεις και να προβεί σε βίαιες ενέργειες. Στην υπόθεση της Μυτιλήνης η λογική και ο ανθρωπισμός έναντι της ωμότητας και της εξουσίας επικράτησαν για λίγες μόνο ψήφους, κάτι το οποίο δε συνέβη 11 χρόνια αργότερα, το 416π.Χ., με την υπόθεση της σφαγής των Μηλίων. Ο Κλέων ήταν ένας δημαγωγός, από τη νέα γενιά πολιτικών που δεν κατάγονταν από την παλιά αριστοκρατία η οποία και κυβερνούσε ουσιαστικά την Αθήνα μέχρι και την εποχή του Περικλή. Ήταν γιος ενός πλούσιου βυρσοδέψη και αντλούσε τα εισοδήματά του από ένα εργοστάσιο δούλων²¹⁴.

Ο Κλέων ήταν ένα από τα αγαπημένα πρόσωπα των κωμωδιών του Αριστοφάνη, ο οποίος τον ειρωνευόταν και τον κατηγορούσε πολύ συχνά στα έργα του. Είχε τα χαρακτηριστικά ενός βίαιου ανθρώπου, ο οποίος χρησιμοποιούσε τις κολακειές, για να παίρνει με το μέρος του το αθηναϊκό πλήθος. Δε δεχόταν καμία περίπτωση συνδιαλλαγής με τους Σπαρτιάτες. Επίσης, ήταν αυτός που προχώρησε και στην επιβολή της εισφοράς, δηλαδή ενός βαρέος πολεμικού φόρου για τους πλούσιους για πρώτη φορά, κάτι που τους οδήγησε στο να απαιτούν τη λήξη του πολέμου²¹⁵.

Οι Αθηναίοι στέλνουν, λοιπόν, ένα δεύτερο πλοίο για να μεταφέρει το νέο ψήφισμα στη Μυτιλήνη αλλά πρωτίστως για να προλάβει το πρώτο που προπορευόταν αρκετές ώρες. Ωστόσο, είναι χαρακτηριστικό της αλλοπρόσαλλης αρχικής απόφασης των Αθηναίων πως το πρώτο καράβι πήγαινε πολύ αργά, διότι οι επιβαίνοντες σε αυτό αντιλαμβάνονταν ότι πήγαιναν να πραγματοποιήσουν μια τερατώδη πράξη. Από την άλλη πλευρά, το δεύτερο πλοίο έπλεε ταχύτατα, καθώς οι ναύτες κωπηλατούσαν όσο πιο δυνατά μπορούσαν και μπόρεσε να προλάβει το πρώτο, φτάνοντας στη Μυτιλήνη λίγο μετά την άφιξη του πρώτου πλοίου κι ενώ ο Πάχης είχε πληροφορηθεί το αρχικό ψήφισμα. Με αυτόν τον τρόπο σώθηκε ουσιαστικά η Μυτιλήνη και απεφεύχθη ένα τεράστιο έγκλημα πολέμου και μια τραγωδία²¹⁶.

Πίσω στην Αθήνα οι Αθηναίοι ολοκλήρωναν την απόφαση του ψηφίσματός τους με τη θανάτωση όλων των Μυτιληναίων ολιγαρχικών που είχαν σταλεί εκεί από τον Πάχητα, οι οποίοι ήταν τόσο οι πρωτεργάτες της αποστασίας όσο και απλοί υποστηρικτές της ολιγαρχικής παράταξης²¹⁷. Μαζί με τους Μυτιληναίους εκτελέστηκε και ο Σπαρτιάτης Σάλαιθος, παρά τις υποσχέσεις του πως, αν οι

²¹⁴ Mosse Claude - Schnapp-Gourbeillon Annie (2001),279

²¹⁵ Mosse Claude - Schnapp-Gourbeillon Annie (2001),280

²¹⁶ Παναγόπουλος Ανδρέας (2002),57

²¹⁷ Παναγόπουλος Ανδρέας (2002),58

Αθηναίοι τού χάριζαν τη ζωή, αυτός θα έκανε ό,τι μπορούσε για να πείσει τους Σπαρτιάτες να σταματήσει η πολιορκία των Πλαταιών, κάτι που πιθανότατα ήταν μια πλήρως ανεδαφική υπόσχεση πάνω στην απελπισία του Σπαρτιάτη²¹⁸.

Εκτός από την εκτέλεση των ολιγαρχικών, οι Αθηναίοι επέβαλαν και άλλους, αρκετά σκληρούς, όρους στη Λέσβο. Τα τείχη της Μυτιλήνης γκρεμίστηκαν, ώστε να μην υπάρξει στο μέλλον άλλη απόπειρα αποστασίας της πόλης, ο στόλος των Μυτιληναίων παραδόθηκε στους Αθηναίους, 300 χωράφια των επαναστατών αφιερώθηκαν στους θεούς, ενώ 2.700 Αθηναίοι εγκαταστάθηκαν ως κληρούχοι στη Λέσβο, αφού τους παραχωρήθηκαν τα κτήματα των αποστατών της Μυτιλήνης²¹⁹. Με αυτόν τον αρκετά συνηθισμένο για τους Αθηναίους τρόπο, αυτόν της κληρουχίας δηλαδή, οι Αθηναίοι εξασφάλιζαν τον πλήρη έλεγχο του νησιού, εφόσον τοποθετούσαν μεγάλο αριθμό δικών τους πολιτών σε μια άλλη πόλη, πολιτών που θα φρόντιζαν πάνω απ' όλα τα αθηναϊκά συμφέροντα²²⁰. Η τακτική των κληρουχιών υπήρξε ένα κατεξοχήν αθηναϊκό μέτρο και χρησιμοποιήθηκε αρκετές φορές κατά τη διάρκεια του 5^{ου} αιώνα. Αν προσθέσουμε και το γεγονός πως οι περισσότεροι από τους κληρούχους ήταν ακτήμονες, η Αθήνα τούς έδινε με αυτόν τον τρόπο γη για να καλλιεργούν και να έχουν μια αξιοπρεπή διαβίωση. Παράλληλα, επιτύγχανε και την εκτόνωση των κοινωνικών αναταραχών και των αντιθέσεων που οπωσδήποτε υπήρχαν λόγω της ύπαρξης ακτημόνων.

Επίσης, πολλά, αν όχι τα περισσότερα, από τα κτήματα αυτά, οι Αθηναίοι τα νοίκιαζαν σε κατοίκους της Λέσβου, ακόμα και σε πρώην ιδιοκτήτες τους, και έπαιρναν ένα διόλου ευκαταφρόνητο ετήσιο ενοίκιο ύψους 200 δραχμών. Τέλος, η Μυτιλήνη αναγκάστηκε να παραδώσει στην Αθήνα και όλες τις κτήσεις που διέθετε στα παράλια της Μικράς Ασίας²²¹.

Συμπερασματικά, οι Αθηναίοι αποκόμισαν σημαντικά οφέλη από την εξέλιξη των γεγονότων της Μυτιλήνης. Εκτός από τα προαναφερθέντα, η Αθήνα κατέστειλε δυναμικά την πρώτη σοβαρή αντίδραση από πόλη της συμμαχίας της, στέλνοντας ένα ηχηρό μήνυμα και σε άλλες που, ίσως, σκόπευαν να πράξουν κάτι αντίστοιχο. Παράλληλα, οι Πελοποννήσιοι δεν κατάφεραν να πάρουν με το μέρος τους τον

²¹⁸ Παναγόπουλος Ανδρέας (2002),56

²¹⁹ Θουκ.3.50.2.

²²⁰ Mosse Claude - Schnapp-Gourbeillon Annie (2001),279

²²¹ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,204

ισχυρό στόλο της Λέσβου και να δημιουργήσουν έτσι μία σεβαστή ναυτική δύναμη, ικανή να δημιουργήσει προβλήματα στην Αθήνα στον αιγαιακό πλέον χώρο²²².

Μετά την αποστασία της Μυτιλήνης, για τα χρήματα που κόστιζε η πολιορκία της οι Αθηναίοι επιβάλλουν για πρώτη φορά έκτακτο φόρο στο εισόδημα των πλουσίων συμπολιτών τους, την εισφορά, κάνοντας αρκετούς πλούσιους να σκέφτονται σοβαρά το αν η συνέχιση του πολέμου εξυπηρετεί τα συμφέροντά τους, και ζητούν τη συγκέντρωση χρημάτων από τις συμμαχικές πόλεις, κάτι για το οποίο σε γενικές γραμμές δεν αντιμετώπισαν προβλήματα να τα εισπράξουν τα αθηναϊκά πλοία που στάλθηκαν για τον σκοπό αυτόν, με εξαίρεση την περιοχή της Καρίας, όπου οι κάτοικοι αντέδρασαν και σκότωσαν τον Αθηναίο απεσταλμένο, τον στρατηγό Λυσικλή, όπως είχαν κάνει και νωρίτερα με τον Μελήσανδρο²²³.

Την ίδια χρονιά, το 428π.Χ., καταγράφεται και η πρώτη ανταλλαγή αιχμαλώτων κατά τη διάρκεια του πολέμου. Ανάμεσα σε αυτούς που ανταλλάχθηκαν ήταν και αυτοί που είχαν συλληφθεί από τους Αθηναίους του Φορμώνα κατά τη ναυμαχία της Ναυπάκτου²²⁴. Νωρίτερα από αυτήν την πράξη, οι Αθηναίοι είχαν στείλει προς την Ακαρνανία 30 πλοία με αρχηγό τον Ασώπιο, τον γιο του Φορμώνα, ο οποίος λεηλάτησε κάποιες περιοχές της Λακωνικής και, αφού πρώτα πήγε στη Ναύπακτο, επιτέθηκε εναντίον της Λευκάδας αλλά ηττήθηκε και ο ίδιος σκοτώθηκε²²⁵.

---

²²² Παναγόπουλος Ανδρέας (2002),48

²²³ Botsford & Robinson (1979),252

²²⁴ Παναγόπουλος Ανδρέας (2002),45

²²⁵ Θουκ.3.7.5.

Γ' κεφάλαιο:Καταστροφή Πλαταιών

Κατά τη διάρκεια της αποστασίας και της πολιορκίας της Μυτιλήνης, δυνάμεις της Πελοποννησιακής συμμαχίας συνεχίζουν να πολιορκούν τις Πλαταιές, μια πιστή σύμμαχο της Αθήνας, μολονότι γειτνίαζε με τη Θήβα, η οποία ήταν μια φανατική εχθρός της Αθήνας. Η πολιορκία ξεκίνησε το 429π.Χ. με σημαντικές δυνάμεις των Πελοποννησίων και των Θηβαίων να βρίσκονται έξω από τις Πλαταιές. Κράτησε περισσότερο από δύο χρόνια, κατά τη διάρκεια των οποίων η Αθήνα δεν μπόρεσε, ίσως και λόγω του λοιμού, να παράσχει κάποια βοήθεια σε μια πόλη που είχε πολεμήσει πλάι της στη μάχη του Μαραθώνα, το 490π.Χ.

Η πολιορκία είχε ήδη διαρκέσει έναν χρόνο όταν, το φθινόπωρο του 428π.Χ., τα τρόφιμα στην πόλη εξαντλήθηκαν. Αποφασίζεται έξοδος της φρουράς, μιας και δεν υπήρχε άλλος τρόπος σωτηρίας²²⁶. Η έξοδος βρίσκει απροετοίμαστους τους πολιορκητές και κατά τη διάρκειά της οι μισοί περίπου από τους Πλαταιείς που επιχείρησαν την έξοδο, ήτοι περίπου διακόσια δώδεκα άτομα, καταφέρνουν μετά από μάχη με τους εχθρούς τους να ξεφύγουν προς τα βουνά και να σωθούν οδεύοντας προς την Αθήνα²²⁷. Οι Αθηναίοι τιμώντας τους συμμάχους τους αυτούς τους παραχωρούν το δικαίωμα του Αθηναίου πολίτη. Η τιμή αυτή ήταν εξαιρετικά σπάνια και δινόταν σε ειδικές περιπτώσεις, όπως, για παράδειγμα, και στους δούλους που πολέμησαν το 406π.Χ. στη ναυμαχία των Αργινουσών. Η υπόλοιπη μισή φρουρά των Πλαταιών που λόγω του δισταγμού της δεν κατάφερε να διαφύγει από την πόλη παραμένει πολιορκημένη για έναν χρόνο ακόμη ώσπου, το καλοκαίρι του 427π.Χ., εξαντλημένη από την πείνα, αναγκάζεται να παραδοθεί²²⁸.

Περίπου 200 Πλαταιείς και 25 Αθηναίοι παραδίδονται στους πολιορκητές, αφού οι πολιορκημένοι πήραν τη σπαρτιατική διαβεβαίωση πως θα γίνει μια δίκαιη δίκη²²⁹. Παρά, όμως, τις σπαρτιατικές καλές προθέσεις, αν όντως υπήρχαν, για τη διενέργεια δίκαιης δίκης, εξαρχής οι Θηβαίοι πίεζαν για την πλέον σκληρή ποινή, την εκτέλεση των αιχμαλώτων, καθώς ήθελαν εκδίκηση για τους εκτελεσθέντες Θηβαίους κατά την πρώτη επίθεση εναντίον των Πλαταιών, το 431π.Χ. Έτσι, οι 5 Σπαρτιάτες που

²²⁶ Θουκ.3.20.1.

²²⁷ Hornblower Simon (2005),279

²²⁸ Παναγόπουλος Ανδρέας (2002),39

²²⁹ Kagan Donald (2004),181

στάλθηκαν στις Πλαταιές ειδικά για τον σκοπό να διευθύνουν τη δίκη των αιχμαλώτων Πλαταιέων και Αθηναίων ουσιαστικά διευθύνουν μια παρωδία δίκης²³⁰.

Οι δικαστές κάνουν μόνο μία ερώτηση στους αιχμαλώτους. Τους ρωτούν έναν προς έναν, αν είχαν προσφέρει κάποια υπηρεσία και κάποιο καλό στη διάρκεια του πολέμου είτε στους Πελοποννήσιους είτε στους συμμάχους τους²³¹. Όπως είναι αναμενόμενο, τόσο οι Πλαταιείς όσο και οι Αθηναίοι είτε δεν απαντούσαν καν στην ερώτηση είτε έδιναν αρνητική απάντηση²³². Έτσι, καταδικάζονται σε θάνατο και εκτελούνται όλοι οι αιχμάλωτοι, 200 Πλαταιείς και 25 Αθηναίοι. Επίσης, οι περίπου 110 γυναίκες που είχαν μείνει στην πόλη, για να φροντίζουν και να ετοιμάζουν το φαγητό των πολιορκημένων, πωλούνται ως δούλες²³³. Η πόλη παραδόθηκε για διάστημα ενός έτους στους Πλαταιείς ολιγαρχικούς και σε Μεγαρείς εξόριστους. Οι Θηβαίοι, όμως, δεν ήθελαν ούτε να βλέπουν τη μισητή τους πόλη και έτσι, έναν χρόνο μετά την παράδοσή της, καταστρέφουν πλήρως την πόλη, αφού την έσκαψαν μέχρι τα θεμέλιά της και παραχωρούν τα κτήματα της περιοχής σε Θηβαίους αγρότες να τα νέμονται για δέκα χρόνια με το ανάλογο βέβαια αντίτιμο. Οι Πλαταιές μένουν έρημες έως το 386π.Χ., όταν και οι Σπαρτιάτες αναγκάζονται να αποδώσουν την πόλη στους παλιούς κατοίκους της, στα πλαίσια της συμφωνίας ειρήνης των Σπαρτιατών και των Περσών, της γνωστής και ως Ανταλκίδειας ειρήνης²³⁴.

Η σφαγή των Πλαταιών ήταν οπωσδήποτε μια νίκη των Θηβαίων, όχι των Σπαρτιατών. Οι Σπαρτιάτες προέβησαν στην αποτρόπαια πράξη τους στις Πλαταιές, κατά κύριο λόγο, για να μη δυσαρεστήσουν τους Θηβαίους, εφόσον είμαστε ακόμη στις αρχές ενός πολέμου που δε φαίνεται στον ορίζοντα κάποιο τέλος και οπωσδήποτε η Σπάρτη λογαριάζει πολύ στη θηβαϊκή βοήθεια²³⁵. Με την πτώση της πόλης, οι Θηβαίοι έπαιρναν υπό τον έλεγχό τους όλη πλέον τη Βοιωτία και μάλιστα έβγαζαν από τη μέση μια πόλη που ήταν παραδοσιακά εχθρός τους και λόγω της γεωγραφικής της θέσης ήλεγχε το δρόμο ανάμεσα στην Πελοπόννησο και τη Βοιωτία. Αντιθέτως, η Σπάρτη έχανε ένα μεγάλο μέρος από τη συμπάθεια που απολάμβανε από το γεγονός ότι μαχόταν για να απελευθερώσει την Ελλάδα. Απελευθέρωση της Ελλάδας και, παράλληλα, σφαγή ανθρώπων που είχαν παραδοθεί και δη μιας πόλης που πρόσφερε τα μέγιστα στους Περσικούς πολέμους και

²³⁰ Παναγόπουλος Ανδρέας (2002),38

²³¹ Hornblower Simon (2005),279

²³² Θουκ.3.68.1.

²³³ Παναγόπουλος Ανδρέας (2002),39

²³⁴ Παναγόπουλος Ανδρέας (2002),39

²³⁵ Finley John H. (2008),185

συμβόλιζε τη νίκη των Ελλήνων εναντίον των Περσών, λόγω και της συμμετοχής των Πλαταιέων στη μάχη του Μαραθώνα το 490π.Χ. και της τελικής ελληνικής νίκης στις ίδιες τις Πλαταιές εναντίον των Περσών του Μαρδόνιου το 479π.Χ., δε συνάδουν²³⁶.

Οι περιπτώσεις της Μυτιλήνης, όπου η σφαγή απεφεύχθη την τελευταία στιγμή, και των Πλαταιών δείχνουν ότι τέσσερα χρόνια μετά την έκρηξη του πολέμου τα ήθη των εμπολέμων έχουν διαβρωθεί σε τέτοιο βαθμό, ώστε να μην έχουν τις ηθικές αναστολές και να προβαίνουν σε φρικτά εγκλήματα.

---

²³⁶ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,204

ΙΑ΄ κεφάλαιο: Εμφύλιος Κέρκυρας

Τα εγκλήματα που αναφέρθηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο, δυστυχώς, επιβεβαιώνονται με τον χειρότερο τρόπο στα γεγονότα της Κέρκυρας, το 427π.Χ. Το έτος αυτό, λόγω της απώλειας των Πλαταιών, της αποστασίας της Μυτιλήνης και του λοιμού που ακόμα δημιουργούσε προβλήματα μέσα στην πόλη, επικράτησε η εντύπωση ότι η Αθήνα δεν πατά και τόσο γερά στα πόδια της και η τελική της ήττα είναι κοντά.

Την άνοιξη του 427π.Χ. επιστρέφουν στην Κέρκυρα οι περίπου 250 Κερκυραίοι που κρατούνταν ως αιχμάλωτοι από τους Κορίνθιους μετά τη ναυμαχία στα Σύβοτα το 433π.Χ. Οι Κερκυραίοι αυτοί, ολιγαρχικών πεποιθήσεων, απελευθερώνονται με την πρόφαση πως πληρώθηκαν τα λύτρα αλλά στην πραγματικότητα οι Κορίνθιοι ευελπιστούν πως οι Κερκυραίοι αυτοί θα βοηθήσουν στην προσέγγιση ή ακόμα και στην προσάρτηση της Κέρκυρας στην Κόρινθο²³⁷. Έτσι, οι ολιγαρχικοί της Κέρκυρας, πολλοί από τους οποίους ακόμη και χρήματα έπαιρναν από την Κόρινθο για να προωθούν τα συμφέροντά της, θεώρησαν ότι ήταν η κατάλληλη ευκαιρία για να απαλλαγεί το νησί τους από τις υποχρεώσεις του απέναντι στην Αθήνα²³⁸.

Επιχειρούν, λοιπόν, να πείσουν τους συμπολίτες τους ότι η Κέρκυρα πρέπει να αποχωρήσει από την Αθηναϊκή συμμαχία και να μείνει ουδέτερη στη συνέχεια του πολέμου. Ενισχύουν την άποψή τους με το σκεπτικό ότι, σαν ουδέτερη πόλη, θα κέρδιζε πολλά χρήματα μέσω της βοήθειας που θα έδινε στους δύο εμπολέμους, αφού δε θα είχε κάποιο πρόβλημα να εμπορεύεται και με τις δύο πλευρές²³⁹. Αρχίζουν, λοιπόν, να επισκέπτονται συμπολίτες τους και να προσπαθούν να τους πείσουν για την αναγκαιότητα αλλαγής της φιλοαθηναϊκής πολιτικής του νησιού και την τήρηση στάσης ουδετερότητας. Μετά από αυτές τις ενέργειες το νησί μπαίνει σε κλίμα έντονης αναταραχής και ανησυχίας για το μέλλον²⁴⁰.

Οι ολιγαρχικοί φτάνουν στο σημείο να κατηγορήσουν τον αρχηγό των Κερκυραίων δημοκρατικών, τον Πειθία, ότι είναι προδότης και προσπαθεί να υποδουλώσει πλήρως την Κέρκυρα στους Αθηναίους και με αυτή τη βαρύτερη κατηγορία τον οδηγούν σε δίκη. Ελλείπει, βέβαια, σοβαρών αποδείξεων ο Πειθίας αθώνεται στη

²³⁷ Θουκ.3.70.1.

²³⁸ Finley John H. (2008),186

²³⁹ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,206

²⁴⁰ Παναγόπουλος Ανδρέας (2002),60

δίκη που ακολουθεί²⁴¹. Στη συνέχεια, αυτός με τη σειρά του οδηγεί σε δίκη πέντε πλούσιους ολιγαρχικούς, εκ των ηγετών της αντίπαλης παράταξης, οι οποίοι και καταδικάζονται να πληρώσουν ένα βαρύ πρόστιμο. Αυτοί, όμως, αρνούνται να πληρώσουν το πρόστιμο και μαζί με τους οπαδούς τους επιτίθενται στην κερκυραϊκή Βουλή και σκοτώνουν τον Πειθία και περίπου 60 δημοκρατικούς βουλευτές και πολίτες. Όσοι δημοκρατικοί βουλευτές καταφέρνουν να σωθούν καταφεύγουν σε ένα αθηναϊκό πλοίο που έτυχε να βρίσκεται στο λιμάνι της πόλης²⁴².

Η κατάσταση έχει πλέον εκτραχυνθεί. Οι ολιγαρχικοί καλούν σε συνέλευση τους συμπολίτες τους και τους αναγκάζουν να εγκρίνουν συγκεκριμένες αποφάσεις που είχαν πάρει οι ίδιοι και οι οποίες οπωσδήποτε έρχονταν σε αντίθεση με τα αθηναϊκά συμφέροντα. Η Κέρκυρα θα τηρήσει στάση ουδετερότητας και δε θα δέχεται καμία από τις δύο πλευρές των εμπολέμων που θα θελήσουν να έρθουν στην Κέρκυρα εκτός αν είναι μόνο ένα καράβι και όχι περισσότερα, τα οποία θα θεωρηθούν απειλή για την πόλη. Επίσης, στέλνονται πρεσβευτές στην Αθήνα, διότι, όπως είναι λογικό, οι Αθηναίοι δε θα ανεχτούν εύκολα τη δημιουργηθείσα κατάσταση. Οι πρεσβευτές αυτοί θα επιχειρήσουν αφενός να προλάβουν τις ενέργειες των Κερκυραίων δημοκρατικών που είχαν φτάσει στην Αθήνα και να πείσουν τους Αθηναίους πως τα γεγονότα στην Κέρκυρα δε στρέφονται εναντίον των Αθηναίων, κάτι το οποίο είναι τουλάχιστον ανόητο να λέγεται. Όπως είναι αναμενόμενο, οι Αθηναίοι δε δέχονται τους πρεσβευτές, τους οποίους και συλλαμβάνουν και τους στέλνουν στην Αίγινα μαζί με άλλους Κερκυραίους που βρίσκονταν στην Αθήνα και ήταν φιλικά προσκείμενοι στους ολιγαρχικούς²⁴³.

Η πράξη αυτή των Αθηναίων είναι πρωτόγνωρη. Οι πρεσβευτές θεωρούνταν πρόσωπα που τύγγαναν τον σεβασμό όλων, ακόμα κι αν δε συμφωνούσαν οι απόψεις που μετέφεραν με τις απόψεις αυτών στους οποίους μεταφέρονταν. Επομένως, μπορεί να θεωρηθεί ως μια πράξη παραβίασης του εθιμικού και άγραφου δικαίου σε σχέση με τις πρεσβείες, άγραφου μέχρι το 423π.Χ., όταν υπήρξε γραπτός νόμος που διασφάλιζε τη μετακίνηση πρέσβων προς την Πελοπόννησο ή προς την Αθήνα²⁴⁴.

Στην Κέρκυρα έχει ξεσπάσει εμφύλιος πόλεμος χωρίς πλέον καμία συγκάλυψη. Οι ολιγαρχικοί έχουν ήδη καλέσει σε βοήθεια τους Πελοποννήσιους και οι δημοκρατικοί τους Αθηναίους, κάτι το οποίο θα αποτελέσει μια χαρακτηριστική τακτική καθ' όλη

²⁴¹ Kagan Donald (2004),183

²⁴² Θουκ.3.70.6.

²⁴³ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,206

²⁴⁴ Παναγόπουλος Ανδρέας (2002),62

τη διάρκεια του Πελοποννησιακού πολέμου. Μάχες μεταξύ των δύο παρατάξεων γίνονται σε πολλά σημεία της πόλης της Κέρκυρας. Στο λιμάνι καταφθάνει ένα κορινθιακό πλοίο που μεταφέρει Σπαρτιάτες πρέσβεις, οι οποίοι και εμψυχώνουν τους ολιγαρχικούς που επιτίθενται και νικούν τους δημοκρατικούς, παίρνοντας τον πλήρη έλεγχο του λιμανιού και της αγοράς. Παρόλο που οι ολιγαρχικοί ήταν λιγότεροι από τους δημοκρατικούς, το στοιχείο του αιφνιδιασμού τους έδωσε τη νίκη²⁴⁵. Οι δημοκρατικοί υποχωρούν προς την Ακρόπολη και τα πιο ψηλά σημεία της πόλης, όπως και προς τον Υλλαϊκό λιμένα²⁴⁶.

Τις επόμενες δύο ημέρες συνεχίζονται οι συμπλοκές με τις δύο πλευρές να προσπαθούν με κάθε τρόπο να προσελκύσουν με το μέρος τους τους δούλους, οι οποίοι και μπορούσαν να γείρουν την πλάστιγγα προς τη μία πλευρά. Το δέλεαρ που πρόσφεραν και οι δύο πλευρές στους δούλους ήταν η απελευθέρωσή τους. Ωστόσο, οι δούλοι τόσο ιδεολογικά όσο και κοινωνικά αισθάνονταν και ήταν εγγύτερα στη δημοκρατική παράταξη και, έτσι, ο μεγαλύτερος αριθμός τους τάσσεται με το μέρος της. Από την άλλη πλευρά, οι ολιγαρχικοί, διαθέτοντας πολλά χρήματα, φέρνουν 800 μισθοφόρους από την Ήπειρο για να τους ενισχύσουν. Στην πιο σημαντική από τις μάχες που έγιναν οι δημοκρατικοί, έχοντας την ενίσχυση των δούλων αλλά και των ίδιων των γυναικών τους, επικρατούν, και οι ολιγαρχικοί, για να μην ηττηθούν πλήρως, βάζουν φωτιά σε σπίτια και σε δημόσια κτίρια, ανακόπτοντας έτσι την προέλαση των δημοκρατικών. Ωστόσο, πολλοί ολιγαρχικοί αποδέχονται την ήττα τους και διαφεύγουν στην Ήπειρο για να σωθούν²⁴⁷.

Οι δημοκρατικοί έχουν πλέον το πάνω χέρι στην κατάσταση. Την επόμενη ημέρα φτάνει στην Κέρκυρα μια μικρή αθηναϊκή ναυτική δύναμη από τη Ναύπακτο υπό την ηγεσία του Νικόστρατου με 12 τριήρεις και 500 οπλίτες με βασική εντολή να εξομαλύνει την κατάσταση στο νησί.²⁴⁸ Ο Νικόστρατος με τη σωστή συμπεριφορά του καταφέρνει να σταματήσει τις εχθροπραξίες αλλά μόνο για λίγο χρονικό διάστημα²⁴⁹. Πείθει τις δύο πλευρές να δικαστούν μόνο οι 10 πλέον υπεύθυνοι για τα έκτροπα πολίτες, να γίνουν σπονδές μεταξύ ολιγαρχικών και δημοκρατικών και να ισχύσει ξανά η συμμαχία με την Αθήνα.

²⁴⁵ Hornblower Simon (2006)¹,739

²⁴⁶ Θουκ.3.72.2.

²⁴⁷ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,206

²⁴⁸ Kagan Donald (2004),184

²⁴⁹ Finley John H. (2008),187

Ωστόσο, τα πράγματα δε λύνονται τόσο εύκολα. Ενώ ο Νικόστρατος θεωρεί πως έχει ολοκληρώσει την αποστολή του και ετοιμάζεται να φύγει από το νησί, οι δημοκρατικοί του ζητούν να αφήσει 5 από τα πλοία του στην Κέρκυρα και να πάρει μαζί του 5 κερκυραϊκά πλοία όπου οι δημοκρατικοί σκοπεύουν να βάλουν και αρκετούς ολιγαρχικούς πολίτες για να τους ξεφορτωθούν από το νησί. Οι ολιγαρχικοί φοβούνται για την ασφάλειά τους, αν σταλούν στην Αθήνα, και έτσι πηγαίνουν ως ικέτες στο ιερό των Διόσκουρων²⁵⁰. Ο Νικόστρατος επιχειρεί να τους πείσει πως δεν υπάρχει λόγος να παραμένουν στο ιερό και πως δε διατρέχουν κίνδυνο, αλλά αυτοί δεν μπορούν να τον πιστέψουν. Κι αυτός ο φόβος τους αυξάνεται περισσότερο, όταν οι δημοκρατικοί εξοπλίζονται και αποφασίζουν να σκοτώσουν τους ολιγαρχικούς, αλλά η έγκαιρη παρέμβαση του Νικόστρατου το αποσοβεί αυτό²⁵¹.

Οι ολιγαρχικοί έχουν πια πανικοβληθεί και καταφεύγουν εκ νέου ικέτες, αυτή τη φορά στον ναό της Ήρας. Ωστόσο, ο σημαντικός αριθμός των ολιγαρχικών που συγκεντρώθηκε στον ναό της Ήρας, ήτοι περίπου 400 άτομα, φοβίζει τους δημοκρατικούς και με την υποψία πως μπορούν να προβούν σε κάποια ενέργεια εναντίον τους, πείθουν τους ολιγαρχικούς να μεταφερθούν στο μικρό νησί που βρίσκεται απέναντι από το Ηραίο όπου τους μετέφεραν και τρόφιμα²⁵².

Κι ενώ τα πράγματα δείχνουν να εξομαλύνονται, φτάνει στην περιοχή πελοποννησιακός στόλος από την Κυλλήνη, με αρχηγό τον Αλκίδα και σύμβουλό του τον Βρασίδα. Ο στόλος είναι ουσιαστικά ο ίδιος που το προηγούμενο έτος απέτυχε να βοηθήσει τη Μυτιλήνη και αποτελούνταν από 53 τριήρεις πλέον²⁵³. Ο πελοποννησιακός στόλος αγκυροβολεί στα Σύβοτα και την επόμενη ημέρα οι δύο εχθρικές παρατάξεις παρατάσσονται για ναυμαχία. Στη μία πλευρά βρίσκονται 72 πλοία, 60 κερκυραϊκά και 12 αθηναϊκά, και στην άλλη τα 53 πελοποννησιακά. Κατά τη διάρκεια της ναυμαχίας τα κερκυραϊκά πλοία αντιμετωπίζουν περίπου 20 πελοποννησιακά και τα αθηναϊκά πλοία περίπου 35 πελοποννησιακά. Θεωρητικά, οι Κερκυραίοι, που διαθέτουν τριπλάσιο αριθμό πλοίων από την αντίπαλη παράταξη τους, έχουν πιο εύκολο έργο από τους Αθηναίους, οι οποίοι έχουν και αυτοί απέναντί τους περίπου τριπλάσιο αριθμό εχθρικών πλοίων. Στην πράξη, εντούτοις, δε θα ισχύσει αυτό.

²⁵⁰ Θουκ.3.75.3.

²⁵¹ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,206

²⁵² Παναγόπουλος Ανδρέας (2002),63

²⁵³ Kagan Donald (2004),185

Στην κερκυραϊκή πλευρά επικρατεί σε γενικές γραμμές ένα χάος, καθώς τα πλοία είναι ανέτοιμα για ναυμαχία, ενώ σε αρκετά γίνονται διενέξεις ανάμεσα στα πληρώματα που αποτελούνται και από ολιγαρχικών πεποιθήσεων ανθρώπους που δεν επιθυμούν να πολεμήσουν εναντίον των Πελοποννησίων. Η κερκυραϊκή πλευρά ηττάται εύκολα από τους Πελοποννησίους, οι οποίοι καταλαμβάνουν 13 από τα 40 κερκυραϊκά πλοία, ενώ τα υπόλοιπα τρέπονται σε άτακτη φυγή προς το λιμάνι της πόλης. Από την άλλη μεριά, οι Αθηναίοι αποδεικνύουν ξανά τη μεγάλη τους ικανότητα σε αυτού του είδους τις μάχες και την αντίστοιχη ανικανότητα των Πελοποννησίων σε σχέση πάντα με αυτούς. Τα 12 πλοία του Νικόστρατου αποκρούουν τα πελοποννησιακά πλοία χωρίς απώλειες και, στη συνέχεια, βοηθούν τους Κερκυραίους που αποχωρούσαν άτακτα και ανοργάνωτα να μπου στο λιμάνι²⁵⁴.

Οι Πελοποννήσιοι δεν κατάφεραν, εξαιτίας των Αθηναίων, ούτε να διαλύσουν πλήρως τον κερκυραϊκό στόλο ούτε να αποβιβαστούν στο νησί. Πολύ περισσότερο δεν είχαν καταφέρει να απελευθερώσουν τους Κερκυραίους ολιγαρχικούς, πάνω στους οποίους ήταν πολύ πιθανό τώρα να ξεσπάσει το μένος των δημοκρατικών. Οι δημοκρατικοί, πάντως, έχουν έντονη ανησυχία για την επόμενη κίνηση των Πελοποννησίων. Έτσι, για να μη γίνει απόπειρα απελευθέρωσής τους, μεταφέρουν τους ολιγαρχικούς αιχμαλώτους πίσω στον ναό της Ήρας²⁵⁵. Οι Πελοποννήσιοι τότε διαπράττουν ένα σημαντικό λάθος, καθώς αποφασίζουν να επιστρέψουν πίσω στα Σύβοτα παίρνοντας μαζί τους τα 13 αιχμαλωτισμένα κερκυραϊκά πλοία και το μόνο που έκαναν ήταν να επιτεθούν την επόμενη ημέρα στο ακρωτήριο Λευκίμμη και να καταστρέφουν τους αγρούς²⁵⁶.

Στην Κέρκυρα οι δημοκρατικοί συνεχίζουν να ανησυχούν για την εξέλιξη των πραγμάτων και φοβούμενοι νέα επίθεση των Πελοποννησίων, πείθουν πολλούς, δημοκρατικούς και ολιγαρχικούς, να μπου στα πλοία, επανδρώνοντας με αυτόν τον τρόπο 30 πλοία.

Κι ενώ η κατάσταση μοιάζει αμφίροπη, μέσω των φρυκτωριών από τη Λευκάδα, δηλαδή των φωτεινών σημάτων, οι Πελοποννήσιοι μαθαίνουν πως καταφθάνει ένας μεγάλος αριθμός αθηναϊκών πλοίων²⁵⁷. Αξίζει να σημειωθεί πως με την τακτική των φρυκτωριών είχαν πληροφορηθεί και οι Αθηναίοι την έλευση των Πελοποννησίων

²⁵⁴ Finley John H. (2008), 187

²⁵⁵ Θουκ.3.79.1.

²⁵⁶ Παναγόπουλος Ανδρέας (2002), 64

²⁵⁷ Θουκ.3.80.2.

στη Σαλαμίνα. Πράγματι, την επόμενη ημέρα φτάνουν ως ενισχύσεις 60 πλοία υπό τον στρατηγό Ευρυμέδοντα . Ο αριθμός των αθηναϊκών πλοίων είναι τώρα 72 και, εφόσον οι Πελοποννήσιοι δεν κατάφεραν να τους νικήσουν πριν που ήταν μόνο 12 πλοία, τώρα είναι απολύτως αδύνατο να συμβεί. Έτσι, τα πελοποννησιακά καράβια αποσύρονται από την περιοχή προς τα νότια.

Με αυτή την τροπή των γεγονότων, οι δημοκρατικοί Κερκυραίοι βρίσκουν την ευκαιρία να απαλλαγούν μια και καλή από τους ολιγαρχικούς συμπολίτες τους. Γρήγορα ξεκινούν οι δολοφονίες ολιγαρχικών, χωρίς καμία ηθική αναστολή και χωρίς, πολλές φορές, να υπάρχουν αποδείξεις ότι οι ολιγαρχικοί που εκτελούνταν είχαν διαπράξει κάποια πράξη προδοσίας εις βάρος της Κέρκυρας. Αρκετοί σκοτώνονται για πολιτικούς λόγους αλλά, δυστυχώς, αρκετοί δολοφονούνται και για οικονομικούς ή για λόγους προσωπικής εκδίκησης. Κάποιους τους σκοτώνουν ακόμα και μέσα στη μέση του δρόμου όπου τύχαινε να τους συναντήσουν, άλλους που είχαν πείσει να ανεβούν στα καράβια, τους έλεγαν ψέματα πως θα τους πάνε σε δίκη και, αφού τους έβγαζαν έξω από τα πλοία, τους σκότωναν²⁵⁸. Ακόμα κι αυτοί που είχαν καταφύγει στους ναούς ως ικέτες, θεωρώντας πως εξασφαλίζουν έτσι τη σωτηρία τους, όταν μάθαιναν τα συμβάντα αλλά και πως έρχονταν να κάνουν και σε αυτούς τα ίδια πράγματα, αυτοκτονούσαν είτε με απαγχονισμό από δέντρα είτε με άλλους τρόπους²⁵⁹.

Μάλιστα κάποιους τους έσυραν έξω από το Ηραίο και τους σκότωσαν. Όσους δεν κατάφεραν να βγάλουν έξω, επέλεξαν να τους δώσουν έναν αργό θάνατο, καθώς έχτισαν τον ναό, για να πεθάνουν από αστία. Ο Αθηναίος στρατηγός, ο Ευρυμέδων, σε αντίθεση με τη διαλλακτική στάση που επέδειξε λίγο καιρό πριν ο Νικόστρατος, έμεινε εντελώς αμέτοχος στην όλη κατάσταση και δεν επιχείρησε καν να διατηρήσει τα προσχήματα σταματώντας τις σφαγές. Για μία ολόκληρη εβδομάδα οι δημοκρατικοί σκότωναν τους εχθρούς τους και έλυναν με αυτόν τον τρόπο τις διαφορές τους, πολιτικές πρωτίστως, αλλά σε κάποιες περιπτώσεις και προσωπικές ή ακόμα και οικονομικές με ανθρώπους που είχαν οικονομικές διαφορές²⁶⁰.

Έπειτα από αυτά τα τραγικά γεγονότα η κατάσταση στην πόλη της Κέρκυρας ξεκαθαρίζει με τους δημοκρατικούς να κυριαρχούν πλήρως. Οι Αθηναίοι χωρίς την παραμικρή απώλεια επαναφέρουν την Κέρκυρα στη δική τους πλευρά και

²⁵⁸ Finley John H. (2008),187

²⁵⁹ Παναγόπουλος Ανδρέας (2002),65

²⁶⁰ Παναγόπουλος Ανδρέας (2002),66

απαλλάσσονται σχεδόν πλήρως από τους ολιγαρχικούς του νησιού. Το σχεδόν αφορά το γεγονός πως 500 περίπου ολιγαρχικοί που μετά τη νικηφόρα για τον Νικόστρατο ναυμαχία στα ανοιχτά της Κέρκυρας είχαν καταφύγει στην Ήπειρο, αποφασίζουν να επιστρέψουν στο νησί και καταλαμβάνουν το φρούριο στο όρος της Ιστώνης, όπου και εγκαθίστανται²⁶¹. Το όρος αυτό είναι η σημερινή κορυφή Παντοκράτορα, που είναι το υψηλότερο σημείο του νησιού²⁶². Τα προβλήματα που δημιουργούν στους δημοκρατικούς δεν είναι ιδιαίτερα σοβαρά αλλά δεν παύουν να αποτελούν μια κάποια απειλή για την πλήρη επικράτηση των Αθηναίων στο νησί. Έτσι, δύο περίπου χρόνια αργότερα, τον Αύγουστο του 425π.Χ., κι ενώ συνεχιζόταν η διαμάχη ολιγαρχικών και δημοκρατικών, με μειωμένη βέβαια ένταση, οι Αθηναίοι αποφασίζουν να ξεκαθαρίσουν οριστικά την κατάσταση, επιχειρώντας την παράδοση των ολιγαρχικών που είχαν καταφύγει στα βουνά²⁶³.

Την εποχή αυτή συνεχιζόταν η πρώτη αθηναϊκή εκστρατεία στη Σικελία που είχε ξεκινήσει από το 427π.Χ. Οι Αθηναίοι, λοιπόν, στέλνουν ως ενισχύσεις προς τη Σικελία μια ναυτική αποστολή με 40 πλοία με αρχηγούς τους στρατηγούς Σοφοκλή και Ευρυμέδοντα. Είναι η γνωστή αποστολή που θα πετύχει την τεράστια νίκη επί των Σπαρτιατών στη Σφακτηρία και στην Πύλο. Μία από τις εντολές που έχουν οι Αθηναίοι στρατηγοί, πριν φτάσουν στη Σικελία, είναι να ξεκαθαρίσουν τα πράγματα στην Κέρκυρα. Με 35 πλοία, μιας και τα 5 έμειναν στην Πύλο, οι Αθηναίοι φτάνουν στην Κέρκυρα και κάνοντας έφοδο μαζί με τους Κερκυραίους δημοκρατικούς καταφέρνουν να καταλάβουν το φρούριο των ολιγαρχικών και να τους αποκλείσουν σε ένα ύψωμα όπου οι ολιγαρχικοί, χωρίς να έχουν καμιά ελπίδα σωτηρίας, αναγκάζονται να παραδοθούν²⁶⁴.

Οι ολιγαρχικοί παραδίδονται με την προϋπόθεση πως θα αποφασίσει για την τύχη τους ο αθηναϊκός δήμος, κάτι το οποίο αφήνει περιθώρια για τη σωτηρία τους. Μάλιστα αποφασίζεται η μεταφορά τους στην Αθήνα και, μέχρι να συμβεί αυτό, οδηγούνται στο νησί Πτυχία, όπου και κρατούνται. Η συμφωνία μεταξύ ολιγαρχικών και Αθηναίων ήταν πως για να ισχύσει πλήρως η συμφωνία, δεν έπρεπε κανένας ολιγαρχικός να επιχειρήσει να δραπετεύσει. Ωστόσο, εξαρχής οι Κερκυραίοι δημοκρατικοί προσπαθούν και τελικά καταφέρνουν να πείσουν τους Αθηναίους να παραδώσουν σε αυτούς τους ολιγαρχικούς συμπολίτες τους, για να τους τιμωρήσουν

²⁶¹ Θουκ.3.85.4.

²⁶² Hornblower Simon (2006)¹,764

²⁶³ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,206

²⁶⁴ Παναγόπουλος Ανδρέας (2002),68

οι ίδιοι. Μιας, όμως, υπήρχε ήδη η συμφωνία παράδοσης, έπρεπε να βρεθεί ένας τρόπος για να θεωρηθεί άκυρη, ώστε να έχουν οι δημοκρατικοί έστω το πρόσχημα να τιμωρήσουν τους ολιγαρχικούς²⁶⁵.

Έτσι, οι δημοκρατικοί στέλνουν κάποιους φίλους των αιχμαλώτων ολιγαρχικών να τους μιλήσουν και να τους προτρέψουν να δραπετεύσουν επειδή, σύμφωνα με τα λεγόμενά τους, οι Αθηναίοι θα τους παραδώσουν στους δημοκρατικούς να τους κάνουν αυτοί ό,τι θέλουν. Κάποιοι ολιγαρχικοί πείθονται αλλά συλλαμβάνονται κατά τη διάρκεια της απόδρασής τους. Με αυτόν τον ύπουλο τρόπο οι δημοκρατικοί πετυχαίνουν τον σκοπό τους, δηλαδή να ακυρωθεί η συμφωνία ανακωχής, και οι Αθηναίοι τούς παραδίδουν τους ολιγαρχικούς. Οι δημοκρατικοί αρχίζουν να βγάζουν τους ολιγαρχικούς έξω από το οίκημα που τους κρατούσαν σε ομάδες των 20 ατόμων, δένοντας δύο-δύο τους αιχμαλώτους, με τη δικαιολογία πως τους μεταφέρουν σε άλλον τόπο κράτησης. Όταν βγαίνουν έξω, τους αναγκάζουν να περνάνε ανάμεσα σε μια διπλή σειρά στρατιωτών, οι οποίοι, κάθε φορά που αναγνώριζαν κάποιον εχθρό τους, τον σκότωναν με τη λόγχη τους. Κάποιοι άλλοι στρατιώτες μάλιστα βασανίζουν τους αιχμαλώτους, χτυπώντας με μαστίγια όσους από αυτούς που από τον φόβο τους προχωρούν αργά²⁶⁶.

Αφού εκτελέστηκαν με αυτόν τον τρόπο περίπου 60 ολιγαρχικοί, όσοι είχαν παραμείνει μέσα, ακούγοντας και τις φωνές και πληροφορημένοι και από κάποιους φρουρούς που ήταν μέσα στο οίκημα για το τι συμβαίνει έξω, αρνούσαν να βγουν και παρακαλούσαν τους Αθηναίους στρατιώτες να τους δώσουν έναν γρήγορο θάνατο από τα βασανιστήρια που πρόκειται να περάσουν από τους συμπολίτες τους, ενώ απειλούν πως θα εμποδίσουν με κάθε τρόπο τους δημοκρατικούς να μπουν μέσα στο οίκημα²⁶⁷. Οι Αθηναίοι μένουν πλήρως αμέτοχοι στις παρακλήσεις των ολιγαρχικών, ενώ οι Κερκυραίοι δημοκρατικοί δεν μπαίνουν καν στη διαδικασία να διακινδυνεύσουν απώλειες με ενδεχόμενη είσοδό τους στο οίκημα. Αντ' αυτού βρίσκουν έναν πολύ πιο εύκολο τρόπο να απαλλαγούν από τους εχθρούς τους. Κάποιοι ανεβαίνουν στο πάνω μέρος του οικήματος και κατεδαφίζουν τη στέγη του. Έτσι, αρχίζουν και ρίχνουν κεραμίδια και βέλη στους εντελώς απροστάτευτους πλέον ολιγαρχικούς. Οι ολιγαρχικοί δεν αντέχουν για μεγάλο χρονικό διάστημα και μη θέλοντας να περιμένουν τον βασανιστικό θάνατο, κάποιοι αυτοκτονούν με τα βέλη

²⁶⁵ Παναγόπουλος Ανδρέας (2002),69

²⁶⁶ Παναγόπουλος Ανδρέας (2002),69

²⁶⁷ Θουκ.4.48.1.

που τους ρίχνουν οι εχθροί τους είτε αυτοκτονούν με απαγχονισμό με σκοινιά που έβρισκαν από τα κρεβάτια τους ή από κομμάτια των ρούχων τους. Όσο περνούσε η νύχτα συνεχιζόταν η σφαγή των ολιγαρχικών. Όταν ξημέρωσε και οι δημοκρατικοί είχαν αποτελειώσει το έργο τους, έβαλαν όλους τους νεκρούς πάνω σε κάρα και τους μετέφεραν έξω από την πόλη για ταφή. Όσες γυναίκες που είχαν οι ολιγαρχικοί μέσα στο οχυρό για να τους φροντίζουν και να τους ετοιμάζουν το φαγητό συνελήφθησαν ζωντανές, πουλήθηκαν στη συνέχεια ως δούλες²⁶⁸.

Με τον πλέον άγριο τρόπο ολοκληρώνεται, επομένως, ο εμφύλιος πόλεμος της Κέρκυρας, ο βιαιότερος εμφύλιος κατά τη διάρκεια όλου του Πελοποννησιακού πολέμου. Οι Αθηναίοι, χωρίς καν να ενδιαφερθούν για την ηθική τάξη, βοηθούν στην εξαφάνιση της μιας από τις δύο πολιτικές παρατάξεις της Κέρκυρας. Αξίζει να σημειωθεί πως και στις δύο σφαγές των ολιγαρχικών στην Κέρκυρα, αυτή του 427π.Χ. και αυτή του 425π.Χ., βρισκόταν εκεί και κινούσε τα νήματα ο ίδιος Αθηναίος στρατηγός, ο Ευρυμέδων. Μετά το πέρας των γεγονότων στο νησί, οι Αθηναίοι ολοκλήρωσαν τον στόχο τους και αποπλέουν για τον τελικό προορισμό της αποστολής τους, τη Σικελία²⁶⁹.

Εν κατακλείδι, το παράδειγμα της Κέρκυρας υπήρξε το πιο κραυγαλέο μιας σειράς βιαιοτήτων και ακροτήτων που συνέβησαν σε όλους τους εμφυλίους πολέμους που έγιναν στη συνέχεια ανάμεσα σε πολίτες της ίδιας πόλης και έδειξε πώς υπονομεύονται οι αξίες σε τέτοιες παρόμοιες έκρυθμες καταστάσεις²⁷⁰.

²⁶⁸ Θουκ.4.48.4.

²⁶⁹ Παναγόπουλος Ανδρέας (2002),70

²⁷⁰ Κωνσταντινόπουλος Βασίλειος Λ. (2009),69

ΙΒ΄ κεφάλαιο:427-426π.Χ.

Πρώτη Σικελική εκστρατεία

Την τριετία 427-424π.Χ. η Αθήνα επιχειρεί να προωθήσει την κυριαρχία της στη Δύση. Έτσι, ανταποκρίνεται στην έκκληση για βοήθεια δύο σικελικών πόλεων, του Ρηγίου και των Λεοντίνων, εναντίον της πιο δυνατής σικελικής πόλης, των Συρακούσων, η οποία προσπαθούσε να κυριαρχήσει πλήρως σε όλο το νησί²⁷¹.

Μάλιστα, στη σικελική αντιπροσωπία που ήρθε στην Αθήνα, για να ζητήσει βοήθεια, συμπεριλαμβανόταν και ο σοφιστής Γοργίας, ο οποίος ήταν από τους Λεοντίνους, και αναφέρθηκε τόσο στην ύπαρξη συμφωνίας συμμαχίας μεταξύ Λεοντίνων και Αθηνών όσο και στον σοβαρό κίνδυνο να κυριαρχήσουν οι Συρακούσες και να ενισχύσουν με στρατεύματα τις φιλικές σε αυτές Κόρινθο και Σπάρτη. Ωστόσο, το ενδιαφέρον των Αθηναίων, αν και αποδείχθηκε στην πράξη, υπήρξε όχι ιδιαίτερα θερμό σε σχέση με τη δεύτερη Σικελική εκστρατεία²⁷². Σε αντίθεση με αυτήν την πρώτη περίπτωση, όταν 12 χρόνια αργότερα η μη ελληνική πόλη Έγεστα ζήτησε βοήθεια από τους Αθηναίους εναντίον του Σελινούντα, η Αθήνα πρόσφερε απλόχερα τη βοήθειά της, οδηγούμενη όμως σε μια τεράστια καταστροφή²⁷³.

Το 427π.Χ., λοιπόν, στη Σικελία έχουν διαμορφωθεί δύο αντίπαλα στρατόπεδα. Στο ένα κυριαρχεί το δωρικό στοιχείο, με τις Συρακούσες ως ηγέτιδα πόλη, και στο άλλο το ιωνικό στοιχείο, με τις αποικίες των Χαλκιδέων, υπό την αρχηγία του Ρηγίου και των Λεοντίνων, δύο πόλεων με τις οποίες η Αθήνα είχε ήδη συνάψει συμμαχία από το 433/2π.Χ., ενώ στην παράταξη αυτή συγκαταλέγεται και η Καμάρινα, αν και ήταν δωρική πόλη. Το διακύβευμα είναι το αν θα καταφέρουν ή όχι οι Συρακούσες, η ισχυρότερη πόλη της Σικελίας, να πάρουν υπό τον έλεγχό τους την ηγεμονία όλου του νησιού.

Στέλνεται, λοιπόν, το 427π.Χ., ένα πρώτο εκστρατευτικό σώμα προς τη Σικελία με μόλις 20 τριήρεις με επικεφαλής τους στρατηγούς Λάχητα και Χαροιάδη²⁷⁴. Πέραν του προφανούς λόγου της βοήθειας των πόλεων που της την είχαν ζητήσει, η Αθήνα

²⁷¹ Σούλης Ε.Μ. (1999),24

²⁷² Schuller Wolfgang (2001),74

²⁷³ Schuller Wolfgang (2001),75

²⁷⁴ Hornblower Simon (2005),279

στόχευε, επίσης, στο να ανακόψει τις αποστολές σιτηρών προς την Πελοπόννησο²⁷⁵. Παράλληλα, η εκστρατεία αυτή μπορεί να θεωρηθεί και ως αναγνωριστική για αυτήν που θα ακολουθούσε δώδεκα χρόνια αργότερα. Με τον τρόπο αυτό, δηλαδή, οι Αθηναίοι είχαν τη δυνατότητα να δουν από κοντά τις ανάγκες, τους κινδύνους, αλλά και τα οφέλη μιας τέτοιας μακρινής εκστρατείας. Πάντως, οι αθηναϊκές δυνάμεις που στάλθηκαν στη Σικελία δεν ήταν ιδιαίτερα μεγάλες, καθώς οι Αθηναίοι δεν επιθυμούσαν να αποδυναμώσουν την άμυνα της Αττικής, ενώ μαινόταν ακόμη ο Αρχιδάμειος πόλεμος και ενώ ο λοιμός δεν είχε εξαφανιστεί πλήρως.

Η αθηναϊκή δύναμη κατευθύνεται στο Ρήγιο και επιτίθεται εναντίον του νησιού Λιπάρα για να αναγκάσει το νησί να προσχωρήσει στη δική τους παράταξη. Ωστόσο, οι κάτοικοι του νησιού αποκρούουν την επίθεση και έτσι οι επιτιθέμενοι επιστρέφουν στο Ρήγιο. Η χρονιά αυτή, η πρώτη της αθηναϊκής παρουσίας στη Σικελία, περνά χωρίς κάποια σημαντική επιτυχία, ενώ στις ατυχίες των Αθηναίων συγκαταλέγεται ο θάνατος του στρατηγού Χαροιάδη σε μάχη με τους Συρακούσιους. Το καλοκαίρι του δεύτερου έτους της εκστρατείας, του 426/5π.Χ., ο μοναδικός ηγέτης των Αθηναίων πλέον στην περιοχή, ο Λάχης, επιτίθεται με επιτυχία μαζί με συμμαχικά στρατεύματα εναντίον της πόλης των Μυλών, η οποία και ανήκε στη Μεσσήνη, καταλαμβάνοντας την ακρόπολη της πόλης και αναγκάζοντας τη φρουρά που υπήρχε εκεί να ακολουθήσει την αθηναϊκή δύναμη που επιτίθεται εναντίον της Μεσσήνης και την αναγκάζει να συνθηκολογήσει²⁷⁶. Οι Αθηναίοι, στη συνέχεια, επιτίθενται εναντίον των ισχυρών Επιζεφυρίων Λοκρών στην Κάτω Ιταλία και καταλαμβάνουν εδάφη στη Λοκρίδα κοντά στον ποταμό Άλχηκα, ο οποίος ήταν το σύνορο μεταξύ Ρηγίου και Λοκρίδας²⁷⁷.

Το γεγονός πως η αθηναϊκή εκστρατευτική δύναμη δεν κατόρθωσε μέσα σε μικρό χρονικό διάστημα να κυριαρχήσει στην περιοχή αναγκάζει τους Αθηναίους να στείλουν στη Σικελία τον στρατηγό Πυθόδωρο, θεωρώντας πως η ευθύνη είναι αποκλειστικά της ηγεσίας και του Λάχητα, τον οποίο και ανακαλούν πίσω στην Αττική. Οι Αθηναίοι δεν αντιλαμβάνονται πως οι δυνάμεις που διέθετε ο Λάχης δεν είναι αρκετές για μια τόσο δύσκολη αποστολή σε μια μακρινή από την Αθήνα περιοχή. Πριν, όμως, συμβεί αυτό, ο Λάχης έχει ήδη πραγματοποιήσει νέες ανεπιτυχείς επιχειρήσεις. Τον χειμώνα του 426/5π.Χ. οι Αθηναίοι μαζί με συμμάχους

²⁷⁵ Θουκ.3.86.4.

²⁷⁶ Θουκ.3.90.4.

²⁷⁷ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,207

τους επιτίθενται εναντίον της πόλης Ίνησσας αλλά δεν καταφέρνουν να την καταλάβουν. Στη συνέχεια, νικούν τους Λοκρούς κοντά στον ποταμό Καϊκίνο αλλά δεν πετυχαίνουν εκ νέου την καθυπόταξη των Λοκρών. Η τελευταία πράξη του Λάχητα στη Σικελία ήταν η απόβαση στην Ιμέρα. Κατά την επιστροφή του στο Ρήγιο, βρήκε να τον περιμένει ο Πυθόδωρος²⁷⁸. Έτσι, ο Λάχης γυρίζει στην Αθήνα όπου και κατηγορείται από τον Κλέωνα για ανεπάρκεια και για τη μη επίτευξη των στόχων τους στη Σικελία²⁷⁹. Ωστόσο, όπως είναι εμφανές, ο Λάχης δεν έχει σοβαρή ευθύνη για την κατάσταση, μιας και ούτε διέθετε τις αναγκαίες για την πλήρη νίκη δυνάμεις ούτε είχε αδρανήσει σε κάποια από τις επιχειρήσεις που διεξήγαγε και, ως αποτέλεσμα αυτού, αθρώνεται από τις κατηγορίες του Κλέωνα²⁸⁰.

Οι αθηναϊκές αποτυχίες συνεχίζονται, καθώς ο Πυθόδωρος δεν καταφέρνει να καταλάβει το οχυρό των Λοκρών κοντά στον ποταμό Άληκα, ενώ τον Ιούνιο του 425π.Χ. 10 πλοία των Συρακουσίων και άλλα τόσα των Λοκρών επανακτούν τη Μεσσήνη, διώχνοντας από εκεί τους Αθηναίους και τους Ρηγίνους που την είχαν καταλάβει και την μετατρέπουν σε βάση των επιχειρήσεών τους, αφήνοντας πλοία στο λιμάνι της πόλης²⁸¹.

Μετά την αθώωση του Λάχητα, οι Αθηναίοι αντιλαμβάνονται πως για να έχουν αίσια έκβαση στη Σικελική εκστρατεία πρέπει να στείλουν ενισχύσεις, κάτι το οποίο γινόταν πιο επιτακτικό μιας και υπήρχαν πληροφορίες πως οι Συρακούσιοι προχωρούσαν στη ναυπήγηση μεγάλου αριθμού πλοίων. Στέλνουν ως ενισχύσεις 40 πλοία υπό την ηγεσία των στρατηγών Ευρυμέδοντα και Σοφοκλή, ενώ μαζί τους ταξιδεύει και ο στρατηγός Δημοσθένης ως ιδιώτης όμως. Ο στόλος αυτός είναι αυτός που θα πετύχει την τεράστια αθηναϊκή επιτυχία στην Πύλο. Εκτός από τη βασική τους αποστολή, να πάνε δηλαδή στη Σικελία, οι στρατηγοί είναι επιφορτισμένοι και με επιπλέον εντολές. Κατά την πορεία τους έπρεπε να ξεκαθαρίσουν την κατάσταση στην Κέρκυρα, εκκαθαρίζοντας το νησί από τους ολιγαρχικούς που είχαν καταφύγει στο φρούριο του όρους της Ιστώνης, κάτι το οποίο πέτυχαν, και να νικήσουν και τα 60 πλοία που είχαν στείλει οι Πελοποννήσιοι ως ενισχύσεις στην Κέρκυρα.

Επίσης, αν ο Δημοσθένης θεωρούσε πως υπήρχε ευνοϊκή συγκυρία, όφειλαν να επιτεθούν εναντίον των ακτών της Πελοποννήσου. Πράγματι, ο Δημοσθένης οχυρώνει την Πύλο και κρατά εκεί 5 πλοία, ενώ τα υπόλοιπα 35 πλέουν για την

²⁷⁸ Θουκ.3.115.2.

²⁷⁹ Finley John H. (2008),193

²⁸⁰ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,208

²⁸¹ Θουκ.4.1.1.

Κέρκυρα αλλά γρήγορα επιστρέφουν στην Πύλο και πετυχαίνουν μεγάλη νίκη επί των Σπαρτιατών. Έτσι, τα πλοία καθυστερούν να φτάσουν στη Σικελία και ο αντιαθηναϊκός συνασπισμός βρίσκει την ευκαιρία να χτυπήσει τους αντιπάλους του.

Γίνεται ναυμαχία στον πορθμό μεταξύ Σικελίας και Ιταλίας, Μεσσήνης και Ρηγίου, αλλά η αθηναϊκή παράταξη επικρατεί, αναγκάζοντας τους Λοκρούς να φύγουν από τα εδάφη του Ρηγίου που είχαν καταλάβει²⁸². Όταν, στη συνέχεια, έφτασαν και οι αθηναϊκές ενισχύσεις με τον Σοφοκλή και τον Ευρυμέδοντα, φάνηκε πως η κατάσταση αλλάζει υπέρ των Αθηναίων. Κι ενώ οι Αθηναίοι είχαν καθοριστική συμβολή στην απόκρουση και απομάκρυνση των Συρακουσίων από την Καμάρινα, οι μάχες που ακολούθησαν δεν οδήγησαν σε κάποια καθοριστική νίκη κάποιου εκ των δύο συνασπισμών²⁸³.

Έτσι, το 424π.Χ. συνάπτεται ειρήνη στη Γέλα ανάμεσα στις δύο αντιμαχόμενες πλευρές στη Σικελία με τη συμμετοχή όλων των ελληνικών πόλεων του νησιού και το αθηναϊκό εκστρατευτικό σώμα επιστρέφει²⁸⁴. Κατά τη διάρκεια των συνομιλιών, ο Συρακούσιος πολιτικός Ερμοκράτης, μιλώντας μπροστά στους παρευρισκόμενους αντιπροσώπους των πόλεων, καταγγέλλει την αθηναϊκή πολιτική και τον επεκτατισμό της και παρουσιάζει ως συμφέρον όλων των κατοίκων του νησιού να ανήκει η Σικελία στους Σικελιώτες Έλληνες και όχι σε ξένες δυνάμεις²⁸⁵.

Η όλη αυτή Σικελική εκστρατεία θεωρείται αποτυχημένη από τους Αθηναίους και οι στρατηγοί που είχαν τον έλεγχο των επιχειρήσεων οδηγούνται σε δίκη και κρίνονται ένοχοι, μιας και δεν κατάφεραν να πάρουν υπό τον έλεγχό τους το νησί ή τουλάχιστον να προκαλέσουν κάποιο σημαντικό πρόβλημα στους Συρακούσιους. Οι δύο από τους τρεις στρατηγούς της εκστρατείας, ο Πυθόδωρος και ο Σοφοκλής, καταδικάζονται σε εξορία, ενώ ο τρίτος, ο Ευρυμέδοντας, σε χρηματικό πρόστιμο²⁸⁶.

Γεγονότα 426π.Χ.

Την άνοιξη του 426π.Χ. οι Πελοποννήσιοι ξεκινούν για την καθιερωμένη ετήσια εισβολή τους στην Αττική. Αρχηγός δεν είναι ο Αρχίδαμος, ο οποίος συνήθιζε να κάνει αυτή την εισβολή, αλλά ο γιος του, ο Άγις. Ο Αρχίδαμος είχε πεθάνει λίγο

²⁸² Θουκ.4.25.3.

²⁸³ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,208

²⁸⁴ Θουκ.4.65.2.

²⁸⁵ Hornblower Simon (2006)²,364

²⁸⁶ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,209

καιρό πριν. Όταν, όμως, φτάνουν στον Ισθμό και ετοιμάζονται να περάσουν στην Αττική, η νότια Πελοπόννησος πλήττεται από ισχυρούς σεισμούς²⁸⁷. Οι Σπαρτιάτες επιστρέφουν εσπευσμένα στην πατρίδα τους, διότι θυμούνται πως σε μια αντίστοιχη περίπτωση σεισμού, περίπου 40 χρόνια πριν, είχε γίνει η μεγάλη εξέγερση των ειλωτών.

Το θέμα της πάσης θυσίας διατήρησης της υφιστάμενης κατάστασης με τους ειλωτες ήταν ιδιαίτερος ευαίσθητο για τους όμοιους Σπαρτιάτες. Σε αυτή την κατηγορία ανήκαν όσοι είχαν φυσικά γονείς Σπαρτιάτες και μπορούσαν να συνεισφέρουν προϊόντα μέσω του κλήρου που είχαν στα κοινά συσσίτια. Έτσι, αν γινόταν κάποια εξέγερση των ειλωτών, ειδικά αυτών της Μεσσηνίας, και χανόταν η Μεσσηνία, θα έχαναν αυτομάτως τους κλήρους τους και, συνακόλουθα, τα πολιτικά τους δικαιώματα πάρα πολλοί όμοιοι Σπαρτιάτες. Έτσι, η παρουσία σημαντικού αριθμού Σπαρτιατών εκτός Λακωνίας ήταν, κατά κάποιον τρόπο, απαγορευμένη τακτική και, όταν υπήρχε έκτακτη ανάγκη, όπως ο σεισμός που χτύπησε τη Λακωνία, ο σπαρτιατικός στρατός έπρεπε να βρίσκεται εντός των συνόρων της πατρίδας.

Στην Αθήνα ο Κλέων προτείνει μια εκστρατεία στη δυτική Στερεά Ελλάδα, στην Αιτωλία και στην Ακαρνανία, για να αποκτήσει η Αθήνα τον πλήρη έλεγχο των περιοχών αυτών.

Την ίδια εποχή, αθηναϊκός στόλος με αρχηγό τον ιδιαίτερα δραστήριο στρατηγό Νικία και 60 πλοία επιτίθεται εναντίον της Μήλου, ενός από τα ελάχιστα νησιά του Αιγαίου που δεν ήταν σύμμαχος της Αθήνας²⁸⁸. Δεν ήταν φυσικά και της Σπάρτης, καθώς δύσκολα θα απέφευγε ενδεχόμενη αθηναϊκή επίθεση. Το νησί παρέμενε ουδέτερο παρά το ότι βρισκόταν σε έναν χώρο πλήρους κυριαρχίας των Αθηναίων, από τη μια, και παρά το ότι είχε κοινή καταγωγή με τους Σπαρτιάτες, μιας και ήταν δωρική αποικία²⁸⁹.

Η σημασία του νησιού ήταν τουλάχιστον επουσιώδης, μιας και οι Αθηναίοι διέθεταν ήδη την πλήρη κυριαρχία στην περιοχή των Κυκλάδων. Παράλληλα, η στρατιωτική ισχύς των Μηλίων δεν ήταν τέτοια που θα βοηθούσε καθοριστικά τους Πελοποννήσιους, αν το νησί συμμαχούσε μαζί τους. Έτσι, μπορεί να θεωρηθεί πως η αθηναϊκή επίθεση, όπως και η αντίστοιχη αθηναϊκή, ξανά εναντίον της Μήλου, το 416π.Χ., ήταν μια κίνηση επίδειξης της απόλυτης ισχύος των Αθηναίων στον

²⁸⁷ Θουκ.3.89.1.

²⁸⁸ Θουκ.3.91.1.

²⁸⁹ Kagan Donald (2004),201

αιγαιακό χώρο και συνάμα ένα ηχηρό μήνυμα σε όσες πόλεις της περιοχής είχαν έστω και κάποια αντίρρηση να προσχωρήσουν στη Ναυτική συμμαχία, εφόσον τους το ζητούσε η Αθήνα. Τέλος, υπάρχει και η περίπτωση να είχαν οι Αθηναίοι την υποψία πως οι Μήλιοι ενίσχυαν οικονομικά τη Σπάρτη, κάτι το οποίο επιβεβαιώθηκε αργότερα, αν και δεν είναι σίγουρο αν οι Αθηναίοι το γνώριζαν τότε²⁹⁰.

Ο Νικίας κατάφερε να ληλατήσει πολλά μέρη του νησιού αλλά δεν κατέλαβε την πόλη της Μήλου, η οποία αντιστάθηκε σθεναρά και, παρά την αθηναϊκή πίεση, συνέχισε να διατηρεί την ουδετερότητά της στον πόλεμο. Έτσι, επέστρεψε βράδυ και αποβίβασε τα στρατεύματά του, περίπου 2.000 οπλίτες, στον Ωρωπό, στα βόρεια της Αττικής, κάνοντας επίθεση εναντίον της Τανάγρας, η οποία αιφνιδιάστηκε, καθώς δεν περίμενε επίθεση από ένα στράτευμα που λίγο πριν βρισκόταν στη Μήλο, και έτσι δεν πρόλαβε να έρθει βοήθεια στην πόλη. Δύο ημέρες μετά, οι Αθηναίοι υπό την ηγεσία των στρατηγών Νικία, Ιππόνικου και Ευρυμέδοντα νικούν τον στρατό της Τανάγρας²⁹¹. Στη συνέχεια, ο Νικίας επιτέθηκε στα παράλια της Λοκρίδας και, αφού ληλάτησε κάποιες περιοχές, επέστρεψε στην Αθήνα. Η αθηναϊκή επίθεση θα κάνει τους Λοκρούς να θελήσουν να εκδικηθούν τους Αθηναίους. Κι αυτό θα το κάνουν, 2 χρόνια μετά, όταν θα πάρουν μέρος στη σφαγή των Αθηναίων στρατιωτών στη μάχη του Δηλίου²⁹².

Το καλοκαίρι του 426π.Χ. πραγματοποιείται η επιχείρηση που είχε προτείνει ο Κλέων στη βορειοδυτική Ελλάδα, στην οποία συμμετέχουν Αθηναίοι και πολλοί σύμμαχοι, όπως Ακαρνάνες, Κερκυραίοι, Κεφαλληνίοι και άλλοι με συνολικά 30 πλοία²⁹³. Την ηγεσία του στρατεύματος έχουν οι στρατηγοί Δημοσθένης και Προκλής. Βασικός στόχος είναι περιοχές της Αιτωλίας και της Ακαρνανίας. Ο στόλος πλέει γύρω από την Πελοπόννησο αλλά πριν επιτεθεί στη δυτική Στερεά Ελλάδα, επιτίθεται στο μοναδικό μεγάλο νησί του Ιονίου που δεν ήταν μέλος της Αθηναϊκής συμμαχίας, στη Λευκάδα. Η επίθεση προκαλεί μεγάλες καταστροφές σε διάφορα μέρη του νησιού και οι Αθηναίοι θα μπορούσαν να καταβάλουν πλήρως τους Λευκαδίους, αλλά δεν προτίμησαν να πολιορκήσουν συστηματικά την πόλη της Λευκάδας, όπως τους συμβούλευαν οι Ακαρνάνες, παρά έφυγαν για να επιτεθούν εναντίον της Αιτωλίας, όπως τους συμβούλευαν οι Μεσσήνιοι της Ναυπάκτου²⁹⁴.

²⁹⁰ Hornblower Simon (2005),280

²⁹¹ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους(1972)*, τ.Γ1,209

²⁹² Παναγόπουλος Ανδρέας (2002),191

²⁹³ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους(1972)*, τ.Γ1,209

²⁹⁴ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους(1972)*, τ.Γ1,210

Οπωσδήποτε, τόσο οι Ακαρνάνες όσο και οι Μεσσήνιοι της Ναυπάκτου ευελπιστούσαν πως η αθηναϊκή παρέμβαση θα τους ανακούφιζε από τον κίνδυνο που είχαν στα δυτικά τους, οι Ακαρνάνες τους Λευκαδίους και οι Μεσσήνιοι της Ναυπάκτου τους Αιτωλούς. Οι ίδιοι οι Αθηναίοι συνηγορούσαν υπέρ της επιχείρησης εναντίον των Αιτωλών, καθώς έτσι θα τους άνοιγε ο δρόμος για μια επίθεση εναντίον της Βοιωτίας και από τα δυτικά της, μέσω της Αιτωλίας δηλαδή. Στην Αθήνα ήταν ευρέως αποδεκτή εκείνη την εποχή μια επίθεση εναντίον της Βοιωτίας, κάτι το οποίο έγινε τελικά έναν χρόνο αργότερα. Οι έρημες, όμως, περιοχές της Αιτωλίας θα αποδειχτούν αξεπέραστο εμπόδιο για τους Αθηναίους²⁹⁵.

Ο Δημοσθένης προχώρησε μέσα στην Αιτωλία και συγκρούστηκε κοντά στο Αιγίτιο με τους Αιτωλούς αλλά ηττήθηκε, έχοντας σημαντικές απώλειες, κυρίως από τους ελαφρά οπλισμένους Αιτωλούς, στους συμμάχους που είχε μαζί του, ενώ έχασε 120 από τους 300 νέους Αθηναίους που τον συνόδευαν²⁹⁶. Παράλληλα, στη μάχη σκοτώθηκε ο έτερος Αθηναίος στρατηγός, ο Προκλής²⁹⁷. Μετά την ήττα, οι εναπομείναντες Αθηναίοι οπλίτες έφυγαν για τη Ναύπακτο, ενώ τα πλοία που είχαν μεταφέρει τον στρατό από την Αθήνα, επέστρεψαν στο λιμάνι του Πειραιά. Ο Δημοσθένης, όμως, πεισματικά έμεινε στη Ναύπακτο, θεωρώντας πως μπορεί να πετύχει κάποια σημαντική νίκη.

Παράλληλα με την αθηναϊκή εισβολή στην Αιτωλία, οι Αιτωλοί είχαν στείλει πρέσβεις στην Κόρινθο και τη Σπάρτη για να ζητήσουν ενισχύσεις. Οι Πελοποννήσιοι ανταποκρίνονται και στέλνουν μια μεγάλη αποστολή με 3.000 οπλίτες υπό την ηγεσία του Σπαρτιάτη Ευρύλοχου²⁹⁸. Το στράτευμα περνά από τους Δελφούς μέσα στη Φωκίδα, χωρίς να συναντήσει την παραμικρή αντίσταση, ενώ αρκετοί κάτοικοι της περιοχής, όπως οι Αμφισσείς, έδωσαν ακόμα και ομήρους στους Σπαρτιάτες, ενώ έπεισαν και άλλους γείτονές τους να κάνουν το ίδιο, όπως τους Μυονείς, τους Ιπνείς, τους Μεσσαπίους, τους Τριταιέους, τους Χαλαίους, τους Τολοφωνίους, τους Ησσίους, τους Οιανθείς. Όλες αυτές οι περιοχές αποτελούσαν κοινότητες των Οζολών Λοκρών²⁹⁹. Οι Σπαρτιάτες μετέφεραν τους ομήρους στο Κυτίνιο της Δωρίδας και κατευθύνθηκαν προς τη Ναύπακτο³⁰⁰.

²⁹⁵ Finley John H. (2008),194

²⁹⁶ Θουκ.3.98.4.

²⁹⁷ Παναγόπουλος Ανδρέας (2002),225

²⁹⁸ Θουκ.3.100.

²⁹⁹ Hornblower Simon (2006)¹,794

³⁰⁰ Παναγόπουλος Ανδρέας (2002),192

Στη Ναύπακτο βρισκόταν ο Δημοσθένης, ο οποίος διέθετε επιπλέον και 1.000 οπλίτες από την Ακαρνανία, πέραν των Μεσσηνίων της Ναυπάκτου και όλων των άλλων που είχαν μείνει εκεί. Όταν επιτέθηκε στη Ναύπακτο η μεγάλη πελοποννησιακή δύναμη, ο Δημοσθένης κατάφερε να την αποκρούσει, επιτυγχάνοντας μια σημαντική νίκη, απαραίτητη για την ανόρθωση του ηθικού των στρατιωτών του, αλλά και του ονόματός του.

Μετά από την ήττα τους, οι Πελοποννήσιοι κατευθύνονται προς την Αιτωλία, για να επιτεθούν από εκεί στην Ακαρνανία. Μαζί με τους Πελοποννήσιους και τους άλλους συμμάχους ενώνονται και οι οπλίτες από την Αμβρακία και όλοι ετοιμάζονται να επιτεθούν εναντίον του Αμφιλοχικού Άργους³⁰¹. Ο Δημοσθένης, με αναπτερωμένο το ηθικό μετά τη νίκη στη Ναύπακτο, έρχεται με στρατεύματα για να βοηθήσει τους συμμάχους του Ακαρνάνες. Οι δύο στρατοί συγκρούονται στις Όλπες και νικά ο αθηναϊκός συνασπισμός. Στη μάχη σκοτώνεται ο αρχηγός των Πελοποννησίων, ο Ευρύλοχος, και το στράτευμά του αναχωρεί για την Πελοπόννησο, αφήνοντας τους Αμβρακιώτες στα χέρια των Αθηναίων και των Ακαρνάνων, οι οποίοι, λίγο αργότερα, τους ξανανικούν σε μάχη³⁰². Έτσι, οι Σπαρτιάτες επιστρέφουν πλήρως ηττημένοι στην Πελοπόννησο, ενώ ο Δημοσθένης επιστρέφει στην Αθήνα απόλυτα επιτυχημένος, καθώς, παρά την αποτυχία του στην Αιτωλία, είχε καταφέρει να νικήσει τους αντιπάλους του και στη Ναύπακτο και στην Ακαρνανία³⁰³.

Στην Ακαρνανία επιβεβαιώθηκε η αθηναϊκή υπεροχή και εδραιώθηκε η κυριαρχία τους σε όλη τη βορειοδυτική Ελλάδα. Οι σύμμαχοι των Αθηναίων, Αμφιλόχιοι, συναντώνται με τους Αμβρακιώτες και τους υπόλοιπους Ακαρνάνες και συνάπτουν συνθήκη ανακωχής και συμμαχίας 100 ετών. Οι μεγάλοι χαμένοι είναι οι Αμβρακιώτες, οι οποίοι επιστρέφουν στο Αμφιλοχικό Άργος και τα εδάφη και τους ομήρους που είχαν πάρει από την πόλη αυτή³⁰⁴. Φυσικά, πιο χαμένοι μπορούν να θεωρηθούν οι Πελοποννήσιοι, οι οποίοι απέτυχαν πλήρως στην εκστρατεία τους.

Οι συνεχείς αποτυχίες των Σπαρτιατών οδηγούν την πόλη να στείλει πρέσβεις στην Αθήνα για τη σύναψη συμφωνίας ειρήνης. Η Σπάρτη είχε δει για πέμπτη χρονιά την Αθήνα να αντέχει την ετήσια εισβολή στην Αττική, οι αποστασίες των συμμάχων της Αθήνας είχαν αποτύχει, μιας και οι Αθηναίοι είχαν καταλάβει και την Ποτίδαια και τη Μυτιλήνη, η Κέρκυρα είχε οριστικά ταχθεί στο πλευρό της Αθήνας, οι

³⁰¹ Finley John H. (2008),194

³⁰² Θουκ.3.112.8.

³⁰³ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,210

³⁰⁴ Παναγόπουλος Ανδρέας (2002),195

Πελοποννήσιοι είχαν μεγάλες αποτυχίες στη δυτική Ελλάδα, ενώ πλέον έχαναν και στην Ακαρνανία. Αν προστεθεί πως και εκείνη την εποχή είχε επιστρέψει στην πόλη ο εξόριστος για 20 χρόνια βασιλιάς Πλειστοάναξ, ο οποίος είχε κατηγορηθεί ότι δωροδοκήθηκε από τους Αθηναίους το 446π.Χ. κατά τη διάρκεια των συζητήσεων για τις Τριακονταετείς σπονδές και ήταν υπέρμαχος της ειρήνης, δικαιολογούνται οι σπαρτιατικές προτάσεις. Ωστόσο, οι Σπαρτιάτες, μεταξύ άλλων, ζητούν από την Αθήνα και την επιστροφή των Αιγινήτων στο νησί τους, κάτι το οποίο οι Αθηναίοι απορρίπτουν ασυζητητί και έτσι δεν επέρχεται συμφωνία ειρήνευσης³⁰⁵.

Ίδρυση Ηράκλειας

Η ίδρυση της Ηράκλειας αποτελεί μία εξαιρετικά σπάνια περίπτωση ίδρυσης πόλης κατά τη διάρκεια του πολέμου. Το πιο αξιοσημείωτο είναι πως την πόλη την ιδρύουν οι Σπαρτιάτες, κάτι για το οποίο δε φημίζονταν διόλου οι κάτοικοι της Σπάρτης. Η ίδρυση γίνεται το 426π.Χ. μετά από αίτημα των Τραχινίων και των Δωριέων της Δωρίδας και η Ηράκλεια βρίσκεται στη βορειοανατολική Στερεά Ελλάδα, στη χώρα των Τραχινίων Μηλιέων, απέναντι από την Εύβοια.

Η γεωγραφική θέση της πόλης εξυπηρετεί διάφορους σκοπούς. Αρχικά, η εγγύτητά της με την Εύβοια θα βοηθούσε ώστε να γίνονται επιδρομές προς αυτή και να μην μπορούν έτσι οι Αθηναίοι να ανεφοδιάζονται από εκεί όποτε επιθυμούν, μιας και στην Εύβοια είχαν μεταφέρει οι Αθηναίοι τα κοπάδια τους και είχαν αποθηκεύσει και τρόφιμα³⁰⁶. Επίσης, η Ηράκλεια βρισκόταν βόρεια, μόλις 7,5 χιλιόμετρα μακριά, από τις Θερμοπύλες, που ήταν ένα από τα τελευταία μέρη που συναντούσε κάποιος πριν περάσει στη Θεσσαλία. Έτσι, ήταν σε ένα σημείο που θα λειτουργούσε ως πελοποννησιακή βάση για επιδρομές προς τη Βόρεια Ελλάδα, έναν στόχο που επιδίωξαν οι Σπαρτιάτες μέχρι και το τέλος του Αρχιδάμειου πολέμου, δηλαδή το να επιτεθούν εναντίον των συμμάχων της Αθήνας στον βορρά³⁰⁷.

Παράλληλα, η Ηράκλεια γινόταν μέλος της Αμφικτυονίας των Δελφών και την ψήφο της στο αντίστοιχο συμβούλιο την όριζε η Σπάρτη. Η Ηράκλεια ιδρύθηκε αφού πρώτα οι Σπαρτιάτες πήραν χρησμό από το μαντείο των Δελφών, το οποίο ήταν, όπως και αυτό της Ολυμπίας, υπέρ της Σπάρτης και λόγω της γεωγραφικής τους

³⁰⁵ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,210

³⁰⁶ Hornblower Simon (2005),280

³⁰⁷ Hornblower Simon (2005),280

θέσης, εφόσον το ιερό της Ολυμπίας ήταν στην Ηλεία και αυτό των Δελφών στη Δωρίδα, δηλαδή σε συμμαχικές της Σπάρτης περιοχές³⁰⁸. Ας θυμηθούμε πως και μετά την αποστασία της Μυτιλήνης, το 428π.Χ., οι Μυτιληναίοι πρέσβεις πήγαν στην Ολυμπία για να ζητήσουν βοήθεια από τους Πελοποννήσιους, οι οποίοι και ανταποκρίθηκαν θετικά. Τέλος, η εγγύτητα της Ηράκλειας στη θάλασσα, μιας και απείχε λιγότερο από 4 χιλιόμετρα από αυτή, οδήγησε και στην ίδρυση ενός ναυπηγείου.

Παρά τα πολλά πλεονεκτήματα της θέσης της, ωστόσο, η Ηράκλεια είχε και σημαντικά μειονεκτήματα. Ένα από αυτά ήταν πως βρισκόταν πολύ κοντά στη Θεσσαλία, η οποία υποστήριζε τους Αθηναίους, και, ως εκ τούτου, οι επιθέσεις και οι λεηλασίες που έκαναν εναντίον της οι Θεσσαλοί την οδήγησαν γρήγορα σε παρακμή³⁰⁹. Συν τοις άλλοις, οι Σπαρτιάτες διοικητές της πόλης αποδείχθηκαν ανίκανοι να διαχειριστούν τα οικονομικά και να διοικήσουν με σύνεση την πόλη και, έτσι, η Ηράκλεια οδηγήθηκε στη χρεοκοπία³¹⁰. Ανάμεσά τους και ο Αλκίδας, ο γνωστός Σπαρτιάτης ναύαρχος που είχε αποτύχει να βοηθήσει τη Μυτιλήνη. Ως οικιστής της Ηράκλειας επέδειξε άσχημη συμπεριφορά απέναντι στους κατοίκους της πόλης και έδειξε ξανά το πραγματικό πρόσωπο πολλών Σπαρτιατών που διακήρυτταν πως θα απελευθερώσουν τις ελληνικές πόλεις από την αθηναϊκή τυραννία αλλά στην πραγματικότητα αντικαθιστούσαν την αθηναϊκή τυραννία με τη σπαρτιατική³¹¹.

Λίγο καιρό μετά την ίδρυση της Ηράκλειας, κίνηση που εκτός των άλλων αναβάθμιζε τον ρόλο της Σπάρτης και στις πόλεις που σχετίζονταν με το ιερό και την Αμφικτυονία των Δελφών και οι οποίες ήταν ως επί το πλείστον δωρικές, οι Αθηναίοι προβαίνουν σε μια κίνηση που έχει αντίστοιχο σκοπό, να υπερτονίσει δηλαδή την ηγετική θέση της Αθήνας ανάμεσα στις ιωνικές πόλεις, αλλά και να καθάρουν οι θεοί τον λοιμό που είχε εμφανιστεί ξανά, έναν χρόνο πριν, στην πόλη. Κάνουν, λοιπόν, έναν καθαρισμό στο ιερό νησί του Απόλλωνα, τη Δήλο, ανασκάπτοντας τους τάφους και μεταφέροντας τα οστά στο γειτονικό νησάκι της Ρήνειας³¹². Παράλληλα, για να εμψυχώσουν τις ιωνικές πόλεις και να διατηρήσουν την εύνοιά τους, αναβιώνουν μια τοπική ιωνική γιορτή, τα Δήλια³¹³.

³⁰⁸ Hornblower Simon (2005),283

³⁰⁹ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,209

³¹⁰ Θουκ.3.93.3.

³¹¹ Hornblower Simon (2005),285

³¹² *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,210

³¹³ Hornblower Simon (2005),284

ΙΓ΄ κεφάλαιο: Η μεγάλη αθηναϊκή επιτυχία

Γεγονότα Πύλου-Σφακτηρίας

Το 425π.Χ. πραγματοποιείται ένα από τα πιο εντυπωσιακά γεγονότα όλου του πολέμου. Την άνοιξη του έτους αυτού, ενώ συνεχίζεται η αθηναϊκή εμπλοκή στη Σικελία και οι Αθηναίοι αντιμετωπίζουν προβλήματα για να πάρουν τον έλεγχο της κατάστασης, αποφασίζεται η αποστολή ενισχύσεων στον στρατηγό Πυθόδωρο που είχε πλέον τον έλεγχο του αθηναϊκού σώματος στην περιοχή αυτή. Στέλνονται, λοιπόν, 40 πλοία υπό την ηγεσία των στρατηγών Σοφοκλή και Ευρυμέδοντα³¹⁴. Μαζί τους ταξιδεύει και ο Δημοσθένης, ως ιδιώτης προς το παρόν, καθώς είχε ήδη εκλεγεί στρατηγός αλλά θα αναλάμβανε τα καθήκοντά του από τις 15 Ιουλίου, όταν και ξεκινούσε η θητεία των νέων στρατηγών. Ο Δημοσθένης είχε χάσει την εξουσία του λόγω των αποτυχιών που είχε στη βορειοδυτική Ελλάδα κατά τις προηγούμενες επιχειρήσεις των Αθηναίων. Όπως αναφέρθηκε και νωρίτερα, οι στρατηγοί είχαν και κάποιες επιπλέον εντολές, πριν πλεύσουν στη Σικελία. Οφείλαν να εκκαθαρίσουν την Κέρκυρα από τους ολιγαρχικούς που βρίσκονταν στο οχυρό στο όρος της Ιστώνης, ενώ προηγουμένως, αν υπήρχαν οι κατάλληλες προϋποθέσεις, να ενεργήσουν όπως κρίνει ο Δημοσθένης κατά τον περίπλου της Πελοποννήσου³¹⁵. Η περίπτωση αυτή είναι τουλάχιστον εντυπωσιακή, καθώς ένας απλός ιδιώτης, έστω και αν πλησίαζε η στιγμή της ανάληψης των καθηκόντων του, έχει τη δυνατότητα να διοικεί έναν αθηναϊκό στόλο³¹⁶.

Όταν ο αθηναϊκός στόλος έπλεε νότια της Πελοποννήσου, ο Δημοσθένης προτείνει στους δύο άλλους στρατηγούς την κατάληψη και οχύρωση της Πύλου, η οποία βρίσκεται στο νοτιοδυτικό άκρο της Πελοποννήσου. Η Πύλος διαθέτει πολύ σημαντικά πλεονεκτήματα λόγω της γεωγραφικής της θέσης, κάτι το οποίο ίσως να το είχε μάθει ο Δημοσθένης από τους Μεσσήνιους της Ναυπάκτου, οι οποίοι και γνώριζαν πολύ καλά τον τόπο που είχαν αναγκαστεί να αφήσουν³¹⁷. Η περιοχή μπορεί εύκολα να ελέγχεται από τα αθηναϊκά πλοία, καθώς στις τρεις από τις τέσσερις πλευρές της υπάρχει θάλασσα. Το μόνο που έμενε ήταν να οχυρωθεί και

³¹⁴ Hornblower Simon (2005),279

³¹⁵ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,211

³¹⁶ Hornblower Simon (2006)²,278

³¹⁷ Finley John H. (2008),195

προς την τέταρτη πλευρά, η οποία είχε πρόσβαση από την ξηρά και ήταν η πιο πιθανή να έρθουν από αυτήν σπαρτιατικά στρατεύματα. Συν τοις άλλοις, η Πύλος βρίσκεται σε κοντινή απόσταση από τη Σπάρτη και μια τόσο προκεχωρημένη αθηναϊκή βάση θα μπορεί να της δημιουργεί τεράστια προβλήματα, απειλώντας άμεσα τη Σπάρτη αλλά και αποτελώντας ένα μέρος όπου θα λειτουργήσει ως έναυσμα για την εξέγερση των ειλώτων της περιοχής, οι οποίοι θα έχουν την Πύλο ως ένα ορμητήριο και ένα κέντρο ανεφοδιασμού και καταφυγής³¹⁸.

Ωστόσο, παρά το γεγονός πως ο Δημοσθένης είχε ουσιαστικά την ηγεσία των αθηναϊκών δυνάμεων, εφόσον περιέπλεαν ακόμη την Πελοπόννησο, οι στρατηγοί και διοικητές του στόλου, ο Ευρυμέδων και ο Σοφοκλής, ίσως και για να μη φανούν κατώτεροι στα μάτια των στρατιωτών τους από έναν απλό ιδιώτη εκείνη τη στιγμή, τον Δημοσθένη, απορρίπτουν την πρότασή του³¹⁹. Σίγουρα στην απόφασή τους παίζει ρόλο και η πληροφορία που έχουν πάρει σχετικά με την έλευση στην Κέρκυρα ενός μεγάλου πελοποννησιακού στόλου αποτελούμενου από 60 πλοία. Έτσι, η, κατά τα άλλα, ιδιαίτερα έξυπνη πρόταση του Δημοσθένη πέφτει στο κενό, εφόσον οι Αθηναίοι ετοιμάζονται να σπεύσουν στην Κέρκυρα με τα 40 πλοία.

Στο σημείο αυτό, όμως, συμβαίνει κάτι που κανείς δεν μπορούσε να προβλέψει και που αναγκάζει τους Αθηναίους στρατηγούς να εκπληρώσουν, παρά τη θέλησή τους, την πρόταση του Δημοσθένη. Ξεσπά καταιγίδα στην περιοχή και, λόγω της θαλασσοταραχής, για να προστατευθεί ο στόλος, καταφεύγει εντός του κόλπου της Πύλου³²⁰. Ο Δημοσθένης επιχειρεί να πείσει τους δύο στρατηγούς να οχυρώσουν το μέρος αλλά αυτοί είναι και πάλι αρνητικοί. Η κακοκαιρία, εντούτοις, διαρκεί αρκετές ημέρες και οι Αθηναίοι στρατιώτες, χωρίς να έχουν κάτι άλλο να κάνουν, αρχίζουν να οχυρώνουν το μέρος, περισσότερο για να βρουν έναν τρόπο να περάσουν την ώρα τους, παρά επειδή πίστευαν στην ορθότητα της πρότασης του Δημοσθένη³²¹. Ούτως ή άλλως, η τακτική της οχύρωσης θέσεων τόσο μακριά από την Αθήνα ήταν πλήρως αντίθετη με την τακτική που είχε σχεδιάσει στην αρχή του πολέμου ο Περικλής και συνέχιζαν να εφαρμόζουν οι συμπολίτες του ακόμα και μετά τον θάνατό του.

Όταν, λίγες ημέρες αργότερα, η καταιγίδα σταμάτησε, ο στόλος ετοιμάστηκε να φύγει για την Κέρκυρα, αλλά ο Δημοσθένης ζητά να παραμείνει με 5 πλοία στην περιοχή, για να φρουρεί το μέρος και τα δύο τείχη που είχαν ήδη φτιάξει οι Αθηναίοι,

³¹⁸ Mosse Claude - Schnapp- Gourbeillon Annie (2001),280

³¹⁹ Finley John H. (2008),195

³²⁰ Θουκ.4.3.1.

³²¹ Finley John H. (2008),196

εκ των οποίων το ένα ήταν στο βορρά, στο σημείο που η Πύλος ενώνεται με τη στεριά μέσω μιας αμμώδους έκτασης, και το άλλο στα νοτιοδυτικά, για περίπτωση επίθεσης από τη θάλασσα. Τελικά ο Σοφοκλής και ο Ευρυμέδων τού αφήνουν 5 πλοία και Μεσσήνιους από τη Ναύπακτο που έπαιρναν μέρος στην εκστρατεία, ενώ με τα υπόλοιπα 35 πλοία πλέουν προς την Κέρκυρα³²².

Η κίνηση του Δημοσθένη αποδεικνύεται γρήγορα μη αναμενόμενη από τους Σπαρτιάτες, οι οποίοι και καταθορυβούνται, καθώς δεν πίστευαν πως θα τολμούσαν οι Αθηναίοι να οχυρώσουν ένα μέρος τόσο κοντά στην πόλη της Σπάρτης και μάλιστα σε ένα μέρος που θεωρούνταν σπαρτιατική επικράτεια. Επίσης, οπωσδήποτε στη Σπάρτη πλανάται ο φόβος για νέα εξέγερση των ειλωτών, οι οποίοι ήταν αρκετά περισσότεροι σε αριθμό από τους γνήσιους Σπαρτιάτες και θα είχαν πλέον την άμεση ενίσχυση από τους Αθηναίους μέσω της Πύλου. Έτσι, ο βασιλιάς Άγις, ο οποίος είχε εισβάλει μόλις 15 ημέρες πριν στην Αττική, ανακαλείται πίσω στη Σπάρτη, κάτι το οποίο γίνεται και με τον στόλο των 60 πλοίων που είχε σταλεί στην Κέρκυρα και στον οποίο ήταν αρχηγός ο γνωστός στη συνέχεια του πολέμου στρατηγός Βρασίδας, ενώ μια επίλεκτη δύναμη οπλιτών αποστέλλεται στην Πύλο για να επιλύσει το πρόβλημα³²³.

Οι πελοποννησιακές δυνάμεις φτάνουν στην Πύλο, ενώ ο Δημοσθένης είχε ήδη στείλει τα 2 από τα 5 πλοία του προς τη Ζάκυνθο, όπου βρισκόταν ο αθηναϊκός στόλος, να ζητήσουν ενισχύσεις από τον Σοφοκλή και τον Ευρυμέδοντα³²⁴. Οι Σπαρτιάτες που κατέφθασαν με τα πλοία από την Κέρκυρα επιτίθενται εναντίον του αθηναϊκού οχυρού αλλά οι Αθηναίοι τους αποκρούουν και στη διάρκεια της συμπλοκής τραυματίζεται και ο Βρασίδας, του οποίου την ασπίδα παίρνουν οι Αθηναίοι και την τοποθετούν στο τρόπαιο που υψώνουν μετά τη μάχη³²⁵. Λίγο πριν τη συμπλοκή οι Σπαρτιάτες διαπράττουν ένα μοιραίο λάθος, το οποίο και θα αποτελέσει κομβικό σημείο της εξέλιξης του Πελοποννησιακού πολέμου. Το λάθος ήταν πως 420 στρατιώτες τους αποβιβάζονται στο νησί της Σφακτηρίας, δίπλα στην Πύλο, το οποίο ουσιαστικά ελέγχει την είσοδο στο λιμάνι³²⁶.

Αρχηγός τους είναι ο Σπαρτιάτης Επιτάδας και ένας σημαντικός αριθμός από τους 420 οπλίτες ήταν Σπαρτιάτες όμοιοι, ενώ εκτός από τους οπλίτες υπήρχαν και

³²² Παναγόπουλος Ανδρέας (2002),74

³²³ Botsford & Robinson (1979),252

³²⁴ Θουκ.4.8.3.

³²⁵ Θουκ.4.12.1.

³²⁶ Hornblower Simon (2005),280

αρκετοί είλωτες ως ακόλουθοί τους. Οι είλωτες, οι οποίοι δεν είχαν κανένα πολιτικό δικαίωμα, πήγαιναν στις εκστρατείες απλώς ως ακόλουθοι των ομοίων Σπαρτιατών και, αν αναγκάζονταν να πολεμήσουν είτε ως ψιλοί είτε, σε σπάνιες περιπτώσεις, ως οπλίτες και έδειχναν θάρρος, μπορούσαν να κερδίσουν την ελευθερία τους και να ενταχθούν στην τάξη των περιοίκων ως νεοδαμώδεις³²⁷.

Οι Σπαρτιάτες, λοιπόν, θεωρούν πως οι Αθηναίοι θα επιχειρήσουν να καταλάβουν τη Σφακτηρία. Νέα σπαρτιατική επίθεση εναντίον των Αθηναίων τόσο από την ξηρά όσο και από τη θάλασσα αποτυγχάνει και την επόμενη ημέρα, όταν καταφθάνει ο αθηναϊκός στόλος από την Κέρκυρα, οι δύο αντίπαλοι στόλοι συγκρούονται, αλλά παρά το γεγονός πως υστερούν έστω και λίγο αριθμητικά, καθώς από την Κέρκυρα ήρθαν τα 35 αθηναϊκά πλοία υπό τον Σοφοκλή και τον Ευρυμέδοντα, αλλά και 15 ακόμη συμμαχικά που είχαν τεθεί στη διάθεση της αθηναϊκής διοίκησης, οι Αθηναίοι υπερισχύουν, αποδεικνύοντας ξανά τις δυνατότητές τους στις θαλάσσιες συγκρούσεις³²⁸.

Η αθηναϊκή νίκη αναγκάζει τους Σπαρτιάτες να οπισθοχωρήσουν μέσα στον κόλπο της Πύλου προς την ακτή και έτσι οι 420 Σπαρτιάτες της Σφακτηρίας αποκόπτονται από τον υπόλοιπο στρατό. Οι Αθηναίοι πραγματοποιούν νέα επίθεση, μπαίνοντας και από τις δύο εισόδους, βόρεια και νότια, μέσα στον κόλπο της Πύλου, κατανικούν τους Σπαρτιάτες, αιχμαλωτίζοντας 5 πλοία τους, εκ των οποίων το ένα αύτανδρο, και τους αναγκάζουν να βγουν στην ακτή και να οπισθοχωρήσουν³²⁹. Οι Αθηναίοι καταφέρνουν να πιάσουν και αιχμαλώτους, στήνουν τρόπαιο για τη νίκη τους, αποδίδουν στους Σπαρτιάτες τους νεκρούς τους και αρχίζουν να πλέουν γύρω από το νησί, ώστε να τους βλέπουν οι Σπαρτιάτες και να τους αποθαρρύνουν ακόμη περισσότερο³³⁰.

Μετά από αυτήν την εξέλιξη η σπαρτιατική δύναμη πάνω στη Σφακτηρία χάνει κάθε ελπίδα βοήθειας, καθώς είναι πλέον περιτριγυρισμένη από αθηναϊκές δυνάμεις, ενώ οι σύντροφοί τους στην ξηρά δεν έχουν κανέναν τρόπο να τους ενισχύσουν. Στη Σφακτηρία, λοιπόν, μένουν αποκλεισμένοι 420 Σπαρτιάτες οπλίτες, ήτοι το ένα δέκατο περίπου των συνολικών δυνάμεων του σπαρτιατικού στρατού. Μάλιστα πολλοί από τους οπλίτες είναι μέλη των πιο επιφανών οικογενειών της πόλης³³¹.

³²⁷ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ2,215

³²⁸ Kagan Donald (2004),220

³²⁹ Παναγόπουλος Ανδρέας (2002),76

³³⁰ Παναγόπουλος Ανδρέας (2002),77

³³¹ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,212

Οι Σπαρτιάτες προφανώς θεωρούσαν ότι με την κατάληψη της Σφακτηρίας δε θα μπορούσαν οι Αθηναίοι να αποβιβάσουν δυνάμεις εκεί για να βοηθήσουν τους οπλίτες τους στην Πύλο. Ωστόσο, όπως αποδείχθηκε, δεν είχαν ζυγίσει καλά την κατάσταση και, όταν την τέταρτη μέρα των μαχών ο αθηναϊκός στόλος εξουδετέρωσε τον πελοποννησιακό, οι Σπαρτιάτες βρέθηκαν σε πολύ δύσκολη θέση.

Αμέσως ζητούν από τους Αθηναίους τοπική ανακωχή στην Πύλο μέχρι να γυρίσουν οι απεσταλμένοι που θα έστελναν στην Αθήνα για να βρεθεί μια λύση³³². Οι Αθηναίοι στρατηγοί αποδέχονται την πρόταση ανακωχής αλλά θέτουν κάποιους όρους για να ισχύσει αυτή, όρους που οι Σπαρτιάτες είναι αναγκασμένοι να δεχτούν, αν δε θέλουν να πεθάνουν από πείνα οι αποκλεισμένοι στρατιώτες τους.

Ο πιο σημαντικός από τους όρους αφορά την παράδοση στους Αθηναίους όλων των πολεμικών πλοίων της Σπάρτης που βρίσκονταν στη Λακωνία³³³. Τα πλοία αυτά θα δίνονταν ως εγγύηση στους Αθηναίους από τους Σπαρτιάτες, ώστε να μην προβούν σε κάποια εχθρική ενέργεια εναντίον τους. Οι Σπαρτιάτες θεωρούν, όπως είναι λογικό, πως δε θα υπάρξει κάποιο πρόβλημα με τα πλοία τους. Φρούδες ελπίδες όμως, καθώς οι Αθηναίοι παραβαίνουν τελικά τον όρο αυτό. Αντιλαμβάνονται πως, αν κρατήσουν τα 60 πλοία που τους παραδίδουν οι Σπαρτιάτες, εκμηδενίζουν έτσι τον σπαρτιατικό στόλο, κάτι το οποίο θα γίνει, αφού για περισσότερο από μία δεκαετία, μέχρι να εμφανιστεί το περσικό χρέμα, οι Σπαρτιάτες δε θα έχουν την παραμικρή ισχύ στη θάλασσα³³⁴. Το γεγονός πως οι Σπαρτιάτες δέχθηκαν αυτόν τον όρο μπορεί να θεωρηθεί πλήρως ταπεινωτικό για την πόλη τους³³⁵.

Άλλος όρος είναι να μην υπάρξει σπαρτιατική επίθεση εναντίον του οχυρού των Αθηναίων στην Πύλο ούτε να αποβιβαστεί σπαρτιατικό πλοίο στη Σφακτηρία. Παράλληλα, ρυθμίζεται το θέμα του εφοδιασμού των αποκλεισμένων οπλιτών. Ο εφοδιασμός, ο οποίος και θα γινόταν υπό την αυστηρή επίβλεψη των Αθηναίων, θα είναι καθημερινός από τους Σπαρτιάτες και θα περιλαμβάνει δύο αττικούς χοίνικες κριθάρι, δύο κοτύλες κρασί και κρέας για τον κάθε οπλίτη και τη μισή ποσότητα αυτών για κάθε δούλο. Επίσης, οι Αθηναίοι είχαν το δικαίωμα να φρουρούν τη Σφακτηρία αλλά όχι και να επιτεθούν εναντίον της σπαρτιατικής φρουράς, αν έβρισκαν κάποια καλή ευκαιρία να το κάνουν αυτό. Αυτός ο όρος ήταν ουσιαστικά ο μοναδικός περιορισμός για την Αθήνα σε μια, κατά τα άλλα, άδικη για τη Σπάρτη

³³² Θουκ.4.15.2.

³³³ Θουκ.4.16.1.

³³⁴ Παναγόπουλος Ανδρέας (2002),77

³³⁵ Hornblower Simon (2006)²,300

ανακωχή³³⁶. Ο τελευταίος όρος ήταν πως, αν παραβιαζόταν κάποιος από τους άλλους όρους από οποιαδήποτε από τις δύο πλευρές, η ανακωχή ακυρωνόταν και θα ξεκινούσαν πάλι οι εχθροπραξίες³³⁷. Οι Σπαρτιάτες που στέλνονται για τις συζητήσεις οδηγούνται στην Αθήνα με αθηναϊκό πλοίο, το οποίο και θα τους έφερνε πίσω μετά το πέρας των διαβουλεύσεων. Μέχρι τότε θα ίσχυε και η ανακωχή³³⁸.

Η όλη κατάσταση αντικατοπτρίζει την πολύ δύσκολη θέση στην οποία βρίσκεται η Σπάρτη. Οι Σπαρτιάτες απεσταλμένοι προσφέρουν στην Αθήνα τη δυνατότητα να τερματιστεί ο πόλεμος. Προτείνουν ειρήνη και, το σημαντικότερο για τους Αθηναίους, συμμαχία μεταξύ των δύο πόλεων. Η ειρήνη θα γινόταν με βάση την τότε κατάσταση των εδαφών, κάτι το οποίο σημαίνει πως οι Σπαρτιάτες θα αναγνώριζαν ως κτήσεις των Αθηναίων αρκετά εδάφη που οι Αθηναίοι δεν είχαν κατά την έναρξη του Πελοποννησιακού πολέμου. Μόνος όρος από τη σπαρτιατική πλευρά είναι η απόδοση των 420 αποκλεισμένων οπλιτών στη Σφακτηρία, οπλιτών που προέρχονταν από τις σημαντικότερες οικογένειες της Σπάρτης και οι οποίες πίεζαν την πολιτική τους ηγεσία για μια γρήγορη και ασφαλή επιστροφή των συγγενών τους. Γίνεται αντιληπτό πως τη στιγμή αυτή, 6 χρόνια μετά την έναρξη του πολέμου, επιβεβαιώνονται πλήρως οι επιδιώξεις και τα σχέδια του Περικλή, ο οποίος είχε παρουσιάσει ως τελικό στόχο της αθηναϊκής στρατηγικής να αναγκάσει τους εχθρούς της να ζητήσουν οι ίδιοι τη σύναψη ειρήνης και να αναγνωρίσουν τις αθηναϊκές κτήσεις και τη σφαίρα επιρροής της Αθήνας³³⁹.

Οι Σπαρτιάτες δείχνουν έμπρακτα τη θέλησή τους για την οριστική λήξη του πολέμου, παραγνωρίζοντας το γεγονός πως υπήρχαν πάρα πολλοί σύμμαχοί τους που ούτε είχαν ερωτηθεί για αυτή την κίνηση σύναψης ειρήνης ούτε τα συμφέροντά τους ταυτίζονταν με τις σπαρτιατικές επιδιώξεις, μιας και οι ειδικά οι Θηβαίοι και οι Κορίνθιοι θα έβλεπαν την Αθήνα να δυναμώνει κι άλλο και αυτή τη φορά με την πλήρη αποδοχή και συγκατάβαση της Σπάρτης. Το πιθανότερο, λοιπόν, είναι πως οι συμμαχικές της Σπάρτης πόλεις, και ειδικά οι δύο προαναφερθείσες, θα δημιουργούσαν τεράστιο θέμα στην ηγέτιδα πόλη της Πελοποννησιακής συμμαχίας. Παράλληλα, και οι υπόλοιπες ελληνικές πόλεις θα αντιλαμβάνονταν πως η Σπάρτη αναιρούσε από μόνη της τις διακηρύξεις της για απελευθέρωση των Ελλήνων,

³³⁶ Hornblower Simon (2006)²,301

³³⁷ Kagan Donald (2004),222

³³⁸ Παναγόπουλος Ανδρέας (2002),78

³³⁹ Wilcken Ulrich (1976),220

συνάπτοντας μια συνθήκη ειρήνης που βόλευε μόνο εκείνη και όχι τις ελληνικές πόλεις που είχαν πιστέψει τις διακηρύξεις των Σπαρτιατών³⁴⁰.

Η στιγμή μοιάζει ιδανική για τους Αθηναίους για να κλείσουν μια συμφωνία ιδιαίτερα επωφελή γι' αυτούς. Αν ζούσε ο Περικλής, είναι σχεδόν σίγουρο πως θα δεχόταν απερίφραστα τις σπαρτιατικές προτάσεις³⁴¹. Ο Περικλής, όμως, δε ζει και ο ηγέτης των Αθηναίων εκείνη τη δεδομένη στιγμή είναι ο ακριβώς αντίθετος τύπος πολιτικού.

Ο ηγέτης αυτός είναι ο Κλέων. Δημότης από τον ίδιο δήμο με τον Αριστοφάνη, αυτόν των Κυδαθηναίων, θα γίνει ο αγαπημένος ήρωας του κωμικού ποιητή που θα κατευθύνει πάνω του μέσω των έργων του την αγανάκτησή του για τον συνεχιζόμενο πόλεμο. Ο Κλέων είναι ο χαρακτηριστικός τύπος ανθρώπου που πλούτιζε από την αυξανόμενη αθηναϊκή κυριαρχία στον ελλαδικό χώρο. Δεν καταγόταν από κάποια παραδοσιακή αριστοκρατική οικογένεια και εξασκούσε το επάγγελμα του βυρσοδέψη ή βυρσοπώλη. Ανήκε στη δημοκρατική παράταξη και, αν χρησιμοποιούσαμε σημερινούς όρους, αν και αναχρονιστικούς, στην αριστερή ριζοσπαστική πλευρά της παράταξης αυτής³⁴².

Ο Κλέων διαθέτει σημαντικές ρητορικές ικανότητες και, παρόλο που είναι σχετικά άσχετος με τις πολεμικές συγκρούσεις, μέσω της δημαγωγικής του ικανότητας καταφέρνει να κερδίζει την εμπιστοσύνη μεγάλου μέρους του αθηναϊκού λαού και ειδικά αυτών που ανήκαν στα κατώτερα κοινωνικά στρώματα. Δεν είναι τυχαίο άλλωστε πως μια βασική του κίνηση ήταν η αύξηση της ημερήσιας δικαστικής αποζημίωσης από δύο σε τρεις οβολούς, δείχνοντας στους οπαδούς του πως ενδιαφέρεται πρωτίστως για το όφελος των απλών Αθηναίων πολιτών. Ένας τέτοιος άνθρωπος είναι λογικό να είναι υπέρμετρα φιλόδοξος και να θέλει, στην προκειμένη περίπτωση, το μεγαλύτερο δυνατό κέρδος από την Πύλο. Έτσι, παρά τις γενναίες σπαρτιατικές παραχωρήσεις, ο Κλέων θα επιδείξει αδιάλλακτη συμπεριφορά απέναντι στους Σπαρτιάτες απεσταλμένους, συμπεριφορά που θα διατηρήσει απέναντι τόσο στους εχθρούς της Αθήνας όσο και στους συμμάχους της μέχρι και τον θάνατό του³⁴³.

Ο Κλέων πείθει τους συμπολίτες του πως είναι η κατάλληλη ευκαιρία όχι μόνο να πιστοποιηθεί η αθηναϊκή κυριαρχία στα εδάφη που είχε ήδη πάρει αλλά να τους

³⁴⁰ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,212

³⁴¹ Finley John H. (2008),199

³⁴² Schuller Wolfgang (2001),71

³⁴³ Zimmermann Bernhard (2007),113

δοθούν και άλλα εδάφη, εδάφη που τα είχαν κατά τις δεκαετίες του 460π.Χ. και του 450π.Χ. αλλά όχι πια. Τα εδάφη αυτά είχαν χαθεί με τις Τριακονταετείς Σπονδές του 446π.Χ. και ήταν τα δύο σημαντικά λιμάνια των Μεγαρέων, η Νίσαια δηλαδή και οι Παγές, η Τροιζήνα και κάποιες περιοχές στην Αχαΐα³⁴⁴. Με αυτά τα εδάφη η Αθήνα θα έπαιρνε υπό τον πλήρη έλεγχό της τη Μεγαρίδα, ενώ θα έκλεινε σχεδόν από παντού την Κόρινθο. Το λογικό είναι πως αυτές οι απαιτήσεις μάλλον θα εκνεύριζαν μια τόσο ισχυρή πόλη όσο η Σπάρτη.

Εντούτοις, οι απεσταλμένοι δείχνουν έμπρακτα πως θέλουν την επίτευξη συμφωνίας ειρήνης, καθώς δεν απορρίπτουν την αθηναϊκή πρόταση, παρόλο που οπωσδήποτε θα τους δημιουργούσε τεράστια προβλήματα με τις άλλες πόλεις της Πελοποννησιακής συμμαχίας. Το μόνο που ζητούν από τους Αθηναίους είναι να τους δοθεί λίγος χρόνος για να συζητηθεί το θέμα και με τα άλλα μέλη της Πελοποννησιακής συμμαχίας, κάτι το οποίο οι Αθηναίοι δεν το δέχονται, δείχνοντας έμπρακτα κι αυτοί με τη σειρά τους το αντίθετο από τους Σπαρτιάτες, δηλαδή πως δεν είχαν καμία ειλικρινή διάθεση για τερματισμό του πολέμου αλλά επιζητούσαν την πλήρη κυριαρχία τους στον ελλαδικό χώρο³⁴⁵.

Μετά το ναυάγιο στις διαπραγματεύσεις, με αθηναϊκή φυσικά ευθύνη, οι Σπαρτιάτες απεσταλμένοι οδηγούνται πίσω στην Πύλο. Είχαν περάσει τρεις εβδομάδες από την έναρξη της ανακωχής στην περιοχή και οι εχθροπραξίες ξεκινούν και πάλι, με τις δύο πλευρές να αντιμετωπίζουν πλέον σοβαρό πρόβλημα ανεφοδιασμού³⁴⁶. Οι Αθηναίοι κατηγορούν τους Σπαρτιάτες πως παραβίασαν την ανακωχή και, με αυτή τη δικαιολογία, αρνούνται να τους επιστρέψουν τα 45 πολεμικά πλοία που είχαν πάρει ως εγγύηση για την ανακωχή, εκμηδενίζοντας έτσι την όποια ισχύ είχε ο σπαρτιατικός στόλος³⁴⁷.

Τα προβλήματα που παρουσιάζονται στον ανεφοδιασμό των Αθηναίων στην Πύλο, αλλά και η παράταση της αβέβαιης κατάστασης στην περιοχή, δημιουργούν δυσφορία και έντονες συζητήσεις στην αθηναϊκή Εκκλησία του δήμου. Οι δυνάμεις που διαθέτει ο Δημοσθένης στην περιοχή θεωρούνται πως δεν είναι επαρκείς για να κυριεύσουν τη Σφακτηρία, καθώς θα πρέπει να προσέχουν και ενδεχόμενη σπαρτιατική επίθεση από την ξηρά.

³⁴⁴ Botsford & Robinson (1979),253

³⁴⁵ Wilcken Ulrich (1976),220

³⁴⁶ Παναγόπουλος Ανδρέας (2002),75

³⁴⁷ Θουκ.4.23.1.

Ο Κλέων κατηγορεί τους συμπολίτες του πως, λόγω της διστακτικότητάς τους, δεν έχουν καταλάβει ακόμα τη Σφακτηρία. Προτείνει, λοιπόν, την αποστολή σημαντικών ενισχύσεων στην περιοχή υπό την ηγεσία του στρατηγού Νικία, ώστε να δοθεί ένα τέλος στην παρατεινόμενη κατάσταση³⁴⁸. Ο Νικίας είναι εκ των ηγετών της δημοκρατικής παράταξης αλλά είναι στο ακριβώς αντίθετο άκρο από τον Κλέωνα. Κατάγεται από αριστοκρατική οικογένεια και είναι, πάλι χρησιμοποιώντας αναχρονιστικές εκφράσεις, στη δεξιά πτέρυγα της δημοκρατικής παράταξης, στην πτέρυγα αυτή που θα παίζει σημαντικό ρόλο στις συνομιλίες με τη Σπάρτη τέσσερα χρόνια αργότερα και στην εξεύρεση, έστω και όχι οριστικής, λύσης για τον τερματισμό του πολέμου.

Ο Νικίας βρίσκει έναν φαινομενικά έξυπνο τρόπο να απαλλαγεί από τον πολιτικό του αντίπαλο. Του προτείνει να αναλάβει αυτός την αρχηγία του εκστρατευτικού σώματος που θα σταλεί ως ενίσχυση στην Πύλο, κάτι το οποίο ο Κλέων δέχεται³⁴⁹. Ο Νικίας, οπωσδήποτε, δεν πρέπει να πιστευε πως ο Κλέων είχε τις στρατιωτικές ικανότητες να επιτύχει τον στόχο του³⁵⁰. Δεν υπολόγισε, ωστόσο, πως στην Πύλο βρισκόταν και ο ικανότατος στρατηγός Δημοσθένης, ενώ οι Σπαρτιάτες της Σφακτηρίας έφταναν σιγά σιγά στα όριά τους από την έλλειψη εφοδίων. Αν η επιχείρηση δε στεφόταν από επιτυχία, οι εχθροί του Κλέωνα, τόσο στην ολιγαρχική όσο και μέσα στη δημοκρατική παραταξη, θα απαλλάσσονταν από έναν σημαντικό αντίπαλο. Αν πάλι η επιχείρηση πετύχαινε, ο Νικίας ήταν εξαιρετικά φιλόπατρις για να στερήσει από την πόλη του μια τόσο μεγάλη επιτυχία.

Μετά την πρόταση του Νικία, η Εκκλησία του δήμου παραδίδει στον Κλέωνα την ηγεσία του στρατιωτικού σώματος, αφού πρώτα τον διορίζει στρατηγό. Ο Κλέων έχει τόσο μεγάλη αυτοπεποίθηση και σιγουριά για την αίσια έκβαση της επιχείρησης, ώστε διακηρύττει πως τα πάντα στην Πύλο θα έχουν ολοκληρωθεί μέσα σε διάστημα 20 ημερών. Μέσα σε αυτό το χρονικό διάστημα θα έχει καταλάβει τη Σφακτηρία είτε με τους Σπαρτιάτες αιχμαλώτους είτε νεκρούς³⁵¹. Μάλιστα προκαλεί τους συμπολίτες του λέγοντας πως είναι τόσο εύκολη η επιχείρηση, ώστε δε θα πάρει μαζί του κανέναν Αθηναίο οπλίτη, αλλά θα χρειαστεί μόνο συμμαχικά στρατεύματα, οπλίτες από την Ίμβρο και τη Λήμνο, πελταστές από την Αίνο, 400 τοξότες και τα ήδη

³⁴⁸ Θουκ.4.27.5.

³⁴⁹ Wilcken Ulrich (1976),220

³⁵⁰ Botsford & Robinson (1979),253

³⁵¹ Zimmermann Bernhard (2007),114

υπάρχοντα στρατεύματα στην περιοχή της Πύλου³⁵². Η Λήμονος και η Ίμβρος, ως νησιά του βορειοανατολικού Αιγαίου, βρίσκονταν σχετικά κοντά στην Αίνο, η οποία ήταν μια πλούσια πόλη της Θράκης, 18 χιλιόμετρα μακριά από τον Δραβήσκο³⁵³.

Στη Σφακτηρία ο εφοδιασμός των αποκλεισμένων οπλιτών σταδιακά γίνεται αδύνατος. Κατά τη διάρκεια του αποκλεισμού, οι Σπαρτιάτες που βρίσκονταν στη στεριά είχαν βρει έναν ασφαλή γι' αυτούς τρόπο να εφοδιάζουν τους αποκλεισμένους συμπολίτες τους. Έστειλαν κατά τη διάρκεια της νύχτας βάρκες στις οποίες επέβαιναν είλωτες. Στους είλωτες, που μετέφεραν εφόδια με αυτόν τον τρόπο αλλά ακόμα και κολυμπώντας, τους υπόσχονταν την απελευθέρωσή τους. Ωστόσο, από μια στιγμή και έπειτα οι Αθηναίοι αντιλήφθηκαν την τακτική αυτή και έπιασαν τις βάρκες αυτές πριν προλάβουν να φτάσουν στη Σφακτηρία.

Τελικά φτάνει και ο Κλέων στην περιοχή με πολύ σημαντικές δυνάμεις, αρκετές να νικήσει τους Σπαρτιάτες της Σφακτηρίας. Αφού οι Αθηναίοι ζητούν από τους Σπαρτιάτες που βρίσκονταν στην Πύλο να πουν στους συντρόφους τους στη Σφακτηρία να παραδοθούν χωρίς μάχη, για να σωθούν, και αυτοί αρνούνται, έρχεται η μέρα της επίθεσης. Πριν ακόμη ξημερώσει, περισσότεροι από 800 οπλίτες του αθηναϊκού σώματος αποβιβάζονται στα νότια της Σφακτηρίας και επιτίθενται αιφνιδιαστικά στο πρώτο φυλάκιο των Σπαρτιατών, εξουδετερώνοντας τη δύναμη των 30 ανδρών που υπήρχε εκεί και δεν περίμενε την αθηναϊκή επίθεση³⁵⁴. Όταν ξημερώνει, αποβιβάζονται και ελαφρά οπλισμένοι άνδρες και επιτίθενται από τα πίσω και τα πλάγια στους Σπαρτιάτες, οι οποίοι δεν έχουν άλλη επιλογή από το να υποχωρούν συνεχώς προς τα βόρεια του νησιού, όπου προσπαθούν να αμυνθούν σε ένα παλιό οχυρό, έχοντας ωστόσο σημαντικές απώλειες, περίπου το ένα τρίτο του αρχικού τους αριθμού, και ανάμεσά τους τον αρχηγό τους, τον Επιτάδα³⁵⁵.

Σωτηρία δε φαίνεται να υπάρχει για τους οπλίτες, ενώ η κατάσταση γίνεται μη αναστρέψιμη, όταν ένα ελαφρά οπλισμένο σώμα στρατιωτών με οδηγό τον αρχηγό των Μεσσήνιων της Ναυπάκτου, ο οποίος γνώριζε πολύ καλά το μέρος, καταφέρνει να περάσει από ένα απόκρημνο σημείο και να βρεθεί πίσω από τους Σπαρτιάτες, οι οποίοι είναι τώρα αποκλεισμένοι και από τα βόρεια³⁵⁶. Το μόνο που τους απομένει, σύμφωνα με την κοινή λογική, είναι να παραδοθούν και το μόνο, σύμφωνα με τη

³⁵² *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,213

³⁵³ Hornblower Simon (2006)²,323

³⁵⁴ Kagan Donald (2004),231

³⁵⁵ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,213

³⁵⁶ Θουκ.4.36.2.

σπαρτιατική παράδοση, είναι να δώσουν μια τελευταία μάχη και να πεθάνουν πολεμώντας, ενθουμούμενοι τον Λεωνίδα και τους 300 στις Θερμοπύλες.

Επειδή είναι δύσκολο να αποφασίσουν τι θα πράξουν, ζητούν τη συμβουλή των συντρόφων τους που βρίσκονται στην Πύλο. Αυτοί τους δίνουν μια πλήρως ασαφή και διφορούμενη απάντηση, λέγοντάς τους να κάνουν ό,τι πιστεύουν οι ίδιοι, αρκεί όμως να μην είναι ατιμωτικό³⁵⁷. Ατιμωτικό για τη Σπάρτη, για τους ίδιους; Κανείς δεν το καταλαβαίνει αυτό. Και τι μπορεί να θεωρηθεί ως ατιμωτικό σε αυτήν την περίπτωση; Οφείλουμε να τονίσουμε πως καθ' όλη τη διάρκεια αυτών των γεγονότων οι Σπαρτιάτες και γενικότερα η Πελοποννησιακή συμμαχία δεν έκανε σχεδόν καμία στρατιωτική κίνηση για να βοηθήσει τους αποκλεισμένους οπλίτες.

Οι οπλίτες επιλέγουν τελικά να παραδοθούν τον Αύγουστο του 425π.Χ.. Από τους 420 που ήταν αρχικά, 128 είχαν σκοτωθεί στις μάχες και 292 είχαν απομείνει ζωντανοί, εκ των οποίων 120 ήταν Σπαρτιάτες όμοιοι, οι περισσότεροι μέλη των σημαντικότερων οικογενειών της πόλης. Το πιο εντυπωσιακό για τους Αθηναίους ήταν όταν είδαν από κοντά, μέσα στα τείχη της πόλης τους και μπροστά στα μάτια τους, τους Σπαρτιάτες αιχμάλωτους οπλίτες που έφερε ο ίδιος ο Κλέων πίσω στην Αθήνα, φανερά υπερήφανος και δικαιωμένος για την τακτική του³⁵⁸. Ο Κλέων μάλιστα έφερε τους αιχμαλώτους μόνος του, χωρίς τον ουσιαστικό ιθύνοντα νου της τεράστιας αθηναϊκής επιτυχίας στην Πύλο, τον Δημοσθένη, ο οποίος ήταν αυτός που συνέλαβε και ξεκίνησε την αθηναϊκή εμπλοκή στην περιοχή, ενώ και κατά τη διάρκεια της τελικής απόβασης στη Σφακτηρία έπαιξε σημαντικό ρόλο στην αθηναϊκή νίκη με την άριστη χρήση των τοξοτών και των πελταστών του³⁵⁹.

Η ενέργεια της παράδοσης των Σπαρτιατών επέφερε σημαντικά αποτελέσματα στην εξέλιξη του πολέμου. Αρχικά, προκάλεσε μεγάλη εντύπωση σε όλη την Ελλάδα το γεγονός ότι οι Σπαρτιάτες στη Σφακτηρία προτίμησαν να παραδοθούν παρά να θυσιάσουν για την πατρίδα, καταρρίπτοντας τη σχετική σπαρτιατική παράδοση, με πιο γνωστό της παράδειγμα την αυτοθυσία του βασιλιά Λεωνίδα και των ανδρών του στις Θερμοπύλες, το 480π.Χ.³⁶⁰. Το γεγονός ότι παραδόθηκαν οι οπλίτες μπορούσε να θεωρηθεί ως κάτι το εξαιρετικά ανάρμοστο για την αγωγή που έπαιρναν οι Σπαρτιάτες πολεμιστές και βασιζόταν στο περίφημο *ή ταν ή επί τας*. Συν τοις άλλοις, παρόλο που ο αριθμός των 120 Σπαρτιατών δε φαίνεται ιδιαίτερα μεγάλος, το

³⁵⁷ Θουκ.4.38.3.

³⁵⁸ Hornblower Simon (2005),281

³⁵⁹ Wilcken Ulrich (1976),220

³⁶⁰ Levy Edmond, (2008),367-368

γεγονός πως δημιούργησε τόσο μεγάλη αναστάτωση στην πόλη της Σπάρτης δείχνει πως η πόλη είχε ήδη αρχίσει να πάσχει από ολιγανθρωπία³⁶¹.

Παράλληλα, οι Πελοποννήσιοι σταμάτησαν τις ετήσιες ανοιξιάτικες εισβολές τους στην Αττική, υπό το φόβο της εκτέλεσης των 120 αιχμαλώτων στην Αθήνα Σπαρτιατών που ήταν, κατά κύριο λόγο, γόννοι καλών οικογενειών της πόλης³⁶². Οι Σπαρτιάτες προσπαθούν συνεχώς να βρουν τρόπο να απελευθερώσουν τους αιχμαλώτους. Στέλνουν πρεσβείες στην Αθήνα προσφέροντας σημαντικότερα ανταλλάγματα. Ο Κλέων, όμως, είναι ο απόλυτος κυρίαρχος της αθηναϊκής πολιτικής σκηνής και δε συζητά καν το ενδεχόμενο απόδοσης των αιχμαλώτων, προτρέποντας τους συμπολίτες του να παρουσιάζουν ολοένα και αυξανόμενες απαιτήσεις, ώστε να παρατείνεται η συγκεχυμένη κατάσταση για το ποια θα είναι η τύχη των αιχμαλώτων.

Οι σπαρτιατικές πρεσβείες προτείνουν ξανά τη σύναψη ειρήνης και μάλιστα γενικής αυτή τη φορά. Οι Αθηναίοι βρίσκονται σε ακόμα πιο πλεονεκτική θέση από αυτή που βρίσκονταν λίγο καιρό πριν, όταν ακόμη δεν είχαν παραδοθεί οι Σπαρτιάτες της Σφακτηρίας, αλλά η εμμονή και η αδηφαγία του φιλοπόλεμου Κλέωνα είτε να κερδίσει περισσότερα εδάφη είτε να δει τη Σπάρτη εντελώς νικημένη τον οδηγεί να παροτρύνει τους συμπολίτες του να αποπέμπουν τους Σπαρτιάτες απεσταλμένους, κάτι το οποίο και κάνουν. Ο τερματισμός του πολέμου και η αναγνώριση της αθηναϊκής κυριαρχίας από τη μεγάλη της αντίπαλο δεν επιτυγχάνεται, λοιπόν, με τεράστια ευθύνη να βαραίνει τον Κλέωνα, ευθύνη που γίνεται ακόμα μεγαλύτερη, αν αναλογιστεί κανείς τις αποτυχίες που θα ακολουθήσουν για την Αθήνα την επόμενη χρονιά³⁶³.

Οι αιχμάλωτοι θα δοθούν τελικά πίσω στη Σπάρτη μετά το τέλος του Αρχιδάμειου πολέμου, το 421π.Χ., ως ένας από τους βασικούς όρους για τη σύναψη της ειρήνης του Νικία. Οι Αθηναίοι τούς χρησιμοποίησαν επιμελώς ως το πιο δυνατό τους χαρτί για να ασκήσουν πίεση στους αντιπάλους τους και για να κλείσουν την όσο το δυνατόν καλύτερη γι' αυτούς συμφωνία³⁶⁴.

Όταν γύρισαν οι αιχμάλωτοι στην πόλη τους, αντιλήφθηκαν τι εννοούσαν οι σύντροφοί τους στην Πύλο, όταν τους είπαν να μην κάνουν κάτι το ατιμωτικό. Τα δικαιώματα των 120 ομοίων αφαιρέθηκαν, αν και αργότερα αποκαταστάθηκαν, διότι οι 5 Έφοροι έκριναν όχι ότι είχαν κάνει απαραίτητως κάτι το ατιμωτικό, αλλά πως ως

³⁶¹ Schuller Wolfgang (2001),71

³⁶² Παναγόπουλος Ανδρέας (2002),80

³⁶³ Παναγόπουλος Ανδρέας (2002),81

³⁶⁴ Zimmermann Bernhard (2007),114

ατιμωτικό θα το αντιμετωπίζαν οι υπόλοιποι συμπολίτες τους και αυτούς τους οπλίτες θα τους αντιμετωπίζαν ως κατώτερους. Έτσι, υπήρχε ο κίνδυνος, αισθανόμενοι κατά κάποιον τρόπο ως πολίτες δεύτερης διαλογής, να κάνουν κάποια επαναστατική κίνηση εναντίον της πόλης τους³⁶⁵.

Επίσης, οι Αθηναίοι εγκατέστησαν στην Πύλο Μεσσήνιους από τη Ναύπακτο, δημιουργώντας έτσι μια βάση και μια μόνιμη απειλή κοντά στη Σπάρτη και ένα καταφύγιο για τους είλωτες και τους Μεσσήνιους επαναστάτες³⁶⁶. Όσον αφορά τους Μεσσήνιους, μετά την επιτυχία της Πύλου αφιερώνουν στην Ολυμπία το περίφημο άγαλμα της Νίκης του Παιωνίου από τη δεκάτη της λείας που πήραν.

Ο Κλέων είναι ο αδιαφιλονίκητος θριαμβευτής της Πύλου. Παρόλο που ο Δημοσθένης υπήρξε αυτός που έβαλε τα θεμέλια για την αθηναϊκή νίκη, ο Κλέων ήταν αυτός που την ολοκλήρωσε και πήρε πάνω του όλη τη δόξα, εκπληρώνοντας την υπόσχεσή του πως μέσα σε 20 ημέρες θα ξεδιαλύνει την κατάσταση στην περιοχή της νοτιοδυτικής Μεσσηνίας. Ο Κλέων κερδίζει ισόβια σίτιση στο πρυτανείο και τιμητική θέση στο θέατρο, ενώ οι απόψεις του γίνονται δεκτές από τους Αθηναίους πολίτες.

Παρά τη μεγάλη επιτυχία των Αθηναίων στην Πύλο, το συμμαχικό ταμείο είχε αδειάσει από τις πολεμικές επιχειρήσεις. Έτσι, το 424π.Χ. οι Αθηναίοι ζητούν μεγαλύτερη εισφορά από τους συμμάχους, τριπλασιάζοντας το ποσό του φόρου, από 400 τάλαντα σε 1.460. Οι πόλεις μάλιστα που όφειλαν να πληρώσουν φόρο αυξάνονταν από 175 σε περίπου 400. Η ενέργεια αυτή, όπως και το γεγονός πως οι Αθηναίοι κάλεσαν τους αντιπροσώπους των πόλεων στην Αθήνα απλώς για να τους ανακοινώσουν την απόφασή τους και όχι για να συζητήσουν το θέμα οδηγεί πολλές πόλεις, κυρίως του βορείου Αιγαίου, να αποσκιρτήσουν από τη συμμαχία, με σοβαρά προβλήματα στη συνέχιση του πολέμου³⁶⁷.

Η απόφαση για την αύξηση της εισφοράς προέρχεται από ένα ψήφισμα που προτείνει ο Κλεώνυμος, ένας οπαδός του Κλέωνα, και αντικατοπτρίζει πλήρως την επιθετική τακτική που θέλει να ακολουθήσει ο Κλέων και οι πολιτικοί του φίλοι, πολλοί εκ των οποίων έχουν καταλάβει σημαντικά αξιώματα και έχουν εκλεγεί στρατηγοί, μια τακτική η οποία επιτάσσει, εκτός των άλλων, και πολυδάπανες εκστρατείες εκτός της Αττικής, το οικονομικό βάρος των οποίων δεν ήταν

³⁶⁵ Παναγόπουλος Ανδρέας (2002),83

³⁶⁶ Mosse Claude - Schnapp-Gourbeillon Annie (2001),281

³⁶⁷ Mosse Claude - Schnapp- Gourbeillon Annie (2001),281

διατεθειμένες να σηκώσουν οι συμμαχικές της Αθήνας πόλεις, πολλές εκ των οποίων εκδηλώνουν την έντονη δυσαρέσκειά τους³⁶⁸.

Τα χρήματα που πήραν με αυτόν τον τρόπο οι Αθηναίοι έδωσαν τη δυνατότητα στον Κλέωνα να αυξήσει τα χρήματα που έπαιρναν καθημερινά οι δικαστές για τις υπηρεσίες τους από 2 σε 3 οβολούς και να γίνει ακόμα πιο δημοφιλής ανάμεσα στους απλούς Αθηναίους πολίτες.

Από την άλλη πλευρά, οι λαϊκίστικες πρακτικές του Κλέωνα δημιουργούν ακόμα μεγαλύτερες αντιπάθειες για το πρόσωπό του στον κύκλο των συντηρητικών Αθηναίων, κάτι το οποίο φάνηκε και στο έργο *Ιππής* του Αριστοφάνη, το οποίο ανέβηκε λίγο μετά τα γεγονότα αυτά και κατηγορήσε ευθέως τον Κλέωνα, αν και δεν πέτυχε κάτι το αξιόλογο, εφόσον ο Κλέων εκλέχτηκε στρατηγός λίγο αργότερα³⁶⁹. Στο αριστοφανικό αυτό έργο παρουσιάζεται ο βυρσοδέψης Παφλαγόνας, δηλαδή ο Κλέων, να εξαπατά τους Αθηναίους και τελικά να ηττάται από τον αλλαντοπώλη Αγοράκριτο, δηλαδή τον Υπέρβολο. Περίπου την ίδια εποχή που ο Κλέων αυξάνει τον ηλιαστικό μισθό, οι Αθηναίοι ζητούν από τη Χίο να γκρεμίσει τα τείχη της, κάτι το οποίο και κάνει, πιθανότατα εξαιτίας της εκδήλωσης έντονης δυσφορίας από την πλευρά του νησιού για την αύξηση του συμμαχικού φόρου.

Εν κατακλείδι, η νίκη των Αθηναίων στη Σφακτηρία αποτελεί την πιο εντυπωσιακή και ουσιαστική συνάμα επιτυχία τους κατά τη διάρκεια του δεκαετούς Αρχιδάμειου πολέμου και μία από τις πιο σημαντικές καθ' όλη τη διάρκεια του Πελοποννησιακού πολέμου.

Επιχειρήσεις στη ΒΑ Πελοπόννησο

Ο Νικίας βρίσκεται σε μειονεκτική θέση έναντι του Κλέωνα. Στις αρχές του φθινοπώρου του 425π.Χ. ο Νικίας ξεκινά με περισσότερα από 80 πλοία και 2.000 Αθηναίους οπλίτες, 200 ιππείς και πολλούς συμμάχους Μιλησίους, Ανδρείους, Καρυστίους και άλλους εναντίον της Κορινθίας³⁷⁰. Ο αθηναϊκός στρατός αποβιβάζεται βράδυ στη Σολύγεια και συγκρούεται με ένα σώμα Κορινθίων οπλιτών, με τους Αθηναίους να βγαίνουν νικητές. Στη συνέχεια, όμως, καταφθάνει όλος ο υπόλοιπος κορινθιακός στρατός και οι Αθηναίοι, έχοντας υποδεέστερες δυνάμεις,

³⁶⁸ Wilcken Ulrich (1976),221

³⁶⁹ Botsford & Robinson (1979),254

³⁷⁰ Θουκ.4.42.1.

αποφασίζουν να αποχωρήσουν από τη Σολύγεια³⁷¹. Τότε στρέφονται εναντίον των παραλίων της Κορινθίας και της Επιδαύρου, τα οποία και λεηλατούν. Η σημαντική, ωστόσο, επιτυχία τους είναι πως επιτίθενται και καταλαμβάνουν τα Μέθανα, δημιουργώντας οχυρό στον στενό ισθμό που ενώνει τα Μέθανα με την Πελοπόννησο και αποκτώντας έτσι μια ακόμη βάση στην Πελοπόννησο μετά την Πύλο. Η σημασία των Μεθάνων έγκειται στο ότι αποτελούν την πρώτη αθηναϊκή βάση στη βορειοανατολική Πελοπόννησο, δίνοντας στους Αθηναίους τη δυνατότητα να κάνουν επιθέσεις εναντίον της Επιδαύρου, της Τροιζήνας, των Αλιέων³⁷².

---

³⁷¹ Θουκ.4.44.5.

³⁷² *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,216

ΙΔ΄ κεφάλαιο: Αθηναϊκές πρωτοβουλίες

Επίθεση εναντίον Κυθήρων

Η επιτυχημένη τακτική στην Πύλο το 425π.Χ., οδηγεί τους Αθηναίους να συνεχίσουν τέτοιου είδους επιχειρήσεις. Επιχειρούν δηλαδή να οχυρώνουν περιοχές εκτός Αττικής και ειδικά σε μέρη κοντά στη Σπάρτη, αντίθετα με το αρχικό σχέδιο δράσης του Περικλή. Το καλοκαίρι του 424π.Χ. ο Νικίας επιχειρεί να αντισταθμίσει τη μεγάλη νίκη του Κλέωνα, έναν χρόνο πριν στην Πύλο, καθώς το παιχνίδι εξουσίας ανάμεσα στους δύο άνδρες συνεχίζεται και θα συνεχίζεται μέχρι τον θάνατο του Κλέωνα στην Αμφίπολη, δύο χρόνια αργότερα.

Την ηγεσία του εκστρατευτικού σώματος που κινείται προς τα Κύθηρα έχει ο στρατηγός Νικίας μαζί με τους στρατηγούς Νικόστρατο και Αυτοκλή³⁷³. Η επιθετική δύναμη αποτελείται από 60 πλοία με 2.000 οπλίτες, ιππείς και συμμαχικά στρατεύματα, κυρίως από τη Μίλητο³⁷⁴. Τα Κύθηρα βρίσκονται σε εξαιρετική θέση, ανάμεσα στα ακρωτήρια του Ταΐναρου και του Μαλέα, ακόμα πιο κοντά στη Σπάρτη από την Πύλο, την οποία είχαν οχυρώσει οι Αθηναίοι έναν χρόνο πριν³⁷⁵. Το νησί προστατεύει όλη τη Λακωνία από τα νότια, ενώ αποτελεί ενδιάμεσο σταθμό για ταξίδια από την Πελοπόννησο προς την Κρήτη, τη Λιβύη και την Αίγυπτο και οι Σπαρτιάτες υπολογίζουν πολύ σε αυτό³⁷⁶. Οι κάτοικοι του νησιού ανήκαν στην κατηγορία των Λακεδαιμονίων περιοίκων, αυτών δηλαδή που κατοικούσαν σε πόλεις και χωριά έξω από τη Σπάρτη. Οι περίοικοι αποτελούσαν τη δεύτερη τη τάξει κοινωνική ομάδα της Σπάρτης μετά από τους όμοιους Σπαρτιάτες. Οι περίοικοι δεν είχαν πολιτικά δικαιώματα αλλά είχαν την υποχρέωση να υπηρετούν στον σπαρτιατικό στρατό και να ακολουθούν τους Σπαρτιάτες στις εκστρατείες τους.

Η αθηναϊκή επίθεση ξεκινά από την πόλη Σκάνδεια, την οποία και καταλαμβάνουν εύκολα. Έπειτα, αφού λεηλατούν το νησί, στρέφονται προς την πόλη των Κυθήρων³⁷⁷. Οι υπερασπιστές της πόλης πηγαίνουν στην ακρόπολη, αλλά η αθηναϊκή πολιορκία γρήγορα φτάνει στο τέλος της, μιας και οι Κυθήριοι αντιλαμβάνονται πως

³⁷³ Kagan Donald (2004),239

³⁷⁴ Θουκ.4.53.1.

³⁷⁵ Hornblower Simon (2006)²,356

³⁷⁶ Παναγόπουλος Ανδρέας (2002),84

³⁷⁷ Kagan Donald (2004),240

δεν έχουν ελπίδα σωτηρίας, καθώς δεν μπορεί να έρθει κάποιος πελοποννησιακός στόλος και να αντιπαρατεθεί με τους Αθηναίους, ενώ είναι πρόσφατα και τα συμβάντα στην Πύλο³⁷⁸.

Ο Νικίας τούς υπόσχεται πως δε θα τους σκοτώσει ούτε θα τους εκδιώξει από το νησί και οι κάτοικοι της πόλης παραδίδονται. Οι Αθηναίοι αφήνουν φρουρά στο νησί, το οποίο πλέον καθίσταται μια αρκετά προκεχωρημένη βάση τους υπερβολικά κοντά στη Σπάρτη³⁷⁹. Στη συνέχεια, ο αθηναϊκός στόλος περνά απέναντι από τα Κύθηρα, στη Λακωνία, και για 7 ημέρες λεηλατεί τα παράλια, προτού επιστρέψει στα Κύθηρα και αφού περίμενε άδικα κάποια σπαρτιατική ενέργεια. Η Σπάρτη, όμως, μετά τα γεγονότα της Πύλου έχει απωλέσει εν μέρει την επιθετικότητά της και δεν μπορεί να βρει το θάρρος να αντιμετωπίσει τους Αθηναίους ακόμα και τόσο κοντά στην ίδια την πόλη³⁸⁰.

Η κατάληψη των Κυθήρων δίνει τη δυνατότητα στους Αθηναίους να κάνουν άμεσες επιθέσεις εναντίον των εχθρών τους. Ωστόσο, οι Αθηναίοι επιβάλλουν φόρο 4 ταλάντων στο νησί, έναν αρκετά υψηλό φόρο για ένα νησί που σίγουρα θα μπορούσε να προσφέρει σημαντικές υπηρεσίες στην Αθηναϊκή συμμαχία λόγω της εγγύτητάς του με τη Σπάρτη³⁸¹. Πέρα από την κατάληψη των Κυθήρων, η κατάσταση στη Σπάρτη δεν είναι ιδιαίτερα καλή, καθώς εκκρεμεί ακόμα η τύχη των αιχμαλώτων από την Πύλο.

Μετά την κατάληψη των Κυθήρων, οι Αθηναίοι πηγαίνουν στα ανατολικά της Πελοποννήσου, στην Κυνουρία της Αρκαδίας. Εκεί, στη Θυρέα, μια περιοχή στα σύνορα Αρκαδίας και Λακωνίας, είχαν εγκαταστήσει οι Σπαρτιάτες τους Αιγινήτες που εκδιώχθηκαν από τους Αθηναίους το 431π.Χ. από το νησί τους. Οι Αιγινήτες βλέπουν τα αθηναϊκά πλοία που πλησιάζουν το λιμάνι και ζητούν την άμεση βοήθεια μιας σπαρτιατικής φρουράς που βρισκόταν στην περιοχή. Παράλληλα, οι Αιγινήτες πηγαίνουν και οχυρώνονται στο άνω μέρος της πόλης. Οι Σπαρτιάτες, όμως, αρνούνται να βοηθήσουν με το σκεπτικό πως ίσως αποκλειστούν μέσα στα τείχη από τους Αθηναίους, έχοντας οπωσδήποτε στο μυαλό τους αυτό που έπαθαν οι συμπολίτες τους στη Σφακτηρία, και πηγαίνουν προς τα υψώματα παρακολουθώντας αμέτοχοι τα γεγονότα³⁸².

³⁷⁸ Θουκ.4.54.2.

³⁷⁹ Παναγόπουλος Ανδρέας (2002),85

³⁸⁰ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,216

³⁸¹ Hornblower Simon (2005),281

³⁸² Θουκ.4.57.2.

Έτσι, η επίθεση των υπέρτερων αριθμητικά Αθηναίων δε βρίσκει σημαντική αντίσταση από τους κατοίκους της πόλης που καταλαμβάνεται εύκολα. Οι Αθηναίοι παίρνουν λάφυρα, πυρπολούν την πόλη και στέλνουν στην Αθήνα όσους έπιασαν αιχμαλώτους³⁸³. Λόγω της μεγάλης έχθρας των δύο πόλεων, μιας και η Αίγινα ήταν σύμμαχος της Σπάρτης, παρά την εγγύτητά της με την Αθήνα, οι Αθηναίοι συμπεριφέρθηκαν άσχημα στους Αιγινήτες αιχμαλώτους και, ίσως, τους σκότωσαν. Μαζί με τους Αιγινήτες οι Αθηναίοι συνέλαβαν αιχμάλωτο και τον αρχηγό της φρουράς της πόλης, ο οποίος ήταν ο Λακεδαιμόνιος Τάνταλος, γιος του Πατροκλή. Τον μετέφεραν τραυματισμένο στην Αθήνα και τον φυλάκισαν μαζί με τους αιχμάλωτους Σπαρτιάτες από τη Σφακτηρία³⁸⁴.

Επίθεση εναντίον Μεγάρων

Το 427π.Χ. οι Αθηναίοι κατέλαβαν τη Μινώα, ένα νησί έξω από τα Μέγαρα. Ενδεχόμενη κατάληψη των Μεγάρων θα απέκοπτε την Πελοπόννησο από τη Βοιωτία, η οποία θα απομονωνόταν πλήρως, μιας και οι Αθηναίοι είχαν ήδη κυριαρχήσει και στα δυτικά της, στη δυτική δηλαδή Στερεά.

Οι Αθηναίοι πραγματοποιούν την επιχείρησή τους προς τα τέλη του καλοκαιριού του 424π.Χ., λίγο μετά την κατάληψη των Κυθήρων και της Θυρέας της Κυνουρίας. Την ηγεσία των στρατευμάτων που ξεπερνούν τους 4.500 άνδρες έχουν οι στρατηγοί Δημοσθένης και Ιπποκράτης. Ο Δημοσθένης είναι ο γνωστός στρατηγός της επιτυχίας στην Πύλο, ενώ ο Ιπποκράτης είναι ανιψιός του Περικλή³⁸⁵. Το σχέδιο προϋποθέτει την ενεργό συμμετοχή των Μεγαρέων δημοκρατικών, οι οποίοι θα βοηθούσαν τους Αθηναίους να μπουν κρυφά και να καταλάβουν τα Μακρά τείχη που ένωναν τα Μέγαρα με το επίνειό τους, τη Νίσαια, και έτσι να αποκόψουν την παροχή βοήθεια από τους Πελοποννήσιους που βρίσκονταν στη Νίσαια προς τους Μεγαρείς που βρίσκονταν μέσα στην πόλη τους³⁸⁶.

Σύμφωνα με το σχέδιο, πριν ξημερώσει, ο αθηναϊκός στρατός πέρασε από τη Μινώα, την οποία κατείχε από το 427π.Χ., απέναντι στην ακτή, κοντά στα τείχη. Οι Μεγαρείς δημοκρατικοί που τους περίμεναν, άνοιξαν μία από τις πύλες και οι Αθηναίοι μπήκαν μέσα, καταλαμβάνοντας ένα μέρος των Μακρών τειχών και

³⁸³ Θουκ.4.57.3.

³⁸⁴ Παναγόπουλος Ανδρέας (2002),86

³⁸⁵ Hornblower Simon (2006)²,380

³⁸⁶ Θουκ.4.66.4.

αποκόπτοντας με αυτόν τον τρόπο τη Νίσαια από τα Μέγαρα, εφόσον για να σταλούν ενισχύσεις από τη μια πλευρά στην άλλη θα έπρεπε να αντιμετωπίσουν αναγκαστικά τους Αθηναίους³⁸⁷.

Οι Αθηναίοι αναμένουν την έξοδο του μεγαρικού στρατού από τα τείχη προς βοήθεια αυτών που βρίσκονται στη Νίσαια. Οι Μεγαρείς, όμως, δεν τολμούν να βγουν για να αντιμετωπίσουν τους Αθηναίους. Έτσι, αυτοί στρέφονται προς τη Νίσαια, την οποία αποκλείουν με τείχος και ξεκινούν να την πολιορκούν. Τάχιστα, μόλις το επόμενο βράδυ, η φρουρά της πόλης παραδίδεται και έτσι οι Αθηναίοι παίρνουν στα χέρια τους το λιμάνι των Μεγαρέων³⁸⁸.

Η κατάσταση φαίνεται δύσκολη για τους Πελοποννήσιους αλλά η τύχη είναι με το μέρος τους. Την περίοδο αυτή έτυχε να βρίσκεται στην Κορινθία ο Σπαρτιάτης στρατηγός Βρασίδας, ο οποίος ετοίμαζε μια εκστρατεία στη βόρεια Ελλάδα εναντίον των συμμάχων των Αθηναίων στη Χαλκιδική. Ο Βρασίδας είχε σωστά αντιληφθεί πως οι πόλεις της Χαλκιδικής και της Μακεδονίας ήταν ευπρόσβλητες από στρατό ξηράς, ενώ ήταν γνωστό πως με δυσκολία υπέφεραν την παρουσία τους στην αθηναϊκή κηδεμονία και επιθυμούσαν να απαλλαγούν από αυτή³⁸⁹.

Ο Βρασίδας μαθαίνει τι συμβαίνει στα Μέγαρα και καταφθάνει γρήγορα με μεγάλες δυνάμεις, τις οποίες αποτελούν 2.700 Κορίνθιοι, 600 Σικυώνιοι, 400 Φλειάσιοι και άλλοι, ενώ από τη Βοιωτία έρχονται άλλοι 2.000 οπλίτες και 600 ιππείς. Οι Αθηναίοι βλέποντας τις δυνάμεις αυτές να έρχονται οπισθοχωρούν και οχυρώνονται στη Νίσαια, ενώ ο Βρασίδας με τους στρατιώτες του μπαίνει στα Μέγαρα. Η αθηναϊκή επιχείρηση απέτυχε, αφού δεν επετεύχθη ο βασικός της στόχος, δηλαδή η κατάληψη των Μεγάρων, ενώ η άφιξη του Βρασίδα ματαίωσε και κάθε απόπειρα νέας προσπάθειας, τουλάχιστον άμεσης.

Μέσα στην πόλη των Μεγάρων οι ολιγαρχικοί βρίσκουν την ευκαιρία να απαλλαγούν οριστικά από τους αντιπάλους τους, τόσο από αυτούς που βοήθησαν τους Αθηναίους όσο και από πολλούς περισσότερους που δεν είχαν πράξει κάτι. Κατηγορούν, λοιπόν, και στη συνέχεια εκτελούν περίπου 100 Μεγαρείς δημοκρατικούς πως συνεργάστηκαν με τους Αθηναίους για την κατάληψη της εξουσίας³⁹⁰. Κάποιοι συνεργάστηκαν με τους Αθηναίους. Πολλοί, όμως, κατηγορήθηκαν για προσωπικούς λόγους και με αυτόν τον τρόπο οι ολιγαρχικοί των

³⁸⁷ Finley John H. (2008),203

³⁸⁸ Παναγόπουλος Ανδρέας (2002),88

³⁸⁹ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,219

³⁹⁰ Θουκ.4.74.3.

Μεγάρων απαλλάσσονται και από τους πολιτικούς τους αντιπάλους, αλλά και από ανθρώπους με τους οποίους είχαν, κυρίως, προσωπικές διαφορές³⁹¹.

Η πλήρης επικράτηση των ολιγαρχικών στα Μέγαρα οδήγησε και στην επιστροφή των εξόριστων Μεγαρέων ολιγαρχικών από τις Παγές, το άλλο σημαντικό λιμάνι των Μεγάρων. Η απόπειρα των Αθηναίων να εγκαθιδρύσουν δημοκρατικό καθεστώς στην πόλη είχε αποτύχει και μαζί είχε αποτύχει και η πιο σοβαρή προσπάθειά τους να αποκόψουν την Πελοπόννησο από τη Βοιωτία και να απομονώσουν πλήρως την τελευταία³⁹². Η κεντρική Ελλάδα, από τη Βοιωτία στα βόρεια έως την Κορινθία στα νότια, έχει μετατραπεί στον χώρο που σχεδόν αποκλειστικά γίνονται οι αθηναϊκές επιχειρήσεις.

Μετά την αποτυχία στα Μέγαρα, η κατάσταση για την Αθήνα δυσκολεύει και στη βόρεια Ελλάδα. Ο βασιλιάς της Μακεδονίας, ο Περδίκκας, αλλάζει για μια ακόμη φορά πλευρά και συμμαχεί με τους Σπαρτιάτες, ζητώντας από αυτούς ενισχύσεις για την εκστρατεία του εναντίον του Αρραβαίου της Λυγκηστίδας στη δυτική Μακεδονία., λέγοντάς τους πως θα πληρώσει αυτός τα έξοδα των Σπαρτιατών για την εκστρατεία. Οι Σπαρτιάτες γνωρίζουν πως έχουν μια ευκαιρία να πάρουν με το μέρος τους πόλεις της βόρειας Ελλάδας, αλλά και να ανακουφίσουν τη Λακωνία, η οποία είναι αποκλεισμένη από τα δυτικά, λόγω της Πύλου, και από τα νότια, λόγω των Κυθήρων, διότι οι Αθηναίοι ίσως έστελναν και αυτοί δυνάμεις στη βόρεια Ελλάδα³⁹³.

Εντούτοις, το σχέδιο των Σπαρτιατών δεν επιτεύχθηκε πλήρως. Ενεκρίθη η αποστολή μιας μικρής δύναμης, αποτελούμενης από 1.000 Πελοποννήσιους οπλίτες και 700 είλωτες³⁹⁴. Τελικά, ο πελοποννησιακός στρατός, υπό την ηγεσία του Βρασίδα, αφού περνά από την Ηράκλεια, μπαίνει στη Θεσσαλία και από εκεί στη Μακεδονία, όπου στο Δίον γίνεται συνάντηση του Βρασίδα με τον Περδίκκα, ο οποίος τελικά του λέει πως θα αναλάβει τα μισά έξοδα του ανεφοδιασμού των Πελοποννησίων³⁹⁵. Στη Χαλκιδική η Όλυνθος προέβη σε συνοικισμό και ίδρυση συμμαχίας των Χαλκιδέων, υπό την ηγεσία της φυσικά. Οι Αθηναίοι, οι οποίοι ήδη είχαν διεσπαρμένα τα στρατεύματά τους σε πολλά μέρη, δεν είχαν τη δυνατότητα να

³⁹¹ Παναγόπουλος Ανδρέας (2002),90

³⁹² *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,217

³⁹³ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,219

³⁹⁴ Hornblower Simon (2006)²,411

³⁹⁵ Θουκ.4.83.5.

στείλουν μεγάλες δυνάμεις για να ξεκαθαρίσουν την κατάσταση στη Χαλκιδική και έτσι δεν καταφέρνουν να υποτάξουν τους Χαλκιδείς και τους Βοττιαίους³⁹⁶.

---

³⁹⁶ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,219

ΙΕ΄ κεφάλαιο: Αθηναϊκή επιχείρηση εναντίον Βοιωτίας

Ενώ το 425π.Χ. θεωρείται πετυχημένη χρονιά για τους Αθηναίους με τα γεγονότα της Σφακτηρίας, το 424π.Χ. θα κλείσει με δύο μεγάλες αθηναϊκές αποτυχίες. Η πρώτη είναι στα Μέγαρα, η δεύτερη στη Βοιωτία. Οι Αθηναίοι νιώθουν πανίσχυροι και, ακολουθώντας τη νέα τακτική των εκστρατειών που προωθούσε ο Κλέων, γίνεται νέα προσπάθεια για την υποταγή της Βοιωτίας, μετά την αποτυχημένη, έναν περίπου χρόνο πριν. Αν η προσπάθεια πετύχαινε, οι Αθηναίοι θα εγκαθιστούσαν φιλοαθηναϊκές παρατάξεις στη Βοιωτία και θα αποκτούσαν τον πλήρη έλεγχο της κεντρικής Ελλάδας, αφαιρώντας από την εξίσωση τον πιο σημαντικό στρατιωτικά αντίπαλό τους εκτός Πελοποννήσου.

Οι Αθηναίοι καταρτίζουν ένα σχέδιο πολλαπλής επίθεσης προς την εχθρική τους περιοχή που βασιζόταν σε τρεις κινήσεις. Ο στρατηγός Δημοσθένης θα έκανε επίθεση από τα νότια, μέσω του Κορινθιακού κόλπου. Παράλληλα, μια φιλοαθηναϊκή επανάσταση θα ξεσπούσε στη βοιωτική πόλη Χαιρώνεια, στα βόρεια της Βοιωτίας, ενώ αθηναϊκός στρατός υπό τον στρατηγό Ιπποκράτη θα κατευθυνόταν από τα βορειοδυτικά της Αθήνας μέσα στη Βοιωτία και θα χτυπούσε το Δήλιο, το οποίο βρισκόταν σε εξαιρετικό σημείο για το χρησιμοποιούν οι Αθηναίοι ως βάση εξόρμησης εναντίον της κυριότερης βοιωτικής πόλης, της Θήβας, αλλά και για να λειτουργήσει ως καταφύγιο στους δημοκρατικούς της Βοιωτίας, οι οποίοι θα είχαν έτσι ένα μέρος να τους προστατεύει³⁹⁷.

Το σχέδιο είναι αρκετά παρακινδυνευμένο και πολύπλοκο καθώς, για να μην αντιμετωπίσουν οι Αθηναίοι ενωμένες τις δυνάμεις των Βοιωτών, έπρεπε την ίδια μέρα να πραγματοποιηθούν και τα τρία μέρη του σχεδίου, ώστε οι Βοιωτοί να διασπείρουν τις δυνάμεις τους στις τρεις περιπτώσεις³⁹⁸.

Η εκστρατεία ξεκινά προς το τέλος του καλοκαιριού του 424π.Χ. και τη διεύθυνση των επιχειρήσεων έχουν αναλάβει οι δύο Αθηναίοι στρατηγοί που δεν κατάφεραν, λίγο καιρό πριν, να καταλάβουν τα Μέγαρα, ο Δημοσθένης και ο Ιπποκράτης³⁹⁹. Η επιτυχία του σχεδίου βασίζεται στον τέλειο συγχρονισμό των τριών σημείων του σχεδίου. Εντούτοις, τίποτα δε θα έρθει έτσι όπως σχεδιάστηκε από τους Αθηναίους.

³⁹⁷ Finley John H. (2008),203

³⁹⁸ Θουκ.4.76.4.

³⁹⁹ Kagan Donald (2004),250

Αρχικά, ο Δημοσθένης θα αποβιβαστεί στα νότια της Βοιωτίας, αλλά νωρίτερα από την προβλεπόμενη ημέρα. Θα επιτεθεί εναντίον των Σιφών, ενός παραθαλάσσιου χωριού των Θεσπιέων στον Κρισαίο κόλπο, στα νοτιοδυτικά της Βοιωτίας, αλλά θα αποκρουσθεί, καθώς το αθηναϊκό σχέδιο είχε ήδη προδοθεί στους Βοιωτούς. Μετά την αποτυχία του αυτή, ο Δημοσθένης θα υποχωρήσει κάνοντας πρώτα μια νέα αποτυχημένη απόβαση, αυτή τη φορά στην περιοχή της Σικυωνίας⁴⁰⁰. Ο Δημοσθένης διαθέτει 40 πλοία με Αθηναίους και άλλους συμμάχους, πριν, όμως, αποβιβαστεί όλος ο στρατός του, δέχεται επίθεση από τον στρατό των Σικυώνιων και έτσι αναγκάζεται να επιβιβαστεί πάλι στα πλοία και να υποχωρήσει, ματαιώνοντας την επιχείρησή⁴⁰¹. Με αυτό τον τρόπο κλείνει αποτυχημένα το πρώτο κομμάτι του αθηναϊκού σχεδίου.

Παράλληλα, για το δεύτερο μέρος του σχεδίου, αυτό της επανάστασης στη Χαιρώνεια, δεν έγινε καν προσπάθεια για την πραγματοποίησή του. Οι δημοκρατικοί της πόλης μαζί με τους εξόριστους δημοκρατικούς του Ορχομενού φοβήθηκαν την αντίσταση που θα συναντήσουν, μιας και είχαν γίνει γνωστά στους ολιγαρχικούς τα σχέδιά τους και έτσι δεν έκαναν καμία απόπειρα κατάληψης της εξουσίας.

Έτσι, το μόνο που απομένει είναι το τρίτο κομμάτι του αθηναϊκού σχεδίου, δηλαδή η απόβαση του Ιπποκράτη στο Δήλιο. Το χειρότερο στην υπόθεση δεν είναι πως δεν έγιναν τα άλλα δύο μέρη του αθηναϊκού σχεδίου αλλά πως δεν πληροφορήθηκε ο Ιπποκράτης για τα τεκταινόμενα στη Βοιωτία και, κυρίως, για την αποτυχία του Δημοσθένη στα νότια. Γι' αυτό και, αφού κατέλαβε το Δήλιο, το οποίο βρίσκεται στα ανατολικά της Βοιωτίας, απέναντι από την Εύβοια, και οχύρωσε την περιοχή, περίμενε τρεις ημέρες μέχρι να έρθει από τον νότο ο στρατός του Δημοσθένη, χωρίς να γνωρίζει πως έρχεται εναντίον του ολόκληρος ο βοιωτικός στρατός, ενωμένος και καθόλου διασπασμένος.

Όταν πέρασαν οι τρεις ημέρες, οι Αθηναίοι συνειδητοποιούν πως περιμένουν άσκοπα και ο Ιπποκράτης αποφασίζει να επιστρέψει στην Αττική, αφήνοντας μόνο μια φρουρά από 300 ιπείς στο οχυρό στο Δήλιο. Τα ελαφρά οπλισμένα τμήματα των Αθηναίων, οι μέτοικοι και οι σύμμαχοι που έπαιρναν μέρος στην εκστρατεία είχαν ήδη ξεκινήσει για την Αττική, ενώ το ίδιο ετοιμάζονταν να κάνουν και οι περισσότεροι από 7.000 Αθηναίοι οπλίτες, όταν φάνηκαν τα πρώτα σώματα του βοιωτικού στρατού. Οι 10 από τους 11 Βοιωτάρχες, βλέποντας τους Αθηναίους να

⁴⁰⁰ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,217

⁴⁰¹ Παναγόπουλος Ανδρέας (2002),92

αποχωρούν, θεωρούν πως πέτυχαν τον στόχο τους και το καλύτερο είναι να γυρίσουν πίσω. Ο ενδέκατος Βοιωτάρχης, όμως, ο Παγώνδας, έτυχε να είναι αρχιστράτηγος εκείνη τη συγκεκριμένη ημέρα και αυτός θεωρούσε πως έπρεπε να επιτεθούν στους Αθηναίους, όπερ και έγινε⁴⁰².

Οι Βοιωτοί διέθεταν μεγαλύτερες δυνάμεις από τους αντιπάλους τους. Περίπου 7.000 οπλίτες, 1.000 άριστα εκπαιδευμένους ιππείς, 500 πελταστές και 10.000 ψιλούς⁴⁰³. Η υπεροχή των Βοιωτών θα γίνει πιο ουσιαστική με την εξαιρετικά καινοτόμο τακτική που θα εφαρμόσει ο Παγώνδας. Παρατάσσει τους άνδρες του πίσω από έναν λόφο, ώστε να μην μπορούν να τους δουν οι Αθηναίοι και να αντιληφθούν τι σχεδιάζει, ενώ κρυμμένο πίσω από λόφο κράτησε και το ιππικό του. Αυτό, όμως, που θα ανατρέψει την κατάσταση είναι η περίφημη τακτική της λοξής φάλαγγας, τακτική που θα χρησιμοποιήσουν και θα τελειοποιήσουν αργότερα ο μεγαλύτερος Θηβαίος στρατηγός, ο Επαμεινώνδας, και ο μεγαλύτερος Μακεδόνας και Έλληνας στρατηλάτης, αλλά και όμηρος για αρκετά χρόνια στη Θήβα, όπου και έμαθε αυτή την τακτική, ο Μέγας Αλέξανδρος⁴⁰⁴.

Ο Παγώνδας παρατάσσει στην αριστερή πλευρά της παράταξής του τους οπλίτες που ήταν από μέρη της Βοιωτίας αλλά όχι από τη Θήβα, όπως τους Θεσπιείς, τους Ταναγραίους και τους Ορχομένιους, στο συνηθισμένο για τους ελληνικούς στρατούς βάθος των 8 ανδρών, κάτι το οποίο κάνουν και οι Αθηναίοι στην απέναντι δική τους δεξιά πτέρυγα⁴⁰⁵. Στα άκρα των δύο πλευρών και οι δύο στρατοί τοποθετούν τους ελαφρά οπλισμένους, τους ψιλούς ή τους πελταστές που διέθεταν. Η καινοτομία, λοιπόν, έγινε στη δεξιά πλευρά του βοιωτικού στρατού. Εκεί ο Παγώνδας τοποθετεί τους Θηβαίους, τους καλύτερους δηλαδή πολεμιστές του στρατού, όχι όμως σε βάθος 8 ανδρών αλλά 25⁴⁰⁶. Με αυτόν τον τρόπο αιφνιδιάζει την αριστερή πτέρυγα των Αθηναίων, η οποία με βάθος 8 ανδρών έχει εξαρχής μεγάλες απώλειες, καθώς αντιμετωπίζει υπερδιπλάσια δύναμη ανδρών. Οι Αθηναίοι νικούν στο κέντρο και στα δεξιά της παράταξής τους, αλλά οι απώλειές τους στην αριστερή πλευρά είναι τεράστιες και η επίθεση του κρυμμένου βοιωτικού ιππικού αποδιοργανώνει πλήρως την αθηναϊκή παράταξη οδηγώντας την σε άτακτη υποχώρηση⁴⁰⁷.

⁴⁰² *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,218

⁴⁰³ Θουκ.4.93.3.

⁴⁰⁴ Finley John H. (2008),203

⁴⁰⁵ Hornblower Simon (2006)²,463

⁴⁰⁶ Hornblower Simon (2006)²,465

⁴⁰⁷ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ2,225

Η υποχώρηση αυτή αναφέρεται και στο *Συμπόσιο* του Πλάτωνα και έχει καταστροφικά αποτελέσματα για τους Αθηναίους, οι οποίοι υφίστανται τρομερή ήττα αφήνοντας πάνω από 1.000 νεκρούς στο πεδίο της μάχης, έναντι περίπου 500 νεκρών Βοιωτών⁴⁰⁸. Ανάμεσα στους νεκρούς των Αθηναίων ήταν και ο στρατηγός Ιπποκράτης⁴⁰⁹. Μάλιστα οι αθηναϊκές απώλειες θα ήταν μεγαλύτερες αλλά η έλλειψη ορατότητας, καθώς βράδιαζε, ανάγκασε το ιππικό των επιτιθέμενων Βοιωτών και των Λοκρών που τους συνεπικουρούσαν να σταματήσει την καταδίωξη⁴¹⁰.

Τα απομεινάρια του αθηναϊκού στρατού επιστρέφουν ντροπιασμένα στην πόλη τους και η Αθήνα χάνει και τη δεύτερη και καλύτερη ευκαιρία που θα της παρουσιαστεί κατά τη διάρκεια του πολέμου να πάρει υπό τον έλεγχό της τη Βοιωτία και την κεντρική Ελλάδα και να αντιστρέψει εντελώς τους όρους στις χειρσαίες επιχειρήσεις, αλλάζοντας υπέρ της τον συσχετισμό δυνάμεων στην ξηρά και αφαιρώντας από τα δυτικά της έναν πολύ ισχυρό κίνδυνο, έτοιμο ανά πάσα στιγμή να την βλάψει⁴¹¹.

Οι Αθηναίοι είναι απογοητευμένοι και έτσι δε στέλνουν κάποια βοήθεια στους 300 ιππείς τους που είχαν οχυρωθεί στο Δήλιο. Ως φυσικό επακόλουθο αυτού, οι Βοιωτοί, 17 ημέρες μετά τη νίκη τους επί των Αθηναίων, με εξαιρετικά μεγάλες για τον σκοπό αυτό δυνάμεις, επιτίθενται και καταλαμβάνουν το αθηναϊκό φρούριο στο Δήλιο, αιχμαλωτίζοντας το μεγαλύτερο μέρος της φρουράς, περίπου 200 άνδρες, σκοτώνοντας αρκετούς, ενώ όσοι Αθηναίοι κατάφεραν να ξεφύγουν μπήκαν σε πλοία και επέστρεψαν στην Αθήνα τον Νοέμβριο του 424π.Χ.⁴¹².

Η ήττα στο Δήλιο έχει σοβαρές επιπτώσεις στην Αθήνα. Πολλοί αντιλαμβάνονται πως η τακτική που προωθούσε ο Κλέων για την πραγματοποίηση εκστρατειών εκτός Αττικής, ακόμα και τόσο κοντά, όπως στη Βοιωτία, δεν είναι η ενδεδειγμένη και ο Αθηναίος πολιτικός αρχίζει έντονα να αμφισβητείται. Συνάμα, οι φωνές υπέρ της σύναψης ειρήνης ολοένα και πολλαπλασιάζονται, ακόμα και μέσα στη δημοκρατική παράταξη. Επίσης, όπως αναφέρθηκε και πριν, οι Αθηναίοι έχασαν και τη δεύτερη ευκαιρία τους να πάρουν υπό τον έλεγχό τους την κεντρική Ελλάδα, αφού μετά την

⁴⁰⁸ Mosse Claude - Schnapp-Gourbeillon Annie (2001),281

⁴⁰⁹ Hornblower Simon (2006)²,487

⁴¹⁰ Θουκ.4.96.8.

⁴¹¹ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,217

⁴¹² Παναγόπουλος Ανδρέας (2002),92

αποτυχία τους στα δυτικά της Στερεάς Ελλάδας, τώρα αποτυγχάνουν και στα ανατολικά της περιοχής αυτής⁴¹³.

---

⁴¹³ Παναγόπουλος Ανδρέας (2002),91

ΙΣΤ΄ κεφάλαιο: Βόρεια Ελλάδα

Πολιορκία Αμφίπολης

Το πιο σημαντικό γεγονός της τελευταίας τριετίας του Αρχιδάμειου πολέμου ήταν πως πελοποννησιακός στρατός, υπό την ηγεσία του Σπαρτιάτη στρατηγού Βρασίδα, γιου του Τέλλιδος, έφτασε στις θρακικές ακτές, δηλαδή στη Χαλκιδική, το φθινόπωρο του 424π.Χ., εμφανίστηκε ως ο απελευθερωτής των ελληνικών πόλεων και οδήγησε πόλεις της περιοχής να αποχωρήσουν από την Αθηναϊκή συμμαχία, αν και η πλειοψηφία του πληθυσμού τους παρέμεινε φιλικά διακείμενη προς τους Αθηναίους⁴¹⁴.

Η πιο σημαντική από τις πόλεις της περιοχής είναι η Αμφίπολη, στον Στρυμόνα ποταμό, μια πόλη που βρισκόταν σε καίρια γεωγραφική θέση και ήταν το εμπορικό κέντρο της περιοχής. Οι Σπαρτιάτες πολιορκούν την πόλη και τελικά την κυριεύουν. Λόγω της αποτυχίας του, μάλιστα, να βοηθήσει την Αμφίπολη, εξορίστηκε για 20 χρόνια από την Αθήνα και ο στρατηγός που στάλθηκε για τη σωτηρία της πόλης, ο Θουκυδίδης⁴¹⁵. Ο Θουκυδίδης είχε ως έδρα του τη Θάσο και προσπάθησε με ανεπαρκείς δυνάμεις να βοηθήσει την Αμφίπολη, χωρίς όμως να το καταφέρει⁴¹⁶. Πέραν της Αμφίπολης, πόλεις όπως η Άκανθος και η Τορώνη, αποχωρούν από την Αθηναϊκή συμμαχία και στρέφονται στη Σπάρτη⁴¹⁷.

Η εκστρατεία του Βρασίδα εναντίον της Αμφίπολης είχε κάποια σημαντικά συμπεράσματα για την τακτική που ακολουθούσε πλέον η Σπάρτη. Αρχικά, πολλοί από τους στρατιώτες ήταν μισθοφόροι, κάτι που δείχνει ότι η Σπάρτη έχει ξεκινήσει να καταφεύγει σε μεθόδους που καταδίκαιζε κατά το παρελθόν, όπως η χρηματοδότηση από ξένες δυνάμεις, κάτι το οποίο θα κάνει και αργότερα με τα περσικά χρήματα⁴¹⁸. Παράλληλα, αρκετοί στρατιώτες ήταν απελευθερωμένοι είλωτες, κάτι που δείχνει και το ότι η Σπάρτη υποφέρει από λειψανδρία, όπως και το ότι οι Σπαρτιάτες όμοιοι δεν ήταν πρόθυμοι να συμμετάσχουν σε τόσο μακρινές

⁴¹⁴ Wilcken Ulrich (1976),222

⁴¹⁵ Μαρκαντωνάτος Γεράσιμος (2000),19

⁴¹⁶ Σούλης Ε.Μ. (1999),11

⁴¹⁷ Hornblower Simon (2005),281

⁴¹⁸ Mosse Claude - Schnapp-Gourbeillon Annie (2001),281

εκστρατείες⁴¹⁹. Η νίκη στην Αμφίπολη ουσιαστικά αντιστάθμισε την αθηναϊκή νίκη στην Πύλο.

Βρισκόμαστε στην αρχή του χειμώνα του 424/ 3π.Χ., γύρω στον Σεπτέμβριο, όταν πελοποννησιακά στρατεύματα υπό τον στρατηγό Βρασίδα αποβιβάζονται στη Χαλκιδική. Ο Βρασίδας, μια οπωσδήποτε χαρισματική προσωπικότητα και ο στρατηγός με τις σημαντικότερες επιτυχίες από την πελοποννησιακή πλευρά κατά τη διάρκεια του Αρχιδάμειου πολέμου, παρουσιάζεται ως ελευθερωτής στις πόλεις της Χαλκιδικής, διακηρύττοντας πως θα τις βοηθήσει να απαλλαχθούν από τον αθηναϊκό ζυγό. Οι πόλεις της περιοχής, στο μεγαλύτερο μέρος τους, υποφέρουν με δυσκολία τις υποχρεώσεις τους απέναντι στην Αθηναϊκή συμμαχία και η έλευση ενός αντίπαλου ερείσματος τούς δίνει τη δυνατότητα να εκφράσουν την αντίδρασή τους.

Αρχικά, ο Βρασίδας υπογράφει συνθήκη συμμαχίας με την Άκανθο, ενώ ακολουθεί η αποστασία της Σταγείρου, της Αργίλου και άλλων πόλεων από τη Ναυτική συμμαχία. Έτσι, έχοντας εξασφαλίσει την υποστήριξη αρκετών θεωρούμενων εχθρών του, στρέφεται εναντίον της πιο σημαντικής και ισχυρότερης πόλης της περιοχής, της Αμφίπολης. Η σημασία της πόλης έγκειται, εκτός των άλλων, στο γεγονός πως βρίσκεται κοντά τόσο στα ορυχεία χρυσού του Παγγαίου όρους όσο και στην ξυλεία που έπαιρναν οι Αθηναίοι από την περιοχή για τη ναυπήγηση πλοίων. Ο Βρασίδας κινείται προς τα νότια της πόλης, αφού πρώτα καταλαμβάνει τη γέφυρα του Στρυμόνα, και συλλαμβάνει όσους κατοίκους δεν είχαν προλάβει να μπουν μέσα στα τείχη της πόλης, ξεκινώντας την πολιορκία της⁴²⁰.

Οι πολιορκημένοι ζητούν βοήθεια από τους Αθηναίους. Οι μόνοι που μπορούν να βοηθήσουν είναι οι αθηναϊκές δυνάμεις που βρίσκονται ήδη στην περιοχή, διότι αποστολή ενισχύσεων από την ίδια την Αθήνα είναι σχεδόν αδύνατη, λόγω της εκστρατείας που έκαναν εκείνη την εποχή οι Αθηναίοι στη Βοιωτία, με τη γνωστή ατυχή κατάληξη στο Δήλιο. Οι πιο κοντινές αθηναϊκές δυνάμεις είναι χωρισμένες σε δύο μέρη. Ένα κομμάτι τους βρίσκεται ήδη στην Αμφίπολη υπό την ηγεσία του στρατηγού Ευκλή, ο οποίος απέτυχε να ανακόψει τους Σπαρτιάτες στη γέφυρα του Στρυμόνα, και ένα δεύτερο στη Θάσο. Η Θάσος απείχε περίπου 5 ½ ώρες από την Αμφίπολη⁴²¹.

⁴¹⁹ Mosse Claude - Schnapp- Gourbeillon Annie (2001),281

⁴²⁰ Παναγόπουλος Ανδρέας (2002),93

⁴²¹ Hornblower Simon (2006)²,508

Στη Θάσο, λοιπόν, είναι λίγα αθηναϊκά πλοία υπό την ηγεσία του στρατηγού Θουκυδίδη, του γνωστού δηλαδή ιστορικού, τα οποία έχουν την ευθύνη της περιπολίας στην περιοχή από την Ηίονα μέχρι τη Θάσο⁴²². Ο Θουκυδίδης έχει ιδιαίτερες σχέσεις με την περιοχή, λόγω του κτήματος που είχε στη Θράκη και των χρυσωρυχείων που είχε αγοράσει στην περιοχή αυτή. Γεννημένος το 460π.Χ., ο Θουκυδίδης κατάγεται από αριστοκρατική οικογένεια, όντας συγγενής και με τον Μιλτιάδη, τον αρχηγό των Αθηναίων στη μάχη του Μαραθώνα, το 490π.Χ.⁴²³. Ο Θουκυδίδης ανταποκρίνεται στο κάλεσμα για βοήθεια από τον Ευκλή, ενώ στην Αθήνα δεν αποφασίζεται η αποστολή ενισχύσεων, ίσως και από την πεποίθηση πως οι Σπαρτιάτες θα περίμεναν να περάσει πρώτα ο χειμώνας, πριν επιχειρήσουν επίθεση εναντίον της Αμφίπολης⁴²⁴.

Ο Βρασίδης γνωρίζει πως κοντά στην Αμφίπολη υπάρχει η αθηναϊκή δύναμη υπό τον Θουκυδίδη που θα έρθει σύντομα να βοηθήσει. Έτσι, δεν μπαίνει καν στη διαδικασία να στήσει μια πολύχρονη πολιορκία μπροστά στην πόλη. Αντιθέτως, επιχειρεί να καταλάβει την πόλη με διπλωματικά μέσα, παρέχοντας ιδιαίτερα ευνοϊκούς όρους στους πολιορκημένους κατοίκους, για να του παραδώσουν την πόλη. Ο Βρασίδης υπόσχεται την απελευθέρωση όλων όσων είχε συλλάβει έξω από τα τείχη της πόλης. Επίσης, δίνει το δικαίωμα σε όσους πολίτες ήθελαν, Αμφιπολίτες, Αθηναίους ή πολίτες άλλων πόλεων που βρίσκονταν μέσα στα τείχη, είτε να μείνουν στην πόλη, με τη διασφάλιση όλων των ατομικών και πολιτικών τους δικαιωμάτων, όπως και της περιουσίας τους, είτε να αποχωρήσουν μέσα σε διάστημα 5 ημερών, αφού πάρουν μαζί τους ό,τι μπορούν από την κινητή τους περιουσία⁴²⁵. Η πρόταση του Βρασίδα γίνεται αποδεκτή από τους πολιορκημένους για πολλούς λόγους. Όσοι ήταν κάτοικοι άλλων πόλεων διασφάλιζαν τη ζωή τους και την περιουσία τους. Το ίδιο ίσχυε και για τους Αμφιπολίτες, οι οποίοι επιπλέον είχαν και συγγενείς ανάμεσα σε αυτούς που είχαν αιχμαλωτιστεί έξω από τα τείχη της πόλης και τώρα θα απελευθερώνονταν. Τέλος, οι Αθηναίοι που βρίσκονταν μέσα στην πόλη σίγουρα θεωρούσαν πως σε περίπτωση κατάληψης της πόλης είτε θα εκτελούνταν είτε θα κρατούνταν ως αιχμάλωτοι, όπως ακριβώς είχε γίνει έναν χρόνο πριν και με τους Σπαρτιάτες της Σφακτηρίας⁴²⁶.

⁴²² Θουκ.4.104.4.

⁴²³ Mosse Claude - Schnapp- Gourbeillon Annie (2001),32

⁴²⁴ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,220

⁴²⁵ Θουκ.4.105.2.

⁴²⁶ Παναγόπουλος Ανδρέας (2002),94

Κι αν για τους Αμφιπολίτες και για τους πολίτες άλλων πόλεων υπάρχει εύλογη δικαιολογία για την πράξη τους, για τους Αθηναίους δεν υπάρχει καμία, εφόσον σύντομα θα έφταναν και οι ενισχύσεις με τον Θουκυδίδη. Ο Θουκυδίδης, μόλις έμαθε για τα τεκταινόμενα στην Αμφίπολη, ξεκινάει με τις δυνάμεις που διέθετε για να βοηθήσει. Η άπνοια, όμως, που επικρατεί δυσκολεύει την πορεία των πλοίων του Θουκυδίδη και, όταν φτάνει στην Αμφίπολη, η πόλη έχει ήδη παραδοθεί και περάσει στον έλεγχο των Σπαρτιατών. Μιας και δεν υπήρχε τρόπος να την επανακτήσει, ο Θουκυδίδης πηγαίνει στην Ηιόνα, όπου κατευθύνεται και ο Βρασίδης μετά την παράδοση της Αμφίπολης. Η παρέμβαση του Θουκυδίδη είναι καθοριστική, καθώς, αν και διέθετε λίγες δυνάμεις, καταφέρνει να αποκρούσει τη σπαρτιατική επίθεση και να σώσει την Ηιόνα από τον Βρασίδα⁴²⁷.

Όταν ο Θουκυδίδης επέστρεψε, στο τέλος της θητείας του, στην Αθήνα, κατηγορήθηκε για το γεγονός πως δεν κατάφερε να σώσει την Αμφίπολη⁴²⁸. Η κατηγορία είναι, οπωσδήποτε, άδικη, διότι ο Ευκλής είχε μεγαλύτερη ευθύνη για το τι συνέβη στην Αμφίπολη, ο Θουκυδίδης έκανε ό,τι μπορούσε, απλώς δεν πρόλαβε, και επίσης οι ίδιοι οι Αθηναίοι δεν έστειλαν καθόλου ενισχύσεις στην πόλη, παρά μόνο τα λίγα πλοία του Θουκυδίδη. Ο Θουκυδίδης κρίνεται ένοχος για την απώλεια της Αμφίπολης και καταδικάζεται σε εξορία 20 ετών από την Αθήνα⁴²⁹. Η εξορία αυτή θα του δώσει τη δυνατότητα και τον άφθονο χρόνο να ασχοληθεί με τη συγγραφή της ιστορίας του Πελοποννησιακού πολέμου, για τον οποίο φαίνεται πως κρατούσε σημειώσεις με τα σημαντικότερα γεγονότα του ήδη από την έναρξή του⁴³⁰. Ο Θουκυδίδης θα καταγράψει τα γεγονότα από την έναρξη του πολέμου, το 431π.Χ., μέχρι το 411π.Χ., όταν και σταματά η αφήγηση, επειδή, πιθανότατα, ο θάνατος πρόλαβε τον σπουδαίο ιστορικό. Τη συνέχεια του πολέμου από το 411π.Χ. θα εξιστορήσει ο Ξενοφών.

Η απώλεια της Αμφίπολης δημιουργεί σοβαρά προβλήματα στους Αθηναίους στη μόνη περιοχή της Αθηναϊκής συμμαχίας που μπορούσε να προσβληθεί από πεζικό στρατό⁴³¹. Ο Βρασίδης δε σταματά φυσικά εκεί αλλά συνεχίζει τις επιχειρήσεις του στη βόρεια Ελλάδα, προσπαθώντας να οδηγήσει όσο το δυνατόν περισσότερες πόλεις

⁴²⁷ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,220

⁴²⁸ Kagan Donald (2004),264

⁴²⁹ Finley John H. (2008),204

⁴³⁰ Mosse Claude - Schnapp- Gourbeillon Annie (2001),34

⁴³¹ Botsford & Robinson (1979),254

να αποστατήσουν από τους Αθηναίους⁴³². Η απώλεια της Αμφίπολης δημιουργεί έντονη αναστάτωση στην Αθήνα, δημιουργώντας αντιτιθέμενες απόψεις για τις επόμενες κινήσεις της πόλης.

Στα αρνητικά για τους Αθηναίους προστίθεται και το γεγονός πως νέος βασιλιάς των Οδρυσών Θρακών δε γίνεται ο γιος του Σιτάλκη, ο Σάδοκος, στον οποίο είχε παραχωρηθεί το δικαίωμα του Αθηναίου πολίτη, αλλά ο ανιψιός του Σιτάλκη, ο Σεύθης, ο οποίος ήταν γαμπρός του συμμάχου των Σπαρτιατών εκείνη την εποχή, του Μακεδόνα βασιλιά Περδίκκα. Αυτή είναι μια, οπωσδήποτε, αρνητική για τους Αθηναίους και θετική για τον Βρασίδα εξέλιξη στη βόρεια Ελλάδα⁴³³.

Επιχειρήσεις στη Χαλκιδική

Μετά την επιτυχία στην Αμφίπολη, κάποιες πόλεις της Χαλκιδικής, όπως η Μύρκινος, η Γαληψός και η Οισύμη, εκδηλώνουν άμεσα την αντίδρασή τους απέναντι στη Δηλιακή συμμαχία, αποστατώντας από αυτή⁴³⁴. Ο Βρασίδας τότε επιχειρεί να καταλάβει την πιο σημαντική πόλη του μεσαίου ακρωτηρίου της Χαλκιδικής, της λεγόμενης Σιθωνίας, η οποία ήταν η Τορώνη. Η συντονισμένη επίθεση του Βρασίδα από έξω και των ολιγαρχικών της πόλης από μέσα καταλήγει στην κατάληψη της πόλης. Αρκετοί, όμως, από τους Αθηναίους που βρίσκονταν στην πόλη, όπως και δημοκρατικοί της Τορώνης, διαφεύγουν προς τη θάλασσα και οχυρώνονται στο φρούριο Λήκυθον⁴³⁵.

Ο Βρασίδας δεν ενδιαφέρεται να ριψοκινδυνεύσει απώλειες ανδρών του και έτσι προτείνει στους πολιορκημένους του φρουρίου ακριβώς ό,τι είχε προτείνει και στους πολιορκημένους της Αμφίπολης. Στους πολίτες της Τορώνης προτείνει να γυρίσουν πίσω στην πόλη τους, έχοντας διασφαλισμένα τα ατομικά και πολιτικά τους δικαιώματα⁴³⁶. Στους Αθηναίους προτείνει να αποχωρήσουν με ασφάλεια παίρνοντας μαζί τους ό,τι μπορούσαν να μεταφέρουν. Ωστόσο, οι πολιορκημένοι δεν πράττουν όπως οι αντίστοιχοι της Αμφίπολης. Απορρίπτουν τις σπαρτιατικές προτάσεις και τότε οι πολιορκητές επιτίθενται, καταλαμβάνοντας το φρούριο και σκοτώνοντας όσους υπερασπιστές συλλαμβάνουν, χωρίς έτσι να πάρουν αιχμαλώτους. Όσοι

⁴³² Παναγόπουλος Ανδρέας (2002),95

⁴³³ Hornblower Simon (2006)²,488

⁴³⁴ Kagan Donald (2004),266

⁴³⁵ Παναγόπουλος Ανδρέας (2002),96

⁴³⁶ Θουκ.4.114.1.

καταφέρνουν να σωθούν διαφεύγουν μέσω των πλοίων που βρίσκονται στη θάλασσα και καταφεύγουν στην Παλλήνη, όπου μαθαίνουν πως είχε γίνει συμφωνία μεταξύ Αθήνας και Σπάρτης για ανακωχή ενός έτους⁴³⁷.

Ο Βρασίδας δε συμφωνεί με την ανακωχή και ζητά ενισχύσεις για να συνεχίσει τις ιδιαίτερα επιτυχημένες επιχειρήσεις του στην περιοχή. Είχε καταφέρει σε μικρό χρονικό διάστημα να πάρει με το μέρος του αρκετές και σημαντικές για τα δεδομένα της περιοχής πόλεις, δημιουργώντας προβλήματα στους Αθηναίους μέσω των φόρων που χάνονται από τις πόλεις αυτές για την Αθηναϊκή συμμαχία και της αδυναμίας πλέον των Αθηναίων να χρησιμοποιούν τα ορυχεία χρυσού του Παγγαίου και την ξυλεία για τη ναυπήγηση πλοίων⁴³⁸.

Τόσο στη Σπάρτη, όμως, όσο και στην Αθήνα, η τάση που έχει αρχίσει να επικρατεί είναι αυτή του τερματισμού του πολέμου και, έτσι, δεν αποστέλλονται ενισχύσεις στον Βρασίδα. Πράγματι, το 423π.Χ. η κατάσταση στην Αθήνα είναι εντελώς διαφορετική από αυτή του 425π.Χ., όταν και οι Αθηναίοι είχαν απορρίψει τις σπαρτιατικές προτάσεις για ειρήνευση. Στην πόλη υπάρχουν εσωτερικές διαμάχες ανάμεσα στους οπαδούς της συνέχισης του πολέμου, υπό τον Κλέωνα, και σε αυτούς που επιθυμούν τον τερματισμό του, υπό τον Νικία, έναν ιδιαίτερα πλούσιο Αθηναίο από την εκμετάλλευση των μεταλλείων του Λαυρίου⁴³⁹.

Οι διαμάχες αυτές φαίνονται και με τις δίκες που κινεί εκείνη την εποχή ο Κλέων εναντίον αρκετών στρατηγών που, κατά τη γνώμη του, ζημείωσαν, με μικρότερη ή μεγαλύτερη ευθύνη τους, την πόλη. Οι δύο από τους τέσσερις στρατηγούς που ενεπλάκησαν στη Σικελική εκστρατεία των ετών 427-424π.Χ., και πιο συγκεκριμένα ο Σοφοκλής και ο Πυθόδωρος, καταδικάζονται σε εξορία. Ένας, ο Ευρυμέδων, καταδικάζεται να πληρώσει πρόστιμο και μόνο ο Λάχης αθώνεται. Αλλά και ο Θουκυδίδης που, σύμφωνα με τον Κλέωνα, είχε αδρανήσει στην περίπτωση της Αμφίπολης, καταδικάζεται σε εξορία 20 ετών.

Οι εσωτερικές διαμάχες και οι πολλές αποτυχίες, πλέον και στη βόρεια Ελλάδα, οδηγούν τους Αθηναίους να αποδεχθούν τις σπαρτιατικές προτάσεις για ανακωχή που θα βασιζόταν στην τότε υφιστάμενη εδαφική κατάσταση που υπήρχε στη χώρα. Οι κινήσεις αυτές δε βρίσκουν σύμφωνους τους Βοιωτούς, οι οποίοι δε συμμετέχουν στην αντιπροσωπεία που φτάνει στην Αθήνα.

⁴³⁷ Παναγόπουλος Ανδρέας (2002),96

⁴³⁸ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,220

⁴³⁹ Mosse Claude - Schnapp-Gourbeillon Annie (2001),282

Η πρόταση από τη σπαρτιατική πλευρά ερμηνεύεται τόσο σε σχέση με τον πάντα υπαρκτό κίνδυνο της εξέγερσης των ειλωτών, που είχαν πλέον και τα καταφύγια της Πύλου και των Κυθήρων, όσο και με το γεγονός πως μέσα στη Σπάρτη δεν υπήρχε ομοφωνία για τις κινήσεις του Βρασίδα που αναιρούσαν πολλές από τις παραδοσιακές τακτικές των Σπαρτιατών⁴⁴⁰. Και στην αθηναϊκή πλευρά, ωστόσο, η φιλειρηνική πτέρυγα έχει αποκτήσει σημαντικά ερείσματα, εφόσον μάλιστα έχουν εκλεγεί στις θέσεις των στρατηγών και αρκετοί υποστηρικτές της άποψης αυτής. Παράλληλα, εκτός από την Αθήνα, η οποία έχει στα χέρια της τους αιχμαλώτους της Σφακτηρίας, και η Σπάρτη διαθέτει ένα ισχυρό διαπραγματευτικό όπλο, το οποίο είναι οι πολλές πόλεις που είχαν αποστατήσει από την Αθήνα και συμμαχήσει με τη Σπάρτη στη βόρεια Ελλάδα, ενώ οι επιχειρήσεις του Βρασίδα προμήνυαν ακόμα περισσότερα δεινά για τους Αθηναίους⁴⁴¹. Έτσι, μετά από πρόταση του Λάχητα, τον Μάρτιο του 423π.Χ. η Εκκλησία του δήμου αποδέχεται τη σπαρτιατική πρόταση για ανακωχή, η οποία και θα διαρκούσε για έναν χρόνο, κατά τη διάρκεια του οποίου οι δύο πλευρές θα προβούν σε διαπραγματεύσεις για να υπογραφεί μια οριστική συμφωνία ειρήνης.

Η ανακωχή βρίσκει σύμφωνο το μεγαλύτερο μέρος των Αθηναίων και των Σπαρτιατών αλλά όχι τον Βρασίδα και τον Κλέωνα. Και οι δύο θεωρούν πως πρέπει να συνεχιστεί ο πόλεμος και στοχεύουν στην πλήρη υποταγή της αντιπάλου πόλης. Στην κεντρική και νότια Ελλάδα η ανακωχή γίνεται άμεσα γνωστή και σταματούν οι εχθροπραξίες. Στη βόρεια Ελλάδα, όμως, η είδηση της ανακωχής, λόγω απόστασης, δε γίνεται αμέσως γνωστή και, έτσι, δύο ημέρες μετά την έναρξη ισχύος της, άλλη μια πόλη της Αθηναϊκής συμμαχίας αποστατεί και υποδέχεται τον Βρασίδα ως απελευθερωτή της.

Η πόλη αυτή είναι η Σκιώνη, η οποία βρίσκεται στη νότια ακτή της χερσονήσου της Παλλήνης. Κι ενώ στην Αμφίπολη δεν υπήρξε παρόμοια αθηναϊκή αντίδραση, στην περίπτωση της Σκιώνης οι Αθηναίοι εξοργίζονται⁴⁴². Καταλυτικό ρόλο παίζει, οπωσδήποτε, το γεγονός πως οι Αθηναίοι σε αυτή την περίπτωση βλέπουν την αποστασία της Σκιώνης ως παραβίαση της ετήσιας ανακωχής που είχε αρχίσει να ισχύει. Ο Κλέων, που έστω και προσωρινά έχει απολέσει τον έλεγχο της Εκκλησίας του δήμου, παρεμβαίνει δυναμικά και, μετά και την άκαμπτη στάση του Βρασίδα στο

⁴⁴⁰ Mosse Claude - Schnapp- Gourbeillon Annie (2001),282

⁴⁴¹ Wilcken Ulrich (1976),223

⁴⁴² Kagan Donald (2004),269

θέμα της Σκιώνης, πείθει τους συμπολίτες του να υιοθετήσουν ένα ψήφισμα που προβλέπει την αποστολή δυνάμεων εναντίον της Σκιώνης, την καταστροφή της πόλης και την εκτέλεση όσων κατοίκων έπιαναν αιχμαλώτους⁴⁴³.

Ο Βρασίδας μαθαίνει την είδηση για την ανακωχή, ενώ ετοιμάζεται να επιτεθεί στη Μένδη και στην Ποτίδαια. Ανάμεσα στον Βρασίδα και στον Αθηναίο πρέσβη που φτάνει στην περιοχή, στον Αριστώνυμο, επέρχεται διαφωνία για το τι συνέβη με τη Σκιώνη. Ο Αριστώνυμος υποστηρίζει πως η Σκιώνη αποστάτησε μετά την κήρυξη της εκχειρίας και, ως αποτέλεσμα αυτού, έχουν το δικαίωμα οι Αθηναίοι να πράξουν όπως θέλουν εναντίον της πόλης αυτής, ενώ ο Βρασίδας θεωρεί πως η Σκιώνη δεν έχει κάνει κάτι το μεμπτό. Έτσι, ο Βρασίδας υποστηρίζει τη Μένδη, η οποία αποστατεί και αυτή από τη Ναυτική συμμαχία, και απομακρύνει από την πόλη αυτή, όπως και από τη Σκιώνη, τον άμαχο πληθυσμό, τον οποίο και στέλνει για προστασία στην Όλυνθο της Χαλκιδικής⁴⁴⁴. Παράλληλα, στέλνει περίπου 800 άνδρες, 500 Πελοποννήσιους και 300 Χαλκιδείς, στις δύο πόλεις που είχαν αποστατήσει και ανέμεναν, όπως είναι λογικό, την αθηναϊκή αντίδραση⁴⁴⁵.

Ο Βρασίδας, τηρώντας τη συμφωνία συμμαχίας με τον Περδίκκα, εκστρατεύει μαζί του στη Λυγκηστίδα εναντίον του Αρραβαίου αλλά η κακή συμπεριφορά των Σπαρτιατών κατά την υποχώρηση μετά την αποτυχία της εκστρατείας, όταν και λεηλάτησαν τη χώρα του Περδίκκα, οδηγεί τον εντελώς ασταθή και καιροσκοπό βασιλιά της Μακεδονίας να αλλάξει για μια ακόμη φορά παράταξη και να ζητήσει ξανά την είσοδό του στην Αθηναϊκή συμμαχία. Έτσι, οι Πελοποννήσιοι, εκτός από τον Αρραβαίο, έχουν ξανά απέναντί τους και τον ισχυρό βασιλιά της Μακεδονίας, ο οποίος μετά από αθηναϊκή παρέμβαση λύνει εν μέρει τις διαφορές του με τον Αρραβαίο⁴⁴⁶.

Εν τέλει, η αντίδραση των Αθηναίων έρχεται. Στη Χαλκιδική καταφθάνουν 50 πλοία της Συμμαχίας με 1.000 οπλίτες, 600 τοξότες, 1.000 μισθοφόρους από τη Θράκη και σημαντικό αριθμό πελταστών. Την ηγεσία του στρατεύματος έχουν οι στρατηγοί Νικίας και Νικόστρατος. Το στράτευμα κατευθύνεται, αρχικά, προς τη Σκιώνη και ξεκινά την πολιορκία της πόλης, η οποία όμως αντιστέκεται σθεναρά. Έτσι, αφού αφήνουν ένα κομμάτι του στρατού να πολιορκεί την πόλη, οι Αθηναίοι κατευθύνονται στη Μένδη, στα δυτικά της Σκιώνης, όπου οι δημοκρατικοί της πόλης

⁴⁴³ Παναγόπουλος Ανδρέας (2002),100

⁴⁴⁴ Hornblower Simon (2006)²,579

⁴⁴⁵ Θουκ.4.123.4.

⁴⁴⁶ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,223

τούς έχουν μηνύσει πως θα κάνουν ό,τι μπορούν στο εσωτερικό της πόλης να τους βοηθήσουν.

Πράγματι, μέσα στην πόλη οι δημοκρατικοί ξεκινούν αψιμαχίες με τους Πελοποννήσιους φρουρούς και τον αρχηγό τους, τον Πολυδαμίδα, και σχεδόν ταυτόχρονα οι Αθηναίοι που ήδη μάχονταν έξω από τα τείχη, βρίσκουν την ευκαιρία και μέσα στην αναταραχή που επικρατεί επιτίθενται και καταλαμβάνουν εύκολα την πόλη, ενώ όσοι Πελοποννήσιοι και όσοι ολιγαρχικοί της πόλης σώζονται, μαζί και ο Πολυδαμίδας, καταφεύγουν στην ακρόπολη⁴⁴⁷. Ο Νικίας δεν επιθυμεί να χάσει χρόνο με την πολιορκία της ακρόπολης, εφόσον έχει ήδη καταλάβει την πόλη. Έτσι, αποκλείει με τείχος τους έγκλειστους στην ακρόπολη, ζητά από τους κατοίκους της πόλης να δικάσουν μόνο τους πρωταίτιους της αποστασίας και όχι όλους τους ολιγαρχικούς και ξεκινά για τη Σκιώνη. Οι αποκλεισμένοι στην ακρόπολη άνδρες παραμένουν για μικρό διάστημα εκεί και, στη συνέχεια, κάνουν έξοδο από την πλευρά της θάλασσας, διασπούν την πολιορκία και καταφεύγουν στην ήδη πολιορκημένη Σκιώνη⁴⁴⁸.

Στη Σκιώνη έχουν συγκεντρωθεί σημαντικές αθηναϊκές δυνάμεις και συνεχίζουν την πολιορκία. Ο Βρασίδας αναμένει την αποστολή ενισχύσεων από τη νότια Ελλάδα ώστε να συνεχίσει τις επιχειρήσεις του στην περιοχή. Ωστόσο, η μεταστροφή του Περδίκκα δημιουργεί τεράστια προβλήματα στον Βρασίδα, καθώς, μετά από εντολή του Περδίκκα, οι σύμμαχοί του Θεσσαλοί αρνούνται στα πελοποννησιακά στρατεύματα που κατευθύνονταν προς τον βορρά να περάσουν μέσα από τη γη τους και έτσι οι ενισχύσεις προς τον Βρασίδα φτάνουν πολύ καθυστερημένα στη Χαλκιδική και όχι όλοι οι άνδρες αλλά μόνο ένα μικρό μέρος της αποστολής⁴⁴⁹. Παράλληλα, η αποτυχία του Βρασίδα να καταλάβει την Ποτίδαια οδηγεί στην αλλαγή στάσης όλως των Βοττιαίων, οι οποίοι ζητούν την επιστροφή τους στην Αθηναϊκή συμμαχία.

Έχει φτάσει η άνοιξη του 422π.Χ. και λήγει η ετήσια ανακωχή, η οποία και ίσχυσε σε όλη τη χώρα εκτός από τη Χαλκιδική. Στην Αθήνα επανακάμπτει η φιλοπόλεμη μερίδα, καθώς στις θέσεις των στρατηγών εκλέγονται στρατηγοί που ακολουθούν τη γραμμή του Κλέωνα, ο οποίος πείθει την Εκκλησία του δήμου να εγκρίνει μια εκστρατεία στη Χαλκιδική για την επανάκτηση της Αμφίπολης.

⁴⁴⁷ Θουκ.4.130.4.

⁴⁴⁸ Παναγόπουλος Ανδρέας (2002),103

⁴⁴⁹ Wilcken Ulrich (1976),223

Επικεφαλής της εκστρατείας τίθεται ο ίδιος ο Κλέων αλλά, παρά τις αιτήσεις του, η Εκκλησία του δήμου τού δίνει ανεπαρκείς δυνάμεις για μια τόσο σημαντική επιχείρηση. Οι δυνάμεις που εγκρίνονται είναι 30 πλοία με 1.200 οπλίτες, 300 ιππείς και 2.000 με 3.000 οπλίτες από τις συμμαχικές πόλεις.

Ο Κλέων φτάνει στη Χαλκιδική το καλοκαίρι του 422π.Χ. και πηγαίνει στη Σκιώνη, όπου η πολιορκία της έχει ήδη κλείσει έναν χρόνο. Έχοντας τις δυνάμεις με τις οποίες ήρθε από την Αθήνα και παίρνοντας μαζί του και κάποιους οπλίτες που πολιορκούσαν τη Σκιώνη πηγαίνει στην Τορώνη, όπου είχε καταφύγει και ο Πολυδαμίδας και αρκετοί Πελοποννήσιοι που φρουρούσαν την πόλη. Οι Αθηναίοι επιτίθενται σε ένα φρούριο μπροστά από την πόλη και οι Τορωναίοι με τους Πελοποννήσιους βγαίνουν έξω για να τους αντιμετωπίσουν χωρίς να αντιληφθούν την ταυτόχρονη κίνηση του αθηναϊκού ναυτικού να μπει μέσα στο λιμάνι της πόλης. Όταν το αντιλαμβάνονται, υποχωρούν άτακτα προς την πόλη για να προλάβουν την επίθεση από το λιμάνι. Οι Αθηναίοι, όμως, καταφέρνουν να αποβιβαστούν στο λιμάνι και να καταλάβουν το μεγαλύτερο μέρος της πόλης, ενώ παράλληλα οι υπόλοιποι Αθηναίοι μπαίνουν μαζί με τους υποχωρούντες Τορωναίους και Πελοποννησίους μέσα στην πόλη και κατανικούν τους εχθρούς τους, εκ των οποίων το μεγαλύτερο μέρος τους αιχμαλωτίζεται⁴⁵⁰.

Ο Κλέων, γνωρίζοντας καλά την αξία των αιχμαλώτων, από τα γεγονότα της Σφακτηρίας, στέλνει 700 άνδρες από την πόλη, Τορωναίους, Χαλκιδικείς και Πελοποννήσιους, στην Αθήνα, ενώ υποδουλώνει τις γυναίκες και τα παιδιά που συλλαμβάνει⁴⁵¹. Παράλληλα, οι νικητές στήνουν δύο τρόπαια, ένα στο λιμάνι και ένα κοντά στο τείχος. Από την άλλη πλευρά, ο Βρασίδας έχει ήδη ξεκινήσει να βοηθήσει την Τορώνη αλλά η είδηση της κατάληψής της από τους Αθηναίους τον αναγκάζει να επιστρέψει πίσω⁴⁵².

Μετά την κατάληψη της Τορώνης, ο Κλέων καταλαμβάνει τη Γαληψό και ετοιμάζεται να επιτεθεί στον βασικό στόχο της εκστρατείας του, στην Αμφίπολη. Πριν, όμως, επιτεθεί, ζητά βοήθεια από τον βασιλιά της Μακεδονίας, τον Περδίκκα, και τον βασιλιά των Οδομάντων Θρακών, μιας και γνωρίζει πως οι δυνάμεις του δεν επαρκούν για την κατάληψη της Αμφίπολης⁴⁵³. Έτσι, αντί να επιτεθεί αμέσως στην Αμφίπολη, πηγαίνει στην Ηιόνα, όπου αναμένει τις ενισχύσεις. Αυτή η

⁴⁵⁰ Παναγόπουλος Ανδρέας (2002),96

⁴⁵¹ Hornblower Simon (2006)²,627

⁴⁵² Παναγόπουλος Ανδρέας (2002),97

⁴⁵³ Kagan Donald (2004),275

αναβλητικότητα δημιουργεί σκεπτικισμό στον στρατό του, καθώς βλέπει πως ο Κλέων δεν έχει το απαιτούμενο πείσμα και θάρρος. Βέβαια, αυτή η αδράνεια του Κλέωνα έγινε πρωτίστως από σύνεση, μιας και ανέμενε τις ενισχύσεις, και όχι από έλλειψη θάρρους⁴⁵⁴. Στον αντίποδα, ο Βρασίδας, διαθέτοντας πολύ σημαντικές δυνάμεις, πηγαίνει και στρατοπεδεύει στο όρος Κερδύλιο, στα νότια της Αμφίπολης, σε ένα σημείο που μπορεί να βλέπει τι κάνουν οι Αθηναίοι⁴⁵⁵.

Οι συνολικές δυνάμεις του Βρασίδα περιλαμβάνουν περίπου 2.000 Πελοποννήσιους οπλίτες και 300 ιππείς, 1.500 Θράκες μισθοφόρους και Ηδωνούς πελταστές και ιππείς, 1.000 πελταστές Χαλκιδείς και από τη Μύρκινο και αρκετούς ακόμα, εκ των οποίων έχει μαζί του στο όρος Κερδύλιο τους 1.500 και έχει αφήσει όλους τους άλλους υπό τον Κλεαρίδα να φρουρούν την Αμφίπολη.

Ο Κλέων, όμως, διαπράττει ένα πολύ σοβαρό λάθος, αντίστοιχο με αυτό των Αθηναίων στο Δήλιο, δύο χρόνια πριν, όταν δέχθηκαν την επίθεση των Βοιωτών ενώ υποχωρούσαν τα τμήματά τους. Και εδώ ο Κλέων διατάζει την υποχώρηση των τμημάτων του μετά την αποτυχημένη αναγνωριστική επιχείρηση επίθεσης. Στο σημείο αυτό κι ενώ τα τμήματά του είναι παραταγμένα σε φάλαγγα πορείας, καθώς υποχωρούσαν, γίνεται διπλή επίθεση τόσο από τους υπερασπιστές της Αμφίπολης, που χτυπούν την οπισθοφυλακή του Κλέωνα, όσο και από τις δυνάμεις του Βρασίδα, που επιτίθενται στο κέντρο του αθηναϊκού στρατού. Οι Αθηναίοι ηττώνται κατά κράτος με περισσότερους από 600 νεκρούς, εκ των οποίων και ο αρχηγός τους, ο Κλέων, ο οποίος είχε αποδειχτεί, και λόγω της απειρίας του, ξανά ανίκανος να διοικήσει με αποτελεσματικότητα έναν στρατό⁴⁵⁶. Όσοι σώθηκαν επέστρεψαν στην Αθήνα με τα πλοία τους. Η τύχη, όμως, των αντιπάλων τους δεν τους χαμογελά. Παρά τις ελάχιστες απώλειες, ειδικά στις τάξεις των Σπαρτιατών οπλιτών, ανάμεσα στους νεκρούς είναι και ο αρχηγός τους, ο Βρασίδας⁴⁵⁷.

Μετά τη μάχη, η οποία έγινε τον Οκτώβριο του 422π.Χ., οι κάτοικοι της Αμφίπολης τιμούν τον σπουδαίο νεκρό. Θάβουν τον Βρασίδα στην αγορά της πόλης και τον τιμούν ως οικιστή, καταστρέφοντας όλα τα κτίρια που είχαν χτιστεί από τον αληθινό οικιστή της πόλης, τον Αθηναίο Άγνωνά⁴⁵⁸. Ο θάνατος του Βρασίδα αναγκάζει και τις ενισχύσεις που έστελναν οι Πελοποννήσιοι με αρχηγό τον Ραμφία

⁴⁵⁴ Hornblower Simon (2006)²,640

⁴⁵⁵ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,224

⁴⁵⁶ Wilcken Ulrich (1976),223

⁴⁵⁷ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,225

⁴⁵⁸ Hornblower Simon (2006)²,658

και βρίσκονταν εκείνη την εποχή στην Ηράκλεια Τραχινία να επιστρέψουν πίσω στην Πελοπόννησο⁴⁵⁹. Αλλά και ο στρατός του Βρασίδα δεν προέβη σε καμία ουσιαστική κίνηση, όπως η επίθεση στην Ηιόνα ή η αποστολή βοήθειας στην πολιορκημένη Σκιώνη, καθώς ο θάνατος του αρχηγού τους τους συγκλόνησε και τους δημιούργησε την επιθυμία να επιστρέψουν στην Πελοπόννησο, παρά να βρίσκονται μόνοι τους σε μια περιοχή όπου πλέον έχουν ως εχθρό τους και τον Περδίκκα, ενώ ο αθηναϊκός στόλος βρίσκεται και αυτός κοντά τους⁴⁶⁰.

Οι Πελοποννήσιοι κατάφεραν να κρατήσουν την Αμφίπολη αλλά το κόστος ήταν μεγάλο, καθώς έχασαν τον σημαντικότερο στρατιωτικό τους ηγέτη κατά τη διάρκεια του Αρχιδάμειου πολέμου και, πιθανότατα, όλου του Πελοποννησιακού πολέμου. Μετά τον θάνατο του Κλέωνα και του Βρασίδα, εφόσον εκλείπουν πλέον οι δύο βασικότεροι υπέρμαχοι της συνέχισης του πολέμου, επιτυγχάνεται, έναν χρόνο αργότερα η σύναψη της ειρήνης του Νικία, η οποία κλείνει και τον Αρχιδάμειο πόλεμο⁴⁶¹.

---

⁴⁵⁹ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,225

⁴⁶⁰ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,226

⁴⁶¹ Levy Edmond, (2008),368

ΙΖ΄ κεφάλαιο: Νικίειος Ειρήνη

Η ειρήνη πήρε το όνομά της από τον βασικότερο διαπραγματευτή από την πλευρά των Αθηναίων, τον στρατηγό Νικία⁴⁶². Σε γενικές γραμμές προέβλεπε την απόδοση αιχμαλώτων και από τις δύο πλευρές, την ελευθερία κυκλοφορίας και πρόσβασης στα διάφορα ιερά και άλλα θέματα. Ένα από αυτά ήταν η υποστήριξη της Αθήνας προς τη Σπάρτη σε περίπτωση που ξεσπάσει εξέγερση των ειλωτών, κάτι το οποίο δεν προέβλεπε αμοιβαιότητα, καθώς οι Αθηναίοι δεν είχαν αντίστοιχους φόβους για τους δικούς τους δούλους⁴⁶³. Αν και αιχμάλωτοι δόθηκαν πίσω εκατέρωθεν, η πιο σημαντική πόλη που επιθυμούσε να πάρει πίσω η Αθήνα, η Αμφίπολη, παρέμεινε υπό σπαρτιατική διοίκηση.

Την ειρήνη ήθελαν τόσο η Σπάρτη όσο και η Αθήνα για διαφορετικούς λόγους η καθεμιά. Στη Σπάρτη οι λόγοι ήταν πάρα πολλοί. Οι Σπαρτιάτες φοβούνταν ακόμα μια πιθανή εξέγερση των ειλωτών. Η αθηναϊκή παρουσία στα Κύθηρα και στην Πύλο, όπου είχαν οχυρωθεί οι Αθηναίοι, δηλαδή υπερβολικά κοντά στη Σπάρτη, μπορούσε ανά πάσα στιγμή να λειτουργήσει ως στήριγμα για τους είλωτες, αν εξεγείρονταν⁴⁶⁴. Παράλληλα, οι 120 αιχμάλωτοι από τη μάχη στη Σφακτηρία ήταν γόνοι αριστοκρατικών οικογενειών της Σπάρτης και, φυσικά, δεν ήθελαν με κανένα τρόπο να τους σκοτώσουν οι Αθηναίοι⁴⁶⁵. Συν τοις άλλοις, τη χρονιά αυτή λήγει η Τριακονταετής συνθήκη ειρήνης που είχε συνάψει η Σπάρτη με το Άργος, το 451π.Χ.. Το Άργος είχε παραμείνει αμέτοχο στον δεκαετή Αρχιδάμειο πόλεμο και είχε διατηρήσει ανέπαφες τις δυνάμεις του. Έτσι, η αντίδρασή του δεν μπορούσε να προβλεφθεί, εφόσον το Άργος από παλιά επιθυμούσε την ηγεμονία στην Πελοπόννησο και, αν ξεκινούσε πόλεμο, η Σπάρτη θα εμπλεκόταν σε έναν διμέτωπο αγώνα, εκτός και εντός Πελοποννήσου⁴⁶⁶.

Άλλος λόγος που συνηγορεί υπέρ της ειρήνης είναι η επικράτηση της φιλειρηνικής παράταξης υπό τον βασιλιά Πλειστοάνακτα, ο οποίος είχε επιστρέψει στην πόλη λίγο καιρό πριν και είχε ταχθεί εξ αρχής εναντίον της συνέχισης του πολέμου. Αλλά και ο λαός της πόλης είχε κουραστεί από τον δεκαετή πόλεμο, εφόσον στην αρχή του θεωρούσαν πως ο πόλεμος θα ήταν σύντομος και η νίκη θα ερχόταν χωρίς πολλές

⁴⁶² Schuller Wolfgang (2001),71

⁴⁶³ Mosse Claude - Schnapp- Gourbeillon Annie (2001),282

⁴⁶⁴ Botsford & Robinson (1979),254

⁴⁶⁵ Wilcken Ulrich (1976),223

⁴⁶⁶ Hornblower Simon (2005),286

θυσίες. Πίστευαν δηλαδή πως οι ετήσιες εισβολές στην Αττική είναι αρκετές για να καμφθεί το ηθικό των Αθηναίων και να οδηγηθούν αυτοί γρήγορα να ζητήσουν συνθηκολόγηση, κάτι το οποίο δεν έγινε. Οι Αθηναίοι όχι μόνο δεν είχαν υποκύψει, αλλά είχαν καταφέρει να πετύχουν σημαντικές επιτυχίες, όπως την κατάληψη της Ποτίδαιας και της Πύλου και της εξασφάλισης της κυριαρχίας τους στη Λέσβο και στην Κέρκυρα.

Στην απέναντι πλευρά, οι Αθηναίοι επιθυμούν κι αυτοί τον τερματισμό του πολέμου. Αρχικά, έχουν σημαντικές απώλειες στους οπλίτες τους, κυρίως λόγω των μαχών στο Δήλιο το 424π.Χ. και στην Αμφίπολη το 422π.Χ.. Παράλληλα, ολοένα και περισσότερες πόλεις της συμμαχίας εκφράζουν τη δυσαρέσκειά τους για τη συμπεριφορά των Αθηναίων και αποστατούν από τη Ναυτική συμμαχία. Έτσι, η Αθήνα θα μπορούσε να βρει τον χρόνο για να ανασυντάξει τις δυνάμεις της και να εξομαλύνει τις σχέσεις της με τις συμμαχικές της πόλεις. Επίσης, οι μεγάλες απώλειες των Αθηναίων από τον λοιμό είναι πρόσφατες και δεν μπορεί κανείς να αποκλείσει νέα εμφάνιση της επιδημίας που αποδεκάτισε τον πληθυσμό της πόλης. Ας προστεθεί και η απώλεια σημαντικών για την Αθήνα πόλεων, όπως οι Πλαταιές και, κυρίως, η Αμφίπολη, η οποία ήταν στην πλέον καθοριστική θέση για την προμήθεια ξυλείας και χρυσού στην Αθήνα. Τέλος, η Αθήνα έχει υποστεί την ερήμωση της υπαίθρου της από τις ετήσιες εισβολές των Πελοποννησίων και έχει ξοδέψει ένα μεγάλο μέρος από τα χρήματα που διέθετε στην αρχή του πολέμου.

Για όλους αυτούς τους λόγους επικρατεί στην Αθήνα η άποψη του τερματισμού του πολέμου και η παράταξη που την εκφράζει είναι οι συντηρητικοί πολιτικοί της δημοκρατικής παράταξης και φυσικά τα μέλη της αριστοκρατικής παράταξης. Ο Κλέων έχει πεθάνει και η ριζοσπαστική πτέρυγα των δημοκρατικών, την οποία εκφράζουν πλέον ο Υπέρβολος, ο Πείσανδρος και ο Αλκιβιάδης, έχει απολέσει την κυριαρχία της στην Εκκλησία του δήμου. Αυτός ο οποίος έχει την εμπιστοσύνη της πλειοψηφίας των πολιτών είναι ο ιδιαίτερα πλούσιος πολιτικός Νικίας, που τοποθετείται στη συντηρητική πλευρά του δημοκρατικού κόμματος και τελικά οδηγεί στην επίτευξη συμφωνίας ειρήνης⁴⁶⁷.

Συνολικά και οι δύο ηγέτιδες πόλεις έχουν υπερβολικά πολλούς λόγους για να πάρουν μέρος στις διαπραγματεύσεις για τη σύναψη ειρήνης. Το άσχημο, όμως, είναι πως οι σημαντικότεροι σύμμαχοι της Σπάρτης δεν επιθυμούν την ειρήνη αλλά τη

⁴⁶⁷ Botsford & Robinson (1979),255

συνέχιση του πολέμου. Ανάμεσά τους ξεχωρίζουν η Κόρινθος, η Θήβα και τα Μέγαρα. Αυτό είναι και το βασικό μειονέκτημα της ειρήνης και το προμήνυμα για τη συνέχιση του πολέμου⁴⁶⁸.

Γεωγραφικά και μόνο, αν δούμε τον ελλαδικό χώρο, μια εξαφάνιση της αθηναϊκής δύναμης θα έδινε τεράστια ώθηση στη Θήβα και σε ολόκληρη τη Βοιωτία, τουλάχιστον στον χώρο της κεντρικής Ελλάδας, αλλά και στην Κόρινθο ως προς τον χώρο του Αιγαίου, μιας και οι Κορίνθιοι είχαν πληγεί ανεπανόρθωτα στον εμπορικό και οικονομικό τομέα από την αύξηση της αθηναϊκής δύναμης στον ναυτικό τομέα και τη συνακόλουθη απόθεση της κορινθιακής ναυτιλίας από ένα σημαντικό κομμάτι του αιγαιακού χώρου, όπου οι Αθηναίοι είχαν πια τον πρώτο λόγο.

Οι διαπραγματεύσεις ανάμεσα στην Αθήνα και στη Σπάρτη διαρκούν λίγους μήνες και οδηγούν στην επίτευξη συμφωνίας ειρήνης την άνοιξη του 421π.Χ., την επονομαζόμενη Νικίειο ειρήνη⁴⁶⁹. Εξαρχής γίνεται αντιληπτό πως η ειρήνη ευνοεί τη Σπάρτη αλλά σχεδόν καμία άλλη από τις ισχυρές συμμάχους της. Για διαφορετικούς λόγους ο καθένας, τη συνθήκη αρνούνται να δεχτούν οι Κορίνθιοι, οι Βοιωτοί, οι Ηλείοι και οι Μεγαρείς. Ειδικά η δυσαρέσκεια των δύο πρώτων γίνεται έκδηλη πάρα πολύ γρήγορα και η Σπάρτη οφείλει να βρει τρόπο να κατευνάσει τις αντιδράσεις τους και πρωτίστως της Κόρινθου, η οποία έχει μηδαμινά οφέλη και μεγάλες απώλειες από την ειρήνη. Η Κόρινθος δεν παίρνει πίσω ούτε την Κέρκυρα ούτε την Ποτίδαια, περιπτώσεις πόλεων που έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στην έναρξη του πολέμου, αλλά ούτε τις κτήσεις της στη βορειοδυτική Ελλάδα που έχασε από τους Αθηναίους, όπως το Σόλλιο και το Ανακτόριο, ενώ ταυτόχρονα η κυριαρχία των Αθηναίων στη θάλασσα αναγνωριζόταν με συνθήκη από τη Σπάρτη⁴⁷⁰.

Οι Βοιωτοί, από την άλλη, επιθυμούσαν την πλήρη καταστροφή της Αθήνας για να επωφεληθούν από αυτή και να πάρουν αυτοί τη θέση της Αθήνας στην ηγεμόνευση της Ελλάδας⁴⁷¹. Αντιστοίχως, απογοητευμένοι από την τροπή των πραγμάτων είναι και οι, μονίμως απειλούμενοι από την Αθήνα, Μεγαρείς. Οι Ηλείοι δυσσαρεστούνται με τους συμμάχους τους, επειδή χάνουν το Λέπρεο από τους Σπαρτιάτες. Αν προσθέσουμε και τους Αργείους, που μπορεί να μην ήταν σύμμαχοι της Σπάρτης, αλλά ζητούν την περιοχή της Κυνουρίας για να δεχθούν την ανανέωση της συνθήκης ειρήνης μεταξύ αυτών και των Σπαρτιατών, ειδάλλως θα πήγαιναν με την αθηναϊκή

⁴⁶⁸ Mosse Claude - Schnapp-Gourbeillon Annie (2001),282

⁴⁶⁹ Wilcken Ulrich (1976),224

⁴⁷⁰ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,227

⁴⁷¹ Schuller Wolfgang (2001),71

πλευρά, όλα δείχνουν πως η κατάσταση δυναμιτίζεται επικίνδυνα εκεί που πολλοί ευελπιστούσαν πως τελείωσε οριστικά ο πόλεμος⁴⁷².

Στην αθηναϊκή αντιπροσωπία υπάρχουν τρία πρόσωπα με έντονη δραστηριότητα κατά τη διάρκεια του Αρχιδάμειου πολέμου, ο Λάχης, ο Δημοσθένης και ο άνθρωπος που έδωσε το όνομά του στην ειρήνη, ο Νικίας.

Η διάρκεια της ειρήνης οριζόταν στα 50 χρόνια, δηλαδή θεωρητικά μέχρι το 371π.Χ., τη σημαδιακή χρονιά της μεγάλης ήττας των Σπαρτιατών από τους Θηβαίους στη μάχη των Λεύκτρων και του οριστικού τέλους της σπαρτιατικής δύναμης⁴⁷³. Αν προέκυπταν διαφορές ανάμεσα στις πόλεις, προβλεπόταν η επίλυσή τους με συζητήσεις και διαιτησίες. Επίσης, κατοχυρώνεται η ελευθερία μετακινήσεων στη στεριά και στη θάλασσα, όπως και η πρόσβαση στα ιερά και στα μαντεία, ενώ το μαντείο αλλά και όλη η πόλη των Δελφών διατηρούσε την αυτονομία της⁴⁷⁴.

Τέλος, θα γινόταν αμοιβαία ανταλλαγή αιχμαλώτων και εδαφών. Αυτό το τελευταίο ήταν και το πιο σημαντικό. Όσον αφορά τους αιχμαλώτους, κερδισμένοι είναι οι Πελοποννήσιοι και, πρωτίστως, οι Σπαρτιάτες. Ορίζεται να δοθούν πίσω, μεταξύ άλλων, οι Σπαρτιάτες που είχαν αιχμαλωτιστεί στη Σφακτηρία και στα Κύθηρα, οι Σπαρτιάτες από τα Μέγαρα, οι Αθηναίοι από τη Σικώνα και το Δήλιο, οι Πελοποννήσιοι, οι Τορωναίοι και οι υπόλοιποι κάτοικοι της Χαλκιδικής που είχαν συλλάβει οι Αθηναίοι κατά τις επιχειρήσεις τους στην περιοχή αυτή⁴⁷⁵.

Κι αν στο θέμα των αιχμαλώτων μπορούσε να βρεθεί κάποια λύση, στο θέμα των εδαφών προέκυψαν σοβαρότατες ενστάσεις. Τα πιο σημαντικά από τα εδάφη που συγκαταλέγονταν στη συνθήκη είναι η επιστροφή της Αμφίπολης στην Αθήνα και της Πύλου στη Σπάρτη. Γενικότερα οι δύο πλευρές υποχρεώνονταν να αποδώσουν τα περισσότερα από τα εδάφη των αντιπάλων τους που είχαν κερδίσει. Πέραν της Αμφίπολης και της Πύλου, οι Αθηναίοι όφειλαν να δώσουν πίσω τα Κύθηρα, τα Μέθανα, την Αταλάντη, τον Πτελεό. Αν εξαιρέσουμε την Πύλο, όλα τα υπόλοιπα εδάφη είναι μηδαμινής αξίας για τους Αθηναίους, οι οποίοι κρατούσαν τη Νίσαια, το επίνειο των Μεγάρων.

Από την άλλη πλευρά, οι Βοιωτοί κράτησαν τις Πλαταιές, όπως και το φρούριο Πάνακτον, έστω κι αν τελικά το επέστρεψαν αλλά αφού πρώτα καταστρέφουν τις οχυρώσεις του και ουσιαστικά το καθιστούν άχρηστο για τους Αθηναίους. Έτσι,

⁴⁷² *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,227

⁴⁷³ Hornblower Simon (2003), 286

⁴⁷⁴ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,227

⁴⁷⁵ Παναγόπουλος Ανδρέας (2002),105

εξαρχής παρατηρείται πρόβλημα με τη θηβαϊκή στάση απέναντι στη συνθήκη ειρήνης. Οι μεγάλοι χαμένοι από την Πελοποννησιακή συμμαχία είναι οι Κορίνθιοι, που χάνουν όλες τις αποικίες τους στη βορειοδυτική Ελλάδα και δεν παίρνουν πίσω ούτε την Κέρκυρα ούτε την Ποτίδαια.

Στη Χαλκιδική, όπου συνεχίζονταν οι επιχειρήσεις και κατά τη διάρκεια της ανακωχής και κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων για τη συνθήκη ειρήνης, τα συμφωνηθέντα είναι υπέρ της Αθήνας. Πολλές από τις πόλεις που είχαν αποστατήσει από την Αθηναϊκή συμμαχία, όπως η Όλυνθος, η Στάγειρος, η Άκανθος, η Άργιλος, η Σκόλος και η Σπάρτωλος, έμεναν μεν αυτόνομες αλλά θα συνέχιζαν να καταβάλλουν στη συμμαχία τον φόρο που είχε οριστεί από τον Αριστείδη και, αν ήθελαν, μπορούσαν να επιστρέψουν στην Αθηναϊκή συμμαχία. Άρα, το μη χείρον βέλτιστον για τους Αθηναίους, μιας και οι πόλεις αυτές θα μπορούσαν να είναι σύμμαχοι των Πελοποννησίων⁴⁷⁶. Έτσι, οι διακηρύξεις του Βρασίδα και τα ωραία λόγια του προς τις πόλεις αυτές ξεχάστηκαν και η Σπάρτη γρήγορα τις εγκατέλειψε⁴⁷⁷.

Κι αν σε αυτές τις πόλεις η συνθήκη δεν αποτέλεσε καταστροφή, μόνο έτσι χαρακτηρίζεται η απόφαση για τη Σκιώνη, μια πόλη που ακόμα πολιορκούσαν οι Αθηναίοι. Η συνθήκη προβλέπει τη λύση της πολιορκίας και την παράδοση των ανδρών που υπερασπίζονται την πόλη. Από αυτούς, οι Πελοποννήσιοι και οι σύμμαχοί τους θα αποχωρήσουν χωρίς κανένα πρόβλημα. Για τους κατοίκους της Σκιώνης, όμως, όπως και για αυτούς της Τορώνης και των Σερμυλίων, θα αποφάσιζαν οι Αθηναίοι τι θα τους κάνουν.

Η Σκιώνη θα δεχθεί και την πιο σκληρή τιμωρία. Το καλοκαίρι του 421π.Χ. η πόλη παραδίδεται στους Αθηναίους και οι Πελοποννήσιοι αποχωρούν για την πατρίδα τους, σύμφωνα με την υπογραφείσα λίγο καιρό πριν συνθήκη. Οι Αθηναίοι επιβάλλουν την ύψιστη τιμωρία στους κατοίκους, ακολουθώντας το ψήφισμα που είχε προτείνει ο Κλέων, πριν αναχωρήσει για τη Χαλκιδική και σκοτωθεί. Εκτελούνται όλοι οι ενήλικοι άνδρες της πόλης και πωλούνται ως δούλοι οι γυναίκες και τα παιδιά. Στην πόλη εγκαθίστανται ως κληρούχοι οι Πλαταιείς που είχαν καταφύγει στην Αθήνα μετά την καταστροφή της πόλης τους και οι οποίοι δεν είχαν καμία πιθανότητα επιστροφής εκεί, αφού τις Πλαταιές τις κράτησαν οι Θηβαίοι⁴⁷⁸.

⁴⁷⁶ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,228

⁴⁷⁷ Hornblower Simon (2006)²,689

⁴⁷⁸ Hornblower Simon (2005),282

Η περίπτωση της Σκιώνης δείχνει την απάθεια και την αδιαφορία με την οποία αντιμετώπισαν οι Σπαρτιάτες πολλές από τις πόλεις τις οποίες διακήρυτταν πως θα απελευθέρωναν από την αθηναϊκή τυραννία. Έπραξαν, λοιπόν, με έναν αντίστοιχο τρόπο με αυτόν που έπραξαν οι Αθηναίοι 6 χρόνια πριν, στην περίπτωση των Πλαταιών, όταν δεν έκαναν τίποτα για να βοηθήσουν τη συμμαχική τους πόλη. Στη Σκιώνη οι Σπαρτιάτες έδειξαν τον αμοραλισμό της μεγάλης δύναμης που μπροστά στα συμφέροντά της δεν κάνει τίποτα για να πράξει το δίκαιο και να σώσει μια αδύναμη πόλη. Οπωσδήποτε και η αθηναϊκή συμπεριφορά στη Σκιώνη δείχνει τον αμοραλισμό της άλλης πλευράς των εμπολέμων, κάτι το οποίο θα φανεί πιο ξεκάθαρα, όταν λίγα χρόνια αργότερα, το 416π.Χ., οι Αθηναίοι θα σκοτώσουν όλους τους Μηλίους μετά την κατάληψη του νησιού τους⁴⁷⁹.

Στη Μήλο, όπως και στη Σκιώνη, μια μικρής αξίας πόλη εναντιώθηκε σε μια μεγάλη. Κι αν στη Σκιώνη μπορεί κάποιος να θέσει το ζήτημα της αποστασίας της πόλης, στη Μήλο δεν υπάρχει σχεδόν καμία σοβαρή δικαιολογία να τεθεί. Η Αθήνα ζήτησε από τη Μήλο να προσχωρήσει στη Ναυτική συμμαχία και να πολεμήσει στο πλευρό της, η Μήλος αρνήθηκε, οι Αθηναίοι κατέλαβαν το νησί, σκότωσαν όλους τους άνδρες, πούλησαν ως δούλους τις γυναίκες και τα παιδιά και εγκατέστησαν 500 Αθηναίους κληρούχους στο νησί. Ακριβώς ό,τι και στη Σκιώνη δηλαδή, μόνο που εκεί οι κληρούχοι ήταν Πλαταιείς⁴⁸⁰.

Μετά την επίτευξη συμφωνίας ειρήνης ανάμεσα στην Αθήνα και στη Σπάρτη ακολουθεί ο όρκος που δίνουν οι δύο πλευρές πως θα τηρήσουν τα συμφωνηθέντα. Από την αθηναϊκή πλευρά ορκίζονται, μεταξύ άλλων, ο Δημοσθένης, ο Νικίας και ο Λάχης, από τη σπαρτιατική ο Πλειστοάναξ και ο Άγισ⁴⁸¹. Κάθε χρόνο θα γινόταν ένορκη ανανέωση της συνθήκης, η οποία και θα αναγραφόταν σε στήλες στην Αθήνα, στη Σπάρτη και στα πανελλήνια ιερά. Αν πάλι επρόκειτο να γίνει κάποια αλλαγή σε κάποιον από τους όρους της συνθήκης, αυτό θα γινόταν με τη σύμφωνη γνώμη τόσο των Αθηναίων όσο και των Σπαρτιατών⁴⁸².

Η ειρήνη του Νικία και η αποδοχή της από την αθηναϊκή κοινωνία αποτυπώνεται πλήρως σε ένα αριστοφανικό έργο σύγχρονο με αυτή. Το έργο έχει τον τίτλο *Ειρήνη*, παραπέμποντας έτσι ευθέως σε αυτή. Παρουσιάστηκε στα Μεγάλα Διονύσια λίγες μόνο ημέρες πριν την οριστική συμφωνία για την ειρήνευση κι ενώ είχε ήδη διαφανεί

⁴⁷⁹ Παναγόπουλος Ανδρέας (2002),102

⁴⁸⁰ Mosse Claude- Schnapp-Gourbeillon Annie (2001), 284

⁴⁸¹ Hornblower Simon (2006)²,701

⁴⁸² *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,228

η σύμπνοια απόψεων Σπαρτιατών και Αθηναίων⁴⁸³. Στο έργο η θεά Ειρήνη είναι αιχμάλωτη του θεού Πολέμου. Ένας Αθηναίος αγρότης, ο Τρυγαίος, μαζί με τους αγρότες και τους τεχνίτες της Αττικής, καταφέρνει να την απελευθερώσει, παρά την προσπάθεια των ανθρώπων που κέρδιζαν χρήματα από τον πόλεμο, όπως αυτών που πωλούσαν δώρατα και σπαθιά, ή των Θηβαίων και των Μεγαρέων, να παρεμποδίσουν την απελευθέρωση της Ειρήνης, λόγω του ότι δεν τους συνέφερε να γίνει αυτό⁴⁸⁴.

Το έργο κλείνει παρουσιάζοντας τη χαρά των Αθηναίων αγροτών, οι οποίοι θα χρησιμοποιήσουν και πάλι τα χωράφια τους. Η ειρήνη επικυρώνεται την 25^η ημέρα του μήνα Ελαφηβολιών, δηλαδή 2 εβδομάδες περίπου μετά το τέλος της εορτής των Μεγάλων Διονυσίων⁴⁸⁵.

Αξίζει να σημειωθεί πως η προσμονή της ειρήνης είχε παρουσιαστεί και παλαιότερα, το 425π.Χ., όταν στους αριστοφανικούς *Αχαρνείς* ένας Αθηναίος, ο Δικαιοπόλις, πέτυχε να συνάψει μια ιδιωτική συνθήκη ειρήνης με τους Σπαρτιάτες, έχοντας ως αντιπάλους του ξανά αυτούς που επιθυμούσαν τη συνέχιση του πολέμου, όπως ο Αθηναίος στρατηγός Λάμαχος στην προκειμένη περίπτωση⁴⁸⁶.

---

⁴⁸³ Mosse Claude- Schnapp-Gourbeillon Annie (2001), 282

⁴⁸⁴ Mosse Claude- Schnapp-Gourbeillon Annie (2001), 283

⁴⁸⁵ Hornblower Simon (2003), 286

⁴⁸⁶ Botsford & Robinson (1979),255

ΙΗ΄ κεφάλαιο: Προβλήματα

Εξαρχής μετά τη συνθήκη ειρήνης δημιουργούνται τεράστια προβλήματα που απειλούν τη βιωσιμότητά της. Ούτως ή άλλως, οι σημαντικότεροι σύμμαχοι της Σπάρτης επιθυμούσαν τη συνέχιση του πολέμου λόγω των μηδαμινών κερδών τους από την ειρήνευση και δεν μπορούν να την αποδεχτούν⁴⁸⁷. Έτσι, αρνούνται να τη δεχτούν, μεταξύ άλλων, οι Κορίνθιοι, οι Βοιωτοί και οι Μεγαρείς.

Η ειρήνη του Νικία αποτελεί, πρωτίστως, μια αθηναϊκή νίκη. Η Σπάρτη, η οποία για χρόνια διακήρυττε πως θα απελευθερώσει όλους τους Έλληνες από την τυραννία των Αθηναίων, είχε απαρνηθεί αυτή της τη διακήρυξη, μόνο και μόνο για να απελευθερώσει τους αιχμαλώτους από τη Σφακτηρία, όπως σίγουρα θα έλεγαν οι αντίπαλοι της Σπάρτης. Αλλά και οι σύμμαχοί της δε θα είχαν καλύτερη γνώμη, εφόσον, μέσω της συνθήκης ειρήνης, οι Σπαρτιάτες είχαν προωθήσει μόνο τα δικά τους συμφέροντα, αγνοώντας πλήρως αυτά κάποιων βασικών της συμμάχων, όπως της Κορίνθου, της Θήβας ή των Μεγάρων⁴⁸⁸.

Ένας από τους βασικούς όρους της συνθήκης ήταν η επιστροφή της Αμφίπολης και του φρουρίου Πάνακτου στους Αθηναίους και της Πύλου στους Σπαρτιάτες. Οι Αθηναίοι μάλιστα περιμένουν πρώτα την απόδοση σε αυτούς της Αμφίπολης και του Πάνακτου, ώστε να αποχωρήσουν στη συνέχεια από την Πύλο⁴⁸⁹. Στην Αμφίπολη, όμως, οι κάτοικοι αρνούνται την παράδοση της πόλης στους Αθηναίους, ενώ γενικότερα οι χαλκιδικές πόλεις δεν αποδέχονται τους όρους της ειρήνης. Μάλιστα επιτίθενται εναντίον δύο συμμαχικών της Αθήνας πόλεων, της Θυσσού και της Μηκύβερνας, τις οποίες και κυριεύουν⁴⁹⁰. Ο Σπαρτιάτης διοικητής της Αμφίπολης, ο Κλεαρίδας, επιστρέφει στην πόλη του για να εξηγήσει στους συμπολίτες του τη στάση του, καθώς ούτε αυτός επιθυμούσε να παραδώσει την πόλη, εφόσον δεν το ήθελαν αυτό οι κάτοικοί της. Ο Κλεαρίδας διατάσσεται να γυρίσει πίσω και να παραδώσει την Αμφίπολη στους Αθηναίους και, αν οι Αμφιπολίτες αντιδράσουν, να φύγει από την πόλη με όλο του τον στρατό, αφήνοντάς τη στους Αθηναίους⁴⁹¹.

Η Σπάρτη δεν μπορεί, λοιπόν, να επιβάλει τη θέλησή της στην Αμφίπολη. Η κατάσταση δεν είναι καλύτερη με το θέμα του Πάνακτου, ενός φρουρίου που

⁴⁸⁷ Wilcken Ulrich (1976),225

⁴⁸⁸ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,230

⁴⁸⁹ Finley John H. (2008),209

⁴⁹⁰ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,231

⁴⁹¹ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,229

βρισκόταν στα σύνορα της Αττικής με τη Βοιωτία και το είχαν καταλάβει οι Βοιωτοί την εποχή που οι Αθηναίοι πολεμούσαν στην Τορώνη της Χαλκιδικής. Οι Βοιωτοί δεν επιθυμούν να έχουν καμία σχέση και επικοινωνία με τους Αθηναίους και αποδίδουν το Πάνακτον, όχι στους Αθηναίους, όπως όριζε η συμφωνία, αλλά στους Σπαρτιάτες, για να το παραδώσουν αυτοί. Πριν το δώσουν, όμως, οι Θηβαίοι, καταστρέφουν τις οχυρώσεις του φρουρίου και έτσι το αχρηστεύουν, με τους Σπαρτιάτες να μην ευθύνονται μεν άμεσα αλλά να δίνουν το δικαίωμα στους Αθηναίους να μην τους δώσουν πίσω την Πύλο⁴⁹². Οι σχέσεις, λοιπόν, Βοιωτών και Αθηναίων συνεχίζουν να βρίσκονται σε χειρίστο σημείο, παρόλο που οι Σπαρτιάτες επιχειρήσαν να πείσουν τους Αθηναίους πως το φρούριο δεν μπορούσε πλέον να βλάψει την Αθήνα⁴⁹³.

Η κατάσταση γίνεται οριακή για τη Σπάρτη, καθώς, μετά τις αντιδράσεις των συμμάχων της, το Άργος αρνείται να δεχτεί την ανανέωση των Τριακονταετών σπονδών και γίνονται διεργασίες για τον σχηματισμό νέας συμμαχίας στο εσωτερικό της Πελοποννήσου, χωρίς την παρουσία της Σπάρτης. Η Σπάρτη, για να μη βρεθεί πλήρως απομονωμένη και κληθεί να αντιμετωπίσει μόνη της τις εχθρικές της πλέον πόλεις, όπως την Κόρινθο, το Άργος και την Ήλιδα, αποφασίζει να συνάψει συμμαχία με την Αθήνα⁴⁹⁴. Έναν μήνα μετά τη συνθήκη ειρήνης, Αθήνα και Σπάρτη συνάπτουν συμμαχία με διάρκεια 50 έτη, για την οποία οι δύο πλευρές δίνουν για πρώτη φορά όρκους τον Μάιο του 421π.Χ. και όφειλαν να τους ανανεώνουν ετησίως, αφού οι Λακεδαιμόνιοι αντιπρόσωποι πηγαίνουν στην Αθήνα κατά την εορτή των Διονυσίων και οι Αθηναίοι αντιπρόσωποι πηγαίνουν στη Σπάρτη κατά την εορτή των Υακινθίων⁴⁹⁵. Ο χαρακτήρας της συμμαχίας θα είναι αμυντικός και η μία πόλη όφειλε να συνδράμει την άλλη σε περίπτωση επίθεσης εναντίον της, ενώ ειδικά η Αθήνα όφειλε να βοηθήσει τη Σπάρτη και σε περίπτωση που γινόταν εξέγερση των ειλωτών. Ο όρος αυτός δεν είχε αμοιβαιότητα, μιας και στην Αθήνα δεν υπήρχε αντίστοιχος δυσαρεστημένος πληθυσμός⁴⁹⁶. Η συμφωνία για τη συμμαχία έκανε τους Αθηναίους να δώσουν στους νέους συμμάχους τους όσους Σπαρτιάτες κρατούσαν αιχμαλώτους

⁴⁹² Finley John H. (2008),210

⁴⁹³ Hornblower Simon (2006)²,693

⁴⁹⁴ Kagan Donald (2004),298

⁴⁹⁵ Wilcken Ulrich (1976),225

⁴⁹⁶ Hornblower Simon (2006)²,717

και, κυρίως, αυτούς από τη Σφακτηρία, αν και γρήγορα μετάνιωσαν για αυτήν τους την πράξη⁴⁹⁷.

Θεωρητικά, η συμμαχία των δύο σημαντικότερων ελληνικών πόλεων έλυνε το πρόβλημα του πολέμου, καθώς ήταν δύσκολο κάποιος να αντιπαρατεθεί και στις δύο μαζί. Πρακτικά αυτό δε συνέβη. Οι διαφορές των δύο πόλεων είναι πολύ περισσότερες από αυτά που τις ενώνουν. Σε αντίθεση με τους Περσικούς πολέμους, αυτή τη στιγμή δεν υπάρχει κάποιος εξωτερικός εχθρός που θα αναγκάσει την Αθήνα και τη Σπάρτη να νιώθουν την ανάγκη η μία της άλλης. Επίσης, αν θεωρηθεί ως στόχος της Σπάρτης και ο εκφοβισμός των άλλων πόλεων της Πελοποννήσου, υπήρξε πλήρως αποτυχημένος. Η νέα συμμαχία εντός Πελοποννήσου δημιουργείται από τη σύμπραξη της Κορίνθου, με τα μηδαμινά κέρδη από τη Νικίειο ειρήνη, με το Άργος. Μαζί τους τάσσονται η Ήλιδα, η Μαντίνεια και πολλές πόλεις της Χαλκιδικής που δεν επιθυμούσαν την εκ νέου πρόσδεσή τους στο αθηναϊκό άρμα και είχαν συνάμα απογοητευθεί από τη στάση των επίδοξων ελευθερωτών τους, των Σπαρτιατών.

Για τη Σπάρτη τίθεται το θέμα τι πρέπει να πράξει. Αν τηρήσει τη συνθήκη συμμαχίας με τους Αθηναίους, θα αναγκαζόταν να αποχωρήσει από την Πελοποννησιακή συμμαχία, η οποία δε θα είχε πλέον ρόλο ύπαρξης. Από την άλλη πλευρά, αν θέλει να έχει με το μέρος της τις πόλεις του νέου συνασπισμού μέσα στην Πελοπόννησο, πρέπει να μην τηρήσει τη συνθήκη ειρήνης. Τα πρώτα δύο χρόνια μετά τη Νικίειο ειρήνη η Σπάρτη δε θα ακολουθήσει πλήρως κάποια από τις δύο επιλογές αλλά θα κυμανθεί, κατά κάποιον τρόπο, στο ενδιάμεσό τους⁴⁹⁸.

Μεγάλο μειονέκτημα αυτής της νέας συμμαχίας των πελοποννησιακών πόλεων είναι η μη προσχώρηση σε αυτήν της Βοιωτίας, η οποία έτρεμε νέα αθηναϊκή επέμβαση στα εδάφη της, και της Τεγέας, η οποία είχε διαφορές με τη Μαντίνεια⁴⁹⁹. Η έχθρα αυτών των δύο πόλεων, της Τεγέας και της Μαντίνειας, είναι αυτή που θα οδηγήσει στη σημαντικότερη σύγκρουση κατά τη διάρκεια των ετών 421-416π.Χ., ετών δηλαδή που θεωρητικά ο πόλεμος στην Ελλάδα είχε σταματήσει. Στη σύγκρουση ανάμεσα στις δύο πόλεις, η οποία έγινε στη Μαντίνεια, το 418π.Χ., θα πάρουν μέρος τόσο οι Αθηναίοι όσο και οι σύμμαχοί τους Σπαρτιάτες αλλά σε διαφορετική πλευρά ο καθένας⁵⁰⁰. Οι Αθηναίοι παρατάσσονται στο πλευρό των Αργείων, των Ηλείων και των Μαντινείων, οι Σπαρτιάτες στο πλευρό των Τεγεατών.

⁴⁹⁷ Hornblower Simon (2006)²,719

⁴⁹⁸ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,230

⁴⁹⁹ Hornblower Simon (2003),157

⁵⁰⁰ Finley John H. (2008),212

Κι όλα αυτά χωρίς να έχει διαλυθεί η συνθήκη ειρήνης του 421π.Χ. Τελικά η παράταξη των Τεγεατών και των Σπαρτιατών επικρατεί, αναπτερώνοντας το ηθικό της Σπάρτης και δείχνοντας σε όλη τη χώρα πως παραμένει μια μεγάλη κραταιά δύναμη⁵⁰¹.

Σύντομα μετά την υπογραφή της συνθήκης ειρήνης η κατάσταση περιπλέκεται και στις δύο βασικότερες, ή ακόμα και μόνες, πόλεις που, θεωρητικά, επιθυμούσαν την τήρησή της. Στην Αθήνα η φιλοπόλεμη παράταξη ανακάμπτει γρήγορα μετά τον θάνατο του Κλέωνα και λόγω της μη απόδοσης της Αμφίπολης από τους Σπαρτιάτες, αλλά και του γεγονότος πως στη Χαλκιδική δεν αποκαταστάθηκε η κατάσταση υπέρ των Αθηναίων, βρίσκοντας ως εκφραστή της τον ανιψιό του Περικλή, τον Αλκιβιάδη⁵⁰². Και στη Σπάρτη, όμως, πολλοί μιλούν υπέρ της επανέναρξης των πολεμικών επιχειρήσεων, μιας και αρκετοί από τους όρους δε φαίνονταν να τηρούνται, με πρώτο και καλύτερο την απόδοση της Πύλου στους Σπαρτιάτες από τους Αθηναίους⁵⁰³.

Έτσι, αν και η ειρήνη του Νικία έδωσε σε πάρα πολλούς Έλληνες την εντύπωση πως ο πόλεμος είχε τελειώσει οριστικά, αυτό ήταν εντελώς ουτοπικό. Ο πόλεμος συνεχίστηκε για 17 χρόνια ακόμη, μέχρι την τελική ήττα και την παράδοση των Αθηναίων, το 404π.Χ.⁵⁰⁴.

⁵⁰¹ Mosse Claude - Schnapp- Gourbeillon Annie (2001),283

⁵⁰² Schuller Wolfgang (2001),71

⁵⁰³ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,229

⁵⁰⁴ *Εκθεσις της πολεμικής ιστορίας των Ελλήνων* (1970),166

ΙΘ΄ κεφάλαιο: Συνέχεια και ολοκλήρωση πολέμου

Η ειρήνη του Νικία τυπικά κράτησε λιγότερο από 6 χρόνια. Ουσιαστικά κράτησε ελάχιστα, καθώς γρήγορα μετά την καθομολόγησή της Αθηναίοι και Σπαρτιάτες συνέχισαν τις επιθετικές τους ενέργειες, όχι βέβαια άμεσα η μία εναντίον της άλλης αλλά με έμμεσο τρόπο. Το 418π.Χ. έγινε η μάχη της Μαντινείας, όπου Αθηναίοι και Σπαρτιάτες βρέθηκαν αντιμέτωποι, οι πρώτοι στο πλευρό των Μαντινείων, οι δεύτεροι σε αυτό των Τεγεατών. Το 416π.Χ. οι Αθηναίοι επιτέθηκαν και κατέλαβαν το νησί της Μήλου, εκτελώντας όλους τους άνδρες που έπιασαν αιχμαλώτους και υποδουλώνοντας τα γυναικόπαιδα⁵⁰⁵.

Το 415π.Χ. ξεκινά η μεγάλη αθηναϊκή εκστρατεία στη Σικελία. Οι Αθηναίοι στέλνουν μια τεράστια στρατιωτική δύναμη, αποτελούμενη, κυρίως, από δικούς τους στρατιώτες, αλλά και σε μικρότερο βαθμό και από άλλους από τις συμμαχικές πόλεις. 12 χρόνια μετά την αποστολή βοήθειας στους Λεοντίνους και σε άλλες πόλεις που πολέμησαν εναντίον των Συρακουσών, οι Αθηναίοι ανταποκρίνονται, αυτή τη φορά, στο αίτημα της Έγεστας, μιας πόλης στη δυτική Σικελία, η οποία πολεμούσε εναντίον του Σελινούντα, τον οποίο υποστήριζαν οι Συρακούσες⁵⁰⁶. Οι Αθηναίοι επιχειρούν να πάρουν την κυριαρχία στη Σικελία και να εξουδετερώσουν τη δυνητική σύμμαχο των Πελοποννησίων, την πόλη των Συρακουσών, η οποία είχε ιδιαίτερες σχέσεις με την Κόρινθο, της οποίας ήταν αποικία⁵⁰⁷.

Οι Αθηναίοι βρίσκονταν ήδη στη Σικελία, όταν ήρθε απόφαση ανάκλησης του ενός εκ των τριών στρατηγών, του Αλκιβιάδη, λόγω εμπλοκής του ονόματός του στις ανακρίσεις γύρω από την υπόθεση των Ερμοκοπιδών, της κοπής δηλαδή των πέτρινων οροσήμων με το κεφάλι του Ερμή που ήταν τοποθετημένα σε διάφορα σημεία της πόλης και έγινε λίγο πριν αναχωρήσει η ναυτική αποστολή για τη Σικελία⁵⁰⁸. Η εμπλοκή συνίστατο στο γεγονός πως κατά τη διάρκεια των ερευνών το όνομα του Αλκιβιάδη ενεπλάκη σε μυστικές τελετές στις οποίες γίνονταν παρωδίες των Ελευσινίων μυστηρίων⁵⁰⁹. Ο Αλκιβιάδης προτίμησε να αυτομολήσει στους Σπαρτιάτες παρά να δικαστεί και τους συμβούλεψε να στείλουν δυνάμεις στη Σικελία και να καταλάβουν και να οχυρώσουν το φρούριο της Δεκέλειας, στα βόρεια της

⁵⁰⁵ Finley John H. (2008), 217

⁵⁰⁶ Finley John H. (2008), 220

⁵⁰⁷ Mosse Claude- Schnapp-Gourbeillon Annie (2001), 286

⁵⁰⁸ Finley John H. (2008), 227

⁵⁰⁹ Mosse Claude- Schnapp-Gourbeillon Annie (2001), 287

Αττικής, από το οποίο θα μπορούσαν να επιτίθενται όποτε το θελήσουν εναντίον της Αττικής και να καταλάβουν τα ορυχεία του Λαυρίου.

Τελικά οι Αθηναίοι δεν καταφέρνουν να καταλάβουν τις Συρακούσες και, μετά από αρκετές ήττες, καταστρέφονται ολοσχερώς στον ποταμό Ασσίναρο και έτσι τελειώνει η εκστρατεία με τεράστιες απώλειες για τους Αθηναίους, οι οποίες ξεπερνούν ακόμα και τις 40.000 άνδρες⁵¹⁰. Η ήττα οδηγεί συμμαχικές πόλεις, με σημαντικότερη τη Χίο, να αποχωρήσουν από την Αθηναϊκή συμμαχία⁵¹¹.

Το 411π.Χ. στην Αθήνα οι ολιγαρχικοί επιχειρούν να καταλάβουν την εξουσία. Τα πληρώματα, όμως, του αθηναϊκού ναυτικού που βρισκόταν στη Σάμο αντιδρούν και εγκαθιδρύεται το καθεστώς των 5.000. Στη συνέχεια γίνονται κυρίως ναυμαχίες και, ως επί το πλείστον, στο ανατολικό Αιγαίο. Ο πελοποννησιακός στόλος, παντελώς ανίκανος να αντιπαρατεθεί με τους Αθηναίους κατά το πρώτο ήμισυ του πολέμου, παίρνει την πρωτοβουλία των κινήσεων μέσω του άφθονου περσικού χρήματος. 70 χρόνια περίπου μετά την εκδίωξή τους από την Ελλάδα, οι Πέρσες επέστρεφαν με τη συγκατάθεση των Σπαρτιατών και όλης της Πελοποννησιακής συμμαχίας και αναμειγνύονταν ξανά στα ελληνικά πράγματα⁵¹².

Τέσσερις είναι οι ναυμαχίες που χαρακτηρίζουν, κυρίως, την τελευταία πενταετία του πολέμου, οι αθηναϊκές νίκες στο Κυνός σήμα και στις Αργινούσες και οι σπαρτιατικές στο Νότιον και στους Αιγός ποταμούς, το 405π.Χ.

Τελικά, το 404π.Χ., οι Αθηναίοι, αποκλεισμένοι τόσο από την ξηρά όσο και από τη θάλασσα πλέον, μετά την έλευση του πελοποννησιακού στόλου υπό τον Λύσανδρο έξω από τον Πειραιά, αναγκάζονται να συνθηκολογήσουν. Οι όροι που τους επιβάλλονται είναι αρκετά σκληροί και ταπεινωτικοί. Οφείλαν να παραδώσουν το μεγάλο καμάρι τους, τον πολεμικό στόλο τους, κρατώντας μόλις 12 πλοία, να γκρεμίσουν το καλύτερο αμυντικό τους όπλο, τα Μακρά τείχη και τα τείχη του Πειραιά, και να δεχθούν την επιστροφή όλων των εξόριστων ολιγαρχικών συμπολιτών τους⁵¹³. Το πιο ταπεινωτικό, όμως, είναι πως οι Αθηναίοι, οι οποίοι για δεκαετίες εξουσίαζαν και ηγεμόνευαν στην Ελλάδα, αναγκάζονται να γίνουν σύμμαχοι των Σπαρτιατών και να τους ακολουθούν σε όλες τους τις εκστρατείες, όπου θελήσουν οι ίδιοι⁵¹⁴.

⁵¹⁰ Mosse Claude- Schnapp-Gourbeillon Annie (2001), 288

⁵¹¹ Mosse Claude- Schnapp-Gourbeillon Annie (2001), 289

⁵¹² *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τ.Γ1,180

⁵¹³ Hornblower Simon (2003),329

⁵¹⁴ *Εκθεσις της πολεμικής ιστορίας των Ελλήνων* (1970), 166

Όλοι οι παραπάνω λόγοι οδηγούν δραματικά στην πτώση της αθηναϊκής ισχύος και στη συνακόλουθη διάλυση της Αθηναϊκής συμμαχίας⁵¹⁵. Η Σπάρτη είναι πλέον αυτή που παίρνει στα χέρια της τον έλεγχο της Ελλάδας, αν και όχι για πάρα πολλά χρόνια. Συνολικά ο Πελοποννησιακός πόλεμος αποτέλεσε τη μεγαλύτερη ελληνική τραγωδία του 5^{ου} αιώνα. Οι νεκροί και από τις δύο πλευρές ανέρχονται σε πολλές χιλιάδες, χιλιάδες και αυτοί που εξανδραποδίστηκαν, ολόκληρες πόλεις, όπως οι Πλαταιές και η Μήλος, καταστράφηκαν ολοσχερώς, οι ηθικές αξίες κατέρρευσαν, κάτι το οποίο φάνηκε στα γεγονότα του εμφυλίου της Κέρκυρας ή στην εκτέλεση των Πλαταιέων από τους Θηβαίους. Επίσης, η οικονομία δέχθηκε βαρύ πλήγμα, με τις καταστροφές των αγρών και των δένδρων, τους ακαλλιέργητους για μεγάλο χρονικό διάστημα αγρούς, τις απώλειες των πλοίων και τη γενικότερη οπισθοδρόμηση στον εμπορικό τομέα. Παράλληλα, οι Πέρσες επέστρεψαν στη χώρα, καθώς μέσω των χρημάτων τους μπορούσαν να επηρεάζουν τις καταστάσεις και να επωφελούνται, ενώ η ενότητα των Ελλήνων που είχε φανεί κατά τους Περσικούς πολέμους είχε οριστικά διασπαστεί.

---

⁵¹⁵ Mosse Claude - Schnapp- Gourbeillon Annie (2001),296

Επίλογος

Το 421π.Χ. τελείωσε το πρώτο μέρος του Πελοποννησιακού πολέμου, ο Αρχιδάμειος πόλεμος. Αν και αρκετοί θεώρησαν πως ο εμφύλιος σπαραγμός έφτασε στο τέλος του, διαψεύστηκαν από την εξέλιξη των γεγονότων. Ο πόλεμος συνεχίστηκε για δεκαεπτά ακόμη χρόνια, μέχρι το 404π.Χ.

Το 404π.Χ. η Αθήνα, εξουθενωμένη από τον πόλεμο και πολιορκημένη τόσο από τη στεριά όσο και από τη θάλασσα, ζητά συνθηκολόγηση. Ο Πελοποννησιακός πόλεμος άφησε τεράστιες πληγές στις ελληνικές πόλεις-κράτη. Ο αριθμός των νεκρών και των τραυματιών ήταν ανυπολόγιστος. Επίσης, σημαντικές πόλεις είχαν μερικώς ή ολικώς καταστραφεί. Αναφέρονται, ενδεικτικά, τα παραδείγματα των Πλαταιών και της Μήλου.

Εντούτοις, η σημαντικότερη συνέπεια του πολέμου ήταν η διάβρωση των ηθών. Ο εμφύλιος πόλεμος της Κέρκυρας αποτέλεσε το πρώτο και πιο ακραίο παράδειγμα εγκλημάτων μέσα στην ίδια πόλη, ανάμεσα σε συμπολίτες ή ακόμα και σε συγγενείς. Οι Σπαρτιάτες ακολούθησαν τακτικές που αποκήρυτταν κατά το παρελθόν. Με δική τους, επίσης, ευθύνη οι Πέρσες είχαν επανέλθει στον ελληνικό χώρο και μέσω των χρημάτων τους μπορούσαν και πάλι να επηρεάζουν καταστάσεις.

Εν κατακλείδι, ο Πελοποννησιακός πόλεμος υπήρξε ο σημαντικότερος πόλεμος ανάμεσα στις ελληνικές πόλεις-κράτη κατά την αρχαιότητα. Τα διδάγματα που όφειλαν οι Έλληνες να αποκομίσουν από αυτόν τον πόλεμο είναι πως οι εμφυλιακές συγκρούσεις μόνο προβλήματα προκαλούν και κανείς, στην πραγματικότητα, ακόμα και ο τελικός νικητής, δεν είναι κερδισμένος από αυτές. Δυστυχώς, τα παθήματα αυτά, σε πάμπολλες περιπτώσεις, όπως κατά την περίοδο της Ελληνικής Επανάστασης του 1821 ή κατά τον Εθνικό Διχασμό μεταξύ Βενιζέλου και Κωνσταντίνου ή κατά τον Εμφύλιο πόλεμο που ακολούθησε το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου, δεν έγιναν μαθήματα στους Έλληνες. Ας ελπίσουμε πως δε θα ξαναζήσουμε τέτοιου είδους καταστάσεις, όπως αυτές που περιγράφηκαν στο παρόν σύγγραμμα.

Βιβλιογραφία

1. Θουκυδίδου *Ιστορία*, βιβλία 2-5
2. *Εκθεσις της πολεμικής ιστορίας των Ελλήνων* (1970), Αθήνα
3. *Ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας, Από τις αρχές έως την ύστερη αρχαιότητα* (2008), Αθήνα
4. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους* (1972), τ.Γ1, Αθήνα
5. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους* (1972), τ.Γ2, Αθήνα
6. Κωνσταντινόπουλος Βασίλειος Λ. (2009): *Αρχαία Ελληνική Ιστοριογραφία, τ.1, Συγκριτική προσέγγιση των τριών ιστορικών της κλασσικής περιόδου, Καλαμάτα*
7. Μαρκαντωνάτος Γεράσιμος (2000): *Θουκυδίδου Περικλέους Επιτάφιος*, Αθήνα
8. Παναγόπουλος Ανδρέας (2002): *Θουκυδίδης, Αιχμάλωτοι, όμηροι, εξόριστοι, φυγάδες και πρόσφυγες στον Πελοποννησιακό πόλεμο*, Αθήνα
9. Σακελλαριάδης Γεώργιος Χρ. (2000): *Θουκυδίδου Σικελικά, βιβλία 6 και 7*, Αθήνα
10. Σούλης Ε.Μ. (1999): *Θουκυδίδου Ιστορία, Τα Σικελικά*, Αθήνα
11. Botsford & Robinson (1979): *Αρχαία Ελληνική Ιστορία*, Αθήνα
12. Finley John H. (2008): *Θουκυδίδης*, Αθήνα
13. Hornblower Simon (2005): *Ο ελληνικός κόσμος (479-323 π.Χ.)*, Αθήνα
14. Hornblower Simon (2006)¹: *Θουκυδίδου Ιστορίαι, τ.Α, Βιβλία 1-3, Θεσσαλονίκη*
15. Hornblower Simon (2006)²: *Θουκυδίδου Ιστορίαι, τ.Β, Βιβλία 4-5, Θεσσαλονίκη*
16. Kagan Donald (2004): *Ο Πελοποννησιακός Πόλεμος*, Αθήνα
17. Kennedy George (2004): *Ιστορία της Κλασικής Ρητορικής*, Αθήνα
18. Levy Edmond (2008): *Σπάρτη: Κοινωνική και Πολιτική ιστορία έως τη Ρωμαϊκή κατάκτηση*, Αθήνα
19. Mosse Claude - Schnapp-Gourbeillon Annie (2001): *Επίτομη ιστορία της Αρχαίας Ελλάδας (2.000-31 π.Χ.)*, Αθήνα
20. Schuller Wolfgang (2001): *Ιστορία της Αρχαίας Ελλάδας*, Αθήνα
21. Wilcken Ulrich (1976): *Αρχαία Ελληνική Ιστορία*, Αθήνα
22. Zimmermann Bernhard (2007): *Η αρχαία ελληνική κωμωδία*, Αθήνα